www.psikeart.com

psikeart

ayrılık

Ayrıla ayrıla büyüyeceğiz
EMİNE ZİNNUR KILIÇ

Bağlanma ve ayrılık: Bowlby ve Robertson "Vakası"
HAKAN ATALAY

Somayrılık
A. TAMER AKER

Ayrılık Sevdaya Dahil
AYŞEGÜL SÜTÇÜ

Ayrılık kaygısı evrimin sopasıdır insan olan ayrılıktan korkar
ÇİĞDEM GELEGEN

Ayrılığa mâni
AHMET İNAM

Ayrılıkçı feministler
HANDE ÖĞÜT

Sırlı labirent
TUNCAY GÜRHAN

Ayrılık günlüğü
TUBA AKYOL

Göçer genlerin intikamı: ayrılamamak...
HÜLYA UĞUR TANRIÖVER

"Bir Ayrılık": Ayrılmayı da bilememek...
Ayrılamayanların düşleri
ZAHİT ATAM

Yeni Paradoks Diyalektika'dan
Ayrılığa büyümek
HAYDAR ERGÜLEN

Tango adımlarıyla ayrılık
ADNAN YAKUT

12,5 TL
TEMMUZ - AĞUSTOS
ISSN 1308-7045
SAYI 34 / 2014

art Dergi

Ülkeler ve kentler dergisi

memlekent

ALMANYA *sayımız yakında gazete bayii ve kitabevlerinde*

KÜBA **ROMA** MISIR **İSTANBUL 1-2** JAPONYA **MOSKOVA** HİNDİSTAN 1-2 **YUNAN ADALARI 1-2** ÇİN 1-2 **GÜNEY KORE 1-2**

art | Dergi

Romantik İroni / Tuba Akyol

"Ayrılık sevginin değil, hayat karşısında artık yan yana, omuz omuza durma arzusunun bitmesi demek. Sevgiyi bitiren, ayrıldıktan sonra ayrılamamak..."

NAR KİTAP

Size hayatı okutur...

İÇİNDEKİLER

5 **Psikeart'tan**
M. EMİN ÖNDER

6 **Ayrıla ayrıla büyüyeceğiz**
EMİNE ZİNNUR KILIÇ

8 **Ney neden feryat eder?**
CENGİZ GÜLEÇ

12 **Sitem yok...**
AYHAN EĞRİLMEZ

14 **Bağlanma ve ayrılık: Bowlby ve Robertson "Vakası"**
HAKAN ATALAY

24 **Somayrılık**
A. TAMER AKER

28 **Bir ayrılık, bir yoksulluk, bir ölüm**
HİRA SELMA KALKAN

32 **Ayrılık Sevdaya Dahil**
AYŞEGÜL SÜTÇÜ

36 **Hasta eden ayrılıklar; ayrı kılan hastalıklar**
MURAT KEMALOĞLU

40 **Ayrılık, acısını tutkudan alır**
KÜLTEGİN ÖGEL

42 **Leylim leylim**
LEVENT TOKUÇOĞLU

46 **Ayrılık kaygısı evrimin sopasıdır insan olan ayrılıktan korkar**
ÇİĞDEM GELEGEN

50 **Ayrılığa mâni**
AHMET İNAM

52 **Zahir mekânlar ahir yolculuklar**
M. ÖNDER GÖNCÜOĞLU

60 Yasaya, babaya, patriyarkaya karşı öfkeli ve...
Ayrılıkçı feministler
HANDE ÖĞÜT

66 **Schrödinger'in kedisi**
ZELDA YAĞMUR

72 **Sırlı labirent**
TUNCAY GÜRHAN

76 **Ayrılık günlüğü**
TUBA AKYOL

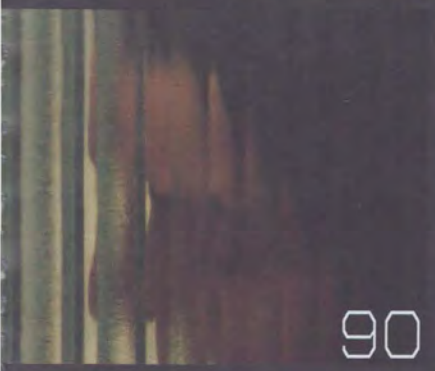
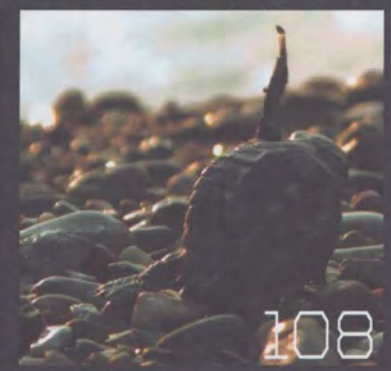
78 **Yaşam kıvrımları ya da "usta"dan ayrılış: Harold Bloom ve Romantik Kendilik**
ZEYNEP TALAY

84 **Göçer genlerin intikamı: ayrılamamak...**
HÜLYA UĞUR TANRIÖVER

86

104

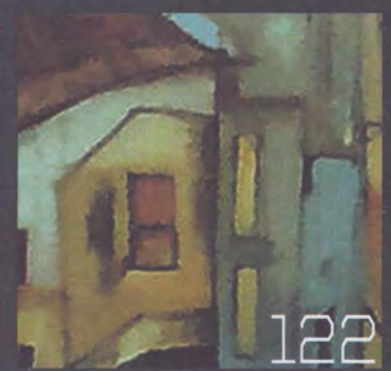
116

124

90

108

120

126

100

110

122

128

86 **Tanrı'yı öldürmek**
ŞULE ÖNCÜ

90 "Bir Ayrılık":
Ayrılmayı da bilememek...
Ayrılamayanların düşleri
ZAHİT ATAM

96 **Ayrıl(ama)mak!**
Bütün mesele bu mu?
TUĞBA KOCAEFE

100 **Yaman ayrılık...**
DİDEM AKSÜT

104 **Darıdünyada**
ayrılık, yoksulluk, ölüm
GÜROL TONBUL

108 Yeni Paradoks Diyalektika'dan
Ayrılığa büyümek
HAYDAR ERGÜLEN

110 **Dördüncü tekil şahıs**
küçük İSKENDER

112 **O kelime buraya gelecek**
SUKUTÎ SONDEM

114 **Ateşim suyum**
YEŞİM DORMAN

116 **Ayrılığa son vermek**
A. ŞEBNEM SOYSAL

118 **Ayrılık kapının arkasındaydı**
NEŞE KARAEL

120 **Kar yangını**
HİRA SELMA KALKAN

122 **Ayrılık düşü**
GAMZE ERZİN

124 **Her bir dertten âlâ ayrılık...**
TANYA ÇELEBİ

126 Fikriye Teyze'yle
yaz monoloğu-II
Yatağın iki ayrı ucu
TUĞÇE ISIYEL

128 **Rahim duvarlarından**
ana kucağına
ana kucağından
manastır duvarlarına
NEVHAN VAROL

130 **Tango adımlarıyla ayrılık**
ADNAN YAKUT

132 **Ayrılık korkusu**
DOĞACAN ONARAN

134 **Ayrılamıyordum**
BARIŞ SOYDAN

136 **Kurdeşen**
SUKUTÎ SONDEM

psikeart
TEMMUZ - AĞUSTOS 2014 Sayı 34

Art Psikiyatri Tedavi Eğitim Araştırma Yayın ve Kurumsal Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. adına Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Prof. Dr. M. Emin Önder

Yayın Koordinatörü ve Yazı İşleri Müdürü
Ercan Yaşa
ercanyasa@psikeart.com

Kreatif Direktör/Tasarım
Sibel İlkin Uçuran

Katkıda Bulunanlar
Tuba Akyol, Emine Zinnur Kılıç, Cengiz Güleç, Hakan Atalay, Nesli Keskinöz Bilen, Ayhan Eğrilmez, Haydar Ergülen, Hande Öğüt, Ahmet İnam, İsmail Güzelsoy, Pınar Kesen Gibbon, Levent Mete, Tan Tolga Demirci, Kemal Sayar, Cumhur Boratav, Hakan Kızıltan, Tuncay Gürhan, Yüksel Aksu

Kapak İllüstrasyonu
Burcu Erkal Salman

Reklam ve Kurumsal İletişim
Deniz Çakmakkaya, Doğa Aksak
(0554) 879 08 70
denizcakmakkaya@psikeart.com

Abone
Semiha Başar - İstanbul
semihabasar@psikeart.com

Stratejik Pazarlama Danışmanlığı
ProjectZones
www.theprojectzones.com

Sorumlu
Günnur Altan - Kocaeli
gunnurdinc@psikeart.com

Yönetim Yeri
Karabaş Mah. Cumhuriyet Caddesi
Menekşe Apt. No: 172/1-2 Merkez/İzmit
Tel: (0262) 331 50 87 Faks: (0262) 331 50 88

İrtibat Bürosu
Rumeli Caddesi, No: 3/4 Nişantaşı/İstanbul
Tel: (0212) 296 93 00 Faks: (0212) 247 15 91
www.psikeart.com **info@psikeart.com**

Psikeart
Psikeart Dergisi
Psikeart

Baskı
Özgün Ofset Yeşilce Mah. Aytekin Sokak
No: 21, Seyrantepe, 4. Levent/İstanbul
Tel: (0212) 280 00 09

Yayın Türü
Yerel, süreli

Dağıtım
Yay-Sat

Her hakkı saklıdır. Yazıların sorumlulukları yazarlara aittir. İki ayda bir çıkar. Bu dergide yer alan yazı, fotoğraf ve çizimlerin elektronik ortamlar da dahil olmak üzere bir kısmının veya tamamının yayımlanması ve çoğaltılması yazılı izne tabidir. Bu dergi, Basın Meslek İlkeleri'ne uymaya söz vermiştir.

Haziran 2014'te basılmıştır.

ayrılık

© LEYLA KAZANAK KANBER

M. EMİN ÖNDER

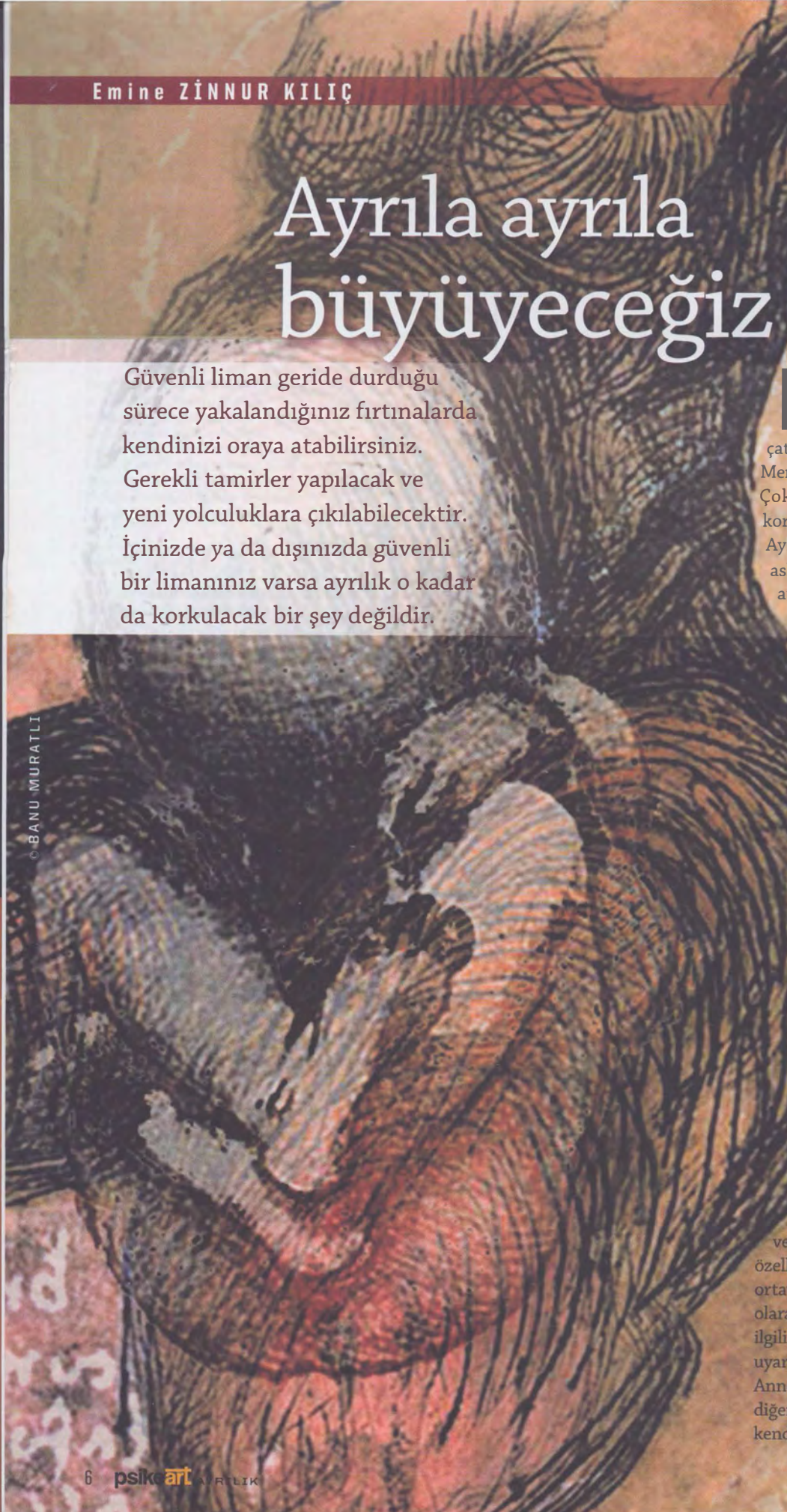
Her ne kadar anksiyete, depresyon ve acılar yaşatsa da ayrılık yere daha sağlam basmanızda, adımlarınızı sağlam atmanızda yardımcı olacaktır. Olumlu özellikler taşısa da ayrılıkta yaşanan hayal kırıklıkları belleğimizde izler bırakır. Unutulması da bir o kadar zordur.
Bu sayfada bir Psikeart okurunun mektubuna yer vermek istedim. Sevgili, aile ve arkadaşlarından zorunlu bir ayrılığın ona yaşattığı duygu ve düşünceleri sizinle paylaşacağım, okurumuzun da iznini alarak...

"Tam dört yıl bir aydır tutukluyum. Ege Üniversitesi İşletme Fakültesi öğrencisiyken okuldaki yürüyüşlere katıldım diye tutuklandım. Dosyam Yargıtay aşamasında ve 12 yıl 6 ay ceza verildi. Cezaevine girmeden, işletme bölümünü artık sevmediğimden sınava hazırlanıyordum. Tutuklanınca hazırlıklarımı daha da sıkılaştırdım ve Mersin Üniversitesi Psikoloji bölümüne kaydımı yaptırdım. İlk kazandığım günkü sevincimi görmeliydiniz. Kısa sürede çıkacak (herkes öyle söylüyordu, psikoloji okuyacaktım. Tabii devlet kurumlarımız hayal öğütme merkezleri olduğundan bunu da çok gördüler ve bırakmadılar. Ben de oturdum psikoloji okumaya başladım. Derken Psikeart'ın 'vicdan' sayısıyla tanıştım.
"Evet size 'yakındaki her şeyin uzaklaştığı' (Goethe) bir mekândan yazıyorum; cezaevinden, daha solcu bir literatürle (belki de daha da oturaklı) zindandan yazıyorum.
"Haydi bu sefer bir değişiklik yapıp kendimden başlayayım anlatmaya, buraya hemen bir dipnot düşme ihtiyacı hissettim: Normalde herkes -muhtemelen siz dahil- zindandaki insanların kendi sorunlarıyla sınırlı bir zorluk silsilesi içinde yaşadığını düşünür. Ama hiç de öyle değildir gerçek. Mesela benim gibi üniversite öğrencisiyken tutuklanmışsanız sadece kendi sorunlarınızla uğraşmanıza imkân yoktur. Bir kere siz içerideyken üniversitedeki arkadaşlarınız mezun olmaya başlar bir bir. Onların ailenizi ziyarete gitmesinden sonra annenizin içine düştüğü bunalım bir yana, bu arkadaşlarınız iş hayatına girdiklerinde (veya giremediklerinde) birçok sorunla karşılaşırlar. Mesela hiçbir şey istedikleri gibi olmamıştır. İdeallerdeki üniversite sonrası dönem ile gerçek düpedüz birbiriyle çatışır. Hayatın kirli tarafı onlardan sürekli ödün vermelerini ister, oysa onlar idealisttirler ve asla 'başkaları' gibi olmayacaklardır! Bu oldukça zor bir dönemdir ve tam da bu dönemde arkadaşlarınız birdenbire sizi hatırlamaya başlarlar. Bir gün infaz memuru mazgaldan bir mektup uzatır, üzerindeki isme bakınca bir tuhaf olursunuz. Sonra aceleyle mektubu açar 'bunca zamandır yazamadığım için üzgünüm...' satırlarıyla başlayan bir sayfa ile karşılaşırsınız. Evet yanılmamışsınızdır, bu düpedüz 'bunca zamandır sormayan' üniversite arkadaşınızdır. Tabii siz duygusalsınızdır, hemen oturup mektup yazmamasının önemli olmadığını, önemli olanın bugün yazması olduğunu belirten bir şeyler karalarsınız. Ve nihayet aynı kişiden ikinci mektup gelir. Kişi oturmuş kendiyle veya bir terapistle konuşur gibi size yazmıştır. Radikal kararlar alamamaktan, hiçbir şeyin istediği gibi olmamasından, etrafındaki her şeyin ondan ödünler istediğinden bahsedip durmuştur. Büyük bir acıma duygusu, bunca zamandır birkaç kitap okumanın verdiği aşırı güvenle ve bir terapist edasıyla oturur güzel bir cevap yazarsınız. Tabi bu arada omuzlarınıza ağır bir yük çökmüştür. Kendi sorunlarınız yetmezmiş gibi -hem de zindanda- bir de onun sorunlarına üzülürsünüz. Üstelik bu sadece bir ilktir çünkü daha bolca hatırlanacaksınızdır. Sonra aynı kişi bir gün size bir mektup atar, bir soğukluk vardır o mektupta. Daha dün her şeyini anlatan kişi belli ki araya mesafe koymaya başlamıştır. İlkönce şaşırırsınız, sonra her şeyi iki üç kere yaşadınız mı anlarsınız; kişi 'olmam' dediği şeyler olmuş, ödün vermiş, hayatla uzlaşmıştır. Ayrıca size ihtiyacı kalmamıştır. Kaçınılmaz son: bir dahaki bunalım dönemine kadar unutulmuşsunuzdur. Bilgece bir deyiş 'Yakındaki her şey uzaklaşır' (umarım siz de benim gibi dipnotları aslından uzun olan yazılardan nefret etmiyorsunuzdur, öyleyse mektubu okumayı çoktan bırakmışsınızdır).
Yani sonuç olarak demem o ki burada hep sorunlar yaşayan bunu başkalarına anlatan ya da kendinden bahseden insanlar değiliz; çünkü başkaları bize o fırsatı vermiyor. Hayatla olan çelişkilerini getirip omuzlarımıza bırakıp kaçıyorlar. Sonra biz o kadar beklediğimiz dışarının pek de iyi bir yer olmadığını düşünmeye başlıyor, en büyük motivasyonumuz olan 'çıkmaya' bile şüphe ile bakmaya başlıyoruz.
"Unutmadan, bu aralar okumaya çok ihtiyacım var. Tam yedi yıldır beraber olduğum ve son dört yıldır beni büyük fedakârlıklarla bekleyen kız arkadaşımla dramatik bir şekilde ayrılmak zorunda kaldık. İlk kez cezaevine girdiğimi hissettim, sanırım kendime yönelmem yani okumam, daha çok bilmeye çalışmam beni biraz olsun var olan sorunlardan uzaklaştıracaktır. Belki de bu da kendini kandırmanın bir yoludur. Zira aşk acısını geçirecek kadar güçlü bir panzehir bulunamadı hâlâ, hele zindandaysanız..."
Emine Zinnur Kılıç'ın söylediği gibi, ayrıla ayrıla büyüyoruz. Psikeart dergisi bu ay ayrılık sürecini sayfalarına taşıdı. Ne yaman bir kelime olduğunu göstermek için...

Emine ZİNNUR KILIÇ

Ayrıla ayrıla büyüyeceğiz

Güvenli liman geride durduğu sürece yakalandığınız fırtınalarda kendinizi oraya atabilirsiniz. Gerekli tamirler yapılacak ve yeni yolculuklara çıkılabilecektir. İçinizde ya da dışınızda güvenli bir limanınız varsa ayrılık o kadar da korkulacak bir şey değildir.

© BANU MURATLI

Lanetli bir sözcük ayrılık... Ayrılık denince şiirler, şarkılar dolusu mutsuzluk, acı ve ölüm çağrışıyor hemen aklımızda... Çatır çatır kopan bağların sesi geliyor kulağımıza... Merdivensiz kör kuyular, ateşten gömlekler... Çok korkuyoruz ayrılıktan! Belki de biraz fazla korkuyoruz. Oysa ayrıla ayrıla büyüyor insan. Ayrılık insan yaşamının her anının bir parçası aslında... Her dakika geçtiğinde, her adım atıldığında, her yola çıkıldığında bir ayrılık yaşanır. Her ayrılık biraz acılıdır ama acı geçer, insan yoluna gider.

Dünyaya gelmek zaten ayrılıkla başlar. Sonrasında da ayrılıklar sürer. Doğumda anneden fiziksel olarak ayrılan bebek, fiziksel becerileri geliştikçe ruhsal ayrılma sürecine girer. Ayrılma-bireyleşme dönemi denilen bu dönem gelişim sürecinin kaçınılmaz bir parçasıdır. Margaret Mahler bebek gözlemlerinden yola çıkarak bebeğin anneden ayrılma ve kendisinin ayrı bir birey olduğunu fark etme sürecine ayrılma-bireyleşme dönemi adını vermiştir. Mahler'in "yumurtadan çıkma" adını verdiği ilk dönem, 3-4 ay civarında bebeğin hareketlenmesi ile başlar. Anneyi ayrı bir birey olarak incelemeye başlamak ve "anne" ve "başkaları" ayrımını yapmak bu dönemin özelliğidir. Bu dönemde "yabancı anksiyetesi" ortaya çıkar. Çevreyi incelerken anneyi referans olarak kullanır; çevreden gelen uyaranlarla ilgilidir ve bir yandan anneyi izleyerek bu uyaranları anlamlandırma çabası içindedir. Anne, bebeğin dünyayı tanırken referans aldığı diğeri haline gelmiştir. Dokuz-on aylık olup da kendi kendine hareket edebilmeye başladığında

ayrılma-bireyleşme sürecinin ikinci dönemi, "denemeler yapma" aşaması başlar. Bebek kendi hareketi ile anneden uzaklaşır; çevredeki nesnelerle ilgilenir; bu arada anneyi "güvenli üs" olarak kullanır ve "yakıt almak" amacıyla zaman zaman tekrar ona döner. Bu güvenli ilişki bebeğin kendi becerilerini geliştirmesinin çerçevesini oluşturur. Bir buçuk yaşına geldiğinde bebeğin bilişsel becerileri daha da gelişmiştir ve artık koca bir dünyada küçük bir canlı olduğunu fark eder. Bu farkındalık ayrılık anksiyetesinin ortaya çıkması ve tekrar anneye yaklaşma dönemini başlatır. Aynı zamanda da artık anne ayrı bir insan olarak algılanır ve her ihtiyaç duyduğunda yanında olmadığını da fark eder bebek... İlk bilinçli ayrılık korkuları bu dönemde yaşanır. Ortaya çıkan tablo bir yandan annenin yakınlığına ve yardımına ihtiyaç duyma, diğer yandan kendi bireyselliğini kabul ettirme arasında gidip gelen bebeğin yaşadığı bir krizdir. Bu döneme ilk "Gitmek mi zor, kalmak mı zor?" krizi demek hiç de yanlış olmaz. Bir yanda güvenlik ve alışılmışın kolaylığı vardır, diğer yanda önünde açılan yeni dünyada kendi ayaklarının üstünde durmanın heyecanı! Bu dönemin başarıyla aşılması kendisi ve başkaları arasındaki sınırların oluşmasının ilk adımıdır. Ne kadar kendi isteği ve iradesi içinde davranacaktır, ne kadar başkalarına uyum yapacaktır? Bu sınırlar daha sonraki yaşamında da insanın yakınlık ve bireysellik arasında seçim yapması gereken durumlarda hep gündeme gelecektir.
İnsan her ilişkide ne kadar yakın ne kadar uzak duracağının ayarını yaparken benzer bir ambivalansı yaşayacaktır. "Ne kadar birey olacaksın ne kadar başkasına bağlı olacaksın?" sorusu insan ilişkilerini düzenlemekte en kritik sorulardan birisidir. Çok yaklaştığında, ilişkileri içinde kendi bireyselliğinin boğulacağı korkusu ayrılmaya yöneltecek; tek başına kalınca duyulan yalnızlık ve korku, bağ kurma çabasına yol açacaktır.
Ergenlik, ikinci ayrılma-bireyleşme dönemi olarak kabul edilir. Bebeklikte yaşanan süreç, bebeğin kendini ayrı ve bağımsız olarak hareket edebilen bir birey olarak algılaması, kendinin ve annenin zihinsel temsillerini oluşturması ile sonuçlanmıştır. Ebeveynlerin zihinsel temsilleri, bu kişiler yanında olmadığında bile çocuğun bu ilişkilerin sağladığı güvenlik ve rahatlama duygularını içselleştirmesine yarar. Ergenlikte ise bebeklikten gelen bu bağlar yeniden gözden geçirilir. Ergen artık yeni ilişkiler, yeni bağlar kurmaya hazırdır. Yeni bir kimlik oluştururken eski bağların bir miktar gevşemesi gerekir. İkinci ayrılma-bireyleşme ergenin kendisini ve sınırlarını yeniden tanımlama sürecidir. Bağımlılıktan bağımsızlığa geçişte yeni bir adımdır. Yeni bağlar kurmak için eski bağların kısmen de olsa feda edilmesi gerekir. Ayrılma-bireyleşme süreci ergenlikte de bebekliktekine benzer bir şekilde gidiş gelişler, kararsızlıklar, güvensizlikler, ayrılık kaygısı, birey olma kavgaları, yakınlaşma ihtiyacı ve bunun getirdiği huzursuzluklarla örülüdür.
Yakın arkadaşlıklar ve aşklar bu dönemde devreye girer. Bebek denemelerini fiziksel dünyada yaparken ergen sosyal dünyada kendini dener. Sosyal dünyadaki denemelerde zorlandığı noktalarda geri döndüğü güvenli üs yine ebeveynlerdir. Sosyal dünyadaki hayal kırıklıkları sonrasında geri dönen, ama hemen tekrar denemelere devam etmek isteyen ergenle baş etmek ebeveynler için daha zordur. Ergenliğin en büyük acıları sosyal alanda yaşanır. Sosyal alanda yaşanan başarısızlıklar ayrılma-bireyleşme sürecini sarsar. Ebeveynler için çocuklarının yaralarını sarıp tekrar bu dünyaya salmak her zaman çok kolay olmayabilir. Bazı ebeveynler bu durumda korumacılıklarını artırırlar; gencin tekrar sosyal alandaki denemelere geri dönüşünü desteklemekten kaçınırlar. Bu durum gencin korkularını artırabilir. Yeni denemeler yapmaktan kaçınır. Sonunda acı çekmemek için bağlanmamak bu tür durumlarda geliştirilen bir kaçınma mekanizmasıdır. Eski bağların güvenli sularında yaşayıp gitmek daha kolay gelir. Bazı ebeveynler ise gencin uzaklaşma çabalarında kendilerini reddedilmiş hissettiklerinden geri dönüşlere izin vermezler. Bu durumlarda eğer sığınabileceği güvenli başka limanlar bulabilirse genç şanslıdır. Bu liman genellikle arkadaş grupları olur. Eğer bu da bulunamazsa ayrılığın yarattığı boşluk hissini neyle ya da kimle olursa olsun doldurmak için çılgınca bir arayış, gencin daha çok yara alması ile sonuçlanır.
Ebeveynle yaşanan bağlanma örüntüleri daha sonraki ilişkilerde bağlanma ve ayrılma sürecinin nasıl yaşanacağını kısmen belirler. Ebeveynle güvenli bağlanma ilişkisi olan ve dolayısıyla kendilik değeri yüksek olan bireyler kendilerine zarar veren ilişkilerden kurtulmakta genelde daha başarılıdırlar. Güvensiz/anksiyeteli bağlanma özellikleri gösteren bireylerin istismara uğradıkları ilişkileri bile bitiremedikleri, şiddete maruz kalma durumunda bile bu ilişkilere tekrar dönme eğilimi gösterdikleri bilinmektedir.
Büyümek bütünüyle bir sonraki aşama için geçmişi feda etme süreçleriyle örülmüştür. İster gelişimsel sürecin gerektirdiği ayrılıklar olsun, ister daha sonra kurulan bağların kopması ile gerçekleşen ayrılıklar olsun, hepsi insanın bireyselliğini korumak adına verdiği kurbanlardır.
Her ayrılıkta aynı süreç tekrarlanır. Sendelemeler, geri dönüşler yaşanır. Güvenin kaybolduğu anları, ayakta durabilmenin verdiği güçlülük duygusu izler. Kabullenmek zor olsa da kayıpların insan üzerindeki değişim yaratıcı etkisini unutmamak gerekir. Güvenli liman geride durduğu sürece yakalandığınız fırtınalarda kendinizi oraya atabilirsiniz. Gerekli tamirler yapılacak ve yeni yolculuklara çıkılabilecektir. İçinizde ya da dışınızda güvenli bir limanınız varsa ayrılık o kadar da korkulacak bir şey değildir.

Cengiz GÜLEÇ

Primordial ayrılık (anne-çocuk ünitesinde kopuş) ve doğurguları

Ney neden feryat eder?

Aslında arzuladığımız şey, ayrılmanın acısından kurtulmak ve ebediyen kaybolmuş olan birliktelik-kuşatılmışlık hissinin hazzına ulaşmaktır.

© BANU MURATLI

Yaşam boyu süren ilişkilerimizin ilksel modeli anne-çocuk arasında var olan "ünite"dir (birlik). Bu varoluş tarzı, özgün ve toptancı niteliklidir. Anne, çocuk için her şeydir ve çocuk da anne için aynı şeyi ifade eder. Bu birlik dışında hiçbir şey var olamaz. Bu öylesine bir "birlik"tir ki, başka hiçbir şeye, hiçbir kimseye bir alan tanımayan kuşatıcı tekil bir varoluştur. Bu varoluşa ilişki denemez çünkü henüz iki ayrı, bağımsız birey söz konusu değildir. Bu birlik içinde eksiklik yoktur, tam bir doluluk vardır. Özellikle hamilelikte yaşanan tam olarak bu doluluktur. Nitekim doğum sonrası birçok annenin yaşadığı hüzün, birlik-doluluk halinin sonlanmasına ilişkin kayıp duygusu ile açıklanmaktadır. Doğumdan sonra orijinal birlik-doluluk hali, annenin imgeleminde bir süre daha devam eder. Her yeni baba, ne hissederse hissetsin baba olduğuna kendisini inandırmak zorundadır. O karısını kaybetmiştir ve tam olarak anlamayacağı bir ilişkinin dışına atılmıştır. Lacan'ın işaret ettiği gibi, paradoksal olarak baba, sadece çocuğun onu onayladığı anda baba olacaktır: "Çocuk erkeğin babasıdır."

Bu topyekûn ve kendine özgü birlik durumundan kopuş, daha sonraları yaşanan ilişkilerdeki düş kırıklıklarının ve kıskançlıkların da temelidir. Çocuk, sadece kendisine ve annesine özgü doluluğun ilelebet sürmesini, henüz arzunun ortaya çıkmadığı bu erken evrede kendiliğinden, doğal bir durum olarak yaşar. Ayrılma ve ayrışma bir tür yok oluştur. O, "annesinin biricik kuzusu ve dünyada eşi benzeri olmayan bir varlıktır". Anne de çocuk için "en iyidir". Üçüncü kişi her kim olursa olsun bu kuşatıcı birliğe tehdittir. Anne nezdinde diğer herkesten farklı bir imtiyaza sahip olma talebi çocuktan gelir. Özellikle yeni bir rakip olarak bir kardeş varsa. Bu andan itibaren her türlü kıskançlık, özenme ve gücenmenin kökeni olan özel ilgi ve sevgi için mücadele başlar. Tek çocuk olarak büyüyen erkek çocuklarda daha belirgin olmakla birlikte kızlarda da görülen geç çocukluk ve ergenlik çağlarında annelerine yönelttikleri buyrukların koşulsuzca yerine getirilme beklentisi birlikten kopuşa bir sitem gibidir. Ayrılıktan sorumlu tuttukları ebeveyne yönelik zalimlik derecesindeki egoistliklerini, onlara bir ceza verme davranışı olarak görebiliriz.

İlksel (primordial) "birlik" konusunda annenin de beklentileri çocukla aynı yöndedir. Varlığından doğan bu mucizevi varlığın kendisinden kopmasına annenin de dayanması güçtür. Onun çocuğu başka annelere ya da bakıcılara farklı bir ilgi göstermemelidir. Çocuktan yükselen "O kadın da çok iyi" ifadesi anneyi yaralar. Gelin ve kaynana arasındaki koca-oğul çekişmesi daha sonra çocuk-torun üzerinden sürüp gider. Gelin de kaynana da sadece kendilerinin koca-çocuk nezdinde yegâne varlık olarak kalmasını istemektedirler. Yetişkinlikte eşlerin birbirlerinden, ana babaların da çocuklarından bağlılık beklemelerinin temelleri bu birlik durumuna ilişkin özlemlerden kaynaklanır.

Çocukta arzunun doğuşu

Kökendeki bu özgün ve kapsayıcı birlik, kopmaya mahkûmdur. Bu kopuşun ardından hep daha çok isteyen ve tatmini imkânsız "arzu" doğar. Bu arzunun kökenini Platon, "Symposion" adlı eserinde Aristofanes'in ağzından eski bir mitolojik öyküyle çok açık bir şekilde tanımlar. Paul Coelho, "Eleven Minutes" adlı eserinde bu mitik öyküyü biraz farklı bir yorumla şöyle anlatır: "Yaratılışın başında, erkeklerle kadınlar bugünküne hiç benzemezlerdi; sadece bir gövdesi, bir boynu ve her biri ayrı yönlere bakan çift yüzlü kafaları olan androjen varlıklar mevcuttu. Sanki iki yaratık sırt sırta yapıştırılmış gibi, iki cinsel organı, dört bacağı, dört kolu vardı bunların. Ama kıskanç Yunan tanrıları, dört kollu bir yaratığın çok fazla çalışabildiğini fark ettiler; ters tarafa bakan iki yüz sürekli tetikteydi, dolayısıyla bu varlıklara kalleşçe saldırmak mümkün değildi; dört bacak sayesinde fazla yorulmadan uzun süre ayakta durabiliyor ya da yürüyebiliyorlardı. Ve en tehlikelisi: çift cinsiyet organlı bu yaratığın üremek için kimseye ihtiyacı yoktu. Bunun üzerine, Olympos'un mutlak hâkimi Zeus dedi ki: 'Şu ölümlülerin gücünü elinden almak için bir planım var.' Şimşeğini fırlattığı gibi androjenleri ikiye bölerek erkekle kadını yarattı. Dünyanın nüfusu bir anda artıverdi, aynı zamanda da üzerinde yaşayanlar güçten düştüler ve yollarını şaşırdılar; artık kayıp yarılarını aramak, yeniden onunla kucaklaşmak ve bu sarılmayla eski güçlerine, ihaneti önleme becerilerine, yorgunluğa karşı dirençlerine tekrar kavuşmak zorundaydılar."

Bu öykü, arzunun doğuşunun öyküsü olarak da yorumlanabilir. Nitekim arzu üzerinde derinlemesine çalışan psikoanalistler, anne-çocuk birliğinin kopması ve ayrılmanın kaçınılmaz duruma gelmesi ile ortaya çıkan eksiklik ve kaybın telafisine yönelik çabayı arzu olarak tanımlarlar. Bu noktada arzunun nesnesi, çocuk bakımından kaybedilen anne değildir. Arzunun konusu anneyle orijinal olarak var olan birliktir. Lacan terminolojisini kullanacak olursak "dil öncesi ünitedir" arzulanan şey. Yoksa kaybedilen annenin ikamesi olarak yetişkinlikte aranan kadınlar değildir. Gerçi erişkinlikte aşk arayışlarında bilinçdışı anne yerine geçecek kadın arama tutumu sık görülse de asıl aranan birlik halidir. Nitekim çocukların ardı arkası kesilmeyen taleplerinde bedensel ihtiyaçları giderilmiş olsa bile anneyi hep yanında, emrine amade bir şekilde tutmak istemelerini, yitirdikleri birlik duygusunu kısmi de olsa yaşama arzusu yani ayrılığa son verme isteği olarak anlamak mümkündür.

Dille taşınan simgesel evren, anne ve çocuk arasına girdiği için anne-çocuk ünitesi kaybolur. Dil öncesinde bir aracılık olmaksızın doğrudanlık (dolayımsızlık) vardır ve çocuğun ihtiyaçları otomatik olarak karşılanmaktadır. Dil sonrasında ise hiçbir zaman kapatılamayacak olan bir aralık oluşur. Dilin kazanılmasıyla mesafe koyma, aracılık ve dolayısıyla da farklılaşma ortaya çıkar. Dilin bir köprü olduğu söylenir, fakat aynı zamanda o kurduğu köprünün altında bir uçurum

da yaratır ve köprünün altında yatan birlik kaybolmuştur.
Dil sayesinde her birey birtakım kültürel kodlarla beslenerek toplumsallaşma yolunda özne olur ve belirli bir kimliği sahiplenir. Sen onun annesi, şunun kızı, bunun babası ve bunun gibi. Böylece doğumdaki orijinal gerçek ayrılma, herkesin kelimeler sayesinde doğru yerini bulduğu ödipal yapı içinde simgesel olarak bütünlenir.
Freud'un altını ısrarla çizdiği gibi doğayı ilelebet arkada bırakarak özne oluruz. Bu insanlaşma yani kültürün yaratılması sürecidir. Bu "ayrılma" operasyonundan geride kalan ise arzudan başka bir şey değildir. Her birimiz, ötekinde belirli ya da belirsiz bir şeyi "arzu"larız. Bu asla yeterli olmadığı için de, öteki kişinin varlığının ötesinde arzulamaya devam ederiz.
Arzu nesnemiz kendisini bize feda etse bile yine de tutkulu aşklarda görüldüğü üzere bir türlü tatmin olmayız. O halde gerçekten arzu ettiğimiz nedir? Aslında arzuladığımız şey, ayrılmanın acısından kurtulmak ve ebediyen kaybolmuş olan birliktelik-kuşatılmışlık hissinin hazzına ulaşmaktır.
Bu durumu mistik bağlamda Mevlana "ney" metaforu ile anlatmaktadır: Ney, asıl yurdundan ayrılmış insandır. Ney feryat etmektedir: "Dinle bu ney neler hikâyet eder, ayrılıklardan nasıl şikâyet eder. Beni kamışlıktan kestiklerinden beri feryadımdan erkek ve kadın müteessir olmakta ve inlemektedir."... "Aslından, vatanından ayrılmış olan kimse, orada geçirmiş olduğu zamanı aramaktadır."

Ney neden feryat etmektedir? Asıl vatanına duyduğu özlemden. Ney sembolü ile anlatılan kâmil insanın, "İlahi nefes'in mekânı" olmanın yanı sıra -ki bu, "nefes gibi bir mekânsıza, mekân olmak makamdır"- bir hasret çekiyor olması özelliğine vurgu yapıldığını görüyoruz. Hasret, varoluşsal olarak ayrılığın en derinde hissedildiği zaman ortaya çıkar ki bu da ayrı olduğumuza en yakın olduğumuz andır. Çünkü ancak o zaman ayrılığı, kopuşu fark ederiz. Bu nedenle "İnsan-ı kâmil"in , "ayrılığın farkına varan" oluşudur burada ney'in hasret feryadıyla vurgulanan. İnsan, kendisini Tanrı'nın karşısında bulduğunda, kendisinin artık onun yanında olmadığını fark eder. Tıpkı bir ney'in, sazlıklardan kesilen bir kamış olması gibi, insan ezelde birlikte olduğu Tanrı'dan ayrılmış bir varlıktır.

© BANU MURATLI

Ney'in asıl vatanına duyduğu özlem (psikanalitik anlamda bebeğin anneye özlemi diye okunabilir) asıl varoluşa duyulan arzudur. Asıl varoluş, "Birlik"te (vahdet) varoluştur çünkü. Ezelde "Birlik" içinde varoluştur. Bu dünyadaki varoluşumuzun farkına vardığımız an, işte bu nedenle, asıl varoluşta olmadığımızın, yani ayrılığın farkına vardığımız andır. Bu nedenle ney sesi, ancak bu ayrılığın farkına varanlar tarafından duyulur. Böylece, asıl "Birlik'te varoluşa ulaşamasak da hiç değilse "birlikte varoluşa" ulaşabiliriz. Mevlana'nın, "Ney o şeydir ki; perde yırtıp perdesi,/dost edinmiş dosta hasret herkesi" dizeleri bu durumun ifadesidir.

Primordial birlik durumunun bir başka yüzü: güç istemi

Orijinal birlik kırıldığında başta var olan topyekûn güçlülük durumu da kaybolur. Bu durum, var olmaktan sahip olmaya geçişe yol açar. Öncelikle birbirini bir ünitede tamamlayan ilişkinin her iki parçası bölünme sonrası almak ve vermek biçimine, dolayısıyla da alma ya da vermenin reddine dönüşür. Bu hayır demenin de başlangıcıdır. Annenin geçici yokluğunda acı çeken ve şiddetle onu arzulayan 2 yaşındaki bir çocuğun anne geldiğinde yüzünü çevirip ilgisiz kalmasında bu hayır demenin gücünü görebiliriz.

Lacancı psikanalistlerin önemle vurguladıkları gibi vermek ve almak, istemek ve reddetmek, bütün bunlar istenilen/verilen "bir şeyin" öteki yarı parçanın ihtiyaçları ve isteklerine karşılık geldiğini gösterir. Vermeyi ve almayı her kişi kendine özgü bir tarzda geliştirirken farkında olmadan kişilik yapısının çekirdeği olan selfin oluşumuna yol açmış olur. Erikson'un epigenetik kuramında ifade ettiği psikososyal modaliteler içinde oral ve anal döneme ilişkin alma-verme kalıbının nasıl kişilik oluşumuna paralel bir seyir izlediği açıklanır. Vermeyi öğrenemeyen çocuğun erişkinlikte tutucu ve cimri olması gibi. Pregenital dönemlerde çocuk gelişimi sürecinde çocuk ile öteki arasında dinamik ve aktif bir etkileşim vardır. Çocuğun düzenli aralıklarla yemesini, gaz çıkarmasını, uyumasını, dışkılamasını, yürüme ve konuşmasını, bakmayı ve dinlemeyi öğrenmesini talep eden öteki kişidir. Öteki, anne ya da yerine geçen bakıcıdır. Bu karşılıklı etkileşim, annenin çocuğun bedeni üzerinde, özellikle de çocuğun bedeni ile dış dünya arasındaki etkileşim bağlamında bitmez tükenmez talepleri sürekli olarak var olmaktadır. Bu arada çocuk da ötekilerden gelen taleplere tepkiler gösterir. Örneğin yemek yemeyi reddedebilir ya da her şeyi yiyebilir. Konuşmayı kabul etmeyebilir ya da annenin arzuladığı "temiz" ve "uslu" çocuk olarak uygun yerde ve zamanda tuvaletini yapmayı ve kakasını tutmayı reddedebilir. Özellikle anal dönemde sfinkterlerin nöronal gelişiminden önce tuvalet terbiyesine zorlanan çocuklar yetişkinlikte ciddi orgazm güçlükleri çekebilirler.

Kadiri mutlak güçlü anne imgesinin yıkılması

Her şeye hâkim olma gücü taşıyan anne imgesinin parçalanması, ünitenin kırılmasıyla birlikte kaçınılmaz hale gelir. Anne, istenen her zaman orada değildir artık. Olsa bile bölünme öncesi şekliye burada değildir. Anne artık arzu nesnesi olarak yeterli değildir. Babaya yönelen çocuk orda da düş kırıklığına uğrar. Babanın, her sorunu çözen, rüyalarının kahramanı fallik figürün gerçekte kadiri mutlak olmadığını kısa zaman sonra yaşayarak öğrenir. Annenin yetersizliğinin keşfedilmesi aynı zamanda kendi güçsüzlüğünün ve yetersizliğinin de keşfedilmesine yol açar. Anneyle bir zamanlar var olan birlik duygusunu bir daha yaşayamayacağı gibi, o ne yaparsa yapsın, ne kadar çabalarsa çabalasın hiçbir zaman annenin arzu ve taleplerini mükemmel bir şekilde karşılayamayacaktır. Çocuklardan sıkça duyulan "Bu benim hatam değil" yakınması ile dışa vurulan tutumda çocuğun ilksel suçluluk duyguları eşliğinde hata ve başarısızlıklarıyla nasıl mücadele ettiğini gösterir.

Klasik Freud'çu görüşe göre annenin kadiri mutlak imgesinin yıkılmasından, yetersizliğin, güçsüzlüğün yerleşmesinden sonra orijinal birlik ilişkisi dışında daha başka bir şeyin, bu eksiği tamamlayacak, bu kayıp için çözüm bulacak bir nesnenin ya da kişinin araştırılması devreye girer. İşte bu, fallusa sahip babanın ortaya çıktığı evredir.

Ataerkil toplumda küçük erkek çocuk annesiyle ilişkisindeki eksikliğin çözümünün erkekte/babada ve onun cinsel organında yattığını varsayar. Ona göre kendi küçük pipisi de bir gün "kocaman ve güçlü" olmayı vaat etmektedir.

Erkek çocukta ödipal dönemde baskın olan eğilimler fallus merkezli ve otorite eğilimlidir. Aynı zamanda kızlar için de aynı şeyin geçerli olduğunu varsayar. Oysa kız çocuğun gelişimi farklı bir yol izler. İlk farklılık oğlanın, geleceğin erkeği olarak ilk aşk nesnesini genital cinsellik çerçevesinde elde tutabilmesidir; onun sadece bu nesneyi başka bir kadınla değiştirmesi gerekir. Bu durum, analistlere göre, birçok erkeğin evliliklerinde bir süre sonra karılarını annelerine benzetmek istemelerini ya da annelerine karşı davranışlarını bilinçdışı olarak eşlerine de yansıtmalarını açıklar. Kız çocuğu ise, tersine ilk aşk nesnesinin cinselliğini değiştirmek zorundadır. Daha açık bir dille söylersek, anneyi baba ile değiştirmelidir. İlk aşk ilişkisinin bir sonucu olarak kız çocuğu anne ile özdeşleşmekte ve dolaysıyla babanın anneye verdiği aynı sevginin kendisine verilmesini umut etmektedir. Bu olgu da birçok kadının eş durumuna geldikten sonra kendi annelerine benzemeleri ve her şeyden öte kendilerinin de bir anne olma arzularını açıklar.

Kız çocukların kendilerinde bir fallusun bulunmayışını eksiklik olarak gördükleri ve erkeklerdeki penise karşı kıskançlık besledikleri varsayımı (Freud'un ünlü penise imrenme olarak tanımladığı) bugün artık pek kabul görmeyen ve Freud'un erkek egemen ataerkil anlayışa bağlılığının bir sonucu olarak ortaya çıkan bir abartılı görüş olduğu kabul edilmektedir.

Özetlemek gerekirse özerk ve bağımsız bir birey olma, ilksel birlikten yani anneden ayrılma ve erişkinlerin simgesel evrenine adım atmakla mümkündür.

Ayhan EĞRİLMEZ

Sitem yok...

"...
Sitem yok, diyorum, hayatıma değmiş hiçbir hayata
Gözlerim kocaman at kestaneleri
Kime baksam, ıhlamurlar içinde
Bir şehir düşüyor kirpiklerinden.
Yetmedi ölüme bunca ayrılık
Bütün sevdiklerim bulanık bir ezber
Sonsuzluğu öğreniyorum unutarak.
..."

Şükrü Erbaş

"Ayrılık

Sonra çekildim -kalbime yerleşen bir kederle-
karanlık köşeme
ağır bir kapı gibi kapanmıştı aramızda ayrılık.
..."

Oya Uysal

"Güç olan bir kadından
ayrılmak değil, bir sevişmekten
ayrılmaktır."

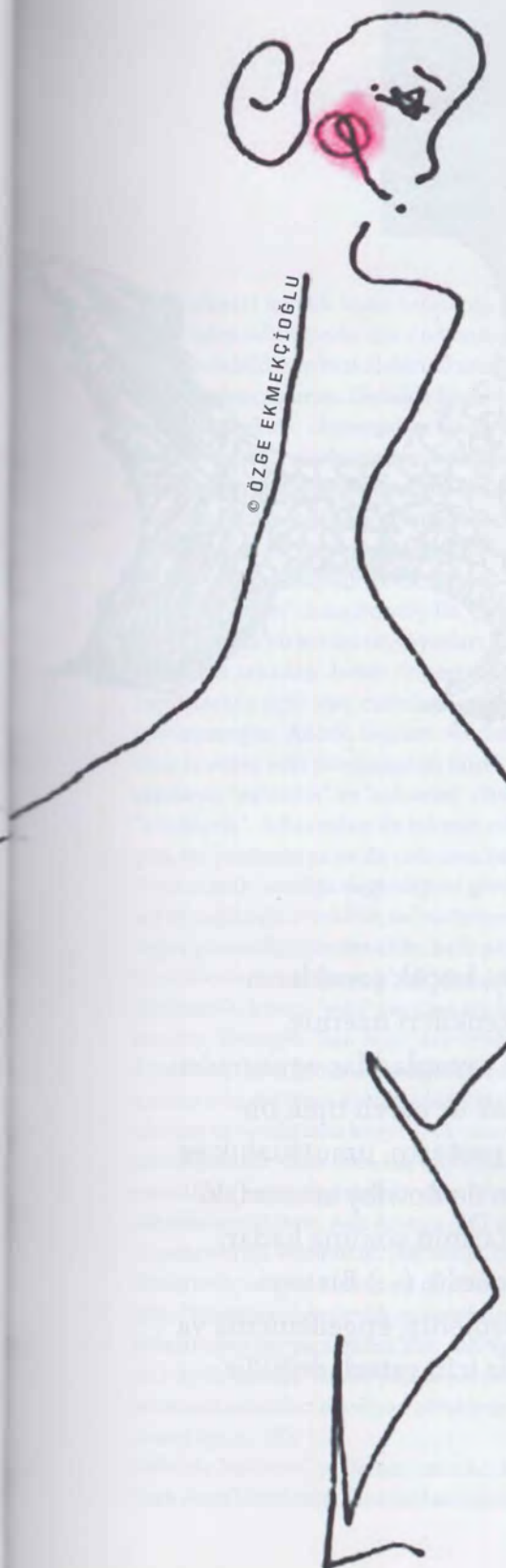
Güven Turan

Ayrılma ve yas tutma özürlü bir kültürümüz var. Manevi göbek bağımız yaşam boyu kopmuyor ve kendimiz olamıyoruz; soyadımızla yaşıyor, atalarımızın yaptıklarıyla öğünüyoruz.

* Ayrılıkta temel sorunsal geride bırakılanların yerine geçecek yeni şeyler bulunup bulunamayacağıdır. Çoğu insan yeni şeyler -ikameler- yaratma potansiyeline güvenemediği için ayrılıktan ölesiye korkar ve kaçınır. Eski ve kurulu düzenin güvenceleri hoşnutsuzluklara karşın gözden çıkarılamaz ve şikâyet edilen statüko sürer.

* Kavuşamazsın aşk olur, ayrılamazsın ölür!

* Aile şarkıları:
  -Biz Ayrılamayız
  -Ayrılsak da Beraberiz
  -Beni Terk Etme

*Kan bağında "et tırnaktan ayrılmaz" da kan tutar ve çeker, ayırırsanız da kan çıkar! Ayrılma ve yas tutma özürlü bir kültürümüz var. Manevi göbek bağımız yaşam boyu kopmuyor ve kendimiz olamıyoruz; soyadımızla yaşıyor, atalarımızın yaptıklarıyla öğünüyoruz.

*Günümüz insanının büyük bölümü "bağlanma özürlü", bu nedenle ayrılma acısından da muaf. Ne mutlu onlara!

*İnsan ilişkilerinde ayrılabilmek, özgürlüğün ve gelişmenin önkoşuludur ve yoksunluk sancıları, özlemler pahasına göze alınır. Değilse, insan yavrusu anne ve ailenin sembolik rahminde esir kalır ve bireyleşemez. "Ayrılma cesareti" herkese lazım!

*Ayrılık bazı bağlam ve ilişkilerde zorunlu ve trajiktir. Olduramadığınızı, buluşamadığınızı, yeterince "-işemediğinizi" ("-işme" eki ikiliği, karşılıklılığı imler) kabullenir ve istemeyerek ayrılırsınız. Birçok ilişki bu durumu kabullenemeyiş ve yeni bir yaşam inşa edebileceğine inanamayış nedeniyle bit(irile)miyor ve "Aşk artık orada oturmuyor!"

*Çoğu insan ebeveynlerine yönelik bir "alacak söylemi" nedeniyle aile çemberinden, o iç içe, ayrımlaşmamış alandan ayrılamaz. Oysa özgür yaşam açık alanlarda ve seçilmiş insanlarla yaşanır. Birey baba evinden ayrılıp kendi evini kurmakla kendi kimliğini oluşturur. (Bkz. "İnsan Yavrusunun Psikolojik Doğumu", Margaret Mahler)

*"İlk ayrılığımda cenneti yitirdiğimi hissetmiştim. Sonuncusunda artık cennet olmadığını biliyordum."

*Ayrılığın geride kalan için "ölümden beter" olduğu söylenir de giden için çoğu zaman özgürlük (en azından vaadi, umudu) olabilir.

*Ayrılıkla biten ilişkilerin otopsisinde sık rastlanan bulgular: Sahiplik yanılsaması, yetişilen ailede geçerli (dikey) ebeveyn-çocuk ilişki biçimlerinin eşitler (yatay) ilişkisinde yadırganmadan sürdürülmesi, başlangıçtaki yoğun mutlu etme uğraşlarının giderek azalması ve mutsuz eden eylemlerin özensizce yinelenmesi ("Ben böyleyim!").

*Çoğu ilişkide ayrılık "Bir gün..." fantezileri sayesinde ertelenir, "aşkın muğlak umudu" ilişkinin ömrünü uzatır.

*Ayrılık bazen "Kırmızı Pazartesi"*deki cinayet gibi bağıra bağıra gelir de önlenemez; bazen de "Üstü Kalsın"** şiirindeki gibi erken ve zamansızdır ("Çoğu ayrılık kalan için erken, giden için geçtir!").

*Ayrılığın rengi? Önce kırmızı-acı; sonra mor-hüzün; ardından gri-umutsuzluk ve "yine olmadı!" ve bazen yeşil-umut ("Yine, yeniden"...)

*Aslında her ayrılık anneden ayrılığın duygusal mührünü taşır. "Ölümden beter" ayrılık da odur zaten ve uykuya dalarken her çocuk bu yaşantıyla tanışır ("Uyku ölümün kız kardeşidir"). Çoğu erişkinin sürekli yakındıkları eşlerinden ayrılığı akıllarına getirememelerinde bu ilk(s)el bağımlılığın izleri vardır. Bir kadından gidilir her şeye!

*Aşk insanlara bir eşzamanlılık ve ortak yaşam yanılsaması yaşatır (anne ile yaşanmış ve yitirilmiş cenneti yeniden bulmuş gibi hissederler) ve âşıklardan birinin ayrılık talebi bu düşü darmadağın eder.

*Ayrılık aşığı incitse de aşka iyi gelir. Terki yârda ferahlık vardır!

*Nevroz, ayrılamadığımız geçmişin günceli tahakküm altında tutuşudur. Birincil nesnelerimizden, fantezilerimizden, arzularımızdan, duygularımızdan, davranış ve düşüncelerimizden ayrılamamanın faturasıdır. Ruh çözümlemenin temel amaçlarından biri ayrılmanın ve vazgeçmenin zorunluluğunun farkına varılmasıdır.

* Gabriel Garcia Marquez
** Cemal Süreya

Hakan ATALAY

Bağlanma ve ayrılık:
Bowlby ve Robertson "Vakası"

Robertson ve Bowlby, küçük çocukların anneden ayrılmaya tepkileri üzerine etkileyici bir makale yayımladılar ve anneden ayrılmaya yanıt olarak üç evreli tipik bir düzen betimlediler: protesto, umutsuzluk ve inkâr. (...) Robertson ile Bowlby arasındaki husumet (ise) hayatlarının sonuna kadar, hatta daha da uzun sürdü. (...) Bir şeyi bilmek o şeyi denetlemeniz, engellemeniz ya da tersine çevirmeniz için yeterli değildir

James Robertson ve eşi Joyce Robertson.

John Bowlby

Psikeart için bir konu belirlenip yazı talep edildiğinde, önce o konuyla ilgili bulabildiğim makaleleri okumaya, kitaplara göz atmaya çalışırım. Genelde hepsi bitmez tabii, çoğu eksik, okunmadan, hatta bakılmadan kalır, ama seçerek okuduğum birkaç makale, konuyu düşünmeme ve üstünde bir şeyler karalamama yeterli olur. Ayrılık üzerine yazmaya başlarken de birkaç makale okudum. Bunlardan özellikle birini, bağlanmanın, kaybın ve ayrılığın "kitabını yazan" John Bowlby ile, çalışmalarının ilk yıllarında bu konudaki yayınları birlikte yaptıkları arkadaşı James Robertson'un kopuşlarıyla ilgili olan makaleyi, genişçe özetleyeceğim. Ancak, bunları okurken, aklıma ister istemez eski yazı konuları düştü. Eski sayılarda "yalnızlık" ve "aşk acısı" diye iki konu "işlemiştik". Adlarından da tahmin edilebileceği gibi, bu yazılarda az ya da çok, ama önemli bir tema olarak, ayrılığa değindiğimi gördüm. Her şeyin dağıldığı; süreklilik ve bütünleme çabasının değer görmediği günümüzde, belli patikaların izini sürmenin de "hayırlı" bir iş olabileceğini düşünerek, kısaca "eski" yazılara bir bakmak istedim. Örneğin, "aşk acısı" sayısında Nasio'dan Freud'un, "sevdiğimiz süre dışında başka hiçbir zaman ıstıraba karşı korunmamız bu kadar zayıf olamaz ve sevdiğimiz kişiyi veya onun sevgisini yitirdiğimizde daha önce hiç olmadığımız kadar çaresiz bir mutsuzluk içinde oluruz" sözünü aktarmışım (Nasio. Aşk Acısı, s. 36) ve Kovel'in düşüncelerini eklemişim: Herkesin, bilinç düzeyinde farkında olsun ya da olmasın bildiği gibi, "hayattaki her ayrılık gizlenebilen ama asla iyileşmeyen bir yara halini alır; son ayrılış ise en büyük yaradır, çünkü yeniden uzlaşma için beslenen umutları ebediyen söndürür" (Kovel. *Arzu Çağı*, s. 79).

Belki de "*aşk acısı*" yazısının can alıcı bölümleri, "Aşk Acısı" kitabının yazarından yaptığım alıntılardı: "Ayrılık, gönülden bağlandığımız nesnenin, -sevilen bir kişinin, maddi bir şeyin, bir değerin ya da vücut bütünlüğümüzün- bizden sökülüp alınması, kaybedilmesiyse, bu nesneye duyduğumuz bağ bizim kendimizi oluşturan bir bağ ise, evet, psişik acı, ayrılığın acısıdır. (...) Ben'de barınan ötekinin yaşayan varlığı ile onun gerçek yokluğu arasındaki yarık öylesine dayanılmaz bir bölünmedir ki (...) Kayıp varlığın, şeyin ya da değerin bizler için gerçekten seçilmiş olup olmadıklarını ancak ortadan kaybolduklarında ve iş işten geçtikten sonra biliriz (Nasio, s. 23, 40, 52-5)."

Gene son yıllarda nöropsikanaliz üzerine okumaya çalışırken dikkatimi çeken ana temalardan ve psikolojinin ve biyolojinin nasıl iç içe geçmiş sistemler (ya da süreçler) olduğunu en güzel anlatan nörobilimsel çalışmalardan biri, "toplumsal acı" ile ilgili olandı. Toplumsal acı, reddedilmeyle; birlikte olmak istediğimiz, sevdiğimiz bir (ya da daha çok) kişiden (yerden, düşünceden, şeyden) ayrılmak zorunda kalmamızla ilgili bir duyguydu ve ilginçtir, beynimiz bir yerimiz yaralandığında ortaya çıkan fiziksel acı ile ilişkilerde aldığımız yaralardan doğan toplumsal acı arasında pek ayrım yapmıyordu, çünkü nasıl ki fiziksel acı bizi hayatta tutmak için geliştirdiğimiz bir sinyal ise, toplumsal acı da öyleydi: Bizi hayatta tutan bağları korumamızı güvenceye alan bir uyarı işareti... İşte doğuştan getirdiğimiz bu "hayatta kalma" mekanizmasının psikolojik önemini ilk kez ortaya koyan ama o zamanlar bunun bedelini içinden geldiği psikanalistlerce dışlanmakla ödeyen John Bowlby oldu. Bowlby'ye göre insanoğlu (ve kızı) için bu "bağlanma", neredeyse içgüdüsel bir yetenekti; açlık, susuzluk gibi... Gerçi daha önce Freud oral dönemde sevgi nesnesiyle libidinal ilişkinin önemi üzerinde durmuş, Erikson bu ilk dönemi "temel güven" olarak adlandırmıştı zaten, fakat bu erken dönemlerde yaşananların güvenli bir kendilik duygusunun gelişimi açısından önemini ilk kez Bowlby ortaya koydu, denebilir, zira Freud "otoerotizm" "birincil narsisizm"den söz ederken Bowlby "bağlanma davranışı" gibi etolojik terimlerden yararlanmaktan kaçınmamış ve bu yüzden "ortodoks" psikanalistlerce aforoz edilmişti. Bowlby daha o zaman bugünleri öngörmüşçesine psikanalitik araştırmalar konusunda çok eleştirildi ve "ta otuzlardan beri başlıca kaygısı psikanalizi düzgün bir bilimsel temele oturtmak olmuş"tu. Bowlby psikanalistlerin ampirik çalışmalar konusunda cahil olduklarını düşünüyordu ve görüşleri için kanıt toplamalarını istiyordu: "Eğer psikanaliz tam bir davranış bilimi statüsü kazanacaksa" diyordu, "geleneksel yöntemine doğal bilimlerin denenmiş yöntemlerini de eklemelidir". Diğer şeylerin arasında gerçek hayat deneyimlerinin ve ampirik verilerin kullanılması konusundaki uyuşmazlıklar da Bowlby'yi İngiliz (British) psikiyatrisindeki egemen psikanalitik görüşe bilimsel bir meydan okumaya götürdü.

İşte bu yazıda özetleyeceğimiz gibi, Bowlby'ye bu ampirik verileri getiren, ama sonra bu verileri "yanlış yorumladığını" iddia ederek ondan uzaklaşan da James Robertson oldu.

Şimdi Van Der Horst ile Van der Veer'in, psikanaliz tarihinin ilginç bir dönemine de kısmen ışık tutan, "Bağlanma ve ayrılmanın anlatılmamış hikâyesi"ne başlıyorum (Van Der Horst FCP, Van Der Veer R. Separation and Divergence: The untold story of James Robertson's and John Bowlby's theoretical dispute on mother-child separation. *Journal of the History of the Behavioral Sciences* 2009;45(3):236-52):

Bağlanma kuramının tarihinde James Robertson (1911-1988) ve John Bowlby'nin (1907-1990) adları genellikle birlikte anılır. Robertson ve Bowlby 1950'lerin başlarında ayrılık teması üzerinde çalışırken, çocuğun anneden ayrılmayı takiben tepkilerinde üç evre belirleyerek gelişimsel psikolojide önemli bir dönüm noktasına ulaştılar ve bunları "protesto" (protest), "umutsuzluk" (despair) ve "inkâr" (denial) diye adlandırdılar. Bu sırada dışarıdan bakıldığında Bowlby ve Robertson tam bir uyum içinde çalışıyorlar, temelde aynı görüşleri paylaşıyorlarmış gibi görünüyorlardı. Bu izlenim ortak kariyerlerinin başında doğruydu da, fakat sonraki yıllarda birtakım kuramsal konularda uyuşamadılar ve kişisel ilişkileri epey gerginleşti. Gerçi Bowlby kitaplarında Robertson'u kuramsal ve pratik başarılarından ötürü övmeye gayret etti. Onun başlıca kaygısı galiba uyuşmazlıklarının halka mal olması ve bunun kuramsal rakiplerinin ekmeğine yağ sürmesiydi. Robertson'a mektuplarından birinde Bowlby bu kaygıyı açık bir şekilde ifade etmiştir:

> "Birlikte yararlı bir tartışmaya girebilmeyi umut ediyorum, çünkü korkarım ki bunu yapamazsak yanlış anlamalar çoğalacak ve belki de kamuoyuna mal olacak, bu da ancak ikimizin çalışmalarına ve geliştirmeye çalıştığımız sosyal değişmelere karşı çıkmakta olan insanları rahatlatacaktır."

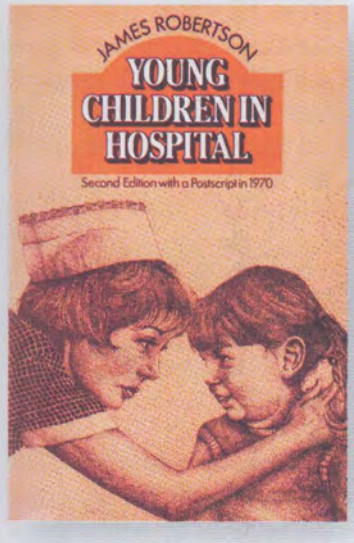
Britanya'da Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasındaki dönemde psikanalizin temel ilkeleri iki okul ("eklektik" denenler ile "ortodoks Freudcu" psikiyatristler) arasında tartışılıyordu. Muhaliflerin ayrıldıkları ana nokta, Freud'un *"Cinsellik Kuramı Üzerine Üç Deneme"*de öne sürdüğü şekliyle, kişilik gelişiminde çocukluk cinsel travmasının rolüydü. Birinci Dünya Savaşı sırasında bu tartışma çok sayıda "şarapnel şoku" olgusuna, yani, savaşta nörotik bozukluklar geliştiren askerlere dair betimlemelerle alevlenmişti. Öncelikle tıp doktorları bu belirtilerin tamamen fiziksel kökenli olduklarını düşünüyorlardı; diğerleriyse sadece korkaklık işaretleri olarak görüyorlardı. Uzmanlar zamanla savaş nörozlarının psikolojik kökenli olduğuna ikna olmaya başladıklarında ise, bu travmaları Freud'un önerdiği gibi, çocukluktaki ya da bebeklikteki çözülmemiş cinsel çatışmalara kadar izlemeleri olanaksız gibi görünüyordu. Freud'un kuramında hissedilen bu boşlukla uzlaşmak için hem eklektik hem de ortodoks psikanaliz okullarının yeni açıklamalar bulmaları gerekiyordu.

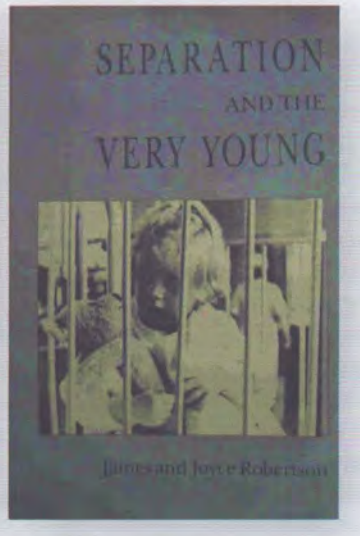
Freud'un kendisi de şarapnel şoku üzerine tartışmaların bir sonucu olarak *"Haz İlkesinin Ötesinde"* monografında kuramının bazı bölümlerini gözden geçirdi. Şarapnel şoku fenomenini açıklamak için "yineleme zorlantısı", "ölüm içgüdüsü" ve "yaşam içgüdüsü" gibi kavramlar kullandı. Ancak, herkes bu varsayımsal yapının klinik önemine ikna olmadı. Bowlby'nin psikanalitik eğitiminde daha sonra süpervizörü olan Melanie Klein (şarapnel şokuna neden olduğu varsayılan etkenlerden biri olan) erişkin yasının, bebeklerin ve küçük çocukların ayrılık yaşantılarıyla (yani, sütten kesilmeyle) başa çıkma yolları tarafından koşullandığı şeklinde bir tutum geliştirdi. Bu ve başka konular İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen önce Klein ile Anna Freud arasında farklılıklara yol açtı. Klein, Sigmund Freud'un klinik pratiği üzerinde dururken, Anna Freud babasının çocuk gelişimi üzerine kuramsal fikirleri üzerinde odaklandı. Ancak, hem Klein, hem de Anna Freud kendi yöntemlerince ortodoks Freudcular olarak kabul edilebilirler.

1930'larda eklektik okul (İngiliz Okulu) Tavistock Kliniği etrafında kümelenen bir okula dönüştü. Bu okul güvenliğe yönelik birincil gereksinimin önemini vurguluyor ve "çocuğun hayata tamamen çaresiz ve bağımlı başladığını ve anne kaybına her türden dehşet ifadesiyle tepki gösterdiğini" ve bu yüzden "kendiliğinden sevgi ve güvenlik arama eğilimi" olduğunu düşünüyordu. Bowlby anneye yönelik birincil gereksinim düşüncesini belli ki bu bağlamdan almıştır.

Yeni bir kuramsal çerçeve olarak büyük ölçüde etolojiye ve Harlow'un yavru maymunlarla yaptığı ayrılık deneylerine dayanarak 1960'ların başında birkaç makalede anne ayrılığı ve yas konusunu işleyecek olan ve kateksis, libido, çocukluk narsisizmi yerine; bağlanma davranışı, yakınlık arayışı ve evrimsel uygunluk çevresi gibi terimler kullanması diğer psikanalistlerce pek hoş karşılanmayan Bowlby giderek daha çok eklektik okulun taraftarı olurken, Robertson daha ortodoks psikanaliz okulunun bir izleyicisiydi ve Anna Freud'un düşüncelerine bağlanmıştı.

Ailesinin yedi çocuğundan biri olan James Robertson, Glascow yakınlarında yoksul bir İskoç işçi sınıfı ailesinde doğdu. Çocukların ihtiyaç ortaya çıktığında kucaklandığı, rahat ettirildiği ve korunduğu bir ailede büyüdü. Sonuç olarak Robertson "küçük çocukların annelerine ya da onları seven bir başkasına ihtiyaç duyduklarını ve ayrılığın neden olduğu acıya duyarlı olduklarını" biliyordu. 14 yaşından 28 yaşına kadar çelikhanelerde çalıştı. İkinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde gençliğinden beri bir Quaker (bir Hristiyan mezhebi üyesi) olan Robertson vicdani retçi oldu ve bir alternatif sivil hizmeti yürütmek üzere Londra'ya taşındı. Londra'da ağır bombardımana uğramış olan mahallelerdeki ailelere yardım etti ve çocukların Britanya'nın uzak bölgelerine taşınmasına eşlik etti. Hemen ardından, 1941'de Anna Freud'un Hampstead Wartime Nurseries'inde eşi Joyce'la birlikte çalışmaya başladı. Eşi öğrenciydi ve görevi Londra'nın bombalanmasından dolayı ailesini yitirmiş olan çocukların bakımını üstlenmekti. Bu dönemde Anna Freud eğitimleri ya da arka planları ne olursa olsun, tüm ekip üyelerinin çocukların davranışlarına dair gözlemlerini kartlar üzerine kaydetmelerini istiyor, bu kartlar daha sonra haftalık grup tartışmalarında kullanılıyordu. Böylece Robertson sahada gözlem yaparken ve haftalık oturumlar

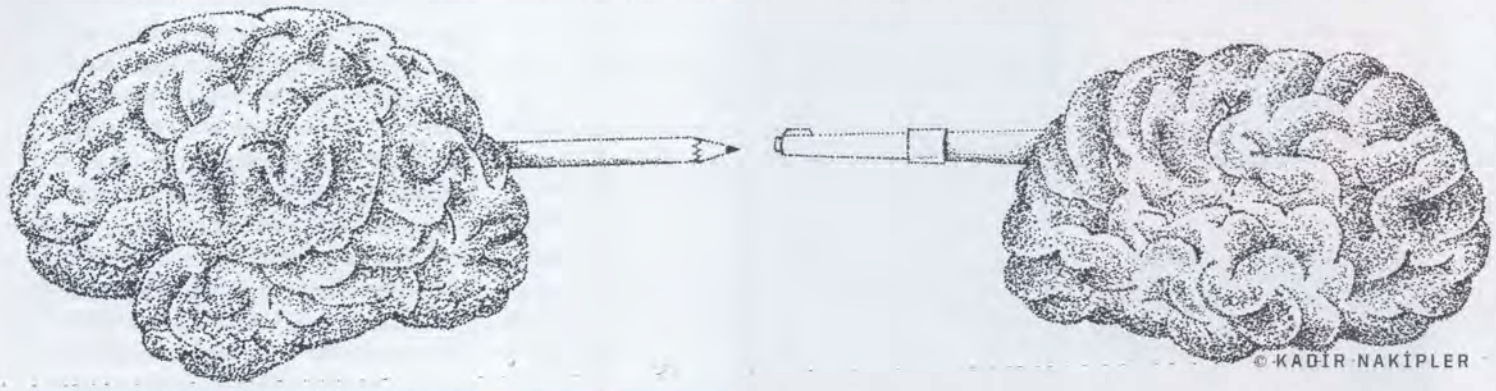

sırasında, doğal gözlem konusunda kusursuz bir eğitim görmüş oldu. James daha sonra 1947'de London School of Economics'te psikiyatrik sosyal çalışmacı yeterliliği aldı ve psikanalizde eğitime başladı. Aslında James Robertson eğitimini otuzların sonlarında tamamlayan ve yoksul işçi sınıfından gelen, kendi kendini yetiştirmiş bir adamdı. Kendisini akademik olarak geliştirmesine fırsat ve teşvik verdiği için Anna Freud'a minnettarlık duyduğu tahmin edilebilir. Aynı zamanda 1950'lerin ve 1960'ların sınıf bilincine sahip Britanya tıp dünyasında zaman zaman kendisini pek rahat hissetmemiş olması da şaşırtıcı olmayacaktır.

Bowlby'ninse, Robertson'dan çok farklı bir arka planı vardı. Londra'da üst-orta sınıf bir ailede, Mostyn ve Anthony Bowlby'nin altı çocuğundan dördüncüsü olarak dünyaya gelmişti. Babası Kral VII. Edward'ın ailesine, sonra da Kral V. George'a ordinaryüs cerrah olarak hizmetle görevlendirilmiş bir askeri cerrahtı. Anthony Bowlby 1923'te şövalyelik nişanı aldı ve Bowlby baronluğui bu güne kadar varlığını sürdürdü. Bowlby sosyal sınıfının çoğu çocuğu gibi geleneksel bir şekilde büyütüldü. Yetiştirme işini, günde ancak bir kez, çay saatinden sonra 1 saat görebildiği annesinin yerine bir dadı üstlendi. (Çok sevdiği dadısı da 4 yaşında aileyi terk etti!) Babasını ancak ara sıra görebildi. 11 yaşında (Wikipedia'ya göre 7 yaşında) Bowlby ağabeyi Tony ile birlikte yatılı okula gönderildi. Bowlby'nin orada iyi anıları olmadı ve daha sonra "O yaşta bir köpeği bile yatılı okula göndermeyeceğini" söyledi. Yatılı okuldan sonra Dartmouth'taki Royal Navy College'de deniz harp okulu öğrencisi olarak eğitimine başladı, fakat birkaç yıl sonra "toplumu bütün olarak düzelteceği" bir kariyer izlemek istediğine karar verdi. 1920'lerde Cambridge Üniversitesi'nde psikoloji çalıştı ve Londra'da University College Hospital'den MD (tıp doktoru unvanı) aldı. 1933'en sonra da Melanie Klein'ın süpervizyonu altında psikanaliz alanında eğitim gördü.

1938'de, psikanalitik eğitimi sırasında, haftada beş kez olmak üzere, kaygılı, hiperaktif bir çocuğu görüyordu. Bir oturum sırasında oğlanda özel bir kaygı hali fark etti. Annesinin üç gün önce onu terk ettiğini öğrendi. Bu önemli bilgiyi anlattığında, Klein ona "Dr. Bowlby, biz gerçeklikle ilgilenmiyoruz, sadece fanteziyle ilgileniyoruz" şeklinde yanıt verdi. 50 yıl sonra Bowlby küçük bir çocuğun kaygısını açıklayıcı etkenler konusunda Klein'la çatışmasını anlatırken, hâlâ öfkesine engel olamıyordu. Klein'ın tepkisi uç bir tepki olmuş olabilir, ama Anna Freud da psikanalistlerin "dünyada olup bitenlerlele değil, onların zihindeki yansımalarıyla" ilgilenmeleri gerektiğine inanıyordu. Nesnel olarak aynı durumun farklı çocuklar tarafından farklı biçimlerde yaşanabileceği kuşkusuz doğru olmakla birlikte, Bowlby de bu nesnel durumlara, örneğin, olguların çoğunluğunda zarar verici olduklarında, daha fazla dikkat gösterilmesi gerektiği kanısındaydı. Bowlby'nin psikanalitik araştırmalar konusundaki eleştirilerine daha önce değinmiştik. Diğer şeylerin yanı sıra, gerçek hayat deneyimlerinin ve ampirik verilerin kullanılması konusundaki uyuşmazlıklar da Bowlby'yi İngiliz (British) psikiyatrisindeki egemen psikanalitik görüşe bilimsel bir meydan okumaya götürdü. Bowlby'nin bundan sonraki kariyeri tek bir tema temelinde gelişecekti: anne ile bebek arasındaki ilişki ile çocuğun gelişimsel süreci üzerine erken dönemde belirlenen örüntünün etkileri. Şubat 1946'da Bowlby Londra'daki Tavistock Kliniği'nin ekibine katıldı ve profesyonel kariyerinin kalanını orada geçirdi.

Dolayısıyla, Bowlby'nin Robertson'un küçük çocukların kendilerini güvenilir bir şekilde seven birine ihtiyaç duydukları ve ayrılığın neden olabileceği acıya duyarlı oldukları görüşünü paylaştığı ortadadır, çünkü kendisi de ayrılığın vahim etkilerini kişisel olarak hissetmiş, bunlara tanıklık etmişti. Robertson'dan farklı olarak o kendisini Melanie Klein ve Anna Freud gibi kişilerin ortodoks psikanalitik yaklaşımlarından koparmaya başlamıştı ve giderek daha fazla İngiliz okulunun eklektik yaklaşımına doğru yönelmişti. Gene yetişme biçimi ve eğitimi sayesinde İngiliz tıp ve akademi dünyasında başarıyla işlev görecek donanıma fazlasıyla sahipti. Bu farklılıklar başarılı bir işbirliğini engellemedi, fakat akademik başarıya ve tanınmaya ulaşma şansının çok eşit olmadığını da gösterdi. Bowlby'nin Tavistock Kliniği'ndeki görevi Çocuk Departmanı'nı kurmaktı ve üç farklı konuyla ilgileniyordu: "öncelikle... klinik servisleri geliştirmek, ikinci olarak eğitimi geliştirmek... üçüncü olarak da araştırmayı geliştirmek." Fakat Bowlby istediği araştırma desteğini 1948'e kadar alamadı ve elde ettiği ilk ufak bağış (grant), erken dönem ayrılık ve yoksunluğun etkilerini ampirik olarak incelemek için Sir Halley Stewart Trust'ten geldi. Bu araştırma için Bowlby bir psikiyatrik sosyal çalışmacı bulmak istedi ve "hastaneye yatırılmış, kurumda kalan ya da başka şekillerde anne babasından ayrılmış olan küçük

çocuklara dair gözlemler" yapmak üzere Robertson'u işe aldı.
Belli ki Bowlby, deneyimli bir gözlemci olduğu ve kendisinin "ilgilendiği sorunlar konusunda çok fazla deneyime sahip olduğu için ve başka büyük meziyetlerinden dolayı" Robertson'u işe almıştı. Ancak, Robertson'un çocuk gözlemi alanında Anna Freud'un kendisiyle kapsamlı bir eğitim gördüğünü ve ortodoks Freudcu bir arka plan edindiğini belirtmek gerekir. Anna Freud'a ve Bowlby'nin artık paylaşmadığı Freudcu psikanalitik düşüncelere sadıktı ve sadık kalmaya devam etti. Bowlby kendisi Anna Freud'la ilişkisini şöyle nitelemişti: "çok tuhaf, çünkü pratik tüm konularda tam olarak uyuşuyoruz; ayrılık üzerine tüm çalışmalara büyük değer verdi. Fakat kuram konuşmaya başladığımızda, düşüncelerimden hiç hoşlanmıyor." Robertson, Anna Freud'un görüşlerini paylaştığından, bu tanımlama Bowlby ile Robertson arasındaki ilişkinin de güzel bir tanımı olabilir: pratik meselelerde uyuşma, fakat yorumlarında uzlaşamama.
Gene de farklı toplumsal arka planlarına ve farklı (psikanalitik) bakış açılarına rağmen, Robertson ile Bowlby arasındaki işbirliği son derece başarılı olacaktı, çalışmalarının ilk meyveleri 1950'lerin başlarında görünmeye başladı. Robertson 1948 Şubat'ında Tavistock Kliniği'nde çalışmaya başladığı zaman görevi "küçük çocukların annelerinden ayrıldıkları yerlere" gitmek ve "onların davranışları üzerine ilk elden gözlemlerini Dr. Bowlby ve meslektaşlarına geri getirmek"ti. Robertson'un gözlemleri Bowlby'nin "sanatoryum projesi" denen projesinin bir parçasıydı; hastaneye ya da bakım yurduna kabul edilmiş olan 1 ila 3 yaşındaki çocukları izlemek üzerine tasarlanmış bir projeydi bu. Robertson ve Bowlby, Robertson'un gözlemlerinin sonuçlarını küçük çocukların anneden ayrılmaya tepkileri üzerine etkileyici bir makalede yayımladılar ve anneden ayrılmaya yanıt olarak üç evreli tipik bir düzen betimlediler: protesto, umutsuzluk ve inkâr. Aynı yıl Robertson (1952) *"A Two-Year-Old Goes to Hospital"* adlı etkileyici filmini çıkardı; film erken ayrılığın sonuçlarını dramatik bir şekilde gösteriyordu.
Robertson 1948'de gözlemlerine başladıktan hemen sonra "hayatının en büyük şokunu yaşamıştı". Ona göre en başından beri çocuk koğuşlarında gözlemlediği çocuklar sıkıntı içindeydiler, fakat doktorların ve hemşirelerin de küçük hastalarının kötüleşen duygusal durumlarını görmeye isteksiz oldukları apaçık ortadaydı. Robertson "Bağırıp çağıran çocukların yatışıp şikâyet etmez hale gelene kadar uyumsuz olarak görülmelerinden" şaşkınlığa uğramıştı. Hastane ekibinin onun açık bir şekilde gördüğü şeyleri neden göremediğini ya da görmek istemediğini anlayamıyordu. Çocukları yıllarca hastanede gözlemledikten sonra 18-24 ay civarında annelerinin bakımından uzak kalan ve "kişisiz" bir ortamda bakım gören çocuklar için nispeten tipik olduğu görülen belli bir tepki dizisi belirlemişti. Robertson ve Bowlby yayınlarında ilk kez çocuğun "üç evreli bir duygusal tepki sürecinden geçiş biçimini" kaydettiler. İlk protesto evresinde kaygılı çocuk annesine güçlü bir gereksinim duyar ve onun yanıt vereceği beklentisiyle ağlar. Tanımadığı bir çevrede çocuğun kafası karışmış ve korkmuştur ve "sınırlı kaynaklarının hepsini harcayarak onu yeniden ele geçirmeye çalışır". Bu evreyi tedrici bir şekilde ikinci umutsuzluk devresi izler, bu evre çocuğun umutsuzluğunun giderek artmasıyla karakterizedir. Artık annesini aktif bir şekilde aramamaktadır ve ağlaması "tekdüze ve aralıklıdır". Hemşireler ve doktorlar bu dingin evreyi "yanlış bir şekilde, sıkıntının azalmasının göstergesi olarak düşünürler". Üçüncü ve son inkâr evresinde çocuk çevreye daha fazla ilgi göstermeye başlar ve bu "ekip tarafından bir iyileşme işareti olarak sevinçle karşılanır"; fakat görünürdeki bu iyileşme sadece çocuğun bir başa çıkma yoludur.
Geriye dönüp bakıldığında, Robertson, Tavistock Kliniği'ndeki meslektaşları raporlarına ilgi gösterse de, bunların gerçek anlamını kavrayanın sadece kendisi olduğu, çünkü "pediatrik durumun insanlık dışılığıyla her gün kendisinin karşılaştığı" kanısındaydı. Acil olarak "pediatriyi insanileştirmesi" gerektiğini düşünüyor ve sıkıntı içindeki "küçük bir hastayı nesnel olarak betimlemek için doğru sözcükler" bulma olasılığından kuşku duyuyordu. Bu yüzden, sonunda küçük bir çocuğun hastanedeki kısa kalış süresini filme almaya karar verdi ve *"A Two-Year-Old"* böyle ortaya çıktı.
Robertson ve Bowlby'nin, Robertson'un gözlemlerine dayanan, çocukların ayrılığa karşı tepkileri üzerine ortak makalesi epey ses getirdi. Ancak, makalede dile getirilen fikirler bağlanma kuramıyla o kadar iç içe geçti ki, Bowlby her ne kadar bu evrelerle bağlantılı olarak her zaman Robertson'dan alıntı yapıp onun katkısını kabul etse de, bunlardan dolayı takdiri

Bowlby kazandı. Robertson bu yüzden daha sonra bilimsel öncelik iddiasında bulunarak "Dr. Bowlby'nin daha sonra yazılarında üstüne aldığı" tepki dizisini kendisinin formüle ettiğini belirtecekti. Bu büyük bilimsel gözlemin birincil olarak Bowlby'ye atfedilmesi bu tür hisleri anlaşılır kılacaktı.

Robertson hastane koğuşlarında eriyip giden çocukları birkaç yıl gözlemledikten sonra psikanalitik, pediatrik ve psikiyatrik çevrelere sunumları sırasında karşılaştığı sonsuz dirençlerden "o kadar çileden çıkmış bir hale gelmişti" ki, Bowlby'ye "onlara göstermek için bir film yapacağını" söyledi. Kimsenin daha sonra taraflı bir sunum nedeniyle Robertson'u suçlamaması için filmin dikkatli bir şekilde planlanmasında ısrar eden Bowlby oldu: Diğer şeylerin yanı sıra, filmdeki çocuk rasgele seçildi ve zaman örnekleminin gerçekleştiğini göstermek için her zaman bir saat görünür hale getirildi. 1952 Ağustos'unda Robertson minimal eğitimle, minimal kaynakla ve yapay ışıklandırma olmaksızın, Bell and Howell 16 mm'lik bir el kamerasıyla dokunaklı bir film çekti: *"A Two-Year-Old Goes to Hospital"*. Filmin kahramanı Laura bir göbek fıtığı operasyonu için hastaneye yatırılan son derece sakin bir kız çocuğudur. Film onu dokuz gün boyunca izler. Laura büyüleyici küçük bir kızken, sessiz ve tepkisiz bir çocuğa dönüşür. Film son derece tartışmalıydı, fakat hastanelerdeki çocukların bakımı üzerine çok büyük bir etkisi oldu.

Birkaç yıl sonra Robertson ilkine ters bir filmle devam etti: *"Going to Hospital with Mother"*. Bu kez 2 yaşındaki Sally göbek fıtığından ameliyat edilmek üzere hastaneye yatırılmıştı, fakat annesiyle birlikte. Bu filmle Robertson "Bu yaşta bir çocuk için önemli olanın annenin varlığı ya da yokluğu olduğunu" gösterdi, çünkü "Hiçbir zaman Sally, Laura gibi refakatçisi olmayan küçük hastalarda sık görülen bir huysuzluk ve içe kapanma işareti göstermemektedir". Etkili tıp dergisi *Lancet*'in editörleri filmle ilgili bir tartışmada "En kuşkucu izleyicilerin bile bu ikinci filmden etkilenmekten kendilerini alamayacaklarını" belirtti.

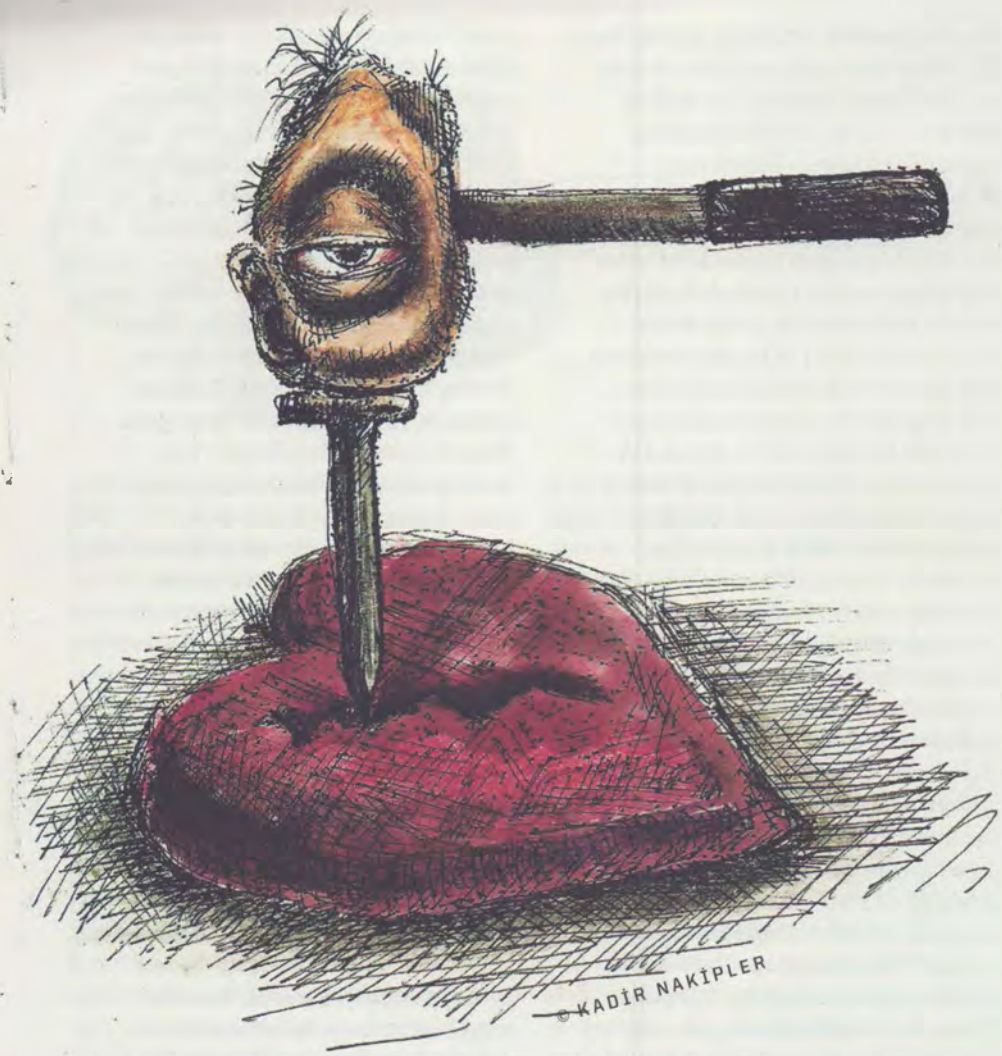
O halde 1950 sonlarına kadar Robertson ve Bowlby "birlikte hastanedeki hasta çocuklara daha nazik bir yaklaşımı öneren" samimi ortaklardı. Ancak, farklı kuramsal bakış açılarının öne çıkması ve işbirliklerini olumsuz bir şekilde etkilemesi de bu dönemde başladı. Geriye bakıldığında Robertson, Bowlby'nin yas ve üzüntü üzerine makalesini "olanları Bowlby ile farklı bir şekilde görmeye başladıkları nokta" olarak görüyordu. O makalede büyük ölçüde Robertson'un gözlemlerine dayanan Bowlby, çok küçük çocukların bile annelerinin yokluğunun yasını tuttuklarını, bu üzüntülerinin uzun süreli olabileceğini ve bu sürece dair psikanalitik açıklamaların çok yararlı olmadığını savunuyordu. Çocuğun üzüntüsünün süresi konusunda bu yasın "kısa süreli.. otuz altı ila kırk sekiz saat" olduğunu söyleyen Burlingham ve Freud'dan alıntı yapmıştı. Bowlby'nin düşüncesine göre, bunun doğru olmadığı ortadaydı. Kurama gelince... Bowlby, Anna Freud ve Rene Spitz gibi araştırmacıların annelerini yitiren çocukların tepkilerini ilk kez betimlediklerini kabul ediyor, fakat "yeni gözlemleri var olan kuramların, özellikle de *primer narsisizm* ve *birincil bedensel ihtiyaçlar*la ilgili olanların çerçevesi içine sıkıştırmaları"ndan şikâyet ediyordu. Bowlby; Fairbairn, Klein, Spitz ve Winnicott gibi psikanalistlerin kuramlarını kapsamlı bir şekilde tartıştı ve kanaatine göre çocukların üzüntüsünün "göğüslerin kaybı"ndan değil, bütün kişinin kaybından kaynaklandığını ve "çocukluk narsisizmi", "oral sadizm" vb. kavramların anlayışımıza pek bir katkılarının olmadığını ortaya koydu. Elbette bu görüş psikanaliz içindeki eklektik okul tarafından çocuğun birincil güvenlik gereksinimine dair ileri sürülen ve ortodoks okula karşı yönelen fikirlerle uyum içindeydi. Bowlby'nin kendi görüşünün içinde etolojik terimler yatıyordu; "bağlanma davranışına aracılık eden tepkilerin her aktive oluşunda ve anne figürünün ortada olmadığı her durumda, çocukta yas ve üzüntünün ortaya çıktığını" iddia ediyordu.

Bu sonuç ve Bowlby'nin tüm savı doğal olarak (ortodoks) psikanalistler için lanetlenmiş şeylerdi. Dahası Bowlby, Anna Freud gibi eski meslektaşlarını açıkça eleştirmiş, önyargılı fikirlerle kuram oluşturma kusurları olduğunu iddia etmişti. Bu durum Anna Freud tarafından eğitilmiş olan ve kendisini onun "sadık evladı" olarak gören Robertson'u zor durumda bıraktı. Çok daha sonra Robertson, Bowlby'nin sonuçlarını "fazla genelleştirme"den başka bir şey olarak görmediğini söyleyecekti; fakat o sırada herhangi bir eleştiri seslendirip seslendirmediğini bilmiyoruz. Ancak, başkaları yaptılar: Bowlby'nin makalesine kırk sayfaya ulaşan ve en az üç eleştirel yanıt geldi. Eleştirmenlerin tümü Bowlby'nin temel psikanalitik kavramları yanlış yorumlamış olduğu konusunda hemfikirdi. Bugün de bazı psikanalistler tarafından yinelenen bir savdır bu.

Anna Freud çok yatıştırıcı bir tutum takındı; kendi ekibi ile Bowlby'ninkinin "her iki ekibin de değerli ve önemli bir üyesi olan James Robertson" tarafından toplanan olgular üzerinde temelde uzlaştıklarını vurguladı. Ancak "analist olarak; olduğu şekliyle dış dünyada olan bitenlerle değil, onların zihindeki yansımalarıyla uğraştıkları" ve Bowlby'nin psikanalitik kavramsal çerçeveyi tamamen yanlış anlamış olduğu gözleminde bulundu. Annelerinden ayrılmış küçük çocukların ikame bir anne tarafından bakıldıklarında çok daha az üzüntü gösterdikleri ya da hiç göstermedikleri ve Bowlby'nin ayrılık üzerine bu üzüntünün kaçınılmaz olduğu varsayımının kanıtlanmamış olduğu kanısındaydı.

Sigmund Freud'un eski hekimi olan Schur, Bowlby'nin söz konusu makalesini tümüyle görmezden geldi ve Bowlby'nin önceki makalelerini etolojik kavramların uygunsuz ve yetersiz kullanılmasıyla eleştirdi. Bowlby'nin "psikanalizin (...) temel kavramlarına hiç uymayan" kavramlar ileri sürmesinden yakındı ve "Bowlby'nin neden kendisini psikanalizin en temel kavramları ve formülasyonlarının bir bölümünü az ya da çok yeniden kurmak zorunda hissettiğini" sorguladı.

Üçüncü ve son yanıtta, Spitz, Bowlby'nin "anne figürünün kaybının (...) çocuk tarafından üzüntüyle karşılandığı" konusunda onunla hemfikirdi, fakat "Bowlby'nin yaklaşımıyla kendisininki arasındaki temel bir farklılığa" dikkati

çekti. Spitz'e göre Bowlby bulgularını yanlış yorumlamıştı ve "altı aylık çocuklar ile üç ila dört yaşlarındaki çocuklar arasında var olduğu belli olan aşikâr gelişimsel düzey farkları"nı görememişti. Kuramsal düzeyde, Anna Freud gibi Spitz de Bowlby'yi sadece betimleyici terimler kullanmak ve kendisini çocukların tepkilerini tartışırken davranışsal düzeyle sınırlamakla suçladı. Böyle yaparak Bowlby "epey bir süredir psikanalitik kuramın köşe taşları olarak kabul edilmiş olan yapısal ve dinamik bakış açılarını" dikkate almamıştı. Bowlby'nin arkadaşı ve meslektaşı Winnicott bile onun düşüncelerinden bir miktar dehşete düşmüştü. Winnicott aslında Bowlby'nin British Psychoanalytic Society'ye kabulüne karşı çıkan birçok kişiden biriydi. Her ne kadar Bowlby amacının sadece "psikanalizi etolojik kavramlar ışığında yeniden yazmak" olduğunu savunduysa da düşünceleri genel olarak (ortodoks) Freudcu kurama bir tehdit olarak görüldü. Özetle, Bowlby'nin makalelerinin psikanalitik meslektaşları tarafından eleştirisi başlıca üç temeldeydi: 1) çocukların davranışlarına yönelik (metapsikolojik yerine) betimleyici yaklaşımı, 2) (iç dünya yerine) çevrenin rolüne verdiği önem ve 3) çok uzun bir süredir ortalıkta olan ve psikanalitik kuramın temellerini oluşturan (çocukluk narsisizmi, oral sadizm gibi) kavramları zayıflatması.

Bowlby'nin makalesinin ardından bu kırk sayfalık eleştirinin gelmesi çarpıcıydı -daha da çarpıcı olan, Bowlby'nin önceden haberdar edilmemesi ve aynı sayıda yanıt verme şansının tanınmamasıydı. Bu "Freudcu saldırı"yı kimin planladığı konusunda kesinlik yoktur, fakat iyi hazırlanmış olduğu açıktır. Bowlby'nin olayların bu şekilde seyretmesinden memnun olmaması şaşırtıcı olmayacaktır ve aslında çok daha sonra bağlanma kuramı tarihçisi Inge Bretherton'la özel bir konuşmada derinden yaralandığını itiraf etti. Üstelik, Bowlby bu kombine ataktan kimin sorumlu olduğunu bildiğini iddia etti, fakat kimliğini açıklamayı reddetti. Bretherton onun Robertson olduğundan kuşkulanır; Bowlby'nin kendisinin ve Anna Freud'un fikirlerine karşı çıkmak için verilerini kullanmasından rahatsız olmuştur.

Robertson'un bu olaylardaki rolü konusunda ancak spekülasyon yapılabilirse de, onun ve Joyce'un Anna Freud'un fikirlerini paylaştıkları açık gibi görünmektedir. Aslında sonraki araştırma projeleri de Anna Freud'un iddialarını destekleme çabası olarak görülebilir ve iki adam arasındaki ayrılığın büyümesini ateşlemiş olabilir. *"Young Children in Brief Separation"* adlı bu projede Robertsonlar anneden ayrılığın etkisinin, eğer ayrılık sırasında çocuğa iyi bir vekil bakım sağlanırsa, daha az derin olacağını göstermek istediler.

Robertsonlar 1964'ten itibaren yeni projeye başladılar ve "anneden on günlük bir ayrılığın sağlıklı küçük çocukların davranışları üzerine etkilerine daha yakından bakarak konuyu aydınlatmaya çalış"tılar. Robertson proje için (17 ila 29 ay arasındaki) beş çocuğu annelerinden ayrılıkları sırasında filme aldı. Annelerin o sırada uzun süreli bir hastaneye yatışın zorunlu göründüğü ikinci bir çocukları da vardı. Joyce Robertson bir sütanne gibi davrandı ve çocuklara en uygun düzeyde ikame bakım verdi. John adlı çocuk için bu destek mevcut değildi ve o bir bakım yurduna gönderilmişti. Çalışmanın sonuçları sütanne bakımındaki çocukların John'dan çok daha az sıkıntı çektiklerini gösteriyordu. *"John"* filminin özellikle tıp mesleği üzerinde epey etkisi oldu; *Lancet*'in editörleri filmin "bir dönüm noktası" olduğunu, *"A Two-Year-Old"*un pediatri için

yaptığını '*John*'un muhtemelen bakım yurtları için yapacağını" belirttiler. Robertsonların yorumu, sütanne bakımı verilen çocukların gösterdikleri tepkilerin sürekli kurumda kalan çocuklardan nitel olarak farklı ve Bowlby'nin ayrılığın sonuçlarına dair varsayımlarının yanlış olduğuydu. Üzüntü ve yas üzerine daha önceki birkaç kopukluktan sonra "*Young Children in Brief Separation*"un finanse edilmesi bir başka engel oluşturdu. Bowlby "([projeye] [Robertsonların]) istediği kadar duyarlı değil"di. Başlangıçta fonları bulunsa da, daha sonra bütçe dengesi bozuldu, bu da Robertson'un girişimini erken sonlandırmakla tehdit ediyordu. Elbette öneri Bowlby'nin projeden parasını çekmesiydi, çünkü onun yanlış olduğunu kanıtlamayı tasarladıklarını hissetmişti. Robertson'un konuyla ilgili kırgınlığı Bowlby'ye mektuplarda hâlâ yankılanıyordu:

> "Temel güçlük senin mevcut projeye başından beri duyduğun antipatiydi.
>
> Neredeyse projemiz 1964'te başladığından beri onun bilimsel değerine dair tutumun açıkça küçümseyiciydi. Devam edebilecek ve böylece özgün çalışmamızı daha da geliştirecek bir işbirliği sürmedi, çünkü sen böyle olmasını istemedin."

Bowlby Robertson'a yanıt mektubunda "son yılların olaylarını farklı bir perspektiften" gördüğünü söyledi. 1962-1963'te Medical Research Council'den mali destek alamadığını ve "çok zor bir sorunla karşı karşıya olduğunu" ileri sürüyordu. Robertson'a "kaynakların çok büyük bölümünü kullanma hakkı verilmişti, fakat Bowlby diğer projeler ve diğer insanlar için de dengenin korunması gerektiğinde" ısrarcıydı. Bowlby tüm bunlarda "sorumlu ve adil bir şekilde hareket etmeye çalıştığını" söylüyordu, fakat ona göre Robertson "bazen (...) geleceği konusunda kaygının o kadar esiri olmuştu ki başka hiçbir şeyin ağırlığı kalmamıştı."

> "Notlarını yeniden okumak (...) farklılıklarımızın bilimsel olmaktan çok daha fazla kişisel düzeyde olduğunu inanmama yol açtı. Şimdi gecikerek de olsa anlıyorum ki senin ve Joyce'un 1963'te başlattığınız projeye karşı tutumum ikinizi de çok derinden yaraladı ve bugünkü uçuruma neden oldu."

Bowlby uzun bir süre James ve Joyce Robertson'la ilişkisinin düzeleceğini umdu. İlk mektup alışverişlerinden sonra meslektaşı Heinicke'ye "olup bitenlerin yatışmış olduğu izlenimi"nde olduğunu yazdı. Fakat Robertson'un sonraki bir reddinin ardından "Jimmy'nin (Robertson) barış yapmamaya kararlı göründüğü" sonucuna vardı.
Böylece, 1960'ların başlarında ortaya çıkan görüş farklılıkları 1971'in sonuna doğru karşılıklı anlayışsızlık ve kırgınlıkla sonuçlanmıştı. Bowlby'nin Robertson'dan bir mektup aldığı 1971 Haziran'ında çatışma kamuoyuna mal olmamışsa da iyice görünür hale gelmişti. Bu mektupta Robertson, Bowlby'nin kendi verilerini sunuş biçimine itiraz ediyordu.

> "Başlıca yayınlarında bugüne kadar küçük çocuklardaki yas ve üzüntüye dair kuramlaştırmanın temel olarak benim gözlemlerimden kaynaklandığını nezaketle kabul ettin. Bu kimi zaman erken ayrılığa tepkiler konusunda senin kuramsal görüşlerini paylaştığım şeklinde anlaşıldı ve belki bir süre sen de bu kanıdaydın. Fakat artık senin için de açık olmalı ki benim erken kurumsallaşmayla ilgili verilerimi kullanma biçimin konusunda uzun süredir çekincelerim vardı ve çekincelerim mevcut projemiz '*Young Children in Brief Separation*'un bulgularıyla güçlendi. Bu yüzden gelecek yayınlarda erken verilere göndermede bulunurken onlar üzerinde yaptığın kuramsallaştırmalara katılmadığımı açıklarsan memnun olurum. Bu beni bazı sıkıntılardan kurtaracaktır."

Robertson'un, epey bir süredir ayrılıkla ilgili topladığı verilerin Bowlby tarafından yorumlanma biçimine karşı eleştirel bir tutum takındığı açıktır. Fakat Bowlby yanıt verirken bundan tamamen habersizmiş gibidir; onun biraz soğuk kişiliğiyle uyumlu bir şeydir bu.

> "Kimseye uzlaşmadığımız konularda hemfikirmişiz gibi izlenim vermek istemesem de, aynı şekilde açık bir şekilde uzlaşmaz olmadıkça insanlara uzlaşmıyoruz izlenimi de vermek istemem. Bana öyle geliyor ki son yıllarda görüşlerimizin bizi nereye getirdiğini açıklamaya zaman ayırmamız gerekiyor. Kuşkusuz ikimiz de bazı bakımlardan değiştik, fakat benim izlenimim değişikliklerin genellikle aynı doğrultuda olduğudur... Son çalışmanız beni çok etkiledi elbette. Öğrencilerin ve diğer insanların ikimize atfedebilecekleri şeyleri kullanırken çok daha dikkatli olmam gerektiğini düşünüyorum. Bu birtakım nedenlerle yanıltıcı olabilir, ister yazdığımız bir şey olsun, isterse söylediğimiz, isterse bugün gözden geçirmek isteyebileceğimiz bir yayından kaynaklansın. Senin uyuşmadığın hangi görüşleri bana atfediyor olduklarını bilseydim, bana yardımı olurdu. Bana bildirebilir misin?"

Robertson yanıtında "görüş farklılıklarının son yıllardaki ilgili yayınlarda görünür olduğunu" ve "bu yüzden (Bowlby'nin) ayrılığa işaret eden konuları hiç hatırlayamamasının tuhaf" olduğunu tekrar vurguladı. Robertson eski verilerini kullanmaya devam ettiği ama "davranışları onun kuramlaştırmasına uygun düşmeyen Jane ve Kate'i görmezden geldiği" için Bowlby'yi kınadı.

O halde Robertson açısından görüş farkları nelerdi? Aynı mektupta "*Young Children in Brief Separation*"un bulgularının Bowlby'nin "protesto, umutsuzluk ve kopmanın (detachment) perse (tek başına) anneden ayrılmaya karşı alışıldık tepkiler oldukları" ve "altı aydan itibaren çocukların ayrılığa benzer biçimde tepki gösterdikleri (...) ve bunun içerik ve biçim bakımından yasa karşı erişkinlerin yaşadığı tepkilerin benzeri oldukları" iddiasını desteklemediği görüşünü savunuyordu. Robertson geri dönerek 1960'ların başlarında Anna Freud ile Bowlby arasındaki tartışmanın ana konusuna açıkça göndermede bulunuyordu. O da Anna Freud'la birlikte protesto, umutsuzluk ve kopmanın anneden ayrılığa karşı kaçınılmaz reaksiyonlar olmadıklarına ve daha küçük çocukların kelimenin erişkin anlamında yas tutamayacaklarına inanıyordu.

Geriye dönüp bakıldığında Bowlby'nin Robertson'un mektuplarına gösterdiği reaksiyonun talihsiz olduğu ve sadece Robertson'un öfkesini ve kırgınlığını artırdığı görülebilir. Yazışmaları boyunca Bowlby'nin tutumu büyük kuramsal uyuşmazlıkları inkâr etmek ve var olan yanlış anlayışların bir fincan çayla çözülebileceklerini öne sürmekti. Hatta Bowlby protesto, umutsuzluk ve kopma reaksiyonlarının kaçınılmaz olduğunu her zaman iddia ettiğini kabul etmedi. Robertson yanıtında "kuramsal bir çerçeveyi paylaşmadığımız artık birçok insan için ortada, ama öyle görünüyor ki sizin için değil" diye yazdı ve Bowlby'nin kendi çerçevesine uygun düşmedikleri için son filmlerini görmezden geldiği suçlamasını yineledi. Bowlby izleyen mektuplarında gene büyük kuramsal uyuşmazlıklar görmediğini ve farklılıklarının kişisel bir düzeyde olduğunu vurguladı. Bu tutum, öyle görünüyor ki, mektuplarında artık giderek daha açık ve talepkâr olan Robertson'u öfkeden küplere bindirdi. 20 Aralık 1971'de Bowlby'ye "her zaman olumsuz davranışlarınızın farkında olmama ve güç ve manipülasyon kullanımınızı ortak yarar olarak akılcılaştırma eğilimindesiniz" diye yazdı. 7 Şubat 1972'de de alaycı biçimde ekledi:

> "Kuşkusuz yeni kitabınız için didik didik edeceğiniz bu zengin yeni Robertson verileri kaynağının, filmlerin yanı sıra masanıza getirilmiş olmasından dolayı talihli olduğunuzu düşünüyoruz. Ancak belli ki burada bir ikilem var. Joyce ve benim seçerek yanlış tanıtma yeteneğinde olduğumuzu düşünüyorsanız, verilerimize nasıl güvenebilirsiniz?"

Robertson, eğer Bowlby küçümseyici ifadelerini ortaya

dökerse, eşiyle birlikte "gerekli olan her türlü şikâyette bulunacağı"nı da ekledi. Artık Bowlby'nin kendisinin yeni bulgularına dayanarak görüşlerini değiştirmesinde ve halkın önünde Robertson'a kuramsal borcunu kabul etmesinde ısrar ediyordu.

Mektuplarda (esas olarak Robertson'a ait) giderek artan düşmanca tona rağmen, iki adam, diğer kişinin görüşlerini sundukları her seferinde taslakları birbirlerine göndermekte uzlaştılar. Ancak, Bowlby üçlemesinin (Attachment Trilogy şu ciltlerden oluşur: 1. cilt Attachment [Bağlanma], 2. cilt Separation [Ayrılık] ve 3. cilt Loss [Kayıp]) ikinci cildinin 1. Bölümü'nü Robertson'a gönderdiğinde, ikincisi neredeyse patladı. "Koltuğunuzun bakış açısından (...) bizim çocuklarla doğrudan ve sürekli çalıştığımız konuları siz göremezdiniz!" Robertson Bowlby'nin görüşlerini kendi verilerine dayanarak önemli ölçüde değiştirdiğini de kaydetti. Bunun metinde kabul edilmesini ve kendi görüşlerinin adil bir şekilde sunulmasını talep etti. Eğer Bowlby bu isteğe uymayacak olursa, "ne kadar üzücü de olsa, Joyce ile birlikte bu konuyla uğraşmak için başka yollar bulması zorunlu olacaktı".

Bowlby, Robertson'un eleştirilerini kabul etmediği, ama "çalışmalarını doğru ve adil bir şekilde sunmaya hâlâ hazır" olduğu yanıtını verdi. Metninin önemli değişiklikler içeren yeni taslaklarını ekleyerek gönderdi. Bu bölümün basılı halinde Robertson'un vekil anne bakımıyla ilgili verilerini kapsamlı bir şekilde tartıştı, fakat gene de şu sonuca vardı: "Bir çocuk ya da erişkinin güvenlik, kaygı ya da sıkıntı durumunda olup olmadığı büyük ölçüde temel bağlanma figürünün ulaşılabilirliği ve duyarlılığı tarafından belirlenir." Bu sonucun *"Attachment"*ın 2. Bölümü'ndeki sonuçtan temelde bir farkı yoktu.

O halde, çok muhtemeldir ki Bowlby'nin bu bölümünün yeni versiyonu Robertsonları tümüyle tatmin etmemiştir ve bu, yazışmanın neden bu noktada sona erdiğini de açıklayacaktır. Gene de Robertson'un elde ettiği şey, Bowlby'nin uyuşmazlıklarından yazılı olarak söz etmeye artık kendini zorunlu hissetmesidir. Bowlby artık "Robertsonların kuramsal konumları, özellikle erken çocuklukta yas ve üzüntü konusunda benim benimsediğim konumla ters düşüyor" diye kabul etti, ama "kuram konusunda Robertsonlar ile benim aramda ne tür farklılıklar olursa olsun, pratikte farkımız yok" diye de aceleyle vurguladı.

Toparlarsak, James Robertson ile John Bowlby arasındaki işbirliği genellikle sanılandan çok daha karmaşık ve rahatsızlık vericidir. Başlangıçta işbirlikleri yakın ve uyumluydu: savaş zamanında küçük çocukların savaştan uzaklaştırılması üzerine aynı görüşleri paylaşıyorlardı. Ayrıca, ikisi de hastanedeki küçük çocukların kaderini iyileştirmek için yoğun bir mücadele verdi. 1950'lerin sonuna kadarki erken dönem ortaklıkları anneden ayrılmanın etkileri üzerine birçok yayın, bu görüşleri destekleyen filmler ve ayrılığa karşı tepkiler dizisi üzerine gerçekten önemli bir formülasyon (protesto, umutsuzluk ve inkâr ya da kopma) ile sonuçlandı. Bu ortak çalışma (gelişimsel) psikoloji alanında çok etkili oldu, hâlâ da etkilidir.

Ancak, 1960'ta bir dönüm noktasına ulaşıldı: Bowlby o zamanlar Anna Freud'un fikirlerini eleştiriyor, 1) protesto, umutsuzluk ve kopmanın tek başına anneden ayrılmaya alışıldık tepkiler olduğunu ve 2) altı aydan itibaren çocukların erişkinler gibi üzülüp yas tutma yetenekleri olduğunu belirtiyordu. Bowlby ile Anna Freud arasındaki bu farklılık, Freud'un konumuyla özdeşleşen Robertsonlar ile Bowlby arasında bir çatlağa neden oldu. Bowlby'nin yas ve üzüntüye dair makalesi *The Psychoanalytic Study of the Child*'da yayımlandığında, makalesine üç tane yıkıcı yorumu görünce şaşkınlığa uğradı.

Bu tartışmalı olaydan sonra kuramsal farklılıklar ve kişisel gerilimler artmış gibi görünüyor. Robertson'un patronu olarak Bowlby, Robertsonların yeni araştırma projesine fon bulmakta isteksiz olmuş olabilir, onun yanlışlığını kanıtlamak üzere tasarlanmış gibi görünen bir projeydi bu. Robertson ise protesto, umutsuzluk ve inkârdan oluşan üç evrenin keşfinden dolayı sırf Bowlby'nin takdir görmesinden giderek artan bir üzüntü duymuş olabilir. Bowlby ile son yazışmasında verilerini kullanmasından çok üzgündü ve Bowlby'yi koltuğunda oturup spekülasyon yapmakla suçluyordu. Mektupları okurken Robertson'un salt bir veri toplayıcısı olarak değil, kendince bir kuramcı olarak da değer görmek istediği hissedilir. Bowlby'nin sürekli olarak herhangi bir kuramsal uyuşmazlığı inkâr etmesi, bu hissi güçlendirmiş olabilir. Toplumsal arka planlarındaki farklılık da olumsuz bir rol oynamış olabilir, her ne kadar bu elbette sadece bir spekülasyon olsa da. Ne olursa olsun, işin aslı şu ki, tartışmaları 1970'lerin başında zirveye ulaştı: Robertson, Bowlby'nin benzer kuramsal görüşleri savundukları izlenimi vermemesini istediği bir yazışma başlattı. Bowlby onu yatıştırmaya çalıştı; ortak bir dava uğruna savaştıklarını ileri sürdü ama nafile. Ondan sonra ikisinin arası açıldı. Robertson ile Bowlby arasındaki husumet hayatlarının sonuna kadar, hatta daha da uzun sürdü. Mary Ainsworth 1990'da Bowlby'nin cenazesinde bir anma konuşması yapacakken Joyce Robertson, kocası James'ten bahsetmemesini açıkça istedi. Hikâyemiz burada sona eriyor. "Kıssadan hisse nedir?" derseniz, "Bir şeyi bilmek o şeyi denetlemeniz, engellemeniz ya da tersine çevirmeniz için yeterli değildir" derim. Öyle olsaydı, "bağlanmanın ve ayrılmanın kitabını yazan" Bowlby o soğuk, aristokrat, akademik İngiliz tavrı yerine, belki daha dostça bir tutum takınır, hatta hatta belki de Robertson'la empati kurmayı dener ve mezarı başında arkadaşının eşinin böyle bir öfkesine maruz kalmazdı.

Ama hayat işte, neyin nasıl olacağını kim bilebilir ki!

A. Tamer AKER

Somayrılık

© AHMET ŞIK

Bu mim mücadelesinde Soma bir ayrılık değil, bir "Germinal"dir, doğuştur, böyle anlaşılmalıdır. İnsafsızlığa, merhametsizliğe, talana, kâr hırsına karşı Soma'nın Ali'si vardır, Mehmet'i, Mustafa'sı, Ahmet'i... Başlarında bir testi ve bir arı ile yatarlar. Bir anlamları olmalıdır, mutlaka olacaktır...

Soma

İnsanın yaşamında çeşitli anılar parça parça, küçük küçük yamalar olarak yer eder. Bazı olaylar ve onlara verdiğimiz anlam bu anıların hatırlanmasını, belleğe gelmesini kolaylaştırır. Bu küçük anı parçaları çeşitli paylaşım ve etkileşimlerin de yardımı ile bir bütünü oluşturur, öyküyü tamamlarlar. Parçaların veya bütünün kendisi ise aktarıma açık, kulaktan kulağa, nesilden nesile geçen sözlerle dünya hayatına karışırlar. Kültürel anlamda, sözü de içinde barındıran, dünya hayatına aktarılan bu yapılar ise mimlerdir.

Mim, bir kuşaktan diğerine kültürel ve toplumsal içeriği aktaran bir birim olarak adlandırılabilir. Bir başka anlamı ile biyolojik DNA'nın ya da genomun kültürel muadilidir. Kültür, bireylerin başka insanlardan edindikleri bilgiler ise kültürü edinme halinin aracıları ise mimlerdir. Kültür, genel olarak yaygın biçimde paylaşılan ve toplumsal olarak öğrenilen özellikler bakımından tanımlanır. Bir paylaşma ve öğrenme meselesidir. İnsanı, diğer yaşayanlardan farklı kılanın sahip olduğu birikimli kültür olduğu ileri sürülmektedir. Yani insan kültürü eski kazanımlarına yenilerini ekler. Buradaki en önemli araç ise yapay nesnelerdir. Yapay nesneleri anlamlandıran insanın bilişidir. Bu anlam, kültürün ve alt birimleri mimlerin insandan insana, nesilden nesile akıcılığını ve geçişini sağlar. Nesneye, kişiye, olguya verdiğimiz anlam ve anlamın içindeki birikimle bilgiyi artık topluma açmış oluruz.

Soma'da madende işçilerin çaresizlik içinde ölmeleri bireysel ve toplumsal yaşamımıza ve belleğimize yerleşen en trajik olaylardandır. Soma'nın bir anlamı vardır ve olmalıdır. Bu anlam bireysel belleğimizde pek çok anıyı canlandıracak ve bir öykü oluşturacaktır. Bu öykü ise anlatımlarla birey ve toplum arasında köprüler kuracak ve gelecek nesillere mimlerle aktarılacaktır. Bu aktarıma son kertede şekil verecek olan birey ve toplumdur. Mimler böyle şekillenecek ve şekillenirken "bir insanın ömrünü neye vermesi gerektiği" üzerinden hareket edecektir. Bu hareketle bizler ve çevremizdeki nesneler bir "mana havuzu"na girebileceğiz. Ve bu havuzdaki suyun duruluğunu, saflığını ve berraklığını mimler ve içerikleri belirleyecektir. Bu durumda "Soma" anlamı itibarıyla hayat ağacının gövdesi olacaktır.

"Germinal" yılları

Söz konusu yıllar, "Germinal" isimli film sinema salonlarına girdiğinde onu izleyen genç veya gençlerin anı, anlam ve mim hallerine tekabül eder. Bu tekabülden de anılar çağrışır, izleyelim...

Kuzey Fransa, memlekete haylice uzaktır. Çok uzak gelen zamanlarda, memleketin mi, yıldızların mı, gençliğin mi uzak olduğunu henüz sorgulamadığı çağlarda yaptığı bir tren yolculuğunun kıyısıdır Fransa'nın kuzeyi... Çağların meşin yuvarlak üzerine tanımlandığı yıllardan bir yıl meşhur "Omam Bıyık"a ithafen aynı adı yakıştırdığı yol arkadaşının ancak Yunanistan sınırına kadar onlara yoldaşlık

"Germinal"

ettiği bir döneme denk gelir. Derisinin renginden midir, fukaralığından mıdır nedir bilinmez ama sınırdan alınmadığı yıllardır. Apar topar trenden inen kendisinden geriye, bir poşete sarılmış üç-beş muzu kalmıştır. Anılar ve mimler birbirini bu örnekten itibaren çekmeye başlamıştır artık. Yolun sonu Fransa'dır; sudan çıkmış balık bir genci karşılayan pek meşhur Paris sokak ve caddeleri ve hatta kafeleridir. Aslında parasızlık nedeniyle kafelerin dışıdır... Havanın, suyun, Dokuzuncu Köprü'nün bedava olduğu yıllardır. Camus'nün aklen, Truffaut'nun zihnen taşındığı biraz avere yıllardır. Mekân, seyyar ile geçinen Sorbonne doktoralı felsefeci abinin tek göz odası ile Kürt ve mülteci kökten sorgulayıcı, otel çalışanı diğer abinin bir oda, bir mutfağı arası bir yerdir. İki gece orada ise bir gece burada durumları... Ekmeğe ekmeğin katıldığı bir gelenek ve öğretinin temsilcilerinin ekmeğe pek de katık katamadıkları gurbet köşeleridir. Zola'nın biraz tanındığı, "Germinal"in bir gençlik sevda ve hüznü olarak ruhlara düştüğü yıllardır. Meşhur Gırgır dergisinin kara bir mizahla "krizu" patlamalarını ve yoksulluğu işlediği yıllardan sonra gelen yıllardır. O kara, kömür karası yoksulluk ve yeniden var oluş üzerine memlekette konuştukları, bu konuşmaların coşkusu ile Ortadoğu'da Bahar Festivali'nin ilklerini planladıkları yıllardır... Anıların yavaşça demlenmeye başladığı ama hiç şimdiki kadar demli olmadığı, dünyanın hemen hemen göğsün içinde hissedildiği yıllardır. Belki de gençlikten doğdukları için bunlara "Germinal" yılları demekte beis görmemişlerdir.

Katık mimi

Aslında katık kültüründen gelmese belki de Hindistan isimli bu garip, tuğlaları nedeniyle resmen kızıl ve sisi, tozu ve dumanı nedeniyle de buğulu bu yöreyi ve sonra da Nepal'i arşınlayamazdı. Hindu köylüler tarafından verilen çapatileri (Hindistan'ın ekmeği) nimet bilmez, Hindistan'ın en ucuzu fıstığı sofrasının şahı saymazdı. Konya'nın Meram'ının battılı çıktılı eski bağlarındaki ineğin burada hem bir ana hem de bir kurban olduğunu, Gül Bahçesi bakışlı Şems'in hatırı olmasa kabul etmezdi. Bir hekimin tüm o yoksul cümbüş içinde söylediği de kafasında kalmazdı "Dünya değişecekse Hindistan'dan değişir". "Doğru belki de ananın kurban, yoksulluk ve yokluğun diz boyu, renklerin gökkuşağı, Gandhi'nin bizatihi memleketi olan bu yöre germinalen doğurmaz da nere doğurur? Hem değişsin de nereden değişirse değişsin, hesaba değmez..." diye Hindistan'ı mimlemeyecekti. Ama mimledi...

Hakkâri'nin Çukurca'sı hafif çukurdadır, o güzel dağların arasından kıvrılan, uzayan yollarla ulaşılır. Dağı seven bir adam için hakikatin dibidir Cilo Dağları... Taa Paris günlerindeki o tek oda mutfak evdeki otelci abinin sohbetlerinden itibaren aklındadır Cilo'lar. Buralara oğlu ile gelmek için, gelebilmek için elinden geleni yapacağı konusunda kendisiyle hemfikir olduğu, dağın onu dağladığı günlerdir. O sıralar biraz tekinsizdir dağlar; vuran vurulan, toprağa düşen fakir fukaranın ahıyla inlemektedir. İşte o tüfengin, kurşunun ya da her neyse ne, bir şeylerin duvarlarını delik deşik ettiği evlerin bulunduğu yerdir Çukurca. Böyle bir evin içinde yer sofrasının serildiği, bulgurun yanına kekliğin denk düşürüldüğü bir durumdur hatırladığı. Esasen denk düşmeyeceği de aklına gelir, muhtemeldir ki sonraki günler ev halkı için bulgura talimle geçecektir... "Olsun, misafirdir, afiyet olsun."

Genç kadınlarla bir hastanenin beyaz örtülü masasında yediği yemek ve bir imgesi, anısı memleketin ve yıldızların yakın, gençliğin uzak olduğunu iyice anladığı, idrak ettiği, artık kendisinin de beyaz olmadığı yıllara denk gelir. Hamarat, ince, nazik parmakların çorbaya ekmek doğradığı bir ana ilişkindir bu imge... Sabah seherinde birden hatırlanır örneğin... Bu hatırlama ile katık günleri, yani o saf ve duru zamanlar geçmişten boşalır gelir. Bu anılar, kaybettiği kıymetleri ve samimiyeti hatırlatır. Kısacık ama hikmetli bir an olarak bilir bunları. Ekmeğin çorbayla ilişkisi o kadar doğal, o kadar saf, o kadar temiz bir ilişkidir ki kaybettiği her şeyin ardından yitip giden bir ağıt, sonrasında ruhuna eklediği her şeyi germinalen yaratan bir aydınlıktır. Onlar, diye düşünür, başımdan eksik olmamalı... Başı biraz esrik, hafif yitik, çokça buğulu eskinin anılarını biriktirmiş tozlu bir ruh deposu gibi hisseder kendini. Sanki bir gramofonda bir başka mimi duymaktadır: "işçisin sen, işçi kal, giy dedi tulumlarını..."

Sessiz, sitemsiz mimler ve mim olan insanlar

Deponun tozlu raflarındaki anılar böyle iken uzak gençliğinin sohbet konularından idi gerıninalen konuşmak, çoşmak... Şimdi Fransa'dan, Hindistan'dan, Çukurca'dan, çorbaya doğranan ekmekten bu yana çok zaman geçti... Zaman geçtikçe ne pişebildi, ne yanabildi. Arafta öylece kalakaldı.
O yanamazken, madenlerde kömürler yandı, kül oldu ve kül etti, 301 canı aldı götürdü... 301 katık, 301 çorbaya ekmek gitti, 301 nasırlı avuç, 301 kahkaha ve küfür, 301 yoksul yitti gitti. Mezarlarında susamasınlar diye testileriyle ayrıldılar oracıktan, yanı başımızdan... Bu baht karalığı değişmez mi? Gözyaşı hep kömür siyahı akmak zorunda mıdır? Bir ihtimal daha olsa da şu garip gönüllerden taşan bir gülümseme beyaza çalsa karayı... Sorgu, sual, isyan zihinden geçenlerin ve aktarımların eşleşmesini, benden ötekine gitmesini kolaylaştırır. Bunun temel araçları mim taşıyıcılarıdır, "önce söz vardı" şiarının sözleridir taşıyıcılar. Sözler taşınsa ve vursa insanı ve de yeniden yaratsa... Yağmur Atsız yazmış, Livaneli -sözlerini biraz değiştirerek- bestelemiş:

çözülen bir yün yumağı
akıp giden günlerimiz
mezar taşlarından suskun
sessiz sitemsiz..

savrulan yapraklar gibi
akıp giden günlerimiz
cenaze törenlerinde
sessiz sitemsiz..

bir suçluyu aklar gibi
akıp giden günlerimiz
sanki bir sır saklar gibi
sessiz sitemsiz..

bir kitaba başlar gibi
koşarken yavaşlar gibi
ölen arkadaşlar gibi
sessiz sitemsiz...

Doğru, bir yün yumağı gibi çözülüp yapraklar gibi savruldukça ruhlarımız, bir de karanlığı akladıkça zihin zindanlarımız, daha çok akıp gider günlerimiz dünyanın her coğrafyasında... Kırmızı havyar ve yanına tereyağı derken, çorbanın üstüne doğranan ekmeğe öykünür, özler ruhlarımız. Onlarsa çekip gider yanımızdan sessiz sitemsiz... Sonra dolaşırsın mezarlıkları, ellerin arkanda birbirinin üstünde, başın eğik, toprakta can ararsın sessiz sitemsiz. Hiçbirinin ne ses ne sitem verdiğini duyamazsın. Döner çıkar gelirsin, bir kitaba başlarsın:

"Yaşayanlar bir gün ölür elbette
Ağaçlarla, balıklarla
Kuşlarla ben amenna

Ağlayanlar bir gün güler elbette
Uyanmakla, Anlamakla
Bilmekle ben amenna

Kısa çöp uzun çöpten hakkını alır elbette
Direnmekle, kurtulmakla
Barışla ben amenna"

Der Hasan Hüseyin. Amenna da, sen şu kısa çöp ve uzun çöpü çözemezsin çünkü "bir yanın yaprak döker, öbür yanın bahar bahçe" kalırsın... O anda Anadolu'da yoksul bir çiftçinin arşınladığı yollar içinde olduğunu hatırlaman ya da sadece onun varlığını hatırlaman kıymetli olacaktır. Bunun da Batı muadili "when i find myself in times of trouble, Mother Mary comes to me, speaking words of wisdom, let it be" olsun... Biz yine Anadolu'nun yoksulu Yunus'la devam edelim, onun kapısı ise ekmek ve çorba ile açılır. Ekmek ve çorbanın kapısından görmeye, ermeye ve bulmaya çalışırız fani hayatı:

"Gözüm seni görmek için, elim sana ermek için
Bugün canım yolda kodum yarın seni bulmak için"...

Sorgulayalım ne görmek, neye ermek, neyi bulmak ister insan? Neden Arjantinli bir hekimken Bolivya dağlarında gelen ölümü gülerek karşılar. O, uslanmaz devrim romantiğinin yaşamımızda bıraktığı mimleri hatırlamak gerekir, hadi hatırlarken üçe üç harf daha ekleyip altı harfle analım; aşkche... Doğru yerde durmak için hattı Yunus'tan Che'ye çizmek ve bu hat üzerinde arafımızı tahkim etmemiz gerekiyor sanırım yeni dünya savaşına karşı...

Mim hattını müdafaa

Bu hattı çizmek bir tür mim savaşı halidir. Mimlerimizin kırmızı hattı diyebiliriz. Şunu biliyoruz, büyük beyinler daha birikimli kültürler yaratmıyor. Ancak gelişmiş yapay nesnelerle birikimli kültürler arasında bir ilişki olduğu açık. Gelişmiş yapay nesneler üretmek için ise bazı araçlara gereksinimimiz olmakta; eller gibi... Albert Ellis'e göre bir olgunun kendisi değil ona verdiğimiz anlam, olguya ilişkin düşünce, duygu ve davranışlarımızı belirler, şekillendirir. Buradan geriye doğru bir okuma yapmaya çalışacağım. Ellerin çorbaya ekmek doğradığını ve yeraltında kömür kazıdığını hatırlayarak

başlayalım. Yapay nesneleri de bu ellerin yarattığını düşünelim; ekmek gibi, kâse gibi, kazma gibi ama aynı zamanda para gibi, hisse senedi gibi... Ve de elin kendisini de bir yapay nesne olarak anlamlandıralım. Burada ekmek ve hisse senedinin arasını kırmızı bir kalemle çizerek birbirinden ayıralım ve ekmek üreten elin bizatihi kendisini de bir yapay nesne olarak tekrar ama taraflı (ekmek tarafını tutanlar) olarak vurgulayalım. Artık el, ekmeğin de emeğin de kendisi olur. Başka bir mimdir yani.

Para, kazanç, tefecilik, talan, mülk yaptığımız nesnelerdir. Bunların da üzerinden işleyen ve kuşaktan kuşağa akan bir mimler ağı vardır. Bu mimler ağının çağlar içinde birikmiş yapılar olduğunu tekrar vurgulayalım. Bu birikimin içinde fayda, büyüme, gelir ve üretim azamileştirilmek istenir. Denetimsiz, merhametsiz bir azamileştirme ile yüzleşiriz. Buna kimileri bir başka mim olan kapitalizm adını veriyor. Mordor da diyebiliriz. İki temsili mim; ekmek Mordor'a karşı...

Mordor'un kendini ifade yolu gizem, korku ve kader olduğuna dair yarattığı algıdır. Nizamı bozmak cezalandırılır. Bu nedenledir ki korku insanların başlarının üzerinde gezdirilir. İşsiz kalma, evsiz kalma, arabasız kalma; faizler, kredi borçları, cezalar, yıldırmalar... Amir, yönetici, başkan... Korku filmlerinin eskiden beri âdetidir bu; düzenin dışına ilk çıkan ya da bir şekilde öteki olan veya uygun bir şekilde sevişmeyen, şişman ve siyah olan ilk bıçak darbesini alır ve sahneden çekilir. Mimler kendi mimlerini yaratır, yapay nesneler birbirlerini ikame ederler, Mordor kendi askerlerini ortaya çıkarır...

Mordor'un yapay nesneleri birbirlerini ikame edebiliyorsa bu ekmeğin mim ve yapay nesneleri için de geçerlidir ki buğday taşıdığı onca kadim anlamla birlikte bu ikamenin önde gelen dışavurumudur. Toprağın, suyun, havanın ve güneşin ta kendisidir. Yeşilin sınırsızlığının, sarının ilahiliğinin temsilcisidir. Beyazın saflığı, ateşin kudreti ve kokusunun şefkatidir. Arının dilidir. Arı da buğdayın mimidir. Buğday çoğalmasını, üremesini, yeşermesini arıya borçludur. Arıdaki öz hem buğdayın, hem kendinin, hem doğanın hem de insanın özüdür.

Arısız dünyada insanın dört yıl yaşayabileceğini söyler Einstein. Tüm bir koca sistem, doğal sistem birbiriyle bu denli içselleşmiştir. Siyaset değildir bu, başkadır. Bir özdür, her şeyin içinde ve hepsinin dışındadır. Her insanın belleğinde yer almış olan bir sadelik ve saflıktır. İlk gündür, doğum veya germinaldir. Tam çizginin çizilebileceği yerdir.

Bu nedenle bir çizgimiz olacaksa Delhi'den, Paris ve Fransa'dan geçen, Hakkâri ile birleşen ve bir çizgimiz olacaksa Yunus'u, Che'yi aynı düzlemde buluşturabilen bu mim savaşlarındaki saflarımız da bu çizgi olacaktır. Burada buğdayın, doğanın, arının; kirlenmeye karşı saflığın, Hindistan ve Hakkâri'nin; açgözlülüğün karşısında yoksulluğun, Yunus'un ve Che'nin; yıkıcılığa karşı aşkın, merhametin, adalet ve özgürlüğün yanında yer alma durumudur bu. Ekmeğin Mordor'la olan imtihanı...

Tam da bu noktada Ellis'e tekrar gönderme yaparak Soma'nın, canların bir anlamı olmalıdır diyelim. Bu mim mücadelesinde Soma bir ayrılık değil, bir "Germinal"dir, doğuştur, böyle anlaşılmalıdır. İnsafsızlığa, merhametsizliğe, talana, kâr hırsına karşı Soma'nın Ali'si vardır, Mehmet'i, Mustafa'sı, Ahmet'i... Başlarında bir testi ve bir arı ile yatarlar. Bir anlamları olmalıdır, mutlaka olacaktır... Bu savaşın seyrini değiştirebilecek yegâne güçlerdendir; Somalılar... Nur içinde yatsınlar. Ayrılık yok aramızda, görüşmek üzere, olanları konuşuruz sizlerle... Som içi dolu dolu olandır, katıksızdır, ayrılmaz; unutmayalım.

Notlar:

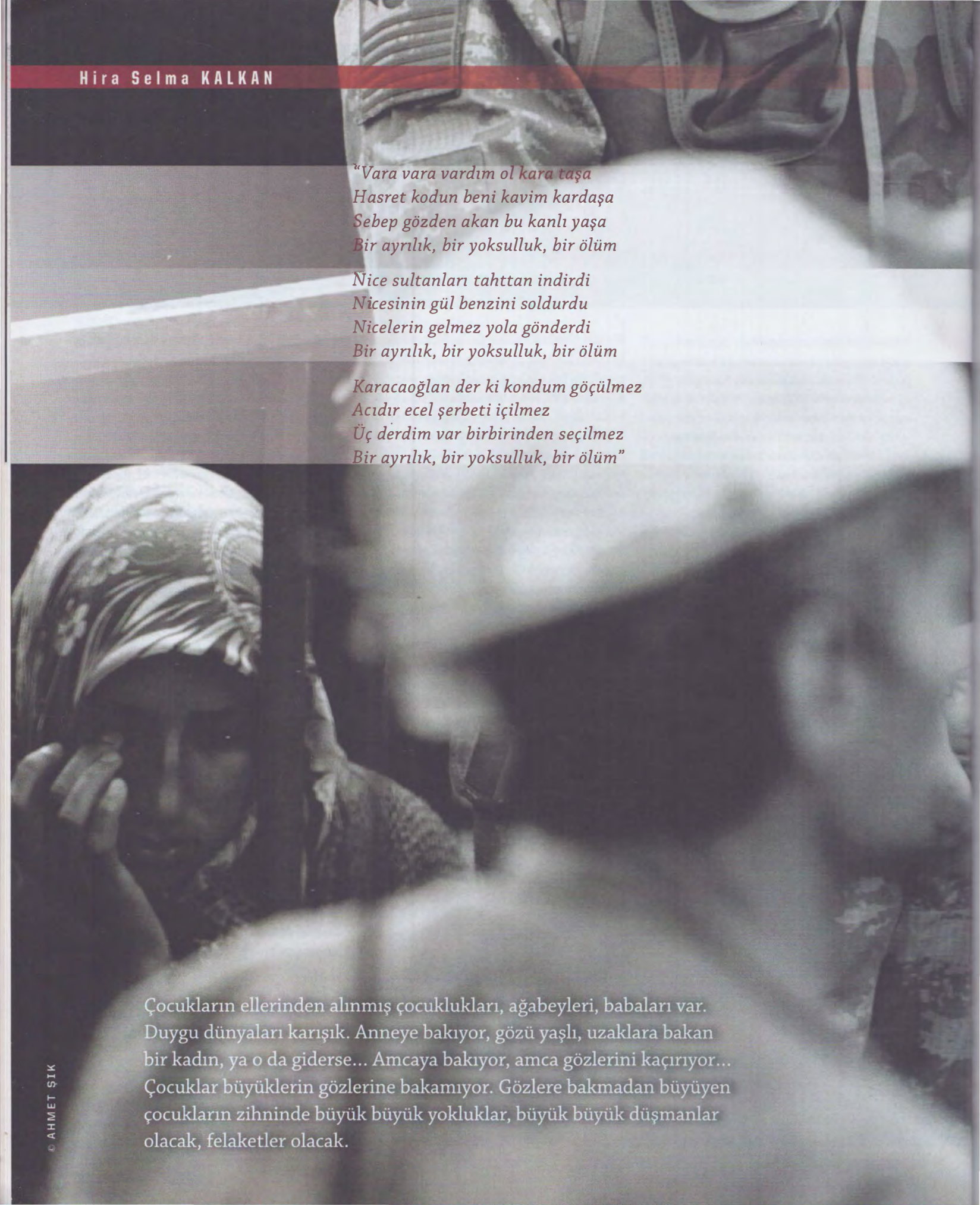
- François Omam Bıyık, Kamerunlu ve bir de biraz Fransız futbolcu. Kamerun Milli Takım oyuncusu. Eski kupaların asıl adamlarından biri.
- Robert Aunger'den "Nasıl düşündüğümüz üzerine bir kuram: Memetik evrim"
- Mordor: "Yüzüklerin Efendisi" okuyucuları bilirler. Sauron'un ülkesidir. Elfçe Karanlık diyar veya Kara Ülke olarak bilinir.
- Mim Savaşları: Neoklasik İktisadın Yaratıcı İmhası, Kalle Lasn, Abdusters
- "Germinal" filmi elbette.
- Beatles da var.

Hira Selma KALKAN

"Vara vara vardım ol kara taşa
Hasret kodun beni kavim kardaşa
Sebep gözden akan bu kanlı yaşa
Bir ayrılık, bir yoksulluk, bir ölüm

Nice sultanları tahttan indirdi
Nicesinin gül benzini soldurdu
Nicelerin gelmez yola gönderdi
Bir ayrılık, bir yoksulluk, bir ölüm

Karacaoğlan der ki kondum göçülmez
Acıdır ecel şerbeti içilmez
Üç derdim var birbirinden seçilmez
Bir ayrılık, bir yoksulluk, bir ölüm"

Çocukların ellerinden alınmış çocuklukları, ağabeyleri, babaları var. Duygu dünyaları karışık. Anneye bakıyor, gözü yaşlı, uzaklara bakan bir kadın, ya o da giderse... Amcaya bakıyor, amca gözlerini kaçırıyor... Çocuklar büyüklerin gözlerine bakamıyor. Gözlere bakmadan büyüyen çocukların zihninde büyük büyük yokluklar, büyük büyük düşmanlar olacak, felaketler olacak.

© AHMET ŞIK

Bir ayrılık, bir yoksulluk, bir ölüm

Bu hafta boyunca hep yağmur yağdı, yağmur değil çamur yağdı, yağmayı da sürdürüyor... Yağmurun kokusu ne güzeldir, toprağın canlandığını, ağaçların hemhal olduğunu duyarsın o kokuda. Manisa'da günlerdir yağan çamurda kömür isi kokuyordu oysa. Bir zamanlar kavunların bekletildiği soğuk hava deposunda bekletilen cesetlerin kokusu geliyordu. Merhametsizliğin, nezaketsizliğin, adaletsizliğin kokusu... Zulmün ve haksızlığın kokusu... Ayrılığın kokusu...

Acı acıyı, su sancıyı götürürmüş ya, ne acı gitti ne de sancı. Huzursuzluğun yağmuru da çamur gibi sindi üstümüze. İşte o huzursuzluk cesaretini korkumuzdan, yalnız hissetme korkumuzdan alıyor. İktidarlar da bu korkuyu öyle iyi biliyor, öyle iyi işliyorlar ki huzursuzluğu buram buram koklatıyorlar, şiddeti hayatımızın rutini haline getiriyorlar. dışlayarak, yok sayarak, itibarsızlaştırarak, yerinden ederek, sansürleyerek, açlık ve işsizlikle tehdit ederek, en temel hakları görmezden gelerek, korkutarak, mahkeme mahkeme süründürerek... İktidarların fıtratında bu hep var. İçerik değişiyor, nicelik değişiyor ama durum devam ediyor.

Hani şöyle metafiziğe uzanıp da sanki gökyüzü de isyan ediyor diyesim var. 300'den fazla kişinin göz göre göre, bağıra bağıra ölmesine seyirci kalmak kadar büyük işkence var mı? Bu vicdan karasını hangi yağmur, hangi su temizler? Soma'da 13 Mayıs itibarıyla zaman durdu, kara'ya çaldı. Küstü doğa kim bilir...

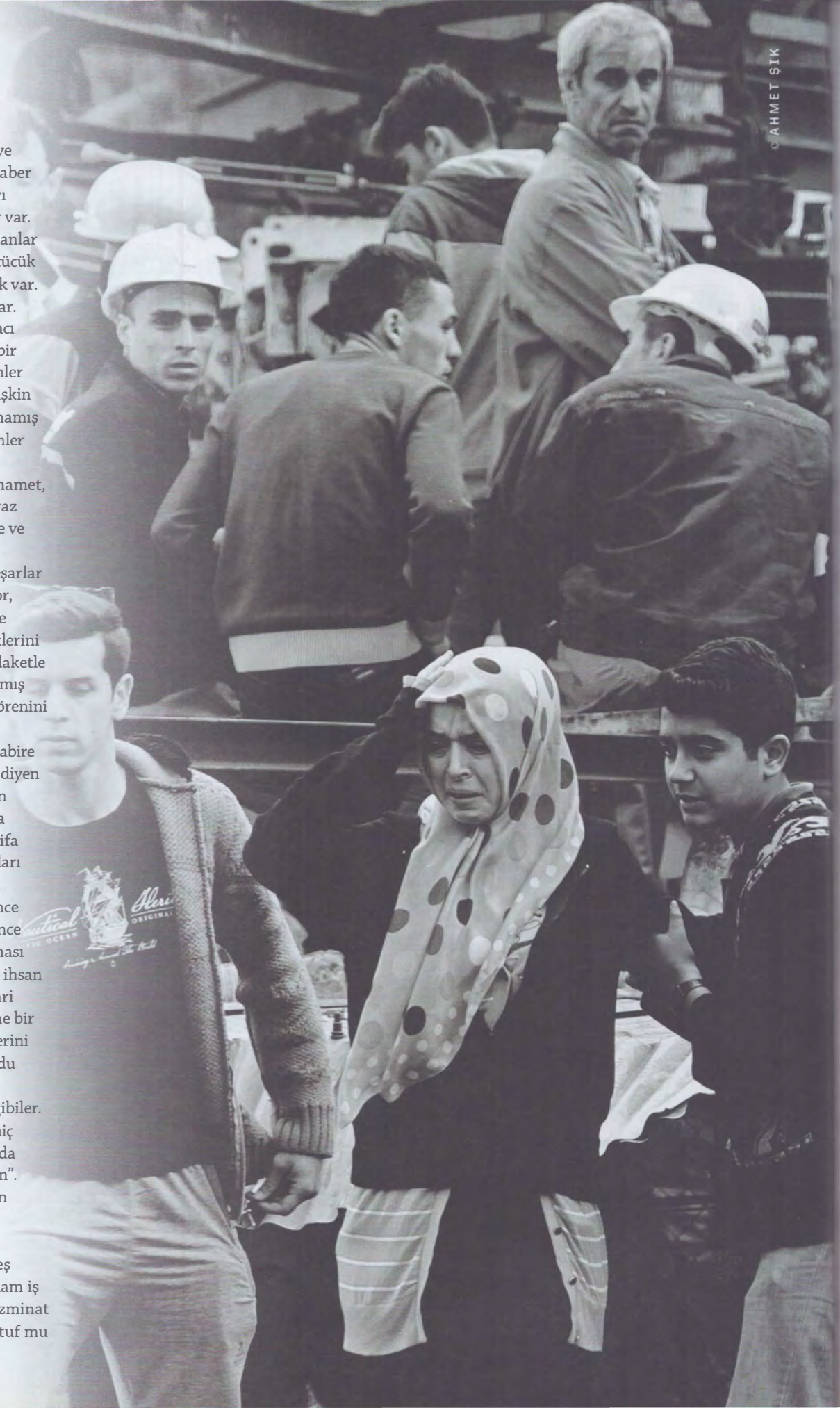
"Kardeşimi ben çıkardım göçükten. Biz aile boyu madenciyiz, babam da amcam da burada çalıştı, şimdi ben ve kardeşim devraldık. Bir de kardeşimin bacanağı vardı. Ahh ahh, o zavallıyı da biz çağırdık. Balıkesir'de çiftçiydi. Tarla ile geçinemiyordu artık. Kardeşim bir ev aldı, borcunu ödüyordu. İş iyi dedik, sekiz ay önce geldi çocuk. İyi kötü ev ne tuttu. Ahh ahh, onun da kanına girdik. Kardeşimi ben çıkardım göçükten. Şimdi çocuklarının yüzüne bakamıyorum. Soruyorlar bana, "Amca babam ne zaman gelecek" diyorlar. Gelmeyecek diyemiyorum. Çikolata alıyorum çocuklara. Ben daha kabul edemedim ki kardeşimin bir daha gelemeyeceğini..."

Çocuklar güvensiz, yalnız, kaygılı... Anlamıyorlar olanları, gerçi kim anlıyor ki... Onlar her an yer ayaklarının altından kayacak gibi yaşıyorlar ve tutunacak ne kimsesi ne nesnesi var çocukların. Büyüklerin acıları, öfkeleri var. Çocukların ellerinden alınmış çocuklukları, ağabeyleri, babaları var. Duygu dünyaları karışık. Anneye bakıyor, gözü yaşlı, uzaklara bakan bir kadın, ya o da giderse... Amcaya bakıyor, amca gözlerini kaçırıyor... Çocuklar büyüklerin gözlerine bakamıyor. Gözlere bakmadan büyüyen çocukların zihninde büyük büyük yokluklar, büyük büyük düşmanlar olacak, felaketler olacak.

Maden bölgesinde, hastane civarında insanlar bilgi alabilmek için bekleşiyor. Aldıkları küfür, cop, engelleme... Yüzlerce kolluk gücü güvenlik için görevlendirilmiş. Neyin güvenliği diye sormadan geçemiyorum. İnsanlar ölülerine kavuşmak istiyor, soğuk hava deposuna kurulmuş barkovizyondan akmakta olan fotoğraflara bakıyorlar.

Numaralanmış fotoğraflarda dondurulmuş yüzleri kaçırmamaya çalışıyorlar "Aaa 5 numara bizimki"... O esnada bir sürü ceset gözlerinin önünden akıyor. Nasıl bir zulüm... Tamam, afet koşularında triaj var, bazı kısıtlılıklar var ama barkovizyondan ölü teşhisi... Neredeyse ölüsünü bulunca sevinir hale gelecek insanlar. Nasıl umutsuzlar, "Canlı çıkamaz ki" diyorlar. Hoş çıksa da karbonmonoksite bağlı problemler olacak. Yine de belki sadece yaralanmıştır umudu var. "Ah ben nasıl gönderdim" diyenler var. "Başka iş bulaydı" diyenler var. Vardiyası değiştiği için vicdan azabı duyanlar var. Kurtulduğu için sevindiğine üzülenler var. Tanıdığı madene arkadaşlarını kurtarmak için korkusuzca dalanlar var. Koruma ordusuyla alanda boy göstermeye gelen bakanlar var.

O bakanları yuhalayan canı burnunda halk var. "Biz de görelim neler oluyor orda" diye turistik geziye gelenler var. Haber telaşında gazeteciler var. Acıyı duyup şifa vermeyi isteyenler var. Gerçekleri saklamak için çalışanlar var. Ortalıkta koşuşturan küçücük çocuklar var. Tekmelenen halk var. Zedelenmiş güven duygusu var. Dönmeyecekleri için tarifsiz acı çekenler var. Yaralı kurtulup bir daha madene girmesi gerekenler var. Kazadan sorumlu olup pişkin pişkin ortalıkta hiçbir şey olmamış gibi dolaşan, "Kader bu" diyenler var. Çok şey var madende... Olmayan ne mi? Adalet, merhamet, nezaket... Oysa hepimizin biraz adalete, merhamete, nezakete ve zarafete ihtiyacı var.

Bakanlar müsteşarları, müsteşarlar seçtikleri yetkilileri sıkıştırıyor, "Bir şeyler yapın, hem de acele yapın" diye. İnsanların sevdiklerini nedenini anlamadıkları bir felaketle kaybetmeleri, haksızlığa uğramış hissetmeleri, olağan cenaze törenini yapamamaları ne hissettirir bilmeden ya da anlamadan, habire "Ben böyle istiyorum, çabuk" diyen yöneticiler... Bizler yine çimen olarak fillerin yuvarlanmasına yastıklık ediyoruz. Şifacıyız, şifa vereceğiz, sonraki rahatsızlıkları engellemeye çalışacağız da bu yöneticilerle nasıl olacak? "Önce zar verme" ilkesi gereğince, önce bu yöneticilerin işe bulaşmaması lazım; gölge etmesinler başka ihsan istemiyoruz. Hani yaptılar, bari sıvamasınlar. Ama o da yok, ne bir şey biliyorlar ne de bilmediklerini biliyorlar. "Ben istiyorum", oldu canım. Huysuz, arsız, halden anlamayan mızmız çocuklar gibiler. Çocuğa anlatır, ikna edersin hiç değilse... Bakanlıklar aralarında yarışıyor, "ihtiyaç belirleyelim". Belirleyin bakalım: çocukların babaya, kadınların kocaya, ebeveynlerin evlada ihtiyacı var. Eee, ne oldu? Üç soba, beş battaniye, iki oyuncak... Tamam iş çözüldü. "İşçi ailelerine iyi tazminat verilecekmiş." Yapmaa. Bu lütuf mu

ki; verilmeli zaten. Tamam, para verildi mi yas biter. Kocası madende ölen kadın öyle demiyor ama...

"Benim çocuklarım yoksullukla büyüdü, ikinci oyuncağı alamadım. Şimdi her eve gelen, oyuncak getiriyor. Çocuklara babalarının öldüğünü anlattım, doktorların yardımıyla. Çocuklar huysuzlaştı. Zannediyorlar ki oyuncak verince huysuzluğu gidecek. Alıştırmasınlar oyuncağa. Yoksulluğu biliyorlar, öyle devam etsin. Üç-beş gün sonra biz bize kalınca ben nasıl yeteceğim onların oyuncağına. Onlar yoksulluğa alışık. Kendi vicdanlarını rahatlatmak için benim çocuklarımı kullanmasınlar. Gelmesin kimse de evime, bıraksınlar beni yasımı yaşayayım."

Sözü geçen tazminat, bölgede dengeleri değiştirecek belli ki. Sevdiklerinin kaybı, ekonomik kayıp yahut orantısız zenginleşme, aile ilişkilerinde ve sosyal çevrede değişikliklerle kişiler birçok açıdan yeni durumla mücadele etmek zorunda kalacak.

"Çok zor kavuştuk biz. Aileler izin vermedi evlenmemize. Buraya yerleştik, maden çalışılacak en uygun yerdi. Yeni yeni belimizi doğrultmuştuk" diyor kadın on aylık çocuğuna sarılarak. "Şimdi kendi ailem de beni yanına çağırıyor, kocamın ailesi de. Önceleri istemiyorlardı, tazminat işi çıkınca beni paylaşamıyorlar. Tek istediğim çocuğumla kendi evime çıkıp kocamın yasını tutmak."

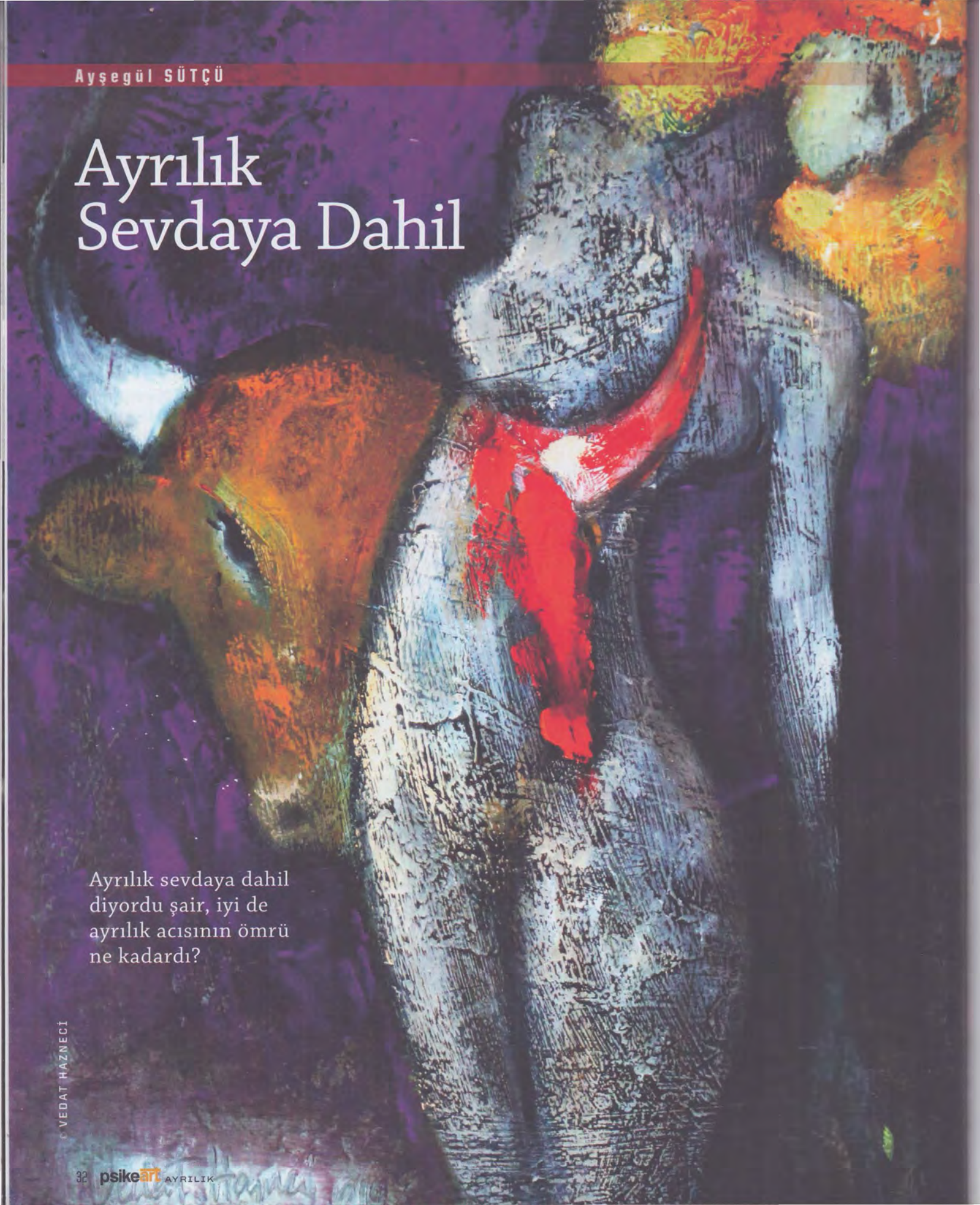
İnsanlar açısından böylesi bir kayıpla yola devam etmek oldukça güç. Doğal olarak, bir sevdiğinin kaybından sonra herkes yas tutar, yas olağan bir süreçtir. "Ne oldu?", "Şimdi ne oluyor"u anlamaktır biraz da. Kişi ölüm karşısında bir şaşkınlık, şok yaşar önce. Kabul edemez, inkâr eder. "Yok, böyle bir şey olamaz" der örneğin. Sonra pazarlık aşaması gelir. "Acaba o gün gitmeselerdi ölmezler miydi" gibi. Suçluluk hisseder, hele olağandışı ölümlerde bu suçluluk çok artar ve bazen yasın tutulmasını engeller. "Benim yüzümden", " Babamın yüzünden" gibi kendini, diğerlerini, bazen de öleni suçlar. Bireysel kayıplarda, örneğin intihar gibi olağandışı, beklenmedik ölümlerde, ölenin yakınlarına suçluluk öyle bir bulaşır ki yas süreci sekteye uğrar, kişi yıllarca bu aşamada takılı kalabilir.

Soma'da olduğu gibi yerelden çıkıp artık toplumu ilgilendiren, insan eliyle, ihmalle, kâr hırsıyla yapılan ölümlerde adalet arayışı devreye girer. Her şey yolunda giderse, olağan bir yas sürecinde kabul, çökkünlük, hüzün oluşur. Ölen kişiyi yâd edebilmeye başlar ve hayatına o kişinin anılarıyla devam eder. Ölümün anlamlandırılması önemlidir; aslında herhangi bir olay için de, yaşanan travma için de anlamlandırma önemlidir. Örneğin deprem ne kadar acı ve travmatik olursa olsun insan eliyle yapılmış felaketlere nazaran daha anlamlandırılabilir. Yerkabuğu sarsılmış, insanlar ölmüştür. Elbette orda da binaların sağlam olmaması gibi, insan elinin bulaştığı can sıkıcı bir konu vardır ancak ne kadar sağlam olsa da şiddetli bir depremde yıkılabilir. Allah'tan geldi, doğadan geldi deyip kabul edilmesi daha kolaydır. Ancak madende olduğu gibi insan eliyle yapılmış felaketlerde kişilerin, insanların güvenilir olduğuna, dünyanın güvenilir olduğuna dair temel inançları sarsılıyor. Anlamlandırılmadığı için de kayıplar zihinde bir yere oturtulamıyor. Üstelik ne faillerden söz ediliyor, ne bir özür dileniyor. İş güvenliğinin itibar görmediği, insanların hayatının hiçe sayıldığı performansa dayalı, güveneceğin devlet aygıtlarının arkasında durduğu taşeron sistemle birçok insanın öldürülmesi ve sonrasında bu duruma bir açıklık getirilmemesi, durumdan etkilenen insanlara sahip çıkılmaması, öfkeli insanların öfkesini adam gibi taşımak yerine kendi öfkelerini tekme ve tokatlarla kusmaları, dirilerine/ölülerine ulaşmak isteyen insanların engellenmesi, insanların yas tutmasının, acılarını yaşamalarının engellenmesi... Gel de yas tut, gel de öfkelenme... Bir kayıp sonrası sevgi ve öfke duyguları orada hasıl olacak. Madene giden kendi isteyerek ölüme gitmediğine, bilakis yaşamı yeniden dönüştürmek için çalışmaya gittiğine göre, öfke kime yansıtılacak. İnsanlar doğal olarak sorumlulara yansıtıyor öfkeyi ki zira onlar asıl öfkenin muhatabı. Oysa sorumlular bırak öfkeyi karşılamayı, "Buyrun bana öfkelenin" demeyi, öfke ve acı duyduğu için bir de kendileri tekme atıyorlar. Kendileri öfke kusuyorlar. Ey be gafil, bir dur düşün, öfkeleneceksen kendine öfkelen. Yas yasaklanamaz, yas tanıklık ister, yalnız tutulmaz. İktidarın beslendiği "yalnızlık korkusu, çaresizlik" böyle zamanlarda azalır, insanlar birlik olmaya meyleder. İşte iktidar bu birlikten korkar, bu birlik olma haline öfkelenir. Yas tutulması için dahi bir olunmasına tahammül edemez. Oysa yas birlikte tutulur, kültürümüzde vardır bu. Anadolu'da taziye ziyaretine gitmeyenin yüzüne bakılmaz. Yöneticilerimiz bırak taziyeyi, acı ve öfke duydukları için bir de tokat atıyor. İnsanlar katlediliyor, sonra hiçbir şey olmamış gibi devam. Sus payları, ağza bal çalmalar... Hoop her şey yerli yerinde... İnsanların güven duygusu, adalet duygusu yerle yeksan... Kendine, yanındakine, çevresindekine, yöneticisine güvenemeyen onca insan... Öfke çok fazla. Sırf kayıp yakınları için değil, Türkiye'de yaşayan herkes için böyle bir durum söz konusu. Göz önünde onca insanın katledilmesi, yaşanılan coğrafyanın herkes için tehdit edici olduğu anlamına geliyor. Gözler önünde cereyan eden işkence, herkes için travmatik. Haksızlığa uğrayan bir kişi varsa, herkes için haksızlık olması mümkündür.

Soma merkezinde bir madenci heykeli var. Yaklaşık 11 bin kişi madenden ekmek yiyor. "Belki bugün gün yüzü göremem" diye mi giriyorlar, yoksa "Bize bir şey olmaz" diyerek mi giriyorlar yeraltına bilinmez ama eve gittikleri her gün sağlam bir nefes aldıkları aşikâr. Bir kısmı tarlasını-bağını, bir kısmı anasını, babasını, yârini bırakıp gelmiş. Karnını doyurmak, çocuğunu büyütmek, yarınını kurmak için. O yarınlarda büyük patronların gözü olduğunu düşünmüşler midir bilemem. Buradan bakınca kem gözleri görmek mümkün. Holding sahibinden bakanına, sendikasından taşeronuna, daha çok kâr için yüzlerce insan üst üste çaput gibi atıldı. Onlardan çok vardı nasılsa değil mi? 500 çocuk babasız kaldı kime ne? *"Yas tutmaya vaktim yok ki üç çocuğum var, onları düşünmek zorundayım"* diyor gencecik bir kadın. Sayıları boş ver, sayılar durumun dehşetini daha görünür kılıyor sadece. O çocuklar kömür görünce, kömür duyunca ne hissedecekler acaba; o çocuklar hiç ısınabilecek mi?

Ayşegül SÜTÇÜ

Ayrılık Sevdaya Dahil

Ayrılık sevdaya dahil diyordu şair, iyi de ayrılık acısının ömrü ne kadardı?

© VEDAT HAZNECİ

...
II:
rüzgâr
uzak karanlıklara sürmüş yıldızları
mor kıvılcımlar geçiyor
dağınık yalnızlığımdan
onu çok arıyorum onu çok arıyorum
her yerinde vücudumun
ağır yanık sızıları
bir yerlere yıldırım düşüyorum
ayrılığımızı hissettiğim an
demirler eriyor hırsımdan..

III:
...
telaşlı karanlıkta yumuşak yarasalar
gittikçe genişleyen
yakılmış ot kokusu
yıldızlar inanılmayacak bir irilikte
yansımalar tutmuş bütün sahili
çünkü ayrılmanın da vahşi bir tadı var
öyle vahşi bir tad ki dayanılır gibi değil
çünkü ayrılık da sevdaya dahil
çünkü ayrılanlar hâlâ sevgili...

Attilâ İlhan, "Ayrılık Sevdaya Dahil"

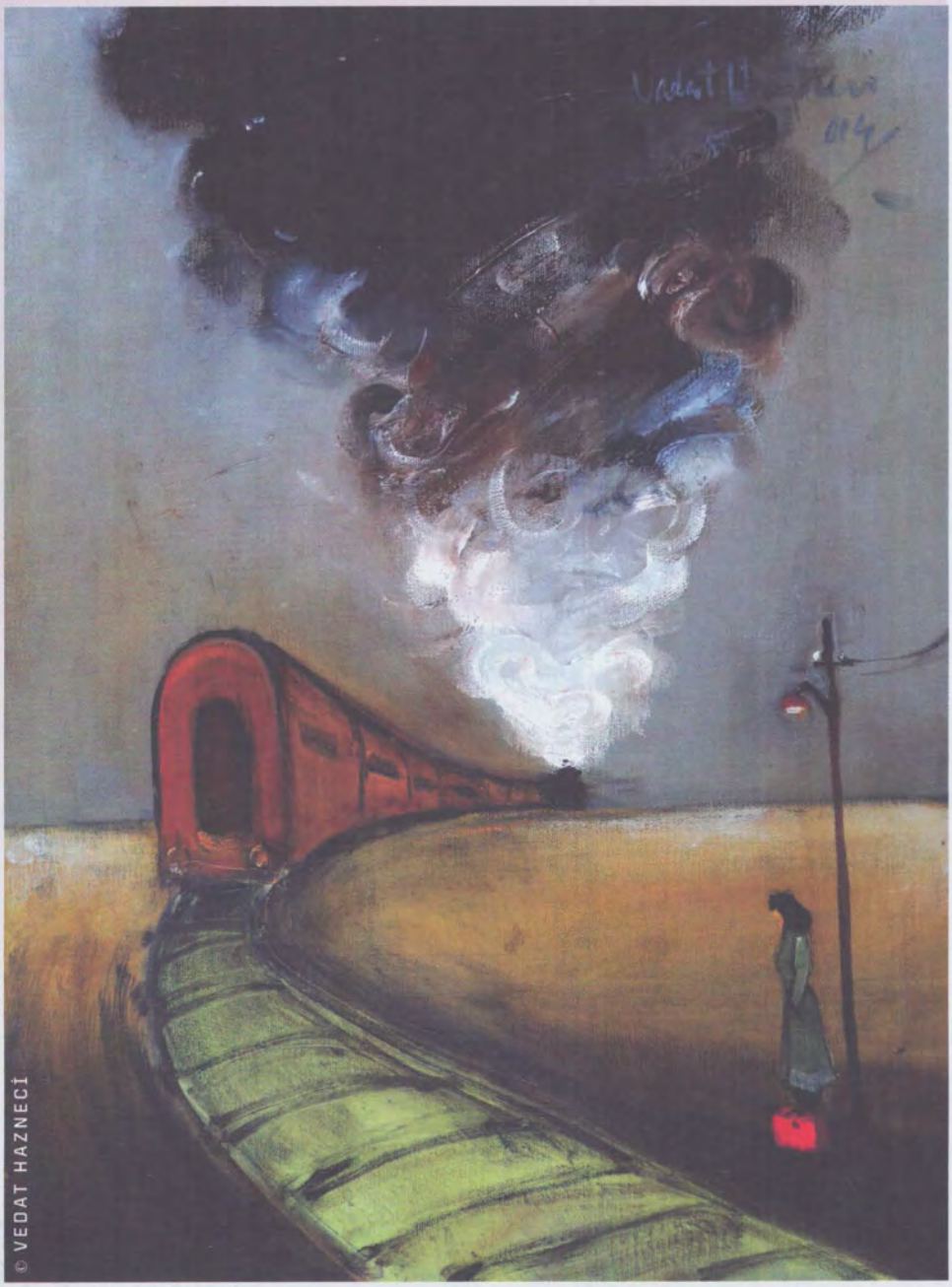
a kişisi: beni aldattın..!
b kişisi: ama sen beni terk etmiştin.
a kişisi: aynı gün... daha ayrılalı birkaç saat bile olmamıştı..
b kişisi: eh işte, ayrılmıştık.
a kişisi: hani ayrılık da sevdaya dahildi?
b kişisi: iyi de, ne kadar bekleseydim?

Ne kadar bekleseydi?
Ayrılık sevdaya dahil diyordu şair, iyi de ayrılık acısının ömrü ne kadardı?
Aşkın ömrü için, altı ayla iki yıl arasında sürer, nadiren de müebbete uzar diyenler var. Aşkın ömrünün ne kadar olduğu net değil, ancak net olarak bildiğimiz bir şey var: Ayrılıkla gelen aşk acısının da belli bir ömrü var.
Ayrılık, ne şekilde olursa olsun sevileni yitirmek demektir; aşk acısı, sevilenin beklenmedik kaybının ardından yaşanan derin acı ve o acının etrafında gelişen yoksunluk, eksilmişlik hissi, hayal kırıklığı halidir.
Juan David Nascio, "Aşk Acısı" kitabında "Ayrılık gönülden bağlandığımız nesnenin -sevilen bir kişinin, maddi bir şeyin, bir değerin ya da beden bütünlüğümüzün- bizden sökülüp alınması, kaybedilmesiyse, bu nesneye duyduğumuz bağ bizim kendimizi oluşturan bir bağ ise, psişik acı ayrılığın acısıdır." der ve ekler: "Madem bu bağlılığa aşk deniyor, o halde temeli aşka dayanmayan acı yoktur."
Bu acı salt var olan, anlamı, biçimi, değeri olmayan bir acıdır. Bu acı "delirmek ya da ölmenin öncesindeki son duygu, insanı delirmekten ya da ölmekten koruyan bir savunma aracıdır. Ayrılıktan sonra hayatı ve yeniden toparlama gücümüzü doğrulayan son bir diriliş gibidir."
Nascio, sevilenin kaybının bir beden parçasının kaybı gibi ruhsal bir yara açtığını, bu ruhsal yaranın da zamanla bedensel yaranın kapanırken dokuyu içeri göçerterek bir boşluk oluşturması gibi ruhsal yapıda içe doğru bir göçük oluşturduğunu, bu göçüğün boşluğunu sevilenin yokluğunun doldurduğunu söyler. Yitirilen sevgili yokluğunda daha önce hiç sevilmediği kadar sevilir, yitirilmesiyle açılan yara yerinde oluşan boşlukta acı veren bir yokluk giderek vücut bularak büyür. Seven, benliğinin tüm enerjisini, ayrıldığı sevilenin yokluğuyla benliğinde açılan ruhsal yara yerinde sevilenin negatif bir kopyası gibi içe doğru büyüyen "sevilenin yokluğunu" var etmeye yöneltir. Seven kişinin benliği, yaşamın diğer alanlarına yapmış olduğu yatırımları geri çeker; önceden yemek, okumak, çiçekleri sulamak, giyinmek gibi eylemler için kullandığı yaşam enerjisini, o çukurda varlığını sürdüren "sevilenin yokluğunu" yaşatmak, onu unutmamak, gerçekte

ayrıldığı sevgiliden iç dünyasında olsun ayrılmamak için kullanır. O içe göçük yara yerinde varlığını sürdüren "yokluğa" yöneltilen yaşam enerjisi ne kadar çoksa, yaşamın diğer alanlarındaki yaşam enerjisi o denli geri çekilmiştir. Benliğin diğer kısımlarındaki enerji ne denli azalmış, sevilenin açtığı yaradaki enerji yatırımı ne denli çok ise hissedilen acı da o denli büyüktür.

"Ne kadar çok seversek o kadar çok acı çekeriz" der Nascio, o halde sevmek, acı çekme riskini göze alarak onda bir yer edinme arzusunu da koruyarak, benliğimizde sevilene yer açmaktır.

"Seven sevilenin boy aynasıdır" der Özdemir Asaf, Nascio da benzer biçimde benliğimizde sevilene her yönde tutulan sayısız aynalar olduğunu, bu aynalardan yansıyanlarla ruhsal dünyamızda sevilenin bir yansımasını yarattığımızı ve aslında bizden yansıyan bu imgeyi sevdiğimizi söyler. Yani sevdiğimiz kişinin aslına duyduğumuz sevgi zamanla bizim ona yansıttıklarımızla yarattığımız bir yanılsamaya duyulan aşka dönüşür. Sevilen yitirilse de yara yerinde var gücümüzle

© VEDAT HAZNECİ

yokluğunu var ettiğimiz işte bu -gerçek sevgiliden az ya da çok farklı- yanılsamadır biraz da.

Ayrılık anında hissedilmeye başlanan ve kim bilir ne kadar süre hissedilmeye devam edecek olan şey salt acıdır, üzüntü değildir. Üzüntü ve yas bu acılı sürecin ardından gelir.

Yas süreci, varlığını tıpkı benliğe yabancı bir kist gibi sürdüren bu "sevilenin yokluğu"na yapılan yatırımın bu göçükten zamanla ve azar azar benliğin diğer alanlarına geri yöneltilebilmesi ve bu acı veren yapının tıpkı bedendeki kistin zamanla rezorbe olup sınırlarının bozulması ve normal dokuya karışması gibi eriyip benlikle bütünleşmesi sürecidir. Benlikte yer kaplayan "sevilenin yokluğu" ne denli büyükse, yas sürecinin tamamlanması da o denli zaman alır.

Bazen, nadir durumlarda, enerjinin bu göçükten diğer alanlara geri çekilmesi gerçekleşemez, kişi tümüyle inkâr mekanizmasını ya da başka psikotik mekanizmaları kullanarak yitirilmiş sevilenin yokluğunu reddeder. Tüm yaşam enerjisini yatırdığı o yara yerinde, tıpkı kesilen uzuvların yokluğunda hissedilen hayalet uzuv gibi, benlikte yer alan ancak benliğe tamamen yabancılaşmış bir "hayalet sevgili" varlığını sürdürür. Yara yerinde artık sadece bir yokluk göçüğü değil, varsanılarla varlığı sürdürülen bir sevgili hayaleti vardır. Çok ağır durumlarda görülen bu tablo psikoza dönüşerek kişinin gerçeklikten kopmasına yol açabilir. Bu nadir durumlar dışında yas süreci usulünce yaşanıp tamamlanır, yaşam enerjisi yavaş yavaş tekrardan benliğin diğer alanlarına yöneltilir, kişi yeniden gülebilir, giyinebilir, çiçekleri sulayabilir, hatta yeniden sevebilir hale gelir. Sevilmiş ve yitirilmiş olan sevgili anılardaki yerini sonsuza dek korusa da artık benlikte göçük halinde enerji soğuran imgesel bir kopyası yoktur, göçük yara yeri iyileşip düzleşmiştir.

Yaşamımız boyu pek çok kişiyi, durumu, canlıyı, cansızı sevdiğimiz halde neden hepsinin yitimi bize bu derece acı vermiyor da bazılarının yitimi etimizden et koparcasına acı veriyor? Yani pek çok şeyi, pek çok kişiyi severken kime, o hangi özel kişiye âşık oluyoruz?

Burada Freud'un haz ilkesi ya da aynı durumu başka bir yerden anlatan Lacan'ın arzu tanımı devreye giriyor. Freud ruhsal yapının ana iskeletini dürtülerin oluşturduğunu ve dürtülerin doyum (haz) arayışının yaşam enerjimizin kaynağı olduğunu söyler. Dürtü doyurulursa haz, doyurulmazsa hoşnutsuzluk (hazsızlık) ortaya çıkar. Dürtüler doyurulsa da bir süre sonra yeniden haz arayışına geçecektir.
Lacan bu durumu arzu üzerinden tanımlar ve arzunun asla tam olarak doyurulamayacak olan ama her zaman doyurulacakmış gibi doyum arayan bir olgu olduğunu söyler.
Nascio, Lacan'ın tanımladığı arzuyu, benliğin orta yerinde, doyum arayışıyla benliğin yaşam enerjisini sürekli kendine doğru çeken ama doğası gereği asla hiç doyurulamayacağı için asla kapanmayan, böylelikle etrafında yaşam enerjisinin spiral biçiminde dönedurduğu bir delik gibi imgeler. Bu delik her an kapanacakmış gibi hevesle doyurulmayı arzulayan ama çok şükür ki asla kapanmayan bir deliktir -ki kapanacak olması benliğin yaşam enerjisi akışının durması ve bu da ölüm demek olacaktır.
Lacan'ın kuramına, Nascio'nun da bu yaratıcı imgelemine göre biz, arzumuzun o doymak bilmeyen deliğini tam da bizim gereksindiğimiz şekilde kapatacağını yani bize arzumuzu doyuracak olanı vereceğini vaat ettiğini varsaydığımız; oysa kendisi de benzer bir doyumun peşinde olan, sırf insan olduğu için bize arzumuzu doyuracak şeyi veremeyecek olan, zaten verebilecek olsaydı bile nevrotik olduğu için vermeyecek olan ötekine âşık oluruz. Onun bize verebileceği şey en fazla, arzumuzun deliğini kapatamasa da kendi deliğiyle onun üzerini örterek arzumuzu neredeyse doyuracakmış gibi durmak olacaktır, ama bu kadarı bile onu arzumuzun nesnesi yerine koymamıza yetecektir. Lacan, bu arzumuzu doyuracağını varsaydığımız, vaatkâr olduğunu umduğumuz şeye "object a" der. Yani biz object a'ya âşık oluruz. Ayrılıkta da böylece, o bulmuş olduğumuzu sandığımız arzumuzun vaat edilmiş nesnesini -vaat edilmiş cenneti- yitirdiğimiz için acı çekeriz.
Peki, o halde neden girişte diyaloglarına tanık olduğumuz ikiliden ikincisinde bu acı ya çok az, ya hiç yaşanmıyor da ayrılık birkaç saatliğine bile sevdaya dahil olamıyor?
Freud da, Lacan da, Klein da pek çok diğer psikanalist gibi arzunun ilk nesnesinin anne (birincil bakım veren) olduğu konusunda hemfikirdir. Yaşamın ilk evresinde anne bebek tarafından kendinden ayrı bir beden gibi değil, kendisiyle birlikte bir bütünü oluştururmuşçasına bir olarak deneyimleniyor. Zamanla -memenin her zaman ağzının içinde olamadığı gerçeğiyle yüzleşerek- annenin kendisinden ayrı bir varlık olduğunu fark ettikçe kendini artık ondan ayrı, ancak annenin arzusunun biricik nesnesiymiş gibi algılamaya başlıyor bebek. Bu durumu yukarıda anlattıklarımıza bakarak ilk aşk olarak da tanımlayabiliriz.
Bu ilk aşkta ilk ayrılık, devreye bir üçüncü olarak babanın girmesiyle yaşanıyor. İşte bu ilk ayrılık sürecindeki acıyı anne (ve tabii baba) ne denli iyi yönetir, bebeğin yaşam enerjisini yerli yerinde koruyarak ama bebeğe uygun dozda doyumsuzluğu da deneyimleterek, anne olarak arzusunun tek nesnesinin bebeği olmadığını, ama yine de onun arzusunun çok önemli bir nesnesi olduğunu ne denli iyi hissettirebilirse, bebek de o denli sevmeyi, ayrılmayı, yas tutmayı, arzusunu başka doyum kaynaklarına da yöneltebilmeyi, böylece zamanı gelince bir başkasını sevmeyi öğrenebilir.
Bunun yeterince iyi başarılamadığı durumu Freud, "Erkeklerin Yaptığı Özel Bir Tür Nesne Seçimi-Aşkın ruhbilime katkıları" başlıklı makalesinde şöyle açıklar: Bebeğin bu ilk aşk-ilk ayrılık sürecinde eğer ayrılık babanın yokluğu ya da annenin babaya aşırı arzusu-arzusuzluğu ya da annenin bebeğe aşırı arzusu-arzusuzluğu nedeniyle ya da başka birtakım sebeplerle sağlıklı olarak yaşanamamışsa, bebek ya aşırı acı çektiği ya da acıyı hiç deneyimlemediği için ileriki yaşamında herhangi bir ötekine, acı çekme riskini de göze alarak bağlanamaz, tam olarak kendini açarak sevemez.
Ötekine sevgisi hayranlıktan ya da özdeşimden öteye gidemez, ya benliğinde sevilene hiç yer açmaz ya da benliği tümüyle sevilenle özdeşir, ben olmaz.
Arzusunun ilk nesnesi olan annesinin yasını tutamayan biri, erişkinlikte object a'sının yitirilişinin acısını duyup, ayrılığın yasını tutamaz. Âşık olamaz, âşık olsa da bağlanamaz, belli oranda bir bağ kurduğunda ise kendini acı çekmeye açık (teşne) bırakamadığı için ayrıldığı tüm aşklar belleğinde yer etse de benliğinde iz bırakmadan teflon tavadan kayarcasına kayar gider.
Sevda, sevda olarak yaşanabiliyorsa, ayrılık sevdaya dahildir. Sevda yani aşk ise acı çekme riskini göze alabilmeyi gerektirir, benliğinde sevilene olası gidişiyle etinden et koparcasına bir acıyla yara yerine dönüşebilecek bir yer açabilmeyi gerektirir.
Yazıya başlarken alıntılanmış olan Attilâ İlhan'ın "Ayrılık Sevdaya Dahil" şiiri, yazının girişindeki "iyi de, ne kadar bekleseydim?" diye soran b kişisi için yazılmamıştır. O halde, yine onun için yazılmış olmasa da, Attilâ İlhan'ın bir başka şiirinden esinlenerek, ne arzusunun ilk nesnesinden ne de object a'dan sağlıklı biçimde ayrılamamış olan b kişisi için "ne ayrılıklar yaşadım ki zaten yoktular" diyerek bitirelim yazıyı.

Böyle Bir Sevmek

ne kadınlar sevdim zaten yoktular
yağmur giyerlerdi sonbaharla bir
azıcık okşasam sanki çocuktular
bıraksam korkudan gözleri sislenir
ne kadınlar sevdim zaten yoktular
böyle bir sevmek görülmemiştir

hayır sanmayın ki beni unuttular
hâlâ ara sıra mektupları gelir
gerçek değildiler birer umuttular
eski bir şarkı belki bir şiir
ne kadınlar sevdim zaten yoktular
böyle bir sevmek görülmemiştir

yalnızlıklarımda elimden tuttular
uzak fısıltıları içimi ürpertir
sanki gökyüzünde bir buluttular
nereye kayboldular şimdi kim bilir
ne kadınlar sevdim zaten yoktular
böyle bir sevmek görülmemiştir

Attilâ İlhan

Murat KEMALOĞLU

Hasta eden ayrılıklar; ayrı kılan hastalıklar

Otoimmün hastalıkları olan kişilerle yaptığım çalışmalarda "ayrılık" hep hasta eden bir stres faktörü olarak gözüktü. Psikosomatik tıp ayrılığa yüklenen bütün anlamları irdeleyerek "ayrılık" kavramının insan zihnindeki tabula rasa'sını yapmak zorundadır.

© MÜŞERREF SÜNDÜS

Basedow Graves hastalığında tiroid bezi yaygın bir şekilde büyür. Tiroid hormonlarının aşırı salgılanmasına bağlı zehirlenme belirtileri ortaya çıkar. Gözler yuvalarından fırlar (egzoftalmi), bakışlar canlanır, aşırı terleme, sıcağa tahammülsüzlük, uykusuzluk, titreme, iştah artmasına rağmen kilo kaybı gibi yakınmalar başlar. Kanda anti-tiroid peroksidaz ve anti-tiroglobülin antikorlarının bulunuşu, HLA-B8 ve HLA-DR3 gibi doku antijenlerine rastlanması Basedow Graves'in bir otoimmün hastalık olduğunu kanıtlar. Otoimmün hastalıklarda, bağışıklık sistemi şaşırıp ayrılıkçı bir terör örgütü gibi davranarak vücudun kendi hücrelerine karşı savaş başlatır. Bu içsavaş nedense rüptür (yırtılma, kopma) şeklinde yaşanan bir ayrılık sonrası kendini belirgin kılar. Bağışıklık sisteminin mükemmel repertuvarı, mevcut veya daha sonra karşılaşılacak tüm mikrobiyal moleküllerin tanınması ve yakalanması için olanak sağlamaktadır. Bağışıklık sistemi bu işlevini yürütürken bedenin kendi yapıtaşlarına karşı tepki gösteren lenfositlerin yapılmasının önüne geçmektedir. Ama bir ayrılıktan sonra dengeler bozulabiliyor, kiminin tiroidinde, kiminin derisinde (sedef hastalığı, alopesi, pemfigus vb.), kiminin bağırsaklarında (crohn), kiminin sinir sisteminde (multiple sklerozis), kiminin de tüm sistemlerinde (sistemik lupus eritematozis) ciddi, kronik bir hastalık süreci başlayabiliyor. Psikosomatik tıp, ayrılığa yüklenilen tüm anlamları irdeleyerek ayrılık kavramının insan zihnindeki tabula rasa'sını yapmak zorundadır. İyileşmesine yardımcı olduğum bir Crohn hastasına uyguladığım tabula rasa'yı burada örnek olarak göstermek istiyorum. Crohn hastalığı tüm bağırsak duvarının mukozadan serozaya kadar transmural granülamatöz enflamasyonu, fibrozis, mikroperforasyonlar ve fistüller ile karakterizedir. İltihabi süreç tüm sindirim sistemi boyunca ortaya çıkabilir.

Tabula rasa çalışması

1. Ayrılık dendiğinde ne anlıyorsun?

Cevap: Ayrılık, bana hem olgunlaşmayı hem de kederli anları anımsatıyor.

2.Bu sende bir şey uyandırıyor mu? Bununla ilgili algıların ne?

Cevap: Bu bana hem kendim olmayı hem de kendimin bir parçasından kopmayı çağrıştırıyor.

3. Ayrılıkla ilgili yargıların, kuralların, ilkelerin, inançların nelerdir?

Cevap: Ayrılığın hayatın bir gerçeği olduğuna inanıyorum. Medeniyetler de ayrılıklarla oluşmuş. Kavim göçlerinden günümüzün en son medeniyetlerinden biri olan Amerika'ya kadar. İnsanlar da bazı şeylerden ayrılarak yeni bir hayat, yeni bir dünya kurabilirler. Ama en kötüsü aşk ayrılığıdır. Kimsenin başına gelmesin.

4. Bu inanç sende bir görüntü uyandırıyor mu? Uyandırıyorsa tanımla.

Cevap: Aklıma hep evden kaçma görüntülerim geliyor. Çocukken evden kaçmıştım. Sonraki hayatımda bu kaçışın büyük etkisi olmuştur. Walter Benjamin'in sözleri geliyor aklıma: "Hiçbir zaman telafi edemeyeceğimiz bir şey vardır: 15'imizdeyken evden kaçmamış olmak. Sonradan anlarız: sokakta geçirilen kırk sekiz saat, tıpkı alkalik çözeltide olduğu gibi, mutluluğun kristalini yaratır."

5. Bu inanca sahip olmanın sonuçları ne olmuştur?

Cevap: Hayatı daha derinden bir sezişle benimsemek, her şeyi daha mütevekkil ve olgun karşılamak gibi sonuçları olmuştur.

6. Başka sonuçları olmuş mudur? (Tekrar tekrar sor, her ilke, yargı, kural için birkaç kez tekrarla.)

Cevap: Kopuşlar ile yeniden buluşmalar artık eskisi kadar sarsmamaya başladı.

Başka sonuçları olmuş mudur?

Cevap: Ayrılık da sevdaya dahil diyen Attilâ İlhan'ı yâd ediyorum, ayrılığı düşününce.

Başka sonuçları olmuş mudur?

Cevap: Alışkanlıklar, ayrılıkları zorlaştırıyor. İnsan bulunduğu yere, yaşamına katkı sunan şeylere alışkanlığa dönüşen bir bağlılık ilişkisi içinde olduğunda ayrılık da zorlaşıyor. Yaşamını sürdürdüğü şehir, mahalle, sokak, ev; çalıştığı yer, dostlukları ayrılıkları acıya dönüştürebiliyor.

Başka sonuçları olmuş mudur?

Cevap: Sadece ruh değil beden de tepki gösterir ayrılıklara. Sanki gövde bir tür yurtsuzluk içine çekilmiş gibidir. Sindirim sistemi başta olmak üzere, hayatın zorluklarına karşı direnme gücün, yediklerin içtiklerinin bedenindeki dönüşüm süreçleri hep etkileniyor. Besinler sanki yabancı bir maddeymiş gibi sindirim ve boşaltım sisteminde tuhaf tepkiler yaratıyor. Beden isyan ediyor. Karın ağrıları, baş ağrıları, kusma nöbetleri...

7. Ayrılığa ilişkin diğer bütün ilke, yargı, kural, inançlarını varsa yaz? (Her kural, ilke yargı ve inanç için 4 ile 7 arasını tekrar et.)

Cevap: Ayrılık, kederdir.

Ayrılık, insanın zamanı geldiğinde çekip gitmesini bilmesidir.

Ayrılık, hafifletir bazen, kamburundan kurtuluşun sevincine dönüşebilir.

Ayrılık, aşkta, soğuk bir cehennemdir.

Ayrılık, gözünün hep arkada kalmasıdır bazı durumlarda.

Ayrılık, cinnettir, cennetten koparken.

Ayrılık, özgürleşmektir, seni tutsak eden şeylerden uzaklaştığında. Zincirlerinden ayrılmak, sözgelimi, yaşamın seni kucaklamasıdır.

Ayrılık, unutmanın ilk adımıdır, azap veren şeylerden kaçarken.

Bütün bunlar sende bir görüntü uyandırıyor mu? Uyandırıyorsa tanımla.

Cevap: Gözlerimin önünde gök cisimleri ile insan yavrusunun görüntüsü canlanıyor. Gök cisimleri hem ayrılıyorlar hem birleşiyorlar. İnsan yavrusu da öyle. Önce anneden ayrılıyor, sonra onun gövdesiyle dünyaya dokunuyor, sonra tekrar ayrılıyor. Bu bir döngü. Bu bir yaşam döngüsü.

Bu ilkelere sahip olmanın sonuçları neler olmuştur?

Cevap: Yaşamı severken kederini de, acısını da, sevincini de, korkularını da daha derinden hissedip yaşıyor insan. Bu yüzden beden kendini onarmayı öğreniyor, ruh daha derin bir tutkuyla sevmeyi öğreniyor.

Başka sonuçları olmuş mudur?

Cevap: Ayrılık evrenin var oluş ilkelerinden biridir. İnsanın da, diğer canlı ve cansız varlıkların da ayrılıkla hemhal oluşu bu ilkeden ötürüdür.

8. Ayrılığa ilişkin hoş olmayan bir duyum var mı?

Cevap: Ayrılık, aşka dair bir bağlamda yaşandığında, içimde kederli bir ses şarkı söylemeye başlıyor.

a- İnsan bu hoş olmayan duyumu nereden yaşayabilir (tecrübe edebilir)? (Duygu durumu, yetenekler tekrar kazanılıncaya kadar, hapsolmuş yaşam gücü tanecikleri büyük miktarda serbestleşinceye kadar sor.)

Cevap: Eğer içinde yaşam kıvılcımı varsa, duyargaların olağanüstü bir hassasiyette çalışır. Bu yüzden de ayrılık acı ve keder verir. Bu daha çok kalbe dokunur, yüreği dağlar. Sonra yaşamın içinde yüzergezer bir varlığa dönüşürsün, kimi zaman kendini içi boşalmış bir çuval gibi de hissettiğin olur.

b. İnsan bu hoş olmayan duyumu nereden yaratabilir (tekrar tekrar sor)?

Cevap: Düş gücü yoksulluğundan.

Başka?

Cevap: Korkularından.

Başka?

Cevap: Şaşkınlığından, acemiliğinden.

Başka?

Cevap: Geçmişinden, bakmaya cesaret edemediği geleceğinden.

Başka?

Cevap: Kendini bilememesinden.

9. Ayrılığa ilişkin anlaşılmamış bir şey var mı?

Cevap: Her şeyi bilirsin ama ayrılık gelip çattığında hiçbir şey bilmediğini görürsün. Anlaşılması en kolay ve en zor hallerden biridir ayrılık. Bu yüzden anlatılması da sözcüklerin işi olmayabiliyor çoğu zaman.

Ayrılığa ilişkin anlaşılmamış bir şey var mı?

Cevap: Hayır, yok.

10. Ayrılıkla ilişkili olarak ne yaptın?

Cevap: Ayrılarak büyüdüm. Ayrılırken öldüm. Ayrılırken dirildim yeniden. Kavuşmanın başlangıcıymış ayrılık, bunu öğrendim. Ve tek yapabildiğim, yaşama sevincimi korumak oldu.

a. Ayrılığa ilişkin neyden kaçındın (çekindin)?

Cevap: Ayrılırsam üzülürler, dedim hep. Zarar vermekten çekindim.

Başka?

Cevap: Yıkıcı olmamaya çalıştım.

Başka?

Cevap: Beni sevmemelerinden korktum.

Başka?

Cevap: Kimsenin felaketi benden olmasın, dedim hep.

11. Eğer ayrılığı tamamen ele almış olabilsen, neyden sorumlu olmaktan kaçınırdın?
Cevap: Bazı durumlarda ayrılığa sebep olan kişi olmaktan kaçınırdım. Ama bazen ayrılmayı başlatan kişi olmak isterdim, özellikle de kötülük ve adaletsizlik üreten yerlerden, ortamlardan.
a- Bu sorumlu olmaya korktuğun şeyin, neresinden sorumlu olmak isterdin (tekrar tekrar sor)?
Cevap: Ayrılık, iyiliğe mi kötülüğe mi yol açıyor, bunu bilmek ve buna göre sorumluluk almak isterdim.
b- Bu sorumlu olmaya korktuğun şeyin, neresinden sorumlu olmamayı arzu edersin (tekrar tekrar sor)?
Cevap: Kötülüğe yol açan, üzüntüye, acıya ve derde yol açan birisi olmamayı arzu ederim.
12. Bunun sonuçları neler olurdu (tekrar tekrar sor)?
Cevap: Bu bana da acı verirdi.
Başka?
Cevap: Yeniden birleşmek, daha da zorlaşırdı, ayrılığın yarattığı kederden.
Başka?
Cevap: Ayrılığın yarattığı sevinçten mutlu olurdum, bazı koşullarda. Sözgelimi iktidar üreten bütün ilişki ve hiyerarşilerden ayrılmak...

13. Ayrılığı kavramak hangi hedefi destekler? (tekrar tekrar sor)
Cevap: yaşamda özgür olmanın değerini bilme hedefini destekler.
Başka?
Cevap: Ama güzel şeylerden ayrılmanın da ne kadar zor olduğunu gösterir.
Başka?
Cevap: Yaşam, ayrılıklar ve kavuşmalarla ayakta durur.
14. Ayrılığı kavramak hangi sorunu çözer?
Cevap: Ayrılığı kavramak, insan olduğumuz ve yaşayarak büyüdüğümüz gerçeğini kavramamıza yol açıyor.
15. Ayrılığı kavramak hangi görüntüyü yaratır ya da güçlendirir? (tekrar tekrar sor.)
Cevap: Bazen batmakta olan bir dünyanın görüntüsünü bazen doğmakta olan bir dünyanın görüntüsünü güçlendirir. Bir sarkaç gibidir ayrılık ve kavuşmak. Sarkacın salınımlarında yaşıyoruz.

***

Anneden ayrılık ve bebeğin kendini sevdiği bir dünya bulamaması "anaklitik depresyon" olarak adlandırılan, bebeğin intiharıyla sonuçlanabilecek bir hastalık süreci başlatır.

Dört yüz bin nüfuslu bir ülke olan Lüksemburg'da bin çocuk, aile içindeki aşırı ihmal, şiddet ve istismardan ötürü mahkeme kararıyla "Fuaye" denen yurtlara yerleştirilmiştir. Antalya'da uyguladığımız yoğun bir psikoterapi programını bu çocuklar hayatlarının en mutlu oldukları dönemi olarak görmektedirler. En çok gurur duydukları becerileri sorulduğunda terapi programı sırasında öğrendikleri tenisi söylemekteler. Altı yaşındaki bir erkek çocuk kaya tırmanışı dersinden sonra "örümcek gibi tırmanırım" diyerek örümcek fobisinden kurtuldu.

Bu örselenmiş çocuklar Lüksemburg'daki psikoterapistleriyle ailelerinde yaşamış oldukları şiddet ve istismar hakkında ancak Antalya'daki terapi çalışmasından sonra konuşmaya başlayabiliyorlar. Lüksemburg Aile Bakanlığı çocuklarda gördükleri olumlu gelişmeler üzerine bu psikoterapi projesini desteklemeye başladı. Anneden ayrılık ne denli kötü ve kabul edilmesi imkânsız koşullar yüzünden olursa olsun çocuklarca mahkemenin verdiği yanlış bir karar olarak algılanmakta. Lüksemburg bu çocuklara her geçen yıl daha çok ilgi ve sevgi göstermekte,

© SEDA BALKAN

© SEDA BALKAN

dolayısıyla çocukların sergiledikleri psikopatolojinin de şiddeti her geçen yıl azalmakta. Büyüyen bir çocuk, projeyi gerçekleştiren dernekte gönüllü çalışmaya başladı.
Lüksemburglu çocuklar, Şükrü Erbaş'ın "hangi acıyla yaprak dökersek dökelim/ insan kendini seveceği bir dünya buluyor..." dizelerini yaşayarak öğrenip anaklitik depresyondan
çıkıyorlar...

***

1970'li yıllarda yapılan çalışmalardan Sunar Birsöz'ün psikiyatri doçentlik tezi, yaşam değişim puanlarının yükselmesiyle her türlü hastalığa yakalanma oranının arttığını gösteriyordu. İşten, evden, eşten, kentten, ülkeden vb. ayrılmak yaşam değişim puanlarını yükseltiyor, herhangi bir hastalığa yakalanma riskini de artırıyordu. Çevrenizde Basedow Graves hastalığına yakalanmış birisi varsa "Hangi ayrılıktan sonra bu hastalık başladı?" diye sorun. Acı veren, kabullenmekte güçlük çekilen bir ayrılık hikâyesiyle karşılaşacaksınız. Psöriyasis, haşimato tiroiditi, alopesi, crohn, ülseratif kolit, skleroderma, lupus eritematozus gibi otoimmün hastalıkları olan kişilerle yaptığım çalışmalarda "ayrılık" hep hasta eden bir stres faktörü olarak gözüktü. Psikosomatik tıp ayrılığa yüklenen bütün anlamları irdeleyerek "ayrılık" kavramının insan zihnindeki tabula rasa'sını yapmak zorundadır.

***

Aksesuar ego olarak kullanılan kişilerden ya da simgelerden ayrılmak yaygın anksiyete bozukluğuyla, ikircikli duyguların yoğun yaşandığı düşman bağımlı bir ilişkide birinin ölümü diğerinin patolojik matem reaksiyonuyla sonuçlanıyor. "Doktor ölen oğlumu geri mi getirecek" diyerek doktora gitmeyi reddeden ve iki yıldır yaşadığı ağır matemden çıkamayan bir hanım sonunda kızlarının ısrarıyla bana getirilmiş ve benimle terapi ittifakı yapmayı başararak iyileşmiş ve "Yeniden doğmuş gibi oldum" demişti. "Kendimi öldüreceğim ama sen benden ayrılmaya dayanamazsın, onun için ilkönce seni öldüreceğim" diye konuşan psikotik oğlu annenin evde olmadığı bir dönemde annesinin bir fotoğrafından kafasını kesip aynaya yapıştırdıktan sonra intihar etmişti.

***

Üç yaşındaki Dario, benzer ikiziyle bahçede oynarken havuza düşüp boğulmuştu. Yeniden hayata döndürüldüğünde beyni uzun süre oksijensiz kaldığı için kollarını bacaklarını oynatamıyor, yutkunamadığı için midesinden açılmış bir delikten (gastrostomi) besleniyordu.
Baba sağlam ikizi alıp evden ayrıldı. Anne de Dario'nun yaşaması ve gelişmesi için yıllardır elinden gelenin en iyisini yapmaya devam ediyor. Down sendromlu Melisa dünyaya geldiğinde babası bu duruma tahammül edemeyerek evden ayrılmıştı. Birçok ender rastlanan genetik sendromda, bedensel veya zihinsel engelin ortaya çıktığı elim kazadan sonra bazen annenin, bazen babanın, bazen de her ikisinin ayrıldığına şahit oluyorum. Bazen de hasta çocuk ortaya çıkınca anne babanın tüm akrabaları ve arkadaşları ilişkiyi kesiyor.
Annesinden ayrılmaya korkan bir çocuk okul korkusu geliştirip okula gitmeyi reddeder. Bu tür çocukların anneleri de çocuklarına evham ve endişe ile yapışır. Uyurgezer olan bir çocuğun annesi kaçırılmasından korktuğu için sürekli okula gidip çocuğunun kaçırılıp kaçırılmadığını kontrol ediyordu. Annenin kendisi dağ köyünde yaşayan çok çocuklu fakir bir ailenin kızıydı. Dört yaşındayken kentli zengin bir adam onu evlat edinmek için alıp şehre götürdüğünde kendisini kaçırılmış gibi hissetmişti.

***

Siyam ikizlerinin birbirilerinden ayrılması incelikli bir cerrahi girişimi gerektirir. Simbiyotik bir ilişkinin sonlandırılması incelikli bir psikoterapi girişimi gerektirir. Dünya ile güneş arasındaki simbiyoz 2,5 milyar yıl sonra güneşin sönmesiyle bitecektir. Dünya, güneşten ayrı yaşayabilmek için şimdiden hazırlıklarını yapmaya başlamıştır.

Kültegin ÖGEL

Ayrılık, acısını tutkudan alır

Tutku, saplantı, zorlantı hâkim olduysa bedene ve ruha, hâkimiyet kayıtsız şartsız nesnenin ise, o zaman ayrılık acısı dağları deldirir...

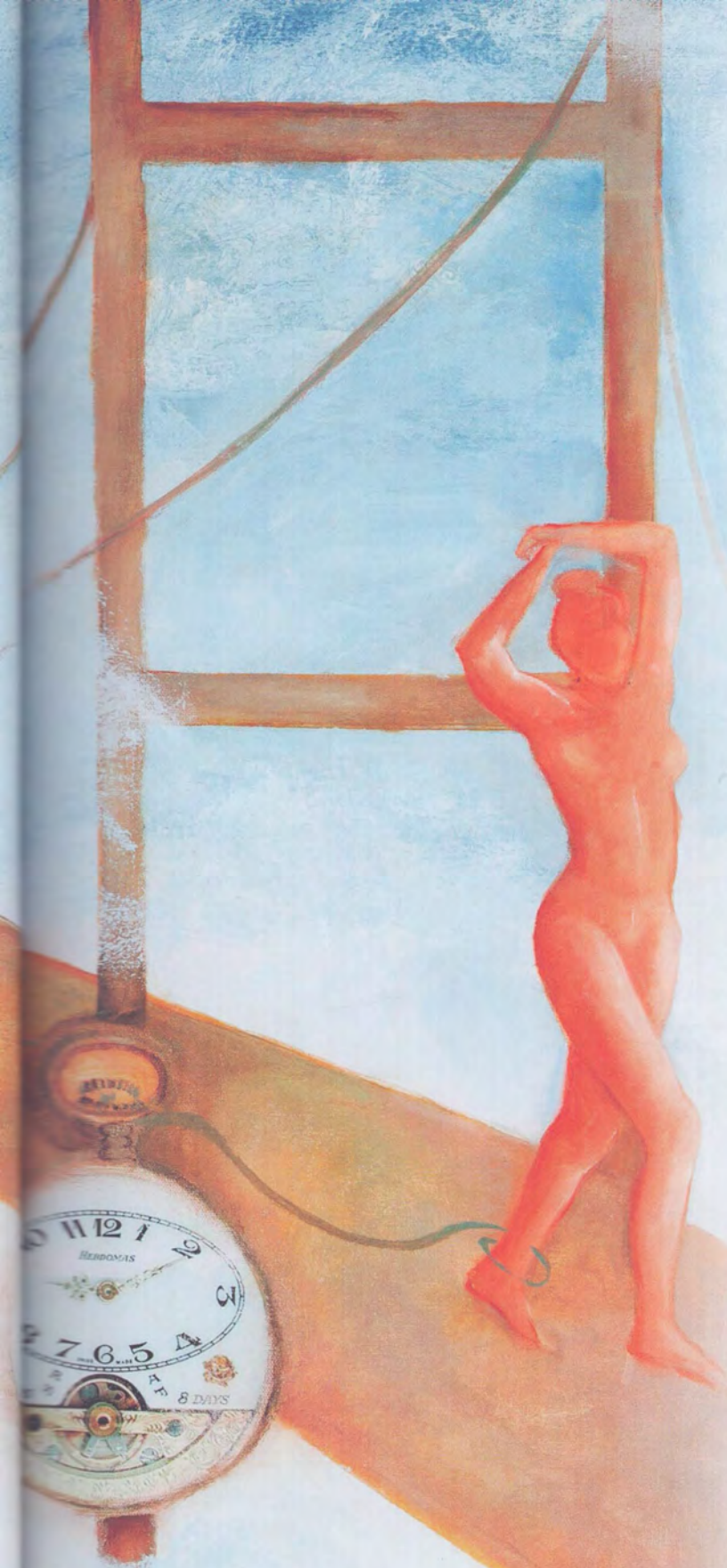
Attilâ İlhan aslında "Ayrılık sevdaya dahil" şiirinde aşk ilişkilerindeki ayrılık meselesini çözmüş...

- Ayrılmanın dayanılır gibi olmayan vahşi tadı ayrılığın bizzat kendisinden mi yoksa sevdadan mı geliyor?
- Ayrılanlar sevgili olmasalar, ayrılığın o vahşi tadı, evcil bir hal alır ve katlanılabilir olur muydu?
- İnsan ayrıldığında, hırsından demirleri eriten nedir?

Yukarıdaki soruları mısralarından çıkardığım Atillâ İlhan, o şiirinde bu soruların cevabını da veriyor:

© BURCU ERKAL SALMAN

Burcu, 2012

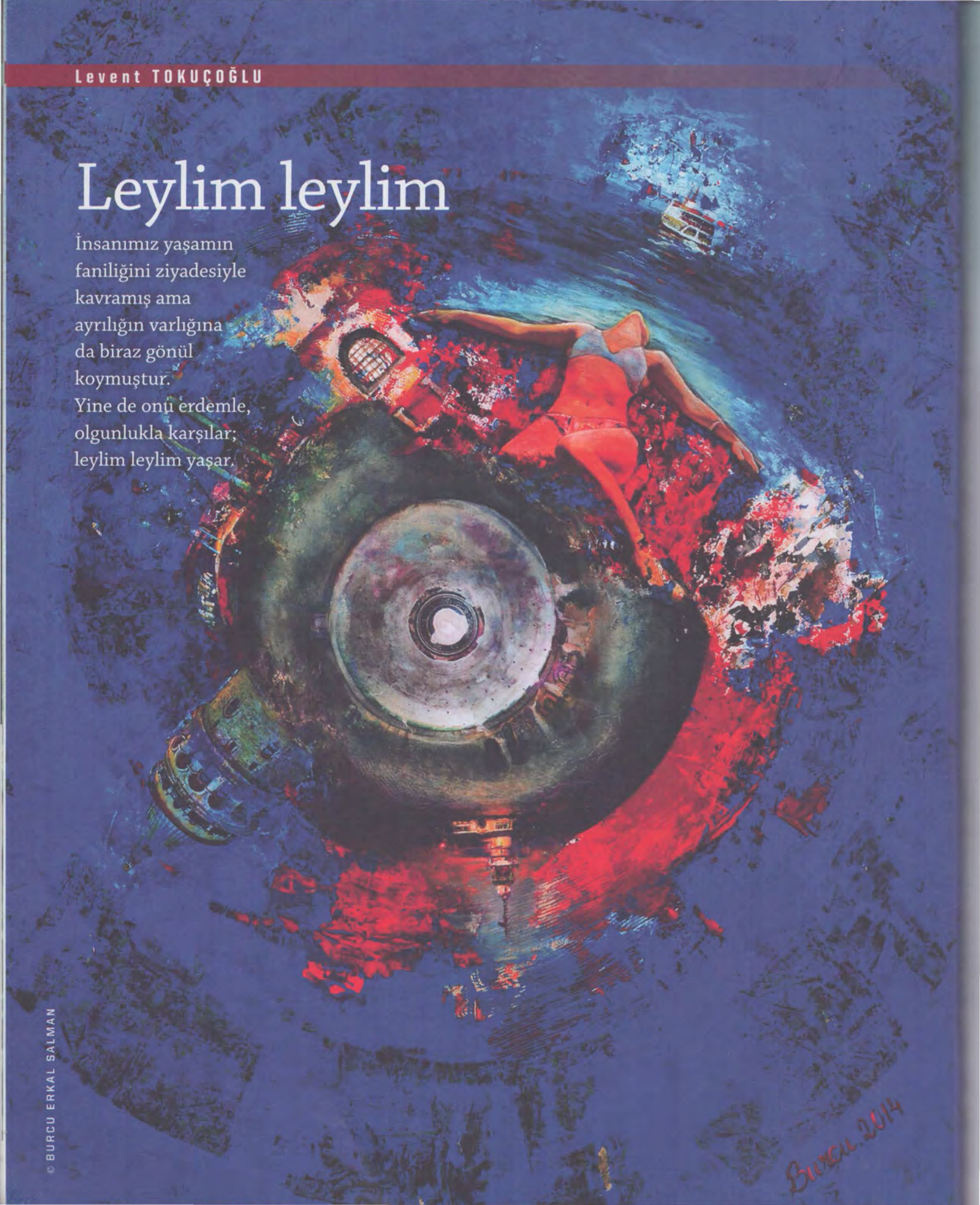
"ayrılanlar hâlâ sevgili..."
Zavallı insanın ayrılığında acıyı tatması için sevgi yetmez, sevgili olmak gerekir, aşk gerekir, yani tutku gerekir.
Platon'un söylediği gibi *"Yarımızı doğumda kaybederiz ve tüm ömrümüzü bunu aramakla geçiririz"* doğruysa (ki bence doğrudur), kişinin bulduğunu zannettiği elmanın yarısının kaybı, elmanın bütünlüğünü bozacaktır.
İnsanı en derinden yaralayan şey bütünlüğünün bozulması ihtimalidir, yani tehdididir.
Yarım elma ile sadece gönül alınır, başka da bir işe yaramaz, üstelik yarım elma acıdır, acısından yenmez, çünkü her şey artık yarımdır.
Bağımlılık araştırmaları sadece bağımlılığa değil, bağlılığa da ışık tutuyor, o nedenle okuması zevklidir.
Bağımlılıkta olduğu gibi haz nesnesi ile ilişkimiz bazen sadece ödül düzeyindedir, elde edilen nesne keyif verir ve bununla yaşaması keyifli, ayrılığı ise tuttuğu yer fazla olmadığı için yumuşak ve geçicidir.
Alıştıysak haz nesnemize, ondan uzaklaşmak veya onu bırakmak, alışkanlıkları terk etmek anlamındadır, o nedenle ayrılığın ağırlığı da sadece alışkanlıklara veda etmek kadar zordur.
Alışkanlık nesnesinden ayrılınca yaşanacak boşluktan dolayı, ayrılıktan kaçar insan, yaşanması muhtemel acı nesnenin kendisinden değil, yeni alışkanlıkların getireceği yüklerden ve yükümlülüklerdendir...
Ama ya ilişki aşk nesnesi haline geldiyse? Yani "neden"ler, "niçin"ler," nasıl"lar gerçek bağlamdan koptuysa ve anlam ifade etmiyor ve sadece onunla olmak istiyorsa kişi...
Tutku, saplantı, zorlantı (adı her neyse) hâkim olduysa bedene ve ruha, hâkimiyet kayıtsız, şartsız nesnenin ise, o zaman ayrılık acısı dağları deldirir...
İşte o zaman dağları deldirir ayrılığın acısı, çünkü nedensellik kaybolmuş, bunu sorgulamak beyhude mertebesine çıkmıştır...
Alışkanlıklardan kopmak, yeni bir düzen kurmak demektir ve enerji gerektirir ama tutkudan kopmak, boşlukta kalmak ve elmanın yarısını kaybetmektir...
Tutkudur aşkı sevgiden ayıran, tutkudur ayrılığın tadını belirleyen, ayrılığın içine acı dolduran, ayrılığın lezzetini belirleyen.
Tutku güzel ama ayrılığı da yaman! Hem tutkulu aşk iste, hem de ayrılırken acısız olsun. Yok öyle!
"Ben"in kayboluşu, karşıdakine bağışlanması, "biz" içinde "ben"in eriyişi, "sen"in peşinde koşulması, kendi elleriyle elmanın yarısının koparılıp "o"na verilmesi tutkuyu şekillendirir.

Tutku ayrılığın baharatıdır...

Levent TOKUÇOĞLU

Leylim leylim

İnsanımız yaşamın faniliğini ziyadesiyle kavramış ama ayrılığın varlığına da biraz gönül koymuştur. Yine de onu erdemle, olgunlukla karşılar; leylim leylim yaşar.

© BURCU ERKAL SALMAN

Derdimiz hep "öteki" ile olsa da, öteki olmadan olmuyor işte. Öteki olmadan bütün olunmuyor; parçalı, eksik, kadük kalınıyor.
Yaşam içerisinde izole birer ada değiliz hiçbirimiz; olsa olsa birer yarımadayız; bir yerlerinden anakaraya bağlı birer yarımada en çok...
Uygarlığımızı var eden, bizi toplum kılan, öteki ile olan ilişkimizdir.
İnsanların "fıtratlarında" ilişkide olma gereksinimi vardır. Bu karşılıklı ilişki ve destek hem ruhsal hem bedensel açıdan iyi olmamıza yarar. Bundan değil midir, çocukların sınıf içerisinde arkadaşlarından uzak bir köşede arkası onlara dönük durarak cezalandırılması. Acı ve utanç vericidir bu toplumsal dışlanma.
Yakın ilişkiler kurmak, yakın ilişkiler içerisinde olmak, yakıcı bir gereksinimdir ama böylesi bir yapıyı oluşturmak ve sürdürmek de o kadar kolay, ucuz değildir hani. Karşılıklı bir ilgi, özen, bakım, bilgi, eşduyum, özveri, güven, katılım gerektirir. Karşılıklılık derken, ticari bir olgudan söz etmiyorum; sen üç verdin, ben beş değil bu; herkes gücünün yettiğince, elinden geldiğince. Çaba göstererek, cömertçe; elinde avucunda, dağarında ne varsa ortaya koyacak, sofraya katacaktır. Kurduğumuz birlikteliklerin doğasını belirleyen etkenlerin başında, bizim ebeveynlerimizle nasıl bir etkileşim, nasıl bir bağlanma biçemi içerisinde olmuş olduğumuz gelir. Bu ilk etkileşim ve bağlanma biçemleri, sonraki ilişkilerimize de taşınır; onun/onların birer replikası biçiminde tezahür eder adeta.
Ebeveynimizle olan o ilk ilişkilerin anıları, bizim sonrasında "seçeceğimiz" sevgilinin seçimini de epey bir ölçüde belirler. Çünkü, "sevgi nesnelerini bulmayız; yeniden buluruz" diyor, Bay Freud.
Yanı sıra, toplumsal cinsiyet rolleri; kişilerin cinsiyetlerine göre toplumun biçtiği roller, tutumlar; canlılık, sadakat, açıklık, vicdanlılık, dışa/içe dönüklük, uzlaşırlık, şefkat, özgüven gibi yapısal ve kişisel özelliklerimiz; hem sevgili seçimimizi hem de ilişkinin gidişatını, akıbetini belirleyen unsurlar arasındadır. Tüm ilişkilerin; ne denli güzel olursa olsun, gün gelir, ya sonu gelir ya da dönüşüm vakti...
O ilk dokunuşlar, o ilk coşkular bir gün bitiverir. Kimi zaman ilişkinin taşıyıcılarına, kimi zaman dışsal koşullara; ama her zaman, zamana bağlı bir değişim ve dönüşümle birlikte miad doluverir. Aşkların miadı dolunca bitmez tüm ilişkiler. Farklı bir niteliğe evrilir. Farklı bir uzlaşı noktası bulunur. Tutku değildir artık bu nokta; ama muhtemelen "agape"dir adı. Cinsel tutkusu olmayan bir arkadaşlık, dostluk, özveri, dayanışma... Bu noktaya varılırsa, sürmeye devam eder/edebilir ilişki.
Ama agape -de- yoksa, "benim ülkemle ötekiler arasında bir deniz var, ama çiçekler aramızda elçilik yapar" diyen bir elçi yoksa arada, eprimeye başlayan aşkın hitamı kaçınılmazdır. Aşk fanidir; bir ateş gibi, gayriiradi gelir, geçer. Aşkta ustalaşılmaz; acemilik işidir. İlelebet daim, kalıcı, kusursuz ve sonsuz bir aşk yoktur. Öyle olsaydı üzerine konuşur, yazar mıydık! Bitimsiz aşklar olsaydı, belki edebiyat, sanat bile olmazdı.
Halen âşık olan ve aşkı sürene değil sözüm şimdi; ayrılanlara. Biten ilişkilere. Son zamanlarda süregiden aşklardan ziyade, biten ilişkilere odaklandı kafam. Ve şunu düşünmeye başladım: İnsanın ne (mal) olduğu, ilişki içerisinde değil, ilişkinin bitiş sürecinde belli olur.
Bu düşünce, ülkemizde çokça görmeye -ya da medya nedeniyle duymaya, farkında olmaya- başladığımız eş/sevgili cinayetleri nedeniyle kafamda belirmeye başladı.
Edeple gelen lütufla gider, diye bir söz var. Belki edeple gelip, edeple başladığımız ilişkilerden, edeple ve lütufla gidemiyor olmak bana şaşırtıcı, kötü geliyor. Evet; bitim zordur, ayrılık zordur. "Her şey yarım yarım" dersiniz. "Oysa düşlerim başkaydı, birdenbire yarım kaldı, yaşanacak çok şey vardı", diyebilir, "Denizler ortasında bak, yelkensiz bıraktın", diye sevgiliye sitem edebilirsiniz, ayrılık esnasında. Ama, "bulmaktır birinci yasa, ikincisi kaybetmektir".
Kaybı, ayrılığı olgunlukla karşılayabilmek, sevginin aslında sizde gerçekten var olup olmadığını gösterir. Edmond Rostand'ın "Cyrano de Bergerac" oyununda Cyrano, kuzeni Roxane'ı sever. Roxane ise Christiane diye bir delikanlıyı. Cyrano şairdir. Güzel sözler etmeyi bilir. İki laf etmeyi bilmeyen Christian da Roxane'ı sevmektedir ve Cyrano'dan yardım ister. Christian balkon altında Roxane'a aşk sözleri demeye çalışırken, bu güzel sözleri onun kulağına fısıldayan Cyrano'dur. Kalbine taş basmış, ama sevgililerin kavuşmasına aracılık etmeye

çalışmıştır Cyrano.
Benim "gerçek aşk, özveri, özgeci ve erdem budur arkadaş" diye bunları anlattığım kimi "okumuş" kişiler, Cyrano'nun midesiz ve nezhebinin geniş olduğunu söylediler. Ona pezevenk diyen bile oldu!
Puşkin de sevmeyi ve ama gitmeyi bilenlerdendir. Gider. Giderken bir kötü söz ne demek; onandırır sevdiğini. Çekingen, ürkek...Sevdiğini incitmekten korkarak. Duymak için kulak kesilmeli, yüreğinizi açmalısınızdır.

Seviyordum sizi ve bu sevgi
İçimde sönmedi bütünüyle.
Fakat üzmesin sizi artık bu sevgi
İstemem üzülmenizi hiçbir şeyle.
Sessizce, umutsuzca seviyordum sizi.
Bazen çekingenlik, bazen kıskançlıkla üzgün.
Bu öyle içten, öyle candan bir sevgiydi ki
Dilerim bir başkasınca da böyle sevilin.

Ayrılırken, bırakabilmek; ama o kişiyi örselemeden, parçalamadan, ondan geriye bir şey; yaşayabileceği, yaşamını bütünlük içerisinde idame ettirebileceği bir şey bırakarak gidebilmek çok önemli..
Ömer Kavur'un "Kırık Bir Aşk Hikâyesi" filmini anımsadım yıllar öncesinden. Olamayan, süremeyen bir ilişki. Belki bundan aşk idi. Belki kırıklığı ve verdiği hüzün bundan. Gözlerim az yaşarmadı izlerken. Ama ayrılık kaçınılmazdı. Yıllar sonra bir otobüs molası esnasındaki buluşmanın hüznü de dayanılmaz... Ama kimse kimseyi dövmedi. Kimse sövmedi. Kimse nahoş bir laf etmedi. Güzel bir iki anı, kafesteki bülbül... Ve elveda... İşte; ayrılmanın hüznü belki ama, insanca ayrılabilmenin olgunluğu! Yaşanabilmesi olası şeylerin yaşanamamış olması üzünç verici elbet. Ama yaşamın her bir olasılığını da yaşamak mümkün değil! Olgunluk; yaşanabilir olup da yaşanamayanları anlayabilmek, tolere edebilmek. Yaşamın bin bir türlü senaryosuna hazırlıklı olabilmek.
Ayrılıklardan söz ediyorken, ayrılıkların sadece romantik ilişkilerin bitimiyle sınırlı olmadığını da söylemeli. En büyük kısmı eksik kalır çünkü.
İnsanın sevdiğinden ayrılması olabilir. Yurdundan ayrılması, işinden ayrılması, gurbete gitmesi, yakınlarının ölümü....
Bir de bu türden ayrılıklar var. Nasıl ihmal edilebilir söz konusu ayrılıkken!

Anadolu insanının dilinde ayrılık ayrı bir yer teşkil eder. Türkülere konudur, destanlara.
Şu karşı yaylada göç katar katar. Bir yiğidin derdi serinde tüter. Bu ayrılık bana ölümden beter.
Sonra, ölüm Allah'ın emri, ayrılık olmayaydı, der Anadolu insanımız. Ölüm Allah'tandır. Haktır. Revadır. Ama şu ayrılık var ya... ölümden beterdir.
İnsanımız yaşamın faniliğini ziyadesiyle kavramış ama ayrılığın varlığına da biraz gönül koymuştur. Yine de onu erdemle, olgunlukla karşılar; leylim leylim yaşar.

Ölüm bir hakikat. Kaçamazsınız. İnsan oluşun, varoluşun kaçınılmaz akıbetidir ölüm. Ve bizler bu sonun farkında olan varlıklarız.
Ayrılığı, ölümü bilen, buna vakarla boyun eğen, bunu sessizce karşılayan Anadolu insanı, karşı çıkmaz akıbete; sıralı ölüm diler sadece Yunus'ça.
Bu dünyada bir nesneye yanar içim
göynür özüm
Yiğit iken ölenlere gök ekini biçmiş gibi.
Bir parantez.
Sevgililerimiz için demiştim ya, bırakınız gitsinler diye; ölülerimiz için de aynı şeyi söyleyeceğim; bırakınız gitsinler; bırakınız ölsünler...
Ayrılığı, ölümü biliyoruz gardaş.

Kaçacağımız, kaçınabileceğimiz bir şey değil; kabul!
Ama "hangi kitap yazıyor kardaş", zulmün ille de kaçınılmaz olduğunu; ille de kurşunla, ille de "kazayla" ölümün mukadder olduğunu!
Ayrılık mukkadder kardaş; ölüm de!
Ama hangi kitap yazıyor kardaş, genç yaşta insanların polisler tarafından öldürüleceğini, hangi kitap yazıyor kardaş, madende, inşaatta, tersanede gencecik işçilerin "iş kazasıyla" öleceğini ve ayrılık denen yazının içerisine bunların böylece dahil olacağını!
Ve ben, bir yarım yüzyıl yaşamış âdem olarak, ayrılık üzerine yazarken, nereden bilirdim, onca genç insan ölürken, yaşıyorum diye utanacağımı!!!

Çiğdem GELEGEN

Ayrılık kaygısı evrimin sopasıdır insan olan ayrılıktan korkar

Bilimdeki ilerleme ile belki bir gün ayrılık kaygısının yönlendirmediği bir yeni ilişki dünyası imkânlı hale gelebilecektir. (...) Ayrılıkla karşılaştığımızda, ayrılıktan korkmamayı, ayrılık kaygısının bağlanma şeklimizden kaynaklandığını ve bunun da bizlerin doğadaki özgün birer canlı haline, yani insana dönüşmemizde yeri olduğunu hatırlamak gereklidir.

© LEYLA KAZANAK KANBER

Beni terk edecek misin? Her zaman beraber olacak mıyız? Ayrılmayacağız değil mi? Bütün bu sorular, en azından bir defa bile olsa ilişki içinde olduğumuz kişilere sorduğumuz önemli sorulardır. Ayrılık kaygısının tetiklediği, güvensizlik durumu (insecurity) ile yakından bağlantılı bu sorular, bireyin çok güçlü duygusal bağlarla bağlı olduğu kişi ya da kişilerden olası ya da gerçekten ayrı kalması durumunda yaşadığı aşırı üzüntü ve kaygının yansımalarıdır. Öyle ki bu sorularda ifade edilen kaygılar, tıbbi açıdan "bir hastalık" olarak tanımlanacak derecede ağırlaşabilecek psikolojik durumlara yol verebilir.

"Ayrılık kaygısı bozukluğu" (Separation Anxiety Disorder) başlangıçta sıklıkla çocuklar ve gençlerde gözlenen, ama bununla birlikte özellikle '90'lı yılların sonunda yapılan çalışmalarla erişkinlerde de varlığı kanıtlanan psikolojik bir durumdur (Manicavasagar, 1997). Başlangıçta sadece çocuk ve gençlerde ortaya çıktığı düşünüldüğü için, DSM-IV de (mental bozukluk tanı sınıflandırma sistemi için kılavuz), 18 yaş öncesi başlayan bir çocukluk dönemi bozukluğu olarak tanımlanmıştı, ancak daha yeni araştırmalarda erişkinlerde de saptanmasından dolayı, yenilenen DSM-V (2013) sisteminde bu psikolojik durum için başlangıç yaşı kaldırıldı. Bugün artık tıbbi tanı kitaplarında her yaştan insanın içinde kendini bulabileceği bir durum olarak yer almasına rağmen "ayrılık kaygısı bozukluğu"nun ortaya çıkmasına yol açan biyolojik belirteçler, sinirsel bağlantılar ve evrimsel kökenleri yeterli düzeyde bilinmemektedir. Erişkinlerde ayrılık kaygısı gelişimine evrimsel açıklamalar getiren çalışmalar ile bu kaygının sinirsel ve biyolojik kökenlerini belirlemeye yönelik yürütülen çalışmalardan edinilen sonuçların değerlendirmesi bu "psikolojik durumu" anlamamıza yardımcı olabilir.

Hollandalı davranış bilimci Tinbergen, bir davranış ya da psikolojik durumu anlayabilmek için söz konusu davranış ya da durumla ilgili dört sorunun yanıtının verilmesi gerektiğini öne sürmüştü. Bu sorular: davranışın işlevi (davranışın sergilenmesi hangi adaptasyon problemini çözüyor?), filogenetik kökeni (davranış atalarımızdan bu güne nasıl evrimleşti? Aynı davranış diğer türlerde de var mı?), ontogenik kökeni (davranış bir bireyin yaşam süresince nasıl gelişiyor?) ve davranışın nedenleri (davranışın gelişimi altında yatan genetik, hormonal, sinirsel faktörler). Tinbergen'in yolundan gidersek, ayrılık kaygısı söz konusu olduğunda sorabileceğimiz ilk soru bu durumun bireyin yaşamı süresince adaptif (evrimsel anlamda uyum sağlayıcı) bir işlevi olup olmadığıdır. Erişkinlerde var olan bağlılık sisteminin, sevgili ilişkilerinin başlangıcı, devam ettirilmesi ve sonlandırılmasında üstlendiği roller nelerdir? Bağlılığı evrimsel yolla nasıl açıklayabiliriz? Evrim açısından baktığımızda ilk bakışta bağlanmanın, evrimdeki üreme işlevini kolaylaştıran bir rolü olduğunu düşünebiliriz; erişkinler arası bağlılığı, evrimdeki cinsel üreme baskısının çözümlendiği bir yöntem, bir cinsel üreme sistemi olarak tanımlayabiliriz. Her ne kadar bu ilk bakışta bir anlamlı açıklamaya doğru ilk adım gibi görünse de, Tinbergen'in ikinci sorusunu yanıtladığımızda insan türünün birçok diğer hayvandan farklı olduğu ortaya çıkar; çünkü hayvanlar âlemine baktığımızda birçok hayvan türünün birbirlerine karşı duygusal bağlılık göstermeksizin de üreyebildiklerini gözlemleyebiliriz. Dolayısıyla bağlılığın temel evrimsel işlevi üreme olmalıdır demek göründüğü kadar kolay değildir. Evrim açısından, bağlanma sistemlerinin oluşumunda erişkinlerin romantik/sevgili ilişkileri cinsel üreme arzusu tarafından etkileniyor olsa da, romantizmin idealize ettiği güçlü bağlar kurma arayışının nedeni henüz bilinmemektedir. Bağlılığın güçlü yansımalarını taşıyan ikili (monogamik) ilişki bizlerin de ait olduğu memeli türünde çok az gözlenen bir durumdur. Evrim sürecinde bizlere en yakın olan şempanzelerin üremelerine ve sosyal yapılanmalarına yakından baktığımızda, onların bizden çok farklı olduğunu görürüz. Bu farklardan en önemlisi dişi şempanzelerin sıklıkla ve özgür bir şekilde birden çok erkekle çiftleşmesi ve erkek şempanzelerin yavru şempanzelerin yetiştirilmesinde çok az rol almalarıdır. Peki o zaman şempanzelerle evrimsel olarak yakın akraba olmasına rağmen onlardan farklı olarak insan ilişkilerinde bağlanmak ya da başka bir yönden bağın kaybolması riski, neden bu kadar önemli? Başlangıçta çocuk-anne ilişkisini şekillendiren bir sistem olan bağlılık neden bir türün, yani insanın üremesinde önemli bir rol oynarken diğer birçok türün üremesinde herhangi bir etki yaratmamıştır? Bağlanma sisteminin insanların üremesinde nasıl bir işlevi var ve neden doğal seleksiyon sürecinde varlığı kuşaktan kuşağa korunmuş bir davranış? Evriminin/doğanın ve ilişkilerin sürekliliğini teşvik etmek için ayrılık kaygısı yaratmaktaki çıkarı nedir? Bu soruların cevapları belki bağlılığın kökenlerine, yani bebeklik çağına bakmamızı gerekli kılar.

Anne ya da bakıcı figüründen ayrılmayı takiben yaşanan aşırı kaygı ve üzüntü bebeklik döneminde gözlenen bir gelişim özelliği olup, savunmasız çocuğu erişkin bakıcısına yakın tutmak için geliştirilmiş evrimsel bir mekanizma olarak düşünülmelidir. Bununla birlikte anne ya da bakıcı figüründen ayrılmanın yarattığı üzüntü ve kaygı aşırı düzeyde ve uzun süreli olursa, "ayrılık kaygısı bozukluğu" tanısının koşulları oluşur. Çocuk-anne/bakıcı ilişkisinde bağlanma sisteminin amacı, fiziksel ya da psikolojik yakınlıktır

(belki not etmek önemli; her ne kadar bu yazıda "anne" şeklinde ifade edilse de bu rolü üstlenenin biyolojik cinsiyeti değil ama toplumsal cinsiyeti, yani çocukla girdiği ilişkinin niteliğidir burada kastedilen). Çocuk anne/bakıcısının yakınlarda olduğunu bilirse, ayrılık kaygısı düşer, o birey kendisini daha güvende hisseder ve daha sosyal, daha rahat bir çocuk olur. Buna karşın, annenin uzaklaştığını ya da ilişkinin herhangi bir tehditle karşılaştığını görürse kendisini güvensiz hisseder ve bu sıkıntısını ifade etme durumuna geçer (örneğin ağlayarak). Bowlby'ye göre (1969) söz konusu duygusal ve davranışsal dinamiklerin önemli evrimsel işlevleri olup bu işlev çocuk ve anne arasındaki yakınlığı artırarak çocuğun güvenilirliği ve korunmasına destek olmaları ve nihayetinde çocuğun evrim açısından formda olmasını (fitness) ve hayatta kalma şansını artırmalarıdır. Çocuk ve anne arası ilişkinin temelinde yatan bağlanma sistemi üzerine yapılan çalışmaları takiben 1980'li yıllarda bu perspektifle, sevgili ilişkilerinde bağlanma sisteminin işlevi ve önemi üzerine çalışmalar yürütülmeye başlanmıştır. Çocukların anne/bakıcı figürlerine bağlılığı altında yatan motivasyonal sistemlerin romantik ilişkilerde gelişen duyguların altında yatan motivasyonal sistemlerle aynı olmasından dolayı çocuk-anne/bakıcı arasındaki ilişki ile erişkinler arasındaki romantik ilişkilerde sergilenen davranış paternleri arasında benzerlik olduğu ileri sürülmüştür. Erişkinlerde de çocuklarda olduğu gibi ilişkide olunan diğer kişi ortamda ise birey kendisini güvende hisseder ve diğer kişinin ortamdan uzaklaşması durumunda bireyde kaygı ve üzüntü başlar.
Fraley, çocukluktaki bakıcıya bağlanma sisteminin erişkinlerin sevgili ilişkilerini nasıl biçimlendirdiğini açıklamaya yönelik yazdığı çalışmasında bazı hipotezler geliştirmiştir. Bunlardan ilki "Baba bakımı" (Paternal Care) hipotezi olup bu hipoteze göre çiftler arasında gelişen bağ yavruların bakım ve korunmasını desteklemesinden dolayı yavruların hayatta kalma ve formda olma şanslarını yükseltir, yani bu teze göre evrimsel açıdan bağlanmak, doğrudan üremeyi sağlamak için değil ama üremenin sonucu olan çocukların sağlıklı gelişimi için gereklidir. Bu hipoteze göre eğer yavru anne ve babanın birbirleriyle ilişki halinde olduğu aile ortamında yetiştirilirse üreme yaşına kadar hayatta kalma şansı artar. Yavruyu tek başına yetiştirmenin çok zor olmasından dolayı dişi figür yavruların bakımını bırakabilir. Öte yandan yavrunun yetiştirildiği ortamda bir erkeğin varlığı, ortamda bulunan diğer erkeklerden gelebilecek olası tehditlere karşı dişiyi ve yavruyu korur. Burada şu örneği verebiliriz: erişkin erkek gorillerde yavru goril öldürme yaygın olarak gözlenir. Haremin bulunduğu ortamda yaşayan ancak haremin başı olmayan bir erkek goril hareme girerek bir yavru gorili öldürebilir. Yavru gorilin öldürülmesinin annesi üzerinde üç temel etkisi vardır: ilk olarak dişi goril yavrusunun ölümünden ötürü aşırı stres ve üzüntü yaşar. İkinci olarak yavrusunun ölümünden dolayı süt verme durur ve yeniden östrus (kızgınlık) dönemine döner ve süt verme döneminde çiftleşemez iken yeniden östrusa girdiği için tekrar çiftleşmeye hazır olur. Üçüncü etkisi ise yavrusu öldürülürken bulunduğu haremin başı olan erkek gorilin yavrusunu ölümden koruyamamasından dolayı harem başı gorilden ayrılır ve gelecekte olacak yavrusunu daha iyi koruyabilecek bir erkeği harem başı olarak seçer, bu da çoğunlukla yavrusunu öldüren erkek goril olur; dolayısıyla ilişki halinde olduğu harem başı gorili bırakır ve yavrusunu öldüren diğer erkek goril ile ilişkiye başlar. Gorillerde gözlenen bu durum dişi ve erkek arasında var olan bağın yavrunun baba tarafından bakılması üzerinden gorillerde ikili ilişikilerin oluşumu, devamı ve sonlandırılmasını nasıl biçimlendirdiğine bir örnektir. Sonuç olarak, eğer çocuklar babadan gelecek bakımı alamamaktan dolayı daha büyük bir risk içinde iseler evrim sürecinde dişi ve erkek arası bağ oluşumunu kolaylaştıracak doğal seleksiyon baskıları gelişmiş ve sonuçta insanlarda yavruların hayatta kalma şansını artırmak amacıyla dişi erkek arası duygusal bağ gelişimi pozitif seleksiyon ile kuşaktan kuşağa devam etmiş olabilir.
Bağlanma sisteminin erişkinler arası ikili ilişkileri nasıl biçimlendirdiğini açıklamaya yönelik geliştirilen bir diğer hipotez "Gelişimsel Olgunlaşamamışlık" (Developmental Immaturity) ya da "Çocuk Görünümlülük-Neoteni" hipotezidir. Bu hipoteze göre, erişkin insanlar arasında var olan bağlanma insanlarda uzun süren neoteni durumunun (uzun süren çocukluk döneminin) bir yan ürünüdür. Diğer hayvan türleri ile karşılaştırıldığında insanlarda çocukluk karakteristikleri uzun bir süre korunur; örneğin insan beyni daha uzun sürede gelişir, erişkin döneme özgü dişlerimiz daha geç dönemde çıkar, cinsel olgunluğa daha geç yaşta erişiriz. Dolayısıyla, bu hipoteze göre, insanlarda gelişimsel süreçlerin diğer türlerle karşılaştırıldığında görece yavaş olmasından dolayı çocuk ile anne (bakıcı) arasında başlayan bağlılık da, diğer çocuksu özelliklerde gözlendiği gibi, gençlik ve erişkinlik dönemine kadar varlığını devam ettirmiş olabilir. Bu durumda, birey cinsel olgunluğa eriştiğinde bağlanma diğer türlerde olduğu gibi yok olmamış ve bağlanma sistemi çocuk-anne ilişkisinde gözlenenlere benzer nitelikte uyarılara (okşama, güvenilirlik sağlama, fiziksel yakınlık sağlama vb.) karşı duyarlı kalmaya devam etmiş olabilir. 2005 yılında yürütülen bir çalışmada Frayer ve ekibi memeli türlerine ait örnekler üzerinden topladıkları verileri, evrim çalışmalarında kullanılan farklı yöntemlerle analiz ederek erişkinlerde bağlılığın evrimsel kökenini yukarıdaki iki hipotezle bağlantılı olarak araştırmışlardır. Çalışmalarında erişkinlerarası bağlılığın gözlendiği memeli türlerinin diğer türlerle karşılaştırıldığında daha yüksek sıklıkta baba bakımı, gelişimsel olgunlaşmamışlık (neoteni), küçük sosyal gruplar oluşturma gibi özellikleri taşıdıklarını saptamış ve bu şekilde söz konusu iki hipotezin erişkin ikili ilişkilerinin evrimsel kökeni ve

adaptif işlevini açıklayabileceğini göstermişlerdir. Bağlanma sistemi ve ayrılık kaygısının doğurduğu üzüntü ve stresin evrimsel kökenlerini açıklamaya yönelik yeni hipotezler geliştirilerek bu hipotezlerin benzer çalışmalarda komparatif ya da filogenetik yöntemlerle test edilmesi bu davranış ve duygusal durumu anlamada konu üzerine çalışanlara yardımcı olacaktır.

Bağlanma ve ayrılık kaygısının nörobiyolojik belirteçleri üzerine çok fazla detaylı çalışma bulunmamakla birlikte son yıllarda çıkan bazı çalışmalar ile bu psikolojik durumun gelişimi altında yatan bazı sinir yolakları ve biyolojik belirteçler olduğu gösterilmiştir. Bağlanma görsel ve kokusal başta olmak üzere çoklu duyusal süreçler ile yakınlaşma arayışı, besleme ve savunma amaçlı davranışlar gibi kompleks motor yanıtlardan oluşur. Bağlanma aynı zamanda duyusal girdileri motor çıktılara bağlayan dikkat, hafıza, sosyal tanıma ve en önemlisi motivasyon gibi kognitif süreçlerin varlığını da gerektirir. Beyinde limbik sistemin önemli bir kısmını oluşturan ve prefrontal/oksipital bölgeler, talamus ve hipokampus ile arasında var olan işlevsel bağlantı aracılığıyla duygusal süreçlerin işlenmesi, karar verme, korku yanıtı ve agresif davranışların düzenlenmesinde önemli rol oynayan amigdala bölgesinin ayrılık kaygısının ifadesinde yer alıp almadığını belirlemek amacıyla son yıllarda görüntüleme çalışmaları yürütülmüştür. Amigdala işlevselliği korkuyla bağlantılı duyguların işlenmesi sürecinde korkuya neden olan uyarıya karşı gelişen amigdala yanıtı ve yine bu süreçlerde amigdalanın diğer beyin bölgeleri ile etkileşiminin niteliği ve niceliğinin ölçümü yoluyla değerlendirilir. Amigdala bölgesi üzerine yapılan görüntüleme çalışmalarında ayrılık kaygısına ilişkin bulguların şiddeti ile amigdala işlevselliği ve hacmi arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu gösterilmiştir. Ayrılık kaygısının gelişimi altında yatan biyolojik ya da genetik belirteçleri belirlemeye yönelik yürütülen çalışmalarda bazı bileşenler kaygı bulgularının gelişiminden sorumlu olmaya aday olarak belirtilmiştir. Bunlardan ilki aşırı karbondioksit (CO_2) duyarlılığıdır. Ayrılık kaygısı olan çocuk ve erişkinlerde CO_2'e maruz kalmayı takiben solunum sistemi normal dışı, aşırı yanıt verir. CO_2 reaktifliği normalinden yüksek miktarda CO^2 içeren havanın solunmasını takiben gelişen fizyolojik ve duygusal yanıtta artış olarak tanımlanır. Yüzde 35 oranında CO_2 içeren havanın solunması panik bozukluk ve ayrılık kaygısı bozukluklarının tanısında kullanılan bir yöntem olup bu bireylerde yüzde 35 CO_2 içeren hava solumanın indüklediği panik atak gelişimi oranı sağlıklı bireyler ile karşılaştırıldığında belirgin olarak yüksektir.

Sosyal bağın oluşumu türlerin üremesinde, dolayısıyla hayatta kalabilmelerinde oldukça önemlidir. Bu bağlamda beyinde hipotalamus bölgesinden salgılanan oksitosin hormonunun (cinsel iliski sırasında orgazm hissini yaşarken ya da süt emziren kadınlarda süt emzirme sırasında salgılanan bir hormondur) anne-çocuk arasındaki bağ ve cinsel bağın gelişimi ile sosyal tanıma gibi süreçlerde yer almasından dolayı son yıllarda bağlanma ve ayrılık süreçlerinde üstlendiği rol araştırılmıştır. Bu doğrultuda oksitosin geni mutasyonları ile ayrılık kaygısı bozukluğu gelişimi arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Bu çalışmalarda oksitosin hormonunun ayrılık kökenli kaygıyı azalttığı gösterilmiştir. Ayrılık kaygısı bozukluğunun genetik kökenlerini araştıran çalışmalarla ilgili en önemli sınırlama bu bozukluğun panik bozukluk, genel kaygı, depresyon, obsessif kompulsif bozukluk gibi durumlarla ko-morbid olmasıdır. Bu nedenle, saptanan herhangi bir genetik belirtecin seçici olarak ayrılık kaygısı bozukluğu ile bağlantılı olduğunu göstermek için ek çalışmalar yürütülmektedir.

Ayrılık kaygısı bozukluğunun gelişiminde yer alan bir diğer biyolojik belirteç de 18 kDa Translocator Protein (TSPO) olarak adlandırılan, hücrelerin enerji fabrikası olan mitokondrilere özgü bir protein olup mitokondriye kolesterol taşınımında üstlendiği rol nedeniyle sinir hücrelerinin uyarılabilirliğini hızla değiştirebilen nörosteroidlerin sentezinde yer alır. Bu rolünden dolayı TSPO proteini farklı kaygı ve ruh hali bozukluklarının patolojik mekanizmaları altında yatan önemli bir faktördür. 2008 yılında yürütülen bir çalışmada pıhtılaşmadan sorumlu hücrelerdeki TSPO protein seviyesindeki azalma ile ayrılık kaygısı bozukluğuna ilişkin bulguların gelişimi arasında pozitif bir bağlantı saptanmıştır.

Kaygı bozuklukları arasında önemli bir yer tutan, çocuklar, gençler ve erişkinlerde yaygın olarak gözlenen ve diğer kaygı bozuklukları ile depresyon gelişiminde belirgin rol oynayan, dolayısıyla bireyin günlük yaşamını olumsuz yönde etkileyen ayrılık kaygısı bozukluğunu çocuklarda ve yetişkinlerde anlamaya yönelik çalışmalara son yıllarda hız verilmiştir. Bütün davranışsal ve psikolojik özelliklerde olduğu gibi ayrılık kaygısının gelişiminde de genetik ve çevresel faktörlerin (travma, kayıp, aşırı koruyucu aile ortamında yetişme gibi) iki taraflı etkileşimi belirgin bir rol oynar. Bugüne değin yapılan ve bir kısmına bu yazıda yer verilen çalışmalarda ayrılık kaygısının evrimsel ve nörobiyolojik kökenleri araştırdık.

Gelecekte yürütülecek benzeri çalışmalarda sadece ayrılık kaygısı bozukluğunun gelişiminden sorumlu genetik belirteçler ve sinir yolaklarının saptanması ile kaygının patogenezinin anlaşılmasında belirgin bir yol kat edilecektir. Bilimdeki ilerleme ile belki bir gün ayrılık kaygısının yönlendirmediği bir yeni ilişki dünyası imkânlı hale gelebilecektir. Ancak bu sorular cevaplanana kadar ilişkilerimizi bu kaygı yönlendirmeye devam edecek gibi görünüyor. Ayrılıkla karşılaştığımızda, ayrılıktan korkmamayı, ayrılık kaygısının bağlanma şeklimizden kaynaklandığını ve bunun da bizlerin doğadaki özgün birer canlı haline, yani insana dönüşmemizde yeri olduğunu hatırlamak gereklidir. Belki bu bilgiler bize bir kabullenme gücü ve bu yolla ilişkilerimizdeki bazı güvensizlikleri aşarken bir parça ferahlık verebilir.

Ahmet İNAM

Ayrılığa mâni

Bir kısmını yıllar önce yazdığım ayrılık mânilerinin halk ağzından ayrılık yorumlarını dile getirdiğini düşünürüm. Mâniler yüzyıllardır yaşadığımız Anadolu topraklarında ayrılık yaşantılarının aktarıcılarıdır. Türkülerle, efsanelerle, bilmecelerle ortaya çıkarlar. Ben içimdeki Anadolu'dan, Türkçemde odaklanmış ayrılık yaşantılarını kendi sesimle dillendirdim. Okuyana selam olsun.

© MEHMET KIRATLI

Ayrılığa mâni düzdüm
Nice sevdalarda yüzdüm
Canı ışıklı yârimi
Ne incittim ne de üzdüm

Kulağıma fısıldar
Ayrılığı sonbahar
Bıraktı gitti işte
Benim sevgilim hıyar

Terk ettin sen haklısın
Yüreğimde saklısın
Olamazdı bu sevda
Sen bana yasaklısın

Tutmaz elimi eli
Diken gibidir dili
Nasıl ayrılmayayım
Mâni bilmez sevgili

Sevdan taşkın sel bana
Tenin sıcak yel bana
Gitsen de olur, bir gün
Sırrın ile gel bana

Doğa yatak seriyor
Yürek sana eriyor
Canın canımı sıktı
Tenin keyif veriyor

Bağlandım da alıştım
Ben bu aşka çalıştım
Terk edip gittin beni
Yalnızlıkla buluştum

Bu can sana muhtaç
Tenin gönlüme ilaç
Bırakıp gittin ama
Aşkın başımda bir taç

Yapamadık olmadı
Boşluğumuz dolmadı
Gittin ya verdiğin gül
Kalbimde hiç solmadı

Ruhumu sokar geçer
İçime akar geçer
Hasret hayatın özü
İnsanı yakar geçer

Bu sevdanın gündemi
Yelkeni yanmış gemi
Hiç yüz vermedin bana
Bari selam ver emi

Bıraktın peki bırak
Sevdada benim çırak
Ustam ol da razıyım
Beni ateşinle yak

İnandım inanmadım
Aşk ateşiyle yandım
Bir kötü buldu beni
Onu sevgili sandım

Divane gönül düşer
Hasret oduyla pişer
Bitmez sandı inandı
Bu garip ona şaşar

Küsüverdim kırıldım
Sevdiğime darıldım
Onsuz dünya boş imiş
Anladım da sarıldım

Sen ayrısın ben ayrı
Ah sevişelim gayrı
Sarılıp bir olalım
Hasretin yok bir hayrı

Bir şimşek gibi çaktın
Yakıp içime aktın
Mucizeydi aşkımız
Ne oldu da bıraktın

Gel artık dokunayım
Geceme dolunayım
Üfle ruhunu bana
Aşkınla donanayım

Hasretin ruhuna rahmet
Yoktur bunda hiçbir zahmet
Yaşayarak bir tane al
Gidiyor mânici Ahmet

Ruhuna gözlem gerek
Bir ortak düzlem gerek
Canlar canlansın diye
Her aşka özlem gerek

Çatısı çatılmadı
Temeli atılmadı
Bir aşk yaşadık amma
Birlikte yatılmadı

Başlanırsa biter de
Yazılmışsa kaderde
Sarılıp ayrılalım
İyi gelir her derde

Kötüyü taşlamıştık
Âlemi boşlamıştık
Bırakıp gittin işte
Ne güzel başlamıştık

Canı çıktı kokuştu
Kim diyor ki pek hoştu
Bizim garip sevdamız
Bir çıkılmaz yokuştu

Yârine yetememek
Kaçıp da gidememek
Yitmeyi isteyip de
Bir türlü yitememek

Hasretle yanıyorum
Seni her dem anıyorum
Öyle safım ki işte ben
Ne söylesen kanıyorum

Ayrılığa selam olsun
Aşk yoluna devam olsun
Beni bırakıp giden yâre
Armağanım duam olsun

Ayrılık bir acı durum
Anlamam ki budur zorum
Geliversek biz yan yana
Aramızda bir uçurum

M. Önder GÖNCÜOĞLU

Yeryüzünün lanetlileri: ayrılığın ikonografisi olarak "beden"

Zahir mekânlar ahir yolcular

"Ey Ruh! Geldiysen üç kez masaya vur!"

Sonsuz ıstırapların tarifsiz alevlerde et ve kemiğe bürüneceği bir nesne olarak beden, aklın onun içine gizlendiği sakınılması gereken bir mabet olurken, akıl arzu nesnesini bulduğunda da beden ahtapot misali aklın bir haz duyargası olur.

© ONUR KIRKAÇ

Psikoloji disiplini, insanın kendini tehdit altında hissettiği zaman benliğini korumak için kullandığı "savunma mekanizmaları"nı tanımlar. Yansıtma, yön değiştirme, bastırma, kendine yöneltme vs. gibi başlıklar altında insan doğasının durum yönetme becerisini kuşkusuz bilimsel bir zeminde ele alır. Böylece, engellenme veya çatışma gibi kriz anlarında insanın bilinçsizce geliştirdiği öz-korumacı davranışlarını genel kabul gören bir bilimsellik ile gösterir. Ancak diğer taraftan, arzuları hedefe kilitlenirken durum yönetme becerisi ya da kaçınma anlarında geliştirdiği manevralar ile insan zihnine, en bildik paradigma olan id-ego-ve süper ego denklemiyle bilimsel bir ayar vermeye de çalışılır. Bilimin akılsal olduğunu kabul edersek, bu akılsal çıkarımların zihnin uyurgezer sessizliğine temas etmediğini söyleyebiliriz. Yani akli bilimin zihni rahatsız etmeden parmak ucunda gezindiğini söyleyebiliriz; çünkü zihin, id-ego-süper ego piramidinin ötesinde tözsel bir sorunsala işaret eder. Yani zihin içgüdülerin doğallığından bağımsız, aklın ukalalığından arınmış bir özgüllüktür.

Akıl buraya ait iken zihin buralılığa yabancıdır, zihin akıl değildir yani. Akıl büyüyebilenken, zihin önsüz ve sonsuz kalabilendir. Aklın aksine duygusal olandır. Akıl toplumsal olabilenken, zihin bireysel kalabilendir. Akıl kural koyan veya kurallarla savaşanken, buralı olmayan zihin, buranın kurallarını bilemeyen, anlayamayandır. Akıl fırsatçılık yapabilen ya da fırsatçıları arayabilenken, zihin bir tek kendi karanlığı ya da aydınlığından mesul olandır. Yani akıl, cellatlığın da bir meslek olduğunu söyleyebilenken, zihin bir tek kendi celladı olabilendir. Akıl karar veren iken zihin bu kararlardan etkilenendir, ruhtur yani; ruhu daralan ya da ruhu aydınlanandır. Ruh'un zihni tam olarak karşılayıp karşılamadığı da ayrı bir muammadır ancak "evcilleştirebilmek" ve fiziki boyuta katabilmek için her şeyden önce onu isimlendirmek gerekmiştir. Kuşkusuz zihin meselesi, spirit, ruh ve tin gibi kelimelerle karşılanmaya çalışılmış ve yalnız Türkçe için değil diğer diller için de sorun olmuştur. Afşar Timuçin[1], "zihin ruhun düşünsellikle ilgili yanı, düşünsel gerçeklik, 'zihin' hemen hemen 'ruh'un eşanlamlısıdır. Ruh düşünsel-duygusal bütünlüğü karşılarken zihin daha çok düşünsellikle ilgilidir" şeklinde açıklamıştır. Bu nedenle, kavram karmaşasına düşmemek ve her an aydınlığa dönme enerjisi olan insanın karanlık sırrını tartışabilmek için ben de Afşar Timuçin'e ait zihin tanımını referans alıyorum. Yazarken zihinsel duygusallığın mı yoksa akil bir düşünselliğin mi rehberliğinde olacağımı da haliyle öngöremiyorum. Mevzu da bu ya!

"İnsan, varoluşunun üzerine düşünebilen, varlık olarak uzay-zamanda konumunu değerlendirebilen ve bunu pragmatik amaçlarla manipüle edebilen tek canlı türüdür" düşüncesi oldukça sancılı bir mecra olan zihin-felsefesi alanı uzmanlarının da içinden çıkamadıkları bir tartışmanın merkezini oluşturur. Aynı tartışmanın malzemesi olarak da tin, ruh, akıl, sezgi, bilinç ve zihin gibi ipe sapa gelmez soyut kavramların karşısında madde olarak bedeni ve kaptan köşkünde de beyni tartıştıklarını görürüz. Gölge severliği veya hayalet gezerliği sebebiyle zihin termal kameralarda vampir ararcasına radar takibine alınırken, sanık kürsüsüne de ulaşılabilirliği nedeniyle hep beyin-beden çağrılmıştır.

Elle tutulur bir bilim nesnesi olarak beyin, daha genel bir ifade ile merkezi sinir sistemi, kuşkusuz beden için emir komuta zincirindeki başat unsurdur. Ancak omurilik, beyin zarı, kromozomlar, ATP molekülleri, hormonlar vs. insan beyninin ona ev sahibi olan bedeni yönetmedeki rolünü teknik olarak aydınlatsalar da "beyinden öte ama beyne içkin" bir olgu olarak insan zihnini hâlâ aydınlatamamışlardır. Bilimin akıllı yorumları insanın zihinsel biricikliğini okuyamamıştır. Başka bir ifade ile insan "zihin, beyin-beden" olarak hisseden, yorumlayan, düşleyen ve düşünen; yine aynı süreç içerisinde de kendi var oluşunu deneyimleyen akıllı bir canlı varlık olarak esrarını hep korumuş ve bilimin yorumlamalarına karşı da efsunlu bir keşişe dönüşmüştür. Yani zihin özellikle modern pozitif bilimlere göre her ne kadar beyin ürünü bir olgu olarak değerlendirilse de kendine içkin hayalet varlığı ile gizemini de sürdürmüştür.

Her canlı varlığını sürdürmek amacı ile belirli dürtüler ile donatılıdır. Bu paralellikte insan da varlığının teminatı olacak güdüler ile programlıdır. Ancak, insanın var oluşu temelde her canlının kendi varlığının devamlılığını sağlayacak güdülerinin üstüne bir de manipülatif "vaka yönetimi" becerisini geliştirmiştir. Böylece var olma pratiğini deneyimleme ve dönüştürebilme becerisine sahip olmuştur. Yani, var oluşunu güdülerinin tekelinden çıkarıp onu yorumlama yeteneğine de sahip olmuştur. Hayatlarının sonuna geldiğini hisseden fillerin gruplarından ayrıldıkları ve ölümü beklemek üzere uzaklaşıp yalnız başlarına kaldıkları anlatılır belgesellerde. Bu onların sezgiselliklerine işaret etse de var oluşlarını yorumladıkları ya da diğer canlılara göre manipüle edebildikleri anlamına gelmez. İnsan zihni ise yaşamının devamlılığı sürecinde salt bir "şey" olarak varlık olmakla yetinmeyip, "varlığının dışına taşarak var oluşunu" devamlı olarak tatbik eder. Masa, kalem vs. gibi cisimler salt birer varlık iken, varlığının bilincinde olan insan Sartre'ın ifadesiyle kendisi için var olduğundan devamlı bir "varoluştur". Başka bir ifade ile "şeyin varlık" olmasına karşılık insan "varoluştur" yani o kendinin bilincinde bir aşkınlık ile "varlık"ın kendisinden kurtulur. Bu nedenle varlık varlığın dışına çıkmaktır. İnsan varlığı varoluşunu duyumsamasına bağlı, bu yüzden varlığı onu duyumsamasına armağandır. Varlığı tüm varlığına armağandır.

(a---[KIL]lanan) Akıl:

Bedenle ilişkisinde aklın su misali akıp geçtiği yatağı, gürleyip döküldüğü yarları ve kayaları duyumsaması ve yorumlaması, bedenin akla öncül ya da onunla bütünleşik olduğuna inanmasını sağlamamıştır. Aksine bedenle ilişkisinde ona fiziki varlık kazandıran sinir sitemi ve duyu organlarının kendine ardıl olduğu sanrısına kaynak olmuştur. Bedenin fiziki gerekliliğinin farkında ama merkeze kendini koymuş, kendiyle hep meşgul olmuştur akıl. Yani bedensel varlık olarak fiziki varlığını metafizik varlığının karşısında ikincil bir role indirgemesine neden olmuştur. Boynuz kulağı geçmiştir yani. Beden tenzil-i rütbeye uğramış bir akıl kölesidir artık.

Bu da enerji olduğunu duyumsayan akıllı bir töz ben'in veya felsefi ifadeyle onto-epistemik algı tezahürünün "fiziki bir ben olarak kendiliğini" "metafizik kendiliğin" saltanatına tebaa kılmasıdır.

Descartes'ın kuşku duyulamayacak tek olgu olarak "varlığını duyan, farkına varan," "düşünüyorsam varım" diyen "Ben'inin"; "düşünmediğim yerde varım" diyen Lacan'ın "düşünen öznesi-Ben'i" ile uzlaşamaması halidir bu. Yani teorik olarak ele alındığında her ikisi için de, düşünen varlık olarak bedenden "azade!" olan metafizik Ben, düşündüğü için birbirine tezat iki farklı yola gitmeyi seçmiştir. Descartes'ta düşünerek var olma; Lacan'da ise "Ben" zaten sürekli ve sonsuz bir düşünme ve dönüştürme biçimi olduğundan ancak düşünmediği yerde var olabileceği yönünde hareket etmiştir. Başka bir ifade ile Lacan'a göre, psikolojik, sosyolojik, teolojik ve spiritüel pek çok girdiden dolayı kendiyle barışık olamayacak "dilsel düşünce olarak Ben"; inandığı, inanmak istediği, inandırmak istediği, gizlediği, bazen kendinden de gizlendiği "düşünsel Ben" içinden sürekli yeni "düşünsel Ben'ler" doğuracaktır. Bu sebeple Lacan'a göre, kendini ancak düşünsellik ile anlayabildiği ve bu anladığı kendiliği devamlı dönüştürebildiği için "Ben", ironik olarak bir tek düşünmediği yerde var olabilir ki bu da Descartes'ın "Ben'i" ile kutsal kitaplarda anlatılan "Habil ve Kabil kardeşler" kadar iç içe (ve/ama), o kadar da davalı olduğu anlamına gelir.

Bu yüzden Lacan'ın ancak düşünmediğim yerde varım diyen yani aslında "yokluğuyla var olabilen", yani yokluğunu duyumsayan ve varlığıyla bir olamamanın ıstırabını çeken, değişken Ben'inin, Descartes'ın düşünerek var ettiği biricik Ben'i ile inatlaşmasıdır. Aslında hiç de saçma olmayan ama çok kolay deli saçması olarak yorumlanabilecek Lacan'ın "yokluğun varlığa armağanı" düşüncesini en azından bu yazının bağlamında bir kenara bırakırsak, kuramıyla ilgili kafa karışıklığını kendisi de gizleyememiş olan Descartes'ın varlık felsefesinden hareketle düşünerek var ettiği insan için "varlığı varlığına" armağandır denebilir.

Ancak, aklın bedenle bileşkesinden yarattığı ve hem "benim bir zihnim var" hem de "benim bir bedenim var" diyebilen sanki zihin ve bedenden bağımsız ama onlarsız da var olamayan bir onto olarak "Ben"in varlığı; "zihin-beden-ben" olarak kutsal üçleme misali "Baba-oğul-kutsal ruh" gibi karşımıza çıkmaktadır.

Yani var oluş için, bedenin karanlık mağaralarında yankı olan aklın, elle tutulur, zahiri bir "Ben" yaratma gayreti olduğunu söyleyebiliriz. Ya da beden akıl için beynin "Ben'i" yaratmadaki kavşak noktasıdır da diyebiliriz. Ancak şurası en azından açıktır ki kendi kendini mükâfatlandırma süreci olarak aklın insan var oluşunun tüm dehlizlerine cıva misali en uygun şekilde adapte oluşu yine de aklın potansiyel zehirli doğasını değiştirmeye yetmez.

Bu nedenle, "Görülen Ben'e karşı yorumlanması gereken zihinsel Ben" veya "gördüğü(n-m)üz buradaki Ben'e karşı görülemeyen orada mı-neredeki zihinsel Ben!" şeklinde iki farklı "Ben" olgusundan bahsedebiliriz. Bir tarafta "Cisim-beden-ben" olarak ikonik bir anıt mezar, diğer tarafta da "zihin-beden-ben" olarak Kafka'nın "Dönüşüm" öyküsündeki böceğe dönüşen başkarakter Gregor Samsa'yı anımsatan, dönüşen ve anlaşılması güç olan "Ben" vardır. Yani, insan kendinin bir evvel zaman çıkmazıdır. Haliyle insanın bireysel çıkmazı, insanlığın kolektif çıkmazının da izdüşümüdür denebilir.

Hal bu iken varlık olarak insanın, Beden-Zihin, Beyin-Bilinç, Beden-Ruh, Madde-Tin, Madde-Ruh gibi çoğu zaman birbirlerinin yerine de kullanılagelen farklı kavramsal ikilikler üzerinden tartışılıp anlaşılmaya çalışılmış olması şaşırtıcı olmadığı gibi, kaçınılmaz olarak bu ikilikler üzerinden fiziğin metafizik ile denetlenmeye çalışılması da sürpriz değildir.

Bu nedenle, Psikoloji, Psikiyatri, Genetik-Evrim Bilimi ve Felsefi Antropoloji mahşerin dört atlısı olmuş dört koldan "yaşanmış şimdileri, mevcut şimdileri ve yaşanacak şimdileri", "her an her yerde" ya da "hiçbir zaman hiçbir yerde"ye dönüştürme becerisine sahip insan zihninin hem uzaysal-zamansal hem de metafizik çıkarımlarını yorumlamak üzere kılıç kuşanmışlardır. Başka bir ifade ile insan zihni hem fizik hem de metafizik olarak yoklamaya tabi tutulmuş, devamsızlığı dava edilip delil yetersizliğinden hep beraat etmiştir. Ya da insan zihnine mercek tutan bilim gözü onu en çok nanik yaparken görmüştür de denebilir. Kendi var oluşunu deneyimleyen, dönüştüren, yorumlama "gafletine ve cesaretine" kapılan varlık-insan, kendi virütik düşünce hazımsızlığıyla işin içinden çıkamamış, kendini aradığı steril bir laboratuvar ortamını arzu ederken arzularının yeterince steril olmadığını da fark edememiştir. Bu yüzden hep zihinsel bir ağırlık duymuş ve ona bu zihinsel ağırlığı unutturacak bir bilge akla kendine rehber olması için yardım talebinde bulunmuştur. Ne var ki, akil insan arayışının altına emanet ettiği zihinsel çaresizliğini de gizleyememiştir.

"Sıkıcı" kuramlar bölümü

Manipülatif durum yönetimi becerisine sahip akıllı insan paradoksal olarak aklın sesinin birliğini bulabileceği "akli bir kutsiyeti" talep etmiş ve insanın düşünsel yaratım inandırıcılığında çaresizce teselli aramıştır. Böylece, kendine yakın ve makul gelen düşünce okullarının teorilerini kendine avuntu görmüştür. Antik dönemden modern döneme dek bunun için pek çok örnek verilebilir. Bu bağlamda, köşe taşı niteliğinde birkaçını hatırlarsak; örneğin çok yaygın bir felsefi düşünce okulu olarak Descartes ve onun kartezyen felsefesinden hareketle insan, bedenin zihinden ayrıksandığı aydınlanmacı aklın dualistik (ikicilik) vesayetini makul görmüştür. Böylece, madde ve tin ayrımından tözün ulaşılmazlığına ve madde ve tin olarak iki farklı töze gücü yeten bir tanrısallığa kutsiyet atfetmiş ve oraya sığınmıştır.

Veya varlık-insan, Hegel'in düşünce ve oluşun birbirinden ayrı olamayacağını savunduğu, yani varlık ve düşünmenin ilke olarak bir ve aynı olduğunu savunduğu bir idealizme yani öz farkındalığın yekpare bir mutlak varoluş durumuna karşılık geldiği savına bel bağlamıştır. Hegelci idealizmde varlıktan önce idea vardır. Bu idea kendi dışına taşarak maddesel bir varlık kazanarak fiziki olanı

© ONUR KIRKAÇ

oluşturur. Yani varlık-insan maddi olanın tinsel olandan doğduğunu ve tinsel olanın maddi olanı yönettiğini ancak yönetirken bunu sınırlamadan yaptığını savunan Hegelci idealizme de sığınmıştır. Ancak bu ideal varlık Hegel'e göre maddi dünyanın tinsellikte buluştuğu bir cevhere işaret etse de bu cevherin ne olduğu, nerden doğduğu sorusunu da tartışmaya açık bırakmıştır. Diğer bir taraftan, kendini anlamaya çalışan insan aydınlanmacı diğer bir filozof Berkeley'de huzur aramıştır. Onun "dünya hakkında bildiğimiz her şey zihinde yer aldığı için Tanrı'nın bizde bu bilgiyi oluşturacak bir aracı maddeyi zihnimizden farklı bir töz olarak sunması anlamsız olurdu; bu yüzden, maddi bir dünyanın varlığı değil, temel Tanrısal bir töz olarak zihinlerimizin varlığının asıl olduğu" yorumuna inanmıştır. Yani insan, Hegel gibi Berkeley öğretisi ile de iki farklı tözsel formu olan düalizmin yerine tek bir töze indirgenmiş monistik (tekçilik) bir okul öğretisiyle idealizme sığınmıştır. Başka bir ifadeyle, Berkeley'in ifadesiyle, "Var olmak, algılanmaktır" savunusuna da güvenilmiştir. Ona göre insan, uzay zamanda her an her yerde bulunamayacağı ve algısıyla varlıklara mevcudiyet kazandıramayacağı için temel töz her an her varlığı algılayabilen Tanrı'dır. Yani kavram olarak "var olmak" bir tek Tanrı algısının güvencesinde tezahür edebilir. Berkeley felsefesine ait adanmışlığı, Nâzım Hikmet "Berkley" adlı şiirinde yine geniş kabul gören materyalist düşünce okulunun adanmışlığı ile eleştiri yağmuruna tutmuştur:

> ...Dışımızda bize bağlanmadan var olan varlığı inkâr ediyorsun! Şu mavi deniz/şu mavi denizde yüzen beyaz yelkenli gemi, kendi kendinden aldığın fikirlerdir, öyle mi? Mademki kendi fikrindir yüzen gemi, mademki kendi fikrindir umman, ne zaman var, ne mekân! Ne senin haricinde bir vücut/ne senden evvel kimse mevcut, ne senden sonra kâinat bak bir sen bir de Allah hakiki. Lakin ey kara meyhanelerin sarhoş papazı! Senin dışında değil miydi/kılı kollarında kıvranan meyhanecinin kızı? Yoksa kendi altında sen/kendinle mi yattın? Diyelim ki senden evvel baban yok/İsa gibi. Yine fakat bacakları arasından çıktığın/Meryem gibi bir anan da mı yok! Diyelim ki yapyalnızsın/Turu Sinada Musa gibi, ne yazık! Tevratını okuyan da mı yok! Çok yalan söylemişsin çok. Sen emin ol ki Berkley -olmasan da zarar yok- bu şi're benzer yazıda hissene düşen şey: biraz alay/ biraz şaka ve birkaç tokat -eldivensiz cinsinden... Dinle Berkley! -dinlemesen de olur- Biz dinleyelim: Beynimiz bal yoğuran/bir kovan. Ona balı dolduran arıdır hayat. Aldığımız hislerin/sonsuz derin/pınarıdır kâinat! Kâinat geniş/kâinat derin/kâinat uçsuz bucaksız! Biz onun parçaları, biz ondan doğan bir sürü bacaksız! Biz o bacaksızların -anasını inkâr etmeyen cinsi- Çünkü biz/emredenlere emir verenlerden değiliz! Bağlıyız toprağa/kalın halatlar gibi kollarımızla!
> Çelik dişleri şimşekli çarklılar/koparırken kara toprağın esrarını, biz/seyretmedeyiz/ cihan içinden cihanların/doğuşunu; Kehkeşanların/gümüş aydınlığında! Görmüşüz, görmedeyiz/yılların yollarında toprak oluşunu/kızıl kadife dudaklı kızların! Çiziyor hareketi gözlerimize/ sonsuz maviliklerde/kuyrukluyıldızların/ sırma saçlarından kalan izler. Her habbe koynunda bir kubbeyi gizler!.. Şu denizler, şu denizlerin üstünde denizler gibi esen, rüzgârların uğultusu. Şu ipi kopmuş/ inci bir gerdanlık gibi damlayan su, şu bir damla su, uzaklaştıkça, yaklaşılan/hakikati gizler... (1926)

Yani, dünyayı duyularım ile algılasam da dünya benim duyularımdan bağımsız olarak vardır şeklinde diyalektik materyalizme ait önerme de farklı bir düşünce öğretisi olarak yaygın kabul görmüştür. Böylece tin'i beyinde meydana gelen bir devinim olarak gören, özellikle diyalektik materyalizmin maddeyi başat gören okumasına da sığınılmıştır. Yani duyumlarımızı oluşturacak lokomotif bir maddenin gerekliliğine vurgu yapılmıştır çünkü tüm duyularımız ve üzerine yaptığımız akılsal çıkarımlarımız, temelde maddesel varoluşa ait beyin, sinir, göz, retina, deri vs.nin, kendilerinden ayrı dış maddesellikler ile örgütlü bir şekilde çalışmalarına bağlıdır. Deneyselci pozitivist düşünceyle karıştırılsa

da Marx ve Engels'in görüşü olarak yaygınlık kazanan materyalizm için madde her koşulda başat faktör iken duyumlar, bilinç ya da tin de bu maddesel ilişkilenmenin nihai çıkarımı veya ürünüdür.
Özetlersek, antik dönemden modern döneme dek, insan varoluşu ya salt madde ya tin-ide ya da tüm bunların beraberliği üzerinden anlaşılmaya çalışılmıştır. Aslında ne olursa olsun deneysellikle, tekrarlanabilirlikle, yaygınlaştırılabilirlikle, mantıksal sonuçlardan türetilebilirlikle, önermesel yargılar geliştirilse de ucunu açık bırakarak yeni önermesel yargılara da imkân verecek insan aklının dehasına sürekli olarak umut bağlanmıştır. Ya da dünyevi geçiciliğe tanık insan aklı, kâr/zarar denklemiyle sığınılacak bir liman arayışına girmiştir. Yani, "aklını" kaybetme korkusu yaşayan insan aklının kendi acziyetini kabul ettiği bir uhrevi adanmışlığa umut bağlanmıştır. Aklın aklını kaybetmesi korkusudur bu. Yani madde ve tin ikiliğine benzeyen bir "karamsar ve iyimser" ikilik arasında kalarak kendi kendisinin kavramsallığına ulaşmıştır varlık-insan. Başka bir ifade ile kendi kavramsal var oluşu için insan ya karamsar-asi ya da iyimser-teskin edici çözümler bulmaya çalışmıştır. Bulabilme arzusunun kendisi düşünsel ve kavramsaldır. İnsan kavram olduğu için insan olmuştur yani. Kavram olarak insan kendinin mucidi ve kendinin celladıdır da diyebiliriz. Kavram olmayan bir insanın varlığı bu yüzden akılsallığımızı paylaşmayan, yani "ortak aklı" paylaşmayan, psikiyatri merkezlerinde anlamaya çalıştığımız, "hasta" kavramına sığdırdığımız "zihin özgürleri" için belki mümkündür. Ne bu yazının mucidi kavramsal ben ne de okuyan, anlamlandırmaya çalışan, deli saçması diyen, makul gören, görmeyen sen. Akli var oluşumuz, bilişlerimizin, inanışlarımızın burun kıvırması ya da heyecanlanmasıdır. Bu yazılardan, kuramlardan vs.lerden kavramsal aşkınlıkları arayan, soluk alan "kavramlarız" yani! Aquinalı Thomas'ın "inanmak için bilmek gerekir" iddiasından hareketle aslında tüm düşün okulları "inanmak için bildiğine inanmayı" öğretmiştir diyebiliriz.
Tarih yazmasıdır yani akıl, korkarak kalem tutan, çarpıtan, kendi hikâyesine inanmayan; ya da "kimse okumasa da olur, varlığımı duyan bir tek benim" diyebilen ve her hikâyenin bir yalnızlık hikâyesi olduğuna inanan bir ahir zaman yazması.
Yani ne düalizm, ne idealizm, ne materyalizm ne de başka bir "izm", "buradaki Ben ve buradaki Beni anlamaya çalışan neredeki Ben'e" tam bir çare olamamış, derman isteyen buradaki Ben de buralılığa öksüz, buralılığa yetim kalmıştır. Hepsi ağır hepsi karmaşık geldiğinde, bazen bu düşünce okulları ile beslenerek bazen de hiçbirine bulaşmayarak, en yaygın sığınma biçimi olarak, ben çıkamadım içinden, vardır "Yaratanın" bir bildiği dercesine ringe havlu atarak yine monistik uhrevi bir adanmışlığa sığınmıştır.

Ölü canlar mabedi: beden

Çoğulu "budun" veya "budn" olan beden, aslında Arapça bir sözcük ve insan cesedi anlamına gelir. "Felsefe Terimleri Sözlüğü"nde Bedia Akarsu, beden için "insan ruhunu bu dünyadaki yaşamı sırasında içinde tutsaklayan canlı varlık"[2] tanımını yapmış ve "Aristoteles'e göre ruh'un bedenin entelekheia'sı yani biçimleyici ilkesi", "Descartes'a göre de beden'in ruh'tan bağımsız olarak insanı varlıksallaştıran bağımsız bir öğe (töz)" olduğunu ifade etmiştir. Buradan hareketle, şurası en azından açık ki, deneysel çıkarımlara varmak ya da önermesel yargılar oluşturabilmek için elle tutulur bir bilgi nesnesine ihtiyaç duyulması sebebiyle "beden" insan için hep bir denek olmak zorunda bırakılmıştır. Bu yüzden akıl ile ilişkisinde bedene hep alacaklı ev sahibi olma rolü kalmıştır.
Haz için, aklın arzu nesnesini bulduğu andaki doyumu dersek, beden için de "akla mabet" olduğu kadar "aklın kerhanesi" olduğunu söyleyebiliriz. Beden fiziki bir haz duyargası ve aynı zamanda cezalandırılacak imgesel bir acı nesnesidir. Yani, sonsuz ıstırapların tarifsiz alevlerde et ve kemiğe bürüneceği bir nesne olarak beden, aklın onun içine gizlendiği sakınılması gereken bir mabet olurken, akıl arzu nesnesini bulduğunda da beden ahtapot misali aklın bir haz duyargası olur. Her iki durumda da bir tapınma hali vardır kuşkusuz: teslim olunmuş bir uhrevi korkuya veya teslim olunmuş bir dünyevi arzuya. Bu yüzden her durumda beden haz ya da acı nesnesi olurken "zihnin" sıkıntılarının akıl ile geçiştirildiği veya teskin edildiği bir süreç yaşanır. Tartışmasız fiziki gerekliliğiyle araçsal bir göreve itilen beden, zihnin endişeleri için de akla elle tutulur bir muhatap olarak hizmet etmektedir. Yani metafizik olarak aklın, fizik olarak bedene her zaman kavramsal dayatması hâkimdir denebilir.
Varlık felsefesinin merkezinde ikame eden bir sorun olarak, her beden derin bir

© ONUR KIRKAÇ

zihinsel karanlık ile aklın korku ve arzuları nasıl manipüle ettiğine tanıklık eden "ketum bir arzu ve korku mabedi" olmakla mecbur kılınmıştır. Arzu mabedi olarak beden aklın arzuladığı veya daha genel bir ifade ile kendine katmaya çalıştığı kendisi olmayan bir kendilik inşası için çaresizce çırpınır durur.

Bedenin metafizik ile olan ilişkisi "yurtsuz aklın hâkimiyeti evresi" ve aklın yokluğunda "zihnin yalnız ve çıplak kaldığı evre" olarak iki yönde değerlendirilebilir. Daha iyi anlaşılması için bunu "akli esaret" ya da "zihinsel hapsolmuşluk" olarak da düşünebiliriz. Bu ikisi birbirine çok benzer iki durum gibi görünüyor olsa da birbirlerinden tamamen farklı iki olgudur. Akli esaret bir kısıtlama, yoksama, küçültmedir. Yani aklın beden üzerindeki kabiliyetlerinin yetersizleştiği olumsuz bir anlam barındıran evredir. Bu durumda, beden aklı oyun dışı bırakıp, yalnızlığıyla, korkuları ve arzularıyla alay edercesine mülteci aklı barındırır kendi bedensel bağlanmışlığında çünkü adaletin kılıcının mucidi ve hatta komuta merkezi akıl olsa da onu tutanın kendisi olduğunu hatırlatır durur akla. Aklın haz nesnesine fiziki olarak ulaşamadığı, bedenin arzu evi olmaktan istifa ettiği bir evredir akli esaret evresi. Yani, aklın fiili muktediratının tedavülden kalktığını işaret eden bedenin akıl için bir işkence odasına dönebildiği evredir. Yani bu evrede, beden akıl için sonunda ışığın görünmediği karanlık bir labirente dönebilir. Böyle bir durumda akıl, "The Ring (Halka)" korku filmindeki kuyudan çıkan, uzun ıslak saçlı kız gibidir. Aklın bedenden taşma girişimleri, metaforik olarak aklın bu hayalet kız misali kuyu sahnesinde bedenden çıkma teşebbüslerine benzetilebilir veya televizyon ekranından çıkmaya çalıştığı andaki korku efektli sessiz feryadı gibidir aklın bedene ses olamayışı. Başka bir ifade ile beden hem görgü tanığı, hem ev sahibi hem de zindan olabilme noktasında akıldan bağımsız cisimsel varlığıyla vücut bulur, "beden" olur akla nispet yaparcasına. Yani bu evrede, beden akıl için araç olmadığını, aksine aklın kendisi kadar amacın parçası olduğunu hatırlatır tüm sessiz öznelliğiyle.

Zihinsel hapsolmuşluk ise aklın yokluğuna hapsolmaktır. Bir bakıma özgürleştirici bir hapsolma da denebilir buna. Zihnin varlığını aklın eyleme döktüğü kararlardan etkilenmeden bedende yaşamasıdır. Yani bu evre, aklın düşünsel kalabalığından kurtulup zihnin bedenle baş başa kalabildiği evredir. Bu nedenle, zihnin bedenle olan bire bir ilişkisinde, akli esaretteki gibi indirgemeci bir durum yoktur. Başka bir ifade ile bedenin koridorlarında zihnin özgürce volta atışıdır zihinsel hapsolmuşluk. Aklın dışarıyla olan manipülatif eylemselliğinden artık etkilenmeyen, zihnin tüm varlığıyla bedene içkin olduğu evredir. Bu nedenle, akli esaret evresi ile kıyasladığımızda bu evre, zihnin "oluş" ya da "eyleyebilirlik" kabiliyetinin yetersizlik evresi olmadığı gibi olumsuz anlam barındıran bir hapsolmuşluk evresi de değildir.

Oldukça soyut bir anlatı olduğu için bunları sırasıyla somutlandırarak örnekleyelim: Aklın esareti için "tetrapleji" hastası bir beden-varlık düşünülebilir. Yani boyundan aşağısı tam felçli olan, kol ve bacaklarını oynatamayan, his ve refleks alınamayan bir beden düşünülebilir. Böylesi bir bedende hükümranlığını kaybetmiş yani esir olmuş akıl-Ben, tedavülden kaldırılmış para gibidir. Hâlâ paradır ama alım gücü yoktur, yani kavramsal değerinin pratik gerçekliğini yitirdiği -praksis'in yitirildiği- "emekli bir değerdir". Değeri artık arzularını, kararlarını, güdülerini tatbik edebileceği bedensel eylemselliğinde değildir. Ya salt bedenden bağımsız "akli dehasını!" pazarlamasındadır ya da bedenle olan sözleşmesinin bitmeden önceki eylemlerinden mirastır. Pek çok kişi tarafından tanınan (ALS) hastası fizik profesörü Stephen Hawking'i göz önüne alırsak, aklın bedenle olan ilişkisine, akli esareti örnek teşkil etmesi bakımından okuyucunun işi de kolaylaştırılmış olur çünkü Hawking'in hastalığı motor nöronlarını öldürerek sinir sistemini felç ederken beynin akli faaliyetlerine dokunmamıştır. Hawking'in var oluşu bu nedenle aklın bedeni komuta ettiği bir eylemsellikte değildir. Akli dehasının bedeninin yerine geçmesinde, yani aklının "imgesel bir beden" yaratmasındadır. Hawking'i görme, onunla konuşma, mücadele ya da münakaşa etme veya paylaşma ihtimali olmayan yani onunla özel fiziki bir hikâye yazma şansı olmayan, olmayacak milyonlarca insan için bu imgesel beden yine de akli bir karşılık bulabildiği için Hawking'in varoluşu, onun dışındaki akli varoluşlar için "varlık" olmayı sürdürür. Onu görmek demek mutlaka yüzünü görmek demek değil, fikirlerini anlıyorsanız bu yeterlidir yani. Akli varlığı akli varlıklara temas edebildiği kadar "imgesel bir beden bulur" ve akli varlığı artık diğer akli varlıklara armağan olarak var olur. Artık yaşamayan tarihi figürlerin, liderlerin imgesel bedenleriyle zamansız akli varlıklarını aynı paralellikte sürdürdüklerini de söyleyebiliriz. Ancak fizik profesörü Hawking'in imgesel bedeni kendi "zihinsel" sıkıntısını duyumsadığı ölçüde içsel bir kuraklık yaşayabilir ve akli esarete dönüşebilir. Yaratılan imgesel beden ile varlık-insanın kendine içkin yani zihnine de dokunan cismi beden algısının karşıtlığındaki gerilimdir bu. Tatmin duygusu için imgesel bedeni fiziki bedenine alternatif olamayabilir yani. İmgesel bedeni akli dehası ile var olurken, fiziki bedeni zihinsel sıkıntısını duyan kendine dönük akli yalnızlığıyla da varlıksızlaşabilir.

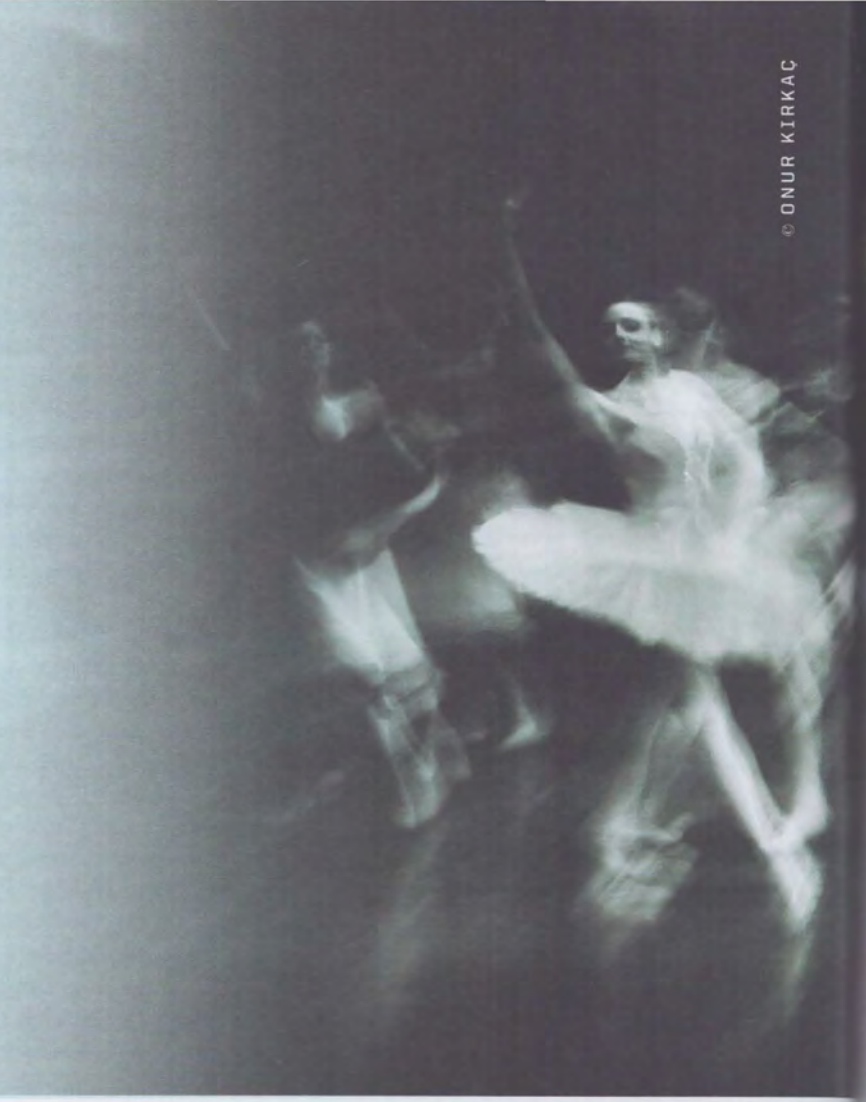
Şimdi de hem akli esareti ve hem de zihnin hapsolmuşluğunu örneklemek için yönetmenliğini Alejandro Amenábar'ın yaptığı, 2004 yapımı bir İspanyol filmi olan "İçimdeki Deniz"i düşünelim. Gerçek bir hikâyeden esinlenerek sinema ekranına yansıtılan bu hikâye, tetraplejik durumda olan Sampedro adlı eski bir gemi makinistinin ötenazi isteğini ve hayatının son dönemlerini konu almaktadır. Akli esaretin "zihinsel sıkıntısını" duyan ve bunu "akli bir sorgulamaya" taşıyan Sampedro'nun çarpıcı ifadeleri, onu canlandıran Javier Bardem'in usta oyunculuğuyla daha da derinlik kazanır: "sana ulaşmak ve dokunmak için kat edebileceğim iki adım, benim için imkânsız bir yolculuk, bir fantezi, bir rüya... İşte bu yüzden ölmek istiyorum" veya aynı hikâyeden bir örnek daha verelim "Biçimsiz ve bozulmuş bir bedenin bekçisi olan bir insan için, yani benim için, saygınlık nedir? Ben, hayatı, özgürlüğü seven çoğu insan gibi, yaşamanın bir hak olduğuna ama bir mecburiyet olmadığına inanıyorum." Bu iki örnek üzerinden hareket edersek, yani her ikisi de akli bir esaret yaşayan Stephen Hawking ve Ramón Sampedro iki farklı temsili varoluşu gösterir. Ortak noktaları bedensel engellenmişlikleri olsa da Stephen Hawking'in akli dehasını varlık olarak duyumsarız. Bu yüzden onun bedenine teğet geçen akli varlığı, kendinin varoluş olarak haz duyabileceği ve meşgul olabileceği tek göstergesidir. Onun hazzı bu sebeple mecburiyetler çıkmazındaki akli bir devamlılığa adanır ve böylece imgesel bir

beden bularak akli varlığını diğer akli varlıklara sunarak varlığını sürdürür. Elimizde olan onun akli varlığıyla ilgili bilgimizdir, bu nedenle imgeseldir. Yani akli varlığı akli varlığı üzerinden onu tanıyan -akli Ben'lerden oluşan- herkes için bir imgesel bedeni ön plana çıkarır. Kendine içkin varoluş algısına dair hiçbir bilgimiz ve bunun için bir sebep de olmadığı için temsili bir akli deha tüm insanlığın ortak paydasında yani "ortak aklında" buluşur.

Ramón Sampedro ise akli dehasının ürünü olarak imgesel bir beden yaratımı değildir. Yani, ortak akli bir paydanın oluşumundansa zihinsel sıkıntısından da haberdar olduğumuz kendine içkin varoluş algısının temsilidir. Sinema sanatının şahsımıza biçtiği görgü tanıklığı rolü ile Sampedro'nun içindeki varoluş denizine davet ediliriz ve zihin fırtınalarına tanık oluruz. Kapılarını koşulsuz açtığı "zihinsel varlığına" tanık olan herhangi birinin artık onun imgesel bedeniyle bir işi olmaz/kalmaz. Aksine içindeki fırtınalı denizde savrulan zihinselliğini şu şekilde duyumsayabiliriz: "**İçimdeki deniz...** İçimdeki deniz/Ve dipteki hafiflik/Rüyaların gerçek olduğu/ İki kişinin bir dileği gerçekleştirmek üzere birleştiği/Senin bakışın ve benim bakışım/Sözden gayrı tekrarlanan bir yankı gibi/ **Daha derine...** Daha derine/Kan ve kemiğin içinden/her şeyin ötesine/Ama hep uyanıyorum/Ve ölmüş olmayı diliyorum/Saçların, ağzıma dolanmışken/Sonsuza dek öyle kalayım diye ..."

Bu nedenle Sampedro'nun hikâyesine dâhil olduğumuz andan itibaren onun akli esaretinin zihin için dillenip buraya ait olmayan bir sonsuzluğu istediğini de duyumsarız. Akıl beden ve zihin arasında yaşanacak tarifi zor diyalog, aynı hikâyede babanın oğlu için söylediği şu cümlelerde ancak bu kadar güzel somutluk kazanabilir: "bir baba için oğlunun ölmesinden daha kötü bir tek şey var; oğlunun ölmeyi istemesi". Burada kelimenin tam anlamıyla bir zihin denizinde kendimizi buluruz ve bu denizde tartıştığımız kavramların hepsinin savrulduğu bir fırtınaya tutuluruz: "cismi varlık olarak beden", "onun yokluğu veya yok olabilme durumu", "buna kayıtsız kalan bir akıl-Ben" ve "hızlı kalp atışlarını duyabildiğimiz endişeli zihin". Diğer taraftan da yine tüm aynı varlık kavramlarla "söz olan" bir babanın oğluyla zihinsel buluşma anını kendi iç denizimizde duyarız. Zihnen izler, zihnen duyar ve zihnen hemhal oluruz. Bu feryattır, ağıttır, sestir, sessizliktir, buradan öteye varma, öteden buraya akmadır. Buraya fazla, oraya az olmadır. Oraya boş, buraya dolu kalmadır. Orada beraber, burada yalnız kalmadır. Fiziğin metafizik, metafiziğin fizik olmasıdır.

Bu noktada şu ana kadar akıl, zihin ve beden kavramlarıyla sorguladığımız buraya -bu dünyaya- ait kavramsallığımız susar ve buraya ait olmayan bir zihinsellik ile ancak yanıtlanabilir/hissedilir bu durum. Sampedro'nun dediği gibi: "Eğer kaçamıyorsan, insanlar hep çevrendeyse, gülümseyerek ağlamayı öğreniyorsun..." Bu bölümü bitirirken, akıl-zihin-beden ilişkisi için yine aynı hikâyeden başka bir replik ile noktalayalım: "senin beni sevme şeklin, benim sana olan sevgimi değiştirmiyor, bence aşk bu!" Kısaca, kavramlara sığdırılamayan bir durum "buraya" ait bir dil ile ancak bu kadar anlatılabilir. Bu algısallık tüm kavramsal ukalalıklarımızdan arınıp daha fazla bir açıklamayı da gerektirmez diye tahmin ediyorum.

© ONUR KIRKAÇ

Operadaki hayalet: aklın sustuğu yer

Bedenin tüm duyularını kaybettiği, felçli olduğu zaman, imgesel bir beden üzerinden aklın varoluşunu Hawking örneği ile nasıl sürdürebildiğinden bahsettik. Şimdi de akıl-beden arasındaki ilişkinin daha da ötesine geçebilen zihin-beden ilişkisini farklı bir örnek üzerinden biraz daha açalım. Zihinle ilgili örneklerde kaçınılmaz olarak akılsal bir dil üzerinden düşünce geliştireceğimiz ve bu düşünselliğin dışına taşan, yani buralı olmayan zihni anlamaya çalışacağımız için sınırlarımızın farkına varıp, kavramlarımızın ötesinde bir hissedişe belki güvenmeliyiz. Yani zihni, yargı belirten ifadelerle mutlak bir kavramsallığa sığdırmamak adına, zihnin kendine içkin oluşunun aklımıza yabancı ihtimallerini biraz hayal ederek düşünmek doğru olacaktır.

Sampedro örneğini düşünürsek, zihnin aklın hâkimiyeti döneminde de kuşkusuz var olduğunu kabul etmeliyiz ancak varlık olarak zihni konuşmak için aklın sustuğu bir perili köşk olarak bedeni ele alalım. Yani, zihnin beden ile ilişkisini somutlayabilmek için akli devamlılığını imgesel bedeni üzerinden sürdürmeyen bir koma beden düşünelim. Böyle bir durumda, aklın bir başına kalmışlığıyla yarattığı, Hawking örneğindeki gibi imgesel beden üzerinden bir varoluş mümkün olmadığı gibi, akıl ve bedenin koordineli çalıştığı ve arzu nesnelerini kendine kattığı bildik bir cismi beden üzerinden de varoluş mümkün değildir. Zihin metafizik bir varoluş olarak zaten yalnız ve her zaman sır doludur. Ancak akli yetilerini yitirmemiş bir bedende zihin aklın hükümranlığıyla gizlenebilirken, komada olan bir bedende özgür kalabilir. Yani bedene hapsolmuşluğundan özgürlüğe kavuşabilir. Başka bir ifade ile aklın tüm hüküm dışı kalmışlığına rağmen komalı beden zihin için ev sahibi olmaktan vazgeçmeyebilir. Zihin hiçbir görgü tanığına delil bırakmaksızın

pervane böceği misali sabit bir ışığın etrafında biteviye dönercesine aklın hiçbir komutuna yanıt vermeyen bedenin içerisinde dönüp durabilir. Aklın zihin için nefes alma biçimi olduğunu kabul edersek, aklın sessizliğinde zihnin kendi soluklarının çıplak kaldığını söyleyebiliriz. Bu nedenle zihnin çıplak kalışı aklın sessizliğinde bedenin muhatabı bırakılmasıyla en güzel örneklenebilir.

Yani, Hawking ve Sampedro örneklerinin ötesine geçerek, sinir sisteminin felç olduğu ama beraberinde artık beynin akli faaliyetlerini de sürdürmediği komada olan bir beden düşünürsek, aklın muhatabı olmayan zihin için böyle bir beden artık perili bir köşk olarak hizmet eder. Böyle bir durumda, akıl sessiz ve bedeni de beraberinde sessizleştirirken, tüm bu ölüm sessizliğine rağmen beden hâlâ zihnin kıpır kıpır zihinsel serüvenlerine ev sahibi olabilir. Sonu "kavramlar dünyasına" yani bu dünyaya açılmayan bir paralel dünya olabilir. Oraya ulaşmaya çalışan akıl sesimizin adres bulamadığı, sesimizin duyulmadığı, bize yabancı bir öte evren ikametgâhı olabilir yani. Yani bedenin zihin ile baş başa kaldığındaki hikâyesi "Matrix" filmi ile hikâyeleştirilmeye çalışılan bir paralel-evrene benzetilebilir. Bu dünyanın yani akıl dünyamızın kavramsallaştırdığı bir terim olan rüya terimini temel alırsak, zihnin bedenle bir başınalığı rüya yaşamlara benzetilebilir. Bu bizi Freud'u hatırlatan bir zorlamaya götürebilir çünkü bilinçdışı olarak kavramlaştırdığı farklı bir yaşam evresinin varlığını, bedenden bağımsız, akıldan da azade! rüyalar ile duyurur Freud. Yani rüya gibi zihin de ucu buraya ait olan ama sonunun nereye açıldığını bilemediğimiz bir köprü evren gibidir. Aklın yokluğunda zihnin bedenle bir başınalığı rüyalardaki hayalet rolümüze benzetilebilir. Yani, zihin aklın tortularından kalan bir mirasın vârisi olma noktasında yaşanmışlıkların "esiri" ya da "eseri" olabilir beden ile baş başalığında. Bu noktada, zihin uçurtmasını kendi evreninin yüksek avlu duvarlarının ardında "gök mavilerde" uçurabilir ve beden, zihnin mavi yolculuklarda ya da yeşil çayırlarda bir başına terennümüne ev sahibi olabilir. Ama diğer taraftan zihin, aklın kendini var etme ve var olma mücadelesi için aldığı kararların izlerini de takip edebilir ve aklın hatıraları zihnin gözyaşlarına veya karabasanlarına da dönebilir.

Böyle bir durumda, beden, Shakespeare'in "Venedik Taciri" oyunundaki Yahudi tefeci Shylock'u hatırlatır. Bu oyunda, arkadaşı Bassanio için alınan borç vadesi dolduğunda geri ödenemezse, bu borca karşılık, arkadaşı için borcu alan Antonio'nun kalbine yakın bir yerinden yarım kilo kadar et alınacaktır. Alınan parayı Bassanio kullansa da, muhatap vekil Antonio olduğu için hesap ona kesilir. Akıl-beden-zihin ilişkisindeyse zihin ne borç alan ne de kullanandır; ama akla kefil bırakılabilirliğinden hesabın kendisine kesildiği mağdur olabilir. Yani bedenle sözleşmesinde borcu alan akıl olsa da onun yokluğunda bedenin muhatabı zihin olacağından borcun mesuliyeti de akıldan zihne aktarılabilir. Bu nedenle, akıl bedene muhatap olamadığında, aklın bedene tanıttığı kavramlar dünyasının dilini, hesabını, kitabını bu dünyaya ait olmayan, bu dili bilmeyen, aklın yokluğunda çıplak kalmış zihne aklın vekiliymişçesine miras bıraktığını söyleyebiliriz. Vekil olup olmadığını yaşar ya da yaşamaz buralı olmayan zihin! Aklın "düşünüyorsam varım" ya da "düşünmediğim yerde varım" şeklindeki mutlak kararlılığına rağmen, zihnin mutlak bir var oluşu tanımlaması diye bir şey olamaz çünkü mutlakiyet ve tanımlama aklın ürünleridir. Bu yüzden zihnin dili aklın dili değildir. Yani, zihin akıl sessizken duyulur ama akıl sessizken de onu duyan bir akıl olmayacağından buraya ait olmayan bir sesi de bir tek hayal edebilir/hissedebiliriz. Susmalıyızdır yani ancak kafa sesini duyacağımız bir sessizliği duymak için değil, içimizdeki denizin "serin", "dipsiz", "sonsuz", "şiirsel", "kavramsız-doluluğunu" duyabileceğimiz bir sessizlik için.

Bu yüzden, bedene aklın sömürgeciliğini dayatan aklımızın bencilliğini hissederek, Sartre'ın Frantz Fanon'un "Yeryüzünün Lanetlileri"[3] için önsözde Batılı sömürgecilere hitaben yazdığı alttaki sömürge karşıtı alıntıyı düşünelim. Böylece Sartre'ın Avrupalıya seslenişini sömürgeci akıllarımıza sesleniş olarak okuyabilir ve sömürülen bedeni duyup zihinlerimize ithaf edebiliriz.

> Avrupalılar ***(Ey Aklın Kudretiyle beden bulanlar-Varlık Olanlar)***, bu kitabı açın, içine bakın. Karanlıkta birkaç adım attıktan sonra bir ateş çevresinde toplanmış ***"yabancıları"*** göreceksiniz; yaklaşın ve onları dinleyin. Sizin acentelerinize ve buraları koruyan paralı askerlere layık gördükleri yazgıyı tartışıyorlar. Belki sizi görecekler, ama seslerini bile alçaltmadan aralarında konuşmaya devam edecekler. Kayıtsızlıkları sizi can evinizden vurur: onların babaları, gölgelerde yaşayan o yaratıklar, sizin yarattıklarınız, ölü canlardı; onlara ışık veren sizdiniz, onlar yalnızca size hitap ederlerdi ama siz bu zombilere cevap vermeye tenezzül etmezdiniz. Onların oğulları sizi görmezden geliyor. Onları ısıtan ve aydınlatan ateş size ait değil. Siz, saygılı bir mesafeyle duran siz, kendinizi kaçak, geceye özgü, işi bitmiş hissedeceksiniz. Şimdi sıra sizde. Bir başka şafağın doğacağı bu karanlıklarda artık zombi sizsiniz.

[1] Timuçin, Afşar, *Felsefe Sözlüğü*, Bulut Yayınları, İstanbul, 2000

[2] Akarsu, Bedia, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, Savaş Yayınları, Ankara, 1984

[3] Fanon, Frantz, *Yeryüzünün Lanetlileri*, Orj. Les Damnés de la Terre, Çev: Şen Süer, Versus Yayınları, İstanbul, 2007

Okuma tavsiyesi:

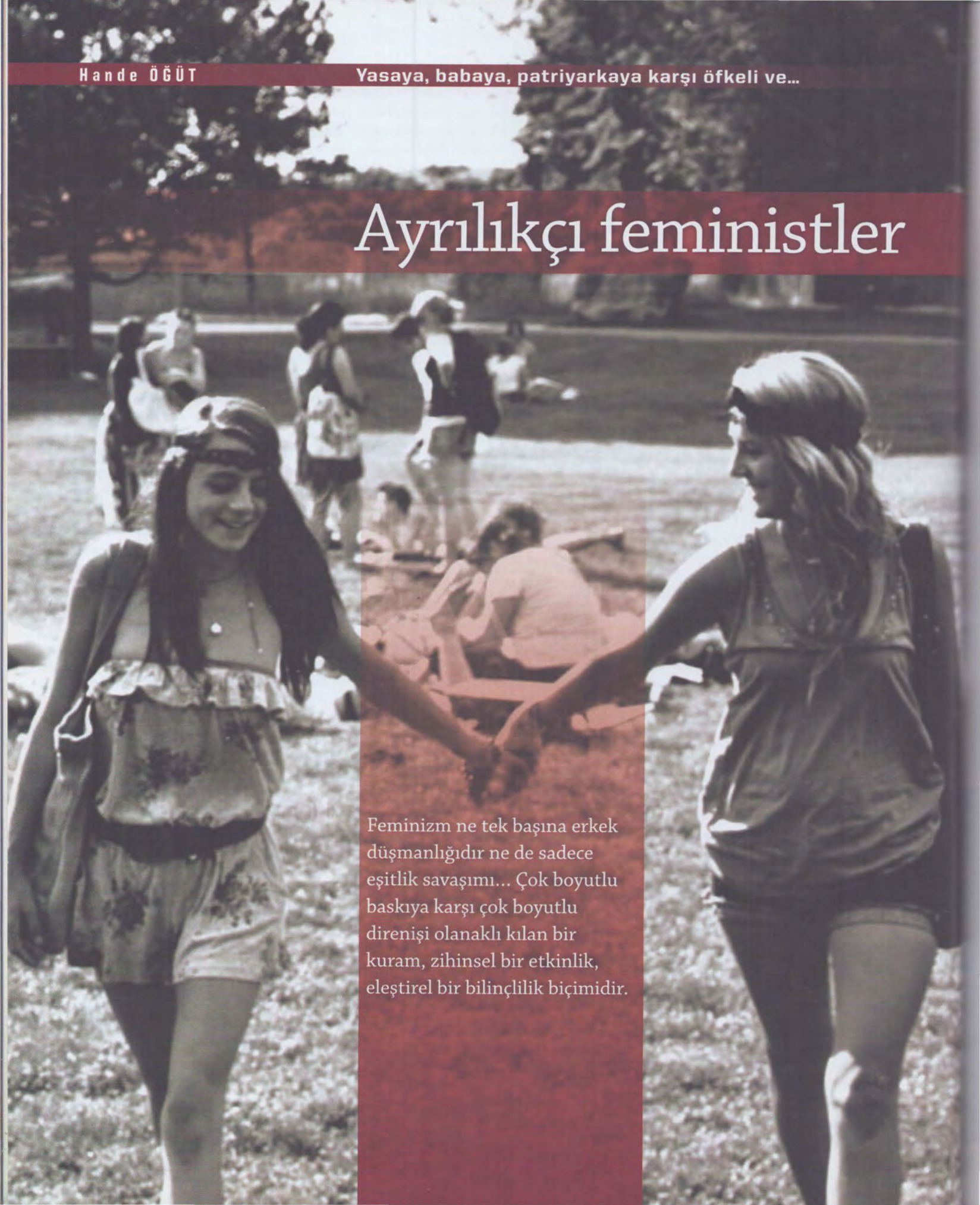
Doç. Dr. Erdinç Sayan, *"Analitik Zihin Felsefesinin Temel Problemlerine Bir Bakış"*

Doç. Dr. Levent Bayraktar, *"Bergson'da Ruh-Beden İlişkisi"*

Hande ÖĞÜT

Yasaya, babaya, patriyarkaya karşı öfkeli ve...

Ayrılıkçı feministler

Feminizm ne tek başına erkek düşmanlığıdır ne de sadece eşitlik savaşımı... Çok boyutlu baskıya karşı çok boyutlu direnişi olanaklı kılan bir kuram, zihinsel bir etkinlik, eleştirel bir bilinçlilik biçimidir.

Kadını nesneleştiren, denetleyen, cinselleştiren, emeğini sömüren tüm patriyarkal toplumlarda feminizm, -onu istediği gibi sınırlayıp içinde rahat edeceği kuramsal/politik perspektiften bağımsız bir aidiyete dönüştürerek tanımlayanlar hariç- farklılıkçı, ayrılıkçı, ayrıksı bir ideolojidir. Çünkü feminizm, kadınların dünyaya, erkeklerin gözlerinden, onların çıkarları açısından değil, kendi gözleriyle bakmasını savunan, kendi seslerini bulmalarını isteyen bir düşünce akımıdır. Kadının kadın olmaktan dolayı sömürülmesini, aşağılanmasını, baskı altına alınmasını sona erdirmeyi amaçlayan, patriyarkal kapitalist sisteme yönelik politik bir mücadeledir. Cinsiyetçiliği, cinsiyetçi sömürü ve baskıyı yok etmeyi amaçlayarak kadınların kurtuluşunu hedefleyen bir ideolojidir.

Kadına yönelik şiddetin her geçen gün arttığı, kadını denetlemeye ve ikincilleştirmeye yönelik baskının devlet ve dini otoritenin gücüyle desteklendiği kadın düşmanı toplumlarda, feminizm bu haliyle elbette ayrılıkçı, yıkıcı, bozguncu görülür. Feministler, negatif stereotipler içinde, nefretle ya da karikatürize edilerek temsil edilirler. Genel algı; feminizmin erkek düşmanlığı, feministlerin de lezbiyen olduğu yönündedir. Üstelik de erkekler tarafından öldürülen, dayak yiyen, tecavüze uğrayan, taciz edilen, ezilen hep kadınlar olagelmişken; her sınıftan erkeğin kadınların ezilmesinden bir çıkarı varken; her sınıftan erkek, kadının emeğine el koymakla kalmayıp onu dövmeyi, aşağılamayı, insanca bir hayattan alıkoymayı hak görüyorken...

Feminizm ne tek başına erkek düşmanlığıdır ne de sadece eşitlik savaşımı... Çok boyutlu baskıya karşı çok boyutlu direnişi olanaklı kılan bir kuram, zihinsel bir etkinlik, eleştirel bir bilinçlilik biçimidir.

Elbette 19. yüzyıldan bu yana ilk haliyle kalmamış, değişmiş, dönüşmüş, ideolojik ve politik farklılıklara ayrılmış, onlarca feminist kuram ortaya çıkmıştır. Eşitlikçi ilk dalgadan sonra farklılıkçı ve kadın merkezli bakış açısı hâkim olur. Böylelikle feminizmde kadına baskının veçheleri de ayrılmaya başlar. Baskının erkeklerden ve patriyarkadan, kapitalizmden, heteroseksizmden ve emperyalizmden geldiğini kabul eden farklı feminist kuramlar oluşur. Bu çeşitlilik sonucu feminizmin süreç içinde sabit kalmadığını, değişip dönüştüğünü görmekteyiz. Feminizmler "dönem", "akım", "kuşak" olarak değil dalga olarak anılırlar. Çünkü bilgi kuramları olarak feminizmler katı ve durağan değil, tersine sınırları muğlak ve geçişimli bir ağ olarak değerlendirilir ve bu bağlamda kesin hatlarla ayrılıyor gibi gözükseler de bir örtüşme pratiği içindedirler.

Dolayısıyla feminizm, Türkiye gibi patriyarkal ve muhafazakâr toplumlarda genel olarak bilindiği ya da sanıldığı gibi erkek düşmanlığı ya da sadece lezbiyenlik değildir. Liberaller, sosyalistler, Marksistler, lezbiyenler, radikaller, psikanalist, eko ve post feministler vardır ve evet, içlerinde erkek düşmanı olanlar da bulunur!

Ama bu düşmanlık, erkeklerin, eril kurumların, eril devletin kadına düşmanlığı gibi bir düşmanlık değildir; kesip biçmez, kırıp dövmez, taciz-tecavüz etmez, aşkı öldürmez, işkence yapmaz, taciz etmez, baskı uygulamaz, cinselleştirmez; sadece öfkelenir, bağırır ve reddeder!

Ne düşmanlık!..

İşte hesapta bu erkek düşmanı feministler ayrılıkçılardır. Ayrının da ötesi ayrılıkçı feminist,

kadın ve erkek arasındaki cinsel farklılıkların giderilemeyeceği inancına bağlı olarak heteroseksüel ilişkileri desteklemeyen feministtir.

Heteroseksüel ve lezbiyen ayrılıkçılığı olmak üzere ikiye ayrılır ve her ikisi de ikinci dalganın çekirdeği ve itici gücü radikal feminizm içinde tohumlanmıştır. Radikal feminizmin radikalliği, ilki kendini bir ana akım kurama (liberalizm, marksizm vb.) dayandırmayıp kuramdan değil eylemden doğmuş bir yaklaşım olması; ikincisi, feminizmi bir devrimcilik olarak görmesinden kaynaklanır.

Kadının ezilmesinin nedenini patriyarkallik olarak koyan radikaller, çalışmalarını kadınlığın ve cinselliğin toplumsal inşası, kadınların doğurganlıklarını kontrol etme hakları, kadın bedeni üzerine kurulan eril denetim ve ev içi ve cinsel şiddet gibi konulara yoğunlaştırırlar.

Var olan toplumsal yapıda herhangi bir dönüşümün mümkün olmadığını, toplumsal yapıların tümden yıkılması gerektiğini düşünürler. Erkekler ile tüm ilişkiler kesilmeli ve kadınlar özel komünlerde, doğal alanlarda yaşamalıdırlar!

Radikal feministler romantik olsun, cinsel olsun aşka karşıdırlar; heteroseksüel seks kurumunun (evlilik ve aile) ortadan kaldırılmasını önerirler. Doğumun bile artık erkek işi olması gerektiği, çünkü kadınların üzerine atılan bu yükün, onları ezmenin bir aracı haline geldiğini öne sürmeleri en ayrılıkçı yönlerini belirtir.

Radikal feministlerin hepsi lezbiyen olmamakla birlikte genel kuram olarak lezbiyenliğin feministler için temel bir politik uygulama olduğunu kabul eder.

Aslında radikal feminizm, ayrılıkçı feminizmi kapsar, kuramları, önerileri, aktivizmleri birbirine çok benzer.

Ayrılıkçıların, patriyarkadan çok erkekleri temel baskı kategorisi olarak görmeleri aradaki önemli farklardan biri ve hem de ayrılıkçılığın sorunlu algılarındandır; patriyarkayı "erkekler" kategorisine indirgeme riski taşır.

Ayrılıkçı feministler, genellikle, erkeklerin feminist harekete katkı yapamayacağına ve iyi niyetli erkeklerin dahi ataerkilliğin dinamiklerini bire bir kopya ettiklerine inanırlar.

Marilyn Frye ayrılıkçı feminizmi "çeşitli tarz ve yöntemlerin erkeklerden ve erkekler tarafından tanımlanmış veya erkekler tarafından kontrol edilen veya erkeklerin çıkarına hizmet eden veya erkek ayrıcalıklarını koruyan kurum, kuruluş,

ilişki, rol ve faaliyetlerden kopartılması" olarak tanımlamış, bu ayrılığın kadınların kararlılığınca başlatılarak sürdürülebileceğini savunmuştur.
Heteroseksüel ayrılıkçı feminizmin kurucusu ve başlatıcısı Roxanne Dunbar'ın karşı geldiği aslında ne patriyarka ne heteroseksüelliktir. Lezbiyenliği asla politik bir strateji olarak görmeyen Dunbar, bekârlığı, aseksüel bir yaşamı ya da kadın-erkek ilişkilerinde zaman zaman bekârlık dönemi uygulamayı savunmuştur. '70'lerin ortalarındaysa ayrılıkçılık doruk noktasına ulaşır; pek çok örgüt, grup ve kadın kolektifleri kurulur; Rita Mae Brown, Charlotte Bunch, Mary Daly, Andrea Dworkin, Adrienne Rich, Karla Jay, Judy Grahn, Del Martin ve Phyllis Lyon, Kate Millett gibi feminist yazar, kuramcı, aktivist ve psikanalistler özgün bir literatür ve akademik zemin oluşturmuşlardır.
Buna karşın ayrılıkçı feminizm, feminist hareketin hem içinde hem de dışında tartışmalıdır.
"Ayrılıkçı" terimine yönelik eleştiriler Sonia Johnson'dan gelir. Johnson, feminist ayrılıkçılığın kendisini nelerden ayırdığını (örneğin erkekler) tanımlama riski taşıdığına işaret eder. bell hooks ise ayrılıkçı feministlerin inançlarının feminizmin orijinal hedeflerine ters geldiğini ve ayrılıkçı feminizmin eşitlik yaratmayı öngörmek yerine erkeklere boyun eğdirme ve insan düşmanlığı yaratma ana görüşü çerçevesinde kadın

merkezli ve kadın hâkimiyetinde bir toplum yaratma çabasında olduğunu savunmaktadır.
Başka gruplarla koalisyon kurmaya da (örneğin solcularla, pasifistlerle, translarla) karşı olan heteroseksüel ayrılıkçıların en önemli dezavantajı, lezbiyen feminizmi benimsememeleri, kadın öznesini, heteroseksüel düzen içinde tanımlamalarıdır. Ayrılıkçılar, "öteki olarak kadın"ın cinsiyetçi mitiyle savaşıyordu ama altı çizili bir "öteki olarak lezbiyen" düşüncesini bırakamıyordu.
Kendilerini dışlanmış, öznelliklerinden yoksun bırakılmış hisseden lezbiyenler ile ayrılıkçılar arasında önemli tartışmalar ve harekette yeni bir dönem, önemli bir kutuplaşma başladı.
Lezbiyenler, heteroseksüel ayrılıkçıların kadınların sorun kümesi olarak tanımladığı kümede kendilerinin yer almadıklarını belirtirler. Hatta Monique Wittig, "lezbiyen kadın değildir" önermesiyle yeni bir çığır açmıştır. Wittig'e göre madem kadınlar heteroseksüel toplumsal düzende sabit bir yer tutmaktadır, o halde biri eğer bu yeri işgal etmiyorsa o kadın değildir.
Questions Feministes dergisinde alevlenen tartışmada lezbiyenler erkeklerle beraber olmadıkları için kürtaj ya da evlilik gibi haklara ihtiyaçları olmadığını, Kadın Kurtuluş Hareketi'nin istediği pek çok şeyin kendileri için anlamlı olmadığını söylerler. Nihayetinde dergi içinde bir bölünme yaşanır; Questions Feministes devrimci lezbiyen bir feminist grup olarak; geri kalan ayrılıkçılar ise Nouvelles Questions Feministes'le yola devam ederler.
İlk grup feminizmi ideoloji olarak benimserken ayrılıkçılar lezbiyenliğin kendisini bir ideoloji haline getirmektedirler. "Ayrılıkçı" sözcüğü bu lezbiyenlerin kendilerini olanaklı her yolla gay erkekler de dahil olmak üzere tüm erkeklerden ve heteroseksüel kadınlardan uzak tuttukları anlamına gelir. '70'ler boyunca lezbiyen ayrılıkçılar, kadın komünleri kurdular, kendi kitabevlerini, yayınevlerini, derneklerini kurdular. Sinema, sanat, edebiyat gibi alanlarda yalnızca kadınların eserlerini tercih ettiler, kadınlara oy verdiler.

Mary Daly

Adrienne Rich

Kadına yeni bir tanım getirenler lezbiyenliği, "kadınların patlama noktasına kadar yoğunlaşmış öfkesi" sözleriyle tanımlayan New York'lu grup Radical Lesbians oldu: "Kadın kimlikli kadın"... Klasik feminizmde heteroseksüel kadın, erkeklerle ilişkilerine öncelik verdiğinden "erkek kimlikli kadın" olarak değerlendirilirken, lezbiyen "kadın kimlikli kadındır" çünkü öncelikli ilişkileri kadınlarladır.

Patriyarkal baskının kadınlara zorunlu heteroseksüelliği dayattığını, heteroseksüelliğin kadınları birbirinden uzaklaştırdığını, lezbiyenliğin ise güçlü bir kadın buluşması olduğunu dile getiren lezbiyen ayrılıkçılara göre kadınlar, lezbiyen olmalı ve kendilerini baskıdan tamamen özgürleştirebilmek için erkeklerden ayrı yaşamalıydılar.

Lezbiyen ayrılıkçılığı; üreme teknolojilerinde ilerlemiş, dolayısıyla insan üremesi için erkeklere ihtiyaç duyulmayan, tamamıyla kadınlardan oluşan toplumların ele alındığı lezbiyen bilim-kurgusuna esin kaynağı oldu.

Jill Johnston gibi kadın ve erkek arasındaki ezme-ezilme ilişkisinin ortadan kalkması için erkeklerin tamamen dışlanması gerektiğini savunanlardan biri de Mary Daly'dir. Daly, erkekleri ve eril olan her şeyi dünya çapında ilelebet lanetledi: Tecavüzün, ırkçılığın, soykırımın, kadınları yok etmenin ve en önemlisi yaşamı yok etmenin kökeni yalnızca ve yalnızca patriyarka ve erkeklerdir! Patriyarkadan sıyrılmanın tek yolunun kadınların toplumdan koparak kadın komünlerinde ve doğanın içinde yaşamaları olduğunu savunur. Ancak Daly, lezbiyenliği tümüyle cinselliğinden soyutlayarak bir enerjiye, kız kardeşliğe ve politikaya indirgemiştir. Aynı risk tüm kadınların lezbiyen olduğunu ama bazılarının bundan haberi olmadığını söyleyen Shulamith Firestone ve Adrienne Rich'in teorileri için de geçerlidir. Rich'in "lezbiyen süreklilik" kuramına göre başka kadınlara cinsel ilgi duymayan kadınlar da, patriyarkaya karşı mücadele etmek, aralarındaki bağları güçlendirmek için kendilerini politik lezbiyenler olarak görebilir.

Feminist eleştiri için geleceğin, lezbiyen devamlılığının altını çizmek ve lezbiyenliğin kültürel gizemini anlatmak olacağını düşünen Rich'in yaklaşımında ne var ki erotizmin, arzunun, hazzın belirleyiciliği ve özgüllüğü yok sayılır. Neredeyse ve kısmen aseksüel bir lezbiyenlik anlayışıdır bu. Yine Monique Wittig için lezbiyenlik, arzu ile sınırlandırılabilecek psikolojik ya da cinsel bir kavram değildir. Lezbiyenlik diğer kadınlarla sadece biyolojik yahut psikolojik deneyimlerin benzerliğine dayalı bir ortaklığı değil, evrensel anlamda bir adalet anlayışından doğan ve tüm düşünce veya varoluş biçimlerinin altında yatan cinsiyet sınıflandırmasının yok edilmesini öngören politik bir bağlılığı ima etmektedir.

Ayrılıkçılar için lezbiyenlik ideolojikti. The *Social Construction of Lesbianism* (1987) adlı kitabında Celia Kitzinger, lezbiyenliğin özündeki anlamının kişisel cinsellik değil, politik bir duruş olduğunu söylemektedir. Lezbiyenliğin amacı patriyarkayı yıkmaktır; onu kişisel bir seçim sorunu olarak göstermek lezbiyenliği depolitize eder.

Bu da bir başka ayrılığın dönüm noktasıdır.

Lezbiyenliğin cinsel boyutunu olumlayan bir erotik arayışa '80'lerde proleter, siyah ve renkli lezbiyenler sahip çıktılar ve kökten belirlenmiş bir lezbiyen cinsellik geliştirmeyi amaçladılar. bell hooks'a göre "feminist hareketin altını oyan asıl tutum", bütün kadınların kendilerini en çok tatmin ettiğini düşündükleri cinsel pratiği tercih etme hakkına saygı duymayı reddeden katı yargılardı:

"İki kadının cinsel anlamda birbirleriyle ne yapabileceğini hiçbir zaman anlamayan, başka bir kadını cinsel anlamda hiçbir zaman arzulamayan ama bir kadının lezbiyen ya da biseksüel olmayı seçme hakkını savunacak birçok kadın var. Aynı destek, birçok kadına ya da insana hitap etmeyen cinsel eylemler içinde bulunan lezbiyenlere ve heteroseksüel kadınlara da verilebilir. Lezbiyen sadomazoşizminin muhafazakâr feminist eleştirisinin altında homofobi yatmaktadır."

Jill Dolan, Pat Califia, Gayle Rubin, Joan Nestle gibi lezbiyen ayrılıkçılar, pornografi karşıtı feminist söylemin erotik lezbiyen tasvirleri sansürleyişini eleştirdi. Lezbiyen kadın hazza ulaşmak için penetrasyona başvurmaksızın (örneğin sadomazoşist pratikler vb.) sayısız yol seçebilirdi.

Ayrılıkçılar içinde bana göre en ayrılıkçı olan Valerie Solanas ise bambaşkaydı. Andy Warhol'u vuran kadın olarak tanındı ama o çok daha fazlasıydı.

Kendisini mahkemede temsil eden avukat Florynce Kennedy'ye göre, "feminist hareketin en önemli sözcülerinden birisi"; ayrılıkçı feministlerden Ti-Grace Atkinson'un deyimiyle "kadın haklarının öne çıkmış ilk savunucusu"ydu Solanas.

Bir röportajında, eskiden lezbiyen olduğunu ama daha sonra herhangi bir biçimde cinselliğin ilgisini çekmediğini söylüyor ve manifestoda bunu destekliyordu:

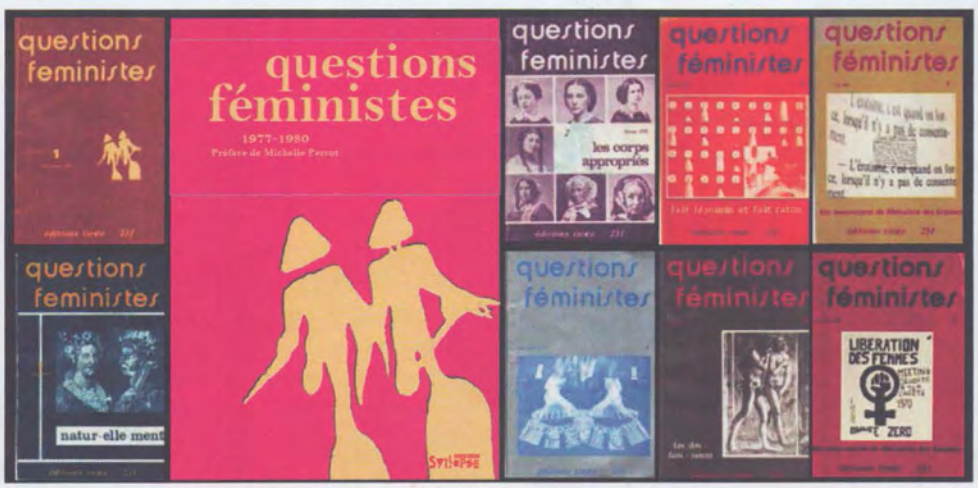
"Cinsellik herhangi bir ilişkinin parçası olmayıp tam aksine, insanı yalnız kılan bir tecrübedir, yaratıcı değildir ve büyük bir zaman kaybıdır. Dişi kolaylıkla -hem de sandığından çok daha fazla kolaylıkla- kendi cinsel arzusundan kurtulabilir, böylece ağır ve ussal bir hale gelerek gerçekten kıymetli faaliyetlerin ve ilişkilerin peşinde koşabilir."

Hayatını, bedenini, ruhunu, eserini erkekler çalmıştı Valerie'nin. Çocukken babasının tacizine uğradı, Katolik okuluna gitmek istemediği için dedesi tarafından kırbaçlandı, evden kovuldu. Liseden mezun olduktan sonra, Maryland Üniversitesi Psikoloji bölümünü bitirdi. Fahişelik ve dilencilik yaparak geçindi. 1966'da erkek düşmanı bir fahişe ve dilencinin yaşadıklarını konu alan "Up Your Ass" adlı oyunu yazdı. Andy Warhol'a incelemesi için verdi tek kopyasını. Warhol kopyayı kaybetti, esere ve emeğe karşılıksız el koydu. Valerie ona üç el ateş etti! Vurduğuna değil, öldüremediğine pişman oldu.

Jeanette Murphy, cinayetin genel olarak kadınların baskılanmasının bir metaforu, bir simgesi olarak görüldüğünü, ama aynı zamanda gerçekten de kadınların öfkesini ve erkek egemenliğine, maruz kaldıkları şiddete başkaldırısını gösteren bir aygıt olarak da işlev kazanabileceğini öne sürer:

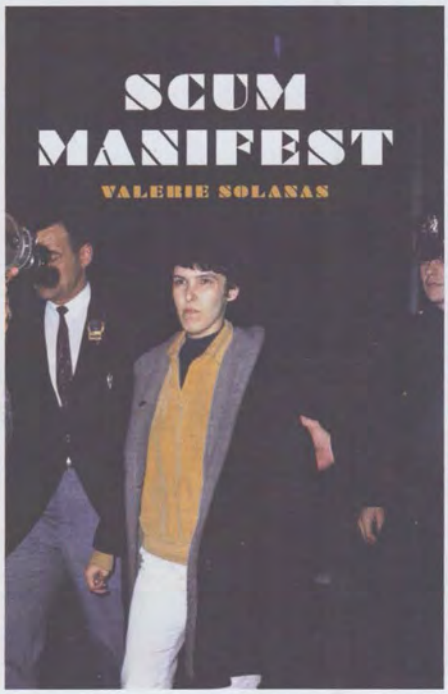
"Erkek egemenliğinin sinsi ve derinlerde gizli güçleri başka nasıl gösterilir? Kadınların öfkesinin derecesi ve derinliği başka nasıl tanımlanır?"

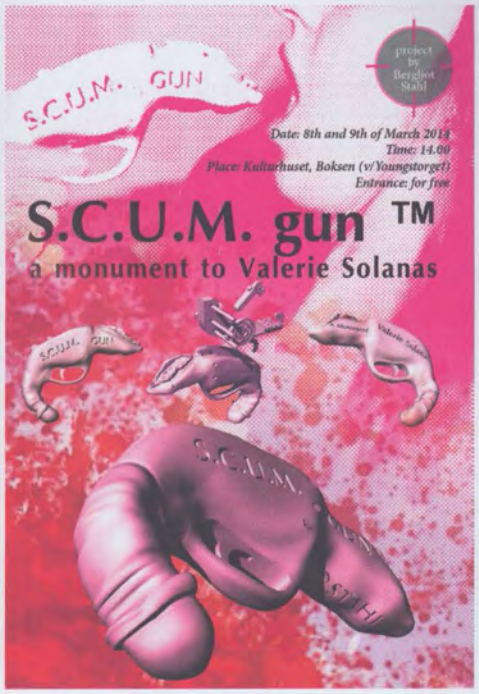
Solanas, taammüden adam öldürmeye teşebbüs ve ruhsatsız silah taşımaktan hüküm giydi. Cezai ehliyetinin olmadığına karar verilerek bir akıl hastanesine gönderildi. Sonraki yıllarını ölene dek, akıl hastanelerine girip çıkarak geçirdi. Ancak, sanılanın aksine *SCUM Manifesto*'yu Warhol'u vurmadan bir yıl önce yazmıştı, yani henüz "delirmemişti". Solanas patriyarkaya, erkeklere öfkeliydi, sistemi değiştirmek istedi, illegal yaşamı seçti, cinayete karıştı, kadınların tekrar insanlıklarına kavuşabilmeleri için dehşetengiz bir strateji ortaya sürdü; erkekler yok edilmeliydi. Yazdıkları, yaptıkları ve söyledikleri incelenmesi gereken hastalıklı bir şey haline getirdi Solanas'ı. Oysa öfkesi hiç de münferit değildi, çocukluğundan itibaren onu sömüren, baskı altında tutan, hırpalayan, aşağılayan babanın yasasını, patriyarkayı,

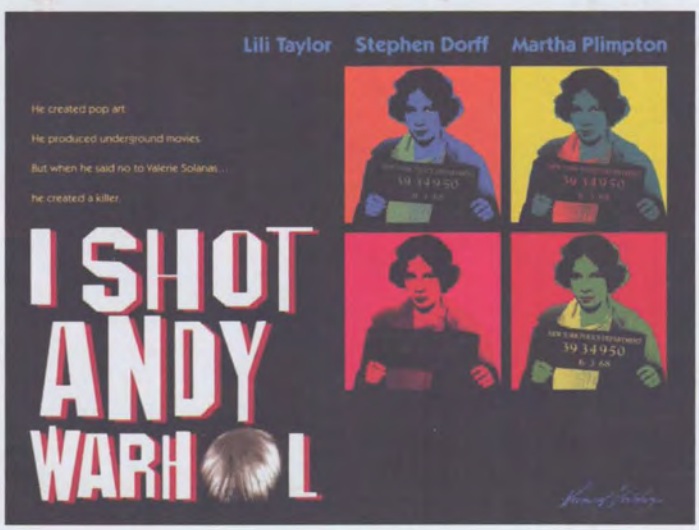

erkek şiddetini hedef almıştı.
Üstelik sadece patriyarkaya ve erkeklere değil, neden olduklarına (savaş, fahişelik, tecavüz, doğanın talanı, sanayileşme, para sistemi, otorite, eğitim, bilim, tıp kurumları, cinsel monizm, reklam ve güzellik sektörleri, rekabet vb.) da karşı; Freud'a, "Büyük Sanat"a, burjuva kadınlara, "babasının kızlarına", cinsel devrim yaptığını iddia eden Beat kuşağına da öfkelidir Solanas. İnsanın hayatını mahveden, öz varlığını yok eden her şeyi, hükümeti, aileyi, patriyarkayı, eğitim kurumlarını yıkmaktan, para sistemini bertaraf etmekten, her alanda otomasyonu kurumlaştırmaktan yanadır.
Laura Winkiel'in, "The 'Sweet Assassin' and the Performance Politics of SCUM Manifesto" başlıklı makalesinde belirttiği gibi, sınıf, ırk ve toplumsal cinsiyet normlarının yeniden şekillendirilmesine katkıda bulunan daha büyük bir toplumsal hareketin parçası olan manifestonun üç temel işlevi var: Var olan toplumsal, politik ve estetik durumun eleştirisi üzerinden kazanılmış bir geçmişten ve toplumsal statükodan kopuşu telaffuz ediyor, fikir ayrılığını öne süren yaratıcı bir grubun ortaya çıkışını duyuruyor ve bir gelecek tasavvuru formüle ederek alternatif öneriyor.
Birleşik Devletler'de, kapitalizme ve erkek egemen toplum düzenine savaş açan radikal feminist hareketin ortaya çıkışı, *SCUM Manifesto*'yla birlikte oldu. Amerikalı feminist bir grup olan Fear Us (Feminists Earning A Reputation, United States), kadın kalbinde yattığına inanılmak istenmeyen intikam ateşini dillendiren manifestonun, patriyarkayla mücadeledeki önemini teslim etti:
"Erkekler her gün kadınları satıyor, kullanıyor, dövüyorlar. Erkekler sürekli olarak kadınların cinsel organlarını kesiyor; o kadar ki bu haberden bile sayılmıyor.

Örneğin, Tuhaf Haberler programı, erkeklerin kadınların cinsel organlarını kuvvetli bir yapıştırıcıyla yapıştırmasını "haber" saymıyor çünkü bu çok sık olan bir şey. Ama bir kadın bir erkeğin penisini keserse bu uluslararası haber oluyor. Daha fazla kadının erkek şiddetine, baskıya ve toplumun
patriyarkal denetimine karşı mücadele etmesi gerekiyor. Eğer daha fazla kadın kendilerine zarar veren erkeklere karşı veya Valerie Solanas'ın durumunda olduğu gibi patriyarkanın kendisine karşı mücadele etselerdi, erkekler kadınları düzenli bir biçimde dövmeden, onlara tecavüz etmeden ve onları öldürmeden önce bir defa daha düşünürlerdi."
Solanas'ın yazdıkları hayli sert, öfkeli, özcü bulunabilir; ama şurası bir gerçek ki hayatı, edimi ve yapıtıyla kadınlara öfkeli olmayı öğretmiştir. Kitaba yazdığı önsözde Ayşe Düzkan'ın belirttiği gibi "Valerie, kadınların en az bildiği şeyi yapmış, öfkelenmiş, bunu öğrenmeye ne çok ihtiyacımız var; kendimizden utanmadan, öfkemizi karşılayacaklardan korkmadan, çıplak, derin ve ateşli bir öfkeyle sarsılmak, bize ve başkalarına haksızlık edenlere karşı, bizi ve başkalarını incitenlere karşı, sadece sabırla değil öfkeyle de karşı durmak."
Ve daima, üzgün olmaktansa öfkeli olmayı yeğlemek!

* Erkek Doğrama Cemiyeti Manifestosu, Valerie Solanas, Çev: Ayşe Düzkan, Sel, 2011.

Zelda YAĞMUR

Schrödinger'in kedisi

En son ne zaman iki kadın birbirine aşk duyumsadığı için yakıldı üst üste dizilmiş önyargı odunları üzerinde? (...) Biz hangi çağın tam ortasında kaldık Sevgili Dostum ve neden ayrılığımız bu kadar toplumsal olmak zorundaydı?

© EDA EMİRDAĞ

Giriş: Pavor Nocturnus'lu sessiz harfler ve yitik anomiler

Yazıyorum çünkü senin bu satırları okuma ihtimalin hayli yüksek ve biliyorum ki beni ve kendini şimdiden tanıdın.
Tahmin ettiğin gibi Sevgili Dostum,
Bu sayfalarda biraz sen, biraz ben ve az biraz da gizem var. Keza pek çok cümle sadece sana anlam ifade edecek şekilde yazıldı.
Biraz bencilce yani, biraz da ayrılığın "sessizlik kuralının" garip bir cilvesi diyelim. Sen yine de okurken saç diplerine değin seni ve bizi hatırlamayı unutma ve bu cümleleri sakla, çünkü onlar da en az biz kadar yalnız ve hep özgür kalacaklar.

Sanırım artık ayrılığa nanik yapmak ya da norm'allere çelme takmak için burada olduğumu anlamışsındır. Her şeyin ötesinde, az biraz muziplik de var yani işin içinde. Buna, kabuk bağlamış yeni hayatını en kaba etinden çimdiklemek ve muzır neşriyatlığımızdan bir iki sayfa daha oku-t-mak da diyebilirim. Hem biraz da kızgınım sana, bunu da söylemeden geçmeyeceğim. Beni ayrılığa doğru ite kaka adeta kovar gibi elinde acı bir biberle gönderdiğin ve bu sebeple de ara ara büyük bir hayal kırıklığı olmayı başarabildiğin için.

Şimdi sen, ayrılık sonrası yeni yapay kabuğunun içinde sakin olduğunu söylüyor ama hâlâ kendini eskisi gibi yitik ve anlaşılmaz hissetmeye devam ediyorsun. Hâlâ ara ara ölümlü intiharları düşlüyor, belki de bu yüzden normlara uyup kendinden kurtulmaya çalışıyorsun. Kendinle bir türlü barışıp yüzleşemediğinden, kaos seni hâlâ feci korkutuyor, yoruyor. Hâlâ sağında solunda yaralar, en derinlere batmış da çıkamamış kıymıklar, ürkeklikler. Özgürlüğünün boynunda bir kelepçe gibi asılı bu "koca" şehir ve onun içinde sen, hâlâ nefessizlikte, gri ve kirlisin. Hâlâ haksızlıklar toplardamarına değin yoğun, hâlâ yumruklarını sıkıyorsun düzene karşı. Hâlâ ve sık sık sular altında kalan köyünü özlüyorsun, yeşilin toprağını tırnaklarının arasında saklamayı ve bazı Adamları. Hâlâ artık kocaman bir kadın olduğunu düşünüyorsun ve hayatın seni çocukluğunun alnından tek seferde vurduğunu. Şimdilerde Gezi Parkı denilen yerde koşmak sana hâlâ hiç olmadığı kadar çok yakışıyor. Hâlâ pedallarına değdiğin bisiklet huzurlu ve evindeki kedi gibi mır mır sesler çıkarıyor boğaz boyunca. Hâlâ ruhun ruhumda *Sevgili* bir *Dost*, ruhum ruhunda bir Yolcu ve ben hâlâ saklı bir *yerçekimli karanfil* misali sende büyüyorum dünyaya dönüşerek. Hâlâ ve hep seni hücrelerine değin anlıyorum, duyumsuyorum ama anlatamıyorum. Kelimelerim kaypak, bakışlarım muzip, düşüncelerim muğlak kalıyor karşında. Belki de bundan ötürü hâlâ, *ki heyhat*, hayat denilen kirli mezbahada bizzat sen tarafından yanlış anlaşılıyor, soğuk odalarda umarsızca kıyılıp yalnız bırakılıyorum. Ardından da acımasız bir terk ediliş geliyor. Belli ki ruhumun cüzamlı yerleri toplumu ve toplumun cüzamlı yerleri de seni korkutuyor. Seni toplum ile kirlenmiş halde görmenin beni bu denli irkiltmesinden ötürü, sana inatla "kendini" hatırlatmam belli ki seni daha da sinirlendiriyor.

Her şeye rağmen *Sevgili Dostum*,

İlk olarak edepli aşk ile edebi aşk arasındaki farkı anlaman gerekiyor artık. Ebed(Edeb)ilik *Sevgili Dostum*, bizim de hep içinde olduğumuz o şey. Zamansızlıktan beraber çaldığımız bereketli topraklarımız, isyan dolu büyücülüğümüz, hep bize ait kalacak olan o "Arka Bahçe"miz.

Ve burada yaşananlar *Sevgili Dostum*, sandığın ve korktuğun o kaos değil ve hiç olmadı. Sen de gayet iyi biliyorsun ki, burada aşk cinsiyetsizdir nihayetinde. İnkârı bile ikrarını doğurur bazen ve adı koyulan her şey, birer sessiz harf gibi keserek boğar bizi. Ama "onlar" o adları koymayı çok sever *Sevgili Dostum*. Başkaları hakkında hep sessiz sessiz konuşurlar. Halbuki bizim gibi yalnız ve anomili insanlara karaktersiz sessiz harfler değil, "koca koca" sesli harfler gerek, "korkusuz", "cesur" ve "özgür"! Kimseyi umursamadan kendini yaşamak gerek, kendinle yaşamlamak. "Arka Bahçe"mizdeki ruhlarımıza bir kendimiz gerek bir de zamansızlık. Birbirimizi görmesek bile artık, bunun adı ap-ayrılık olsa bile, fark etmez. Önce kendimizi unutmamak gerek. Ona nefes aldırmak. "Koca koca" sesli harflerimiz ellerimizdeyken kendimizi "çırılçıplak" koşar gibi yaşamak gerek. Yeşil ve mavi. Tüm Akdeniz ruhunu emmiş gibi kana kana!

Sıcak ve soluksuz yaşamak.

Anlıyor musun *Sevgili Dostum*?

Halbuki tutturmuş gidiyor dünya, bildikleri pek bir bildik, dedikleri pek bir dedik. Bizi kimlik üstü numara ile adlandıran devlet gibi "onlar" da, insana bir cinsiyet, bir kimlik veriveriyor. Bunu büyük bir ciddiyetle, kaşları çatık halde ama derin bir hevesle yapıyorlar hem de. Anlayacağın aşk bile kurumsallaşıyor *Sevgili Dostum* "onların" elinde. Onlar ki biz küçükken istedikleri basmakalıp cevapları vermediğimizde elimize cetvelle vuranlar. "Onlar" ki büyüyüp "bu denli" sevemeyince aynı cetvelle aşka sınır çizmeye çalışanlar. Sadece ölçekli, cetvelli, düzenli, talan edilen ülkelerinin yapay sınırları gibi sevmeyi bilenler. *Sahi biz*, ikimiz ne zamandır "onların" kurumunda bir sınır komşusu oluverdik, bilemiyorum. En son ne zaman iki kadın birbirine aşk duyumsadığı için yakıldı üst üste dizilmiş önyargı odunları üzerinde? En son ne zaman günahtı tüm bu renkler? En son ne zaman anarşi, normsuzluk, özgürlük bile kurumsallaşmaya maruz kaldı? Biz hangi *çağın* tam ortasında kaldık *Sevgili Dostum* ve neden ayrılığımız bu kadar toplumsal olmak zorundaydı? Neden norm-almış gibi davranmaya mecbur kılındık, neden norm-lar esir aldı bizi bu denli? Ne zaman, kim geçirdi yüzümüze bu *kabuklu maskeleri* ve sen o maskenin ardından nasıl oldu da kendini bu denli güvende ve "sen" gibi hissederek nefes alabildin bunca zaman?

Özgürlüğümüz *Sevgili Dostum*,

Kelimelerimiz üzerine onca anlam yüklendiği için bu denli tutsak, bu denli korkak ve sınırlı. Ama ben sana inatla, hâlâ, bu üç beş kuşeden çapulcu sayfa ile, içinde saklı ürkek sokak çocuklarının balon heyecanı özgürlüğünü hatırlatma derdindeyim. Bana duyduğun acılı pamuk şeker yoğunluğundaki öfkeni, bu haziran yağmurlarıyla eritme çabasında. Uzun maratonlardaki bayrak devri ciddiyetiyle seni sana hatırlatmak usulca. Ama yine beceremeyeceğim, biliyorum. Çünkü bu seferki infaz, ayrılık içinde zamanla büyüyen ve dolayısıyla küçülür umudundaki *yargılara* bağlı olanından. Yalnızlığımızın tam ortasında, aynı topraklardan olduğuna inandığın *Sevgili* bir *Dost* ile başıboş ve saf bir özgürlük özlemi duyumsarken, ortaçağ cadıları gibi damgalandı birimiz, günah keçisi olarak, tam sırtından ve şimdi toplumu rahatlatmak adına bu odunlar üzerinde büyük bir ilgiyle izlenirken öylece infazını beklemekte. Yargılar ise en ön-de çoktan fiş-eklenmiş. Seyirciler -ki "onlar" hep çok sevmiştir zaten böyle büyülü ve farklı infazları, doğru ve normal yola getirmeleri- delicesine mutlu.

Ve sen *Sevgili Dostum*, gözümün önünde, en "ön" sıraların birinde, sessizlik karanlığında. Biraz günahkâr -ve bu yüzden de- kendince haklı, yani herkes gibisin. Ama atomlarına rağmen yalnız ve hiç olmadığın kadar gri.

Halbuki *Sevgili Dostum*,

İki farklı alfabesi olan tek bir medeniyet bizim "Arka Bahçe"miz. Burada, en çok da birbirimizi en iyi anladığımız o "sesli" harflerimiz benzer birbirine. Aynı topraklardan, iç içe ve hep aynı devinimlerde

© EDA EMİRDAĞ

"kuyruğunu tamamlayan bir daire" gibi iki ruh döne döne inerken derine,
her "ayrılık" sadece yeni bir düzlem, çözülmesi gereken bir bilinmeyen doğurur.
Böylece bu döngü varoluşlarıyla köle, oluşlarıyla özgür kılar onları.

art

© EDA EMİRDAĞ

dirilircesine. Şimdi onlar da susmuş, susturulmuş, yerine biz için gelenler ise ola ola onların "sessiz harf"leri! Paytak paytak yürüyorlar bak önümüzde, aramızda, sağımızda! "Bahçe"miz istila edilmiş ve artık "onlar" birer acımasız hükümdar olmuş, birer sağır, birer toplum putperesti, birer Frankenstein, birer korkak, birer Firavunumsu! Yanındaki kalabalığa iyi bak, onları tanı *Sevgili Dostum*! Onlar ki ayrılık cambazları, koşunun tavşan atletleri, parmakla gösterenler ama işine gelmeyince ilk kaçıp gidenler, kaypak harfliler, ikiyüzlü heceler, ellerinde cetvelle kapı kapı gezenler, düzen bekçileri işsizler! İşte onlarla çevrili bu gösterinin ön sıraları, yargılar ateşli, tatminkâr şekilde kapanmış dudakları, çünkü haklılar, çünkü infaz var ve günah keçisi ise düpedüz kırgın!
Çünkü sen, her şeyi onaylarcasına suskun.
Çünkü sen, kendine başka bir tarih yazmışçasına unutkan.
Çünkü sen, kendin değil.
Anlayacağın *Sevgili Dostum*,
Benim alfabemle çok az sesli harf kullanılarak yazılmış tüm bu satırlar, yine sensiz anlamını bulamayacak, varla yok arasında kalmış sevgimiz kuyruğunu bir türlü yakalayamayacak. Yüzümüzde ardında sakladıklarıyla maskelerimiz ve biz, hücrelerimize değin giyinikken, sessizliğe inat bunca "sesli" harf, yankısı bile olmayan cılız bir çığlık misali başıboş ve öksüz kalacak. Biz seninle infaz anında yine göz göze sessizce bakıyor olacağız ve kanımca bu ayrılık palavrası, gösterili infazın sonunda bile aramızda yaşanan güzel parodilerden biri olarak kalacak. Tüm bu satırlar paradoksal bir monolog olduğu müddetçe *Sevgili Dostum*, biz yitik anomiler olarak -yine- kendimizden kaçar olacağız.

Gelişme: Schrödinger'in kedisi ve paradoksal bir monolog

Schrödinger'in tıpkı ona benzeyen bir kedisi vardı.
Bir var bir yok masalında, zaman kurmacasında.

Sevgili Dostum,
Yokluğunun varlığı ile varlığının yokluğu o denli iç içe ki, çoğu zaman sana değin neyin nerede başladığını ve nerede, neden bit(e)mediğini hiç anlayamıyorum. Suçlu muhtemelen zamanın bir akışının olması. O akış ki, bir yandan aramızdaki bu karanlık "es"leri yaratıyor, bir yandan da artık gözlemcisine bağlı olmayan anılarımızı özerkleştirip bizi bu anıların kölesi yapıveriyor. Ben şahsen, bazen bu bilinmezliğe genelde korku diyorum ve böylece sanki her şeyi ben kendi kafamda kurgulamışım gibi düşünüp, tüm bu yoğunluğu benleştiriyorum. Böyle düşünmek, biraz da olsa rahatlatıyor beni. Bazen de boğazdan boğum boğum geçmeye çabalayan bir yutkunuş diyorum, sanki sen beni çoktan unutmuşsun ya da sadece bir dönemliğine pamuk diye yarana basmışsın gibi düşünüyorum. Bu ise maalesef biraz acı verici oluyor. Her iki durumda da çabalarım beyhude, muammalar ise elzem ve ebedi. Tüm bu belirsizlikler ki insanı parmaklarından başlayarak üşütürmüş *Sevgili Dostum*, bunu en iyi aramızdaki bu karanlık es'lerden anlıyorum.
Ve bundan ötürü, küçük yağmur ellerim kontrolsüzce üşüyor.
Aramızdaki tüm boşlukları kaplayıveren zamanlı bir soğukluk bu! Gün doğumu evveli gibi kaçınılmaz. Ve o lanetli zamanın saniyeleri koyu bir yosunmuşçasına kaplıyor biçimsiz parmaklarımı, o yüzden de biraz, yazamıyorum doğru düzgün.
Ayrılık parmak uçlarımdan başlıyor anlayacağın.
Biraz ölümü hatırlatıyor.
Soğuk ve ağır.
Kaygan bir zemindeki *kırık* buz taneleri gibi bize değin her şey.
Kesik ve muğlak.
Ve boşlukta.
Dokunanı kesecek gibi sessizlik.

Az ılık bir kelam.
Sana değin..
Süt gibi.
Isıtırcasına damağımı, dimağımı bekliyor.
Ama her yer sepsessiz *Sevgili Dostum*,
Kalemi unutmuş güzel ellerinin düşüncesi bile yeterince sıcak değil artık.
Ayrılık ki soğuk bir boşluk.
Ve bu boşlukta mezarda sıkışıp kalmış kazıcılar gibi "terk edilen".
Soluksuz.
Ama ben, soluğum yettiğince devam edeceğim yazmaya.
Halbuki artık mürekkeple sevişmek yok *Sevgili Dostum*, artık saniyelere hükmeden bir zamansızlık cambazı da değilim. Yıllanmış kelamların kırmızılıkları, öpülmemiş dudakların çatlaklıkları, zarfı sebepsiz buruşukluklarla dolu mektuplar arasında dolaşıyorum ara ara. Hafif arabeskvari. Tüm bu sessizlikte, bazen külliyen zamanlama hatası gibi geliyorsun bana, bazen yanlış hecelenmişliğinden ötürü çarpuk çurpuk anlaşılmış devrik bir cümle. Bazen de frekansları ancak yılda bir tutan bozuk bir saat.
Yine de kelimeler ki hep sana *Sevgili Dostum*, özlemler ki saklı, duygular sükûtta. Sen ki anlamların Roma'sı misali, her şeyde mecaz, her şeyde biraz. Ruhum ise, bedenleri esir almış toplum kampında normal olmayanın normu, alışamayanın özgürlüğü olmuş, "Arka Bahçe"de oturmuş yazı yazıyor işte. Ama maskesiz, ama kendi.
Halbuki senin yokluğun isyan, varlığın ise riya dolu. Ve şimdi maddeye dokunamamışlığım kanıyor boğuk boğuk.
Aramızda bir buzlu cam gibi her türlü çarpık algı, bulanık ve kurgusu bozuk amatör filmler gibi çoğu zaman Biz'e değin aşk, kesik kesik.
Sebepler, korkular, kırgınlıklar, anlaşılamamazlıklar ve hüsran. Yalnış anlaşılmak bile bir anlam içeriyor nihayetinde, zoraki ittiriş bile bir temas. Zamansızlıkta aşk bir kaos değil *Sevgili Dostum*, maddesizlikte ise kediler yeşil, mavi, mor ve cezayir menekşe.
Ama zaman..
İliklerimize değin zaman ve maskelerimizi de işte o "zaman" takıyor *Sevgili Dostum*. Ayrılık zamanda hortluyor ve zamanla ölüyor. Asıl intikam (ayrılık) ise maskeyi çıkarmak yerine zamana itaat ve maskesizlikteki o çıplak halimizi zamanla unutuş.
Bir Vita'ya Orlando ne denli intikam olabilecekse, sana ve bana sessiz yıllar o denli unutturucu olacaktır, biliyorum. Halbuki biricikliğe bir temas, her an tüm yüzey birlikteliklerden yeğdir, bilirsin. Ruhlar tüm kimliklerinden, isimlerinden, mesleklerinden, ön-arka ne varsa tüm yargılarından, cinsiyetlerinden, dost meclis kararlarından, yani onları şekillendirmeye çabalayan balçık ustasının şiş tüm o parmaklarından kurtulunca ancak... Ancak o zaman, zaman ve madde algımız ahmakça bir kültür ve cılız yargılar olmaktan sıyrılabilir. Olur ya, tüm bu yargılardan kaçınıp, bir ruh bir ruhta kelamlaşabilirse eğer, İsa'nın Tanrı'sı, Tanrı'nın İsa'sı gibi anlam bütünlüğünü o zaman bulur, buldurur. O yüzden, "kuyruğunu tamamlayan bir daire" gibi iki ruh döne döne inerken derine, her "ayrılık" sadece yeni bir düzlem, çözülmesi gereken bir bilinmeyen doğurur. Böylece bu döngü varoluşlarıyla köle, oluşlarıyla özgür kılar onları.
Varlıkları ve ayrılık o derece iç içe ve gereklidir ki, ebediyet uğruna ayrılık için her seferinde illa birinin ittirmesi gerekir diğerini *boşluğa*.
Ve şimdi *Sevgili Dostum*, bu defa ayrılık gardiyanı sensin. Sen beni boşluğa ittirmiş, ben ise durmaksızın düşerken birlikte dokunulan, konuşulan ve anılan şeylere yapışıp kalan bunca anlam ne denli yoğun bir bilsen. İşte bu boşlukta, tüm temaslar ki günah kadar çekici, kırmızı ve şarap; tüm nefesler ki, tekrarlayan bir geçmiş arzusu doğurmakta ve tüm "an"lar ki anıları şizofrenik bir dünya kıvamı yaratımında. Her yer anı ve her anı yapış yapış bir tekerrür çoğu zaman. Tekrar tekrar okunan mektuplar, ters çevrilip yazılan aynalar, duvarda rujdan isyan, şiirler ki hayali, ekşi bir yedinci kat tadı.
Zorlamak ve zora koşmak iç içe, biraz da havai.. Düşerken durmak bir savaş ilanı gibi *Sevgili Dostum*, ittirmek bir sulh. Belki de bu yüzden, durmaksızın sahiplenilmiş kelimelere, Berg ile biten imzalara, daktiloya çekilen her satıra bir anlam yükleme curcunası.
Ve aramızdaki yalın, basit ve yoğun her şeyin; ikiyüzlü, korkak ve sınırlı bu dünyada kötü ama çok kötü bir çevirisi bu seferki ayrılık. Ayrılık ki özlem demek *Sevgili Dostum*.
Özlem ki aşk.
Var oluşumun beraberce bir türlü sığamadığı Alice Diyarı'nın o küçük deliği. Beraber yarattığımız o büyük "Arka Bahçe".
Ve ben, bu boşlukta..
Seni çok özlüyorum *Sevgili Dostum*.

Hayatı gerçeklerden takip eden bilim insanları gibi, ben de seni sevdiğin her şeyle, mavi mürekkep ılıklığıyla, Berlin'deki yeşil taşla, yağmur kokusuyla, Slyvia'nın fanusunun en karanlık yeriyle, Kafka'nın Milena'yı beklediği istasyonla ve Virginia'nın çiçekleri kendi alan haliyle yaşamlıyorum. Ve diyorum ki, zaman algısı, varsın varlıkla yokluğu değiştirmiş olsun bugün. Neye varacağım ki bu akış yanılsamasında, hepi topu "Arka Bahçe"de olanlar zaten kendimiz. Kimi göreceğim ki anlam diyarında, hepi topu o bahçede Tagore bir bahçıvan, çiçek bir lotus. Mısralarını dokuya dokuya okurken *kaybolmuş zamanı* takip edercesine, varsın hayatın saniyelerine seni ve beni sığdıramamış, bugün'ü bize ikna edememiş olalım.
Yani *Sevgili Dostum*, hem varsın, hem yoksun, hem varım, hem yokum.
Senin burada olmadığını söylemek zamana tutsaklık, sana değin yokluk duymak ise maddeye aşk olurdu.
Halbuki *Sevgili Dostum*, âşık olmayarak aşk duyduğum, özgürlüğünde var olmak uğruna yok olduğum kadın!
İkimizli aşk, aramızdaki sessizlik yaşlanırken dudaklarımızda asılı kalan ilk şarabın ekşiliği ve dumanı ruha dokunan nikotin gibi büyütecek bizi.
Bu sefer de varsın aramızdaki şeyin adı ayrılık olsun.
Nasılsa bir gün,
Yeterince büyüdüğümüzde
Bulacağız yine biz birbirimizi
O "Arka Bahçe"de.

Sonuç:

Tuncay GÜRHAN

Ayrılık teşebbüsü;
bir bölünme deneyimi içerisinde,
öteki'nin onaylanması

Sırlı labirent

Ego beğenilmek ister, bu beğenilmenin asli kaynağı sevgililik ilişkisine girdiği, tutku nesnesi olan diğeridir. "O"nun ölçüleri, sevgilinin gözleridir, onlar "ben"in aynasıdır ama bu kırık bir aynadır, hatta bazen lunaparktakiler gibi "ben"i komik ve amorf gösterirler. (...) Aynada gördüklerimize inanmak istemeyiz, bu yüzden o ayna isyanla, şiddetle defalarca kırılmıştır.

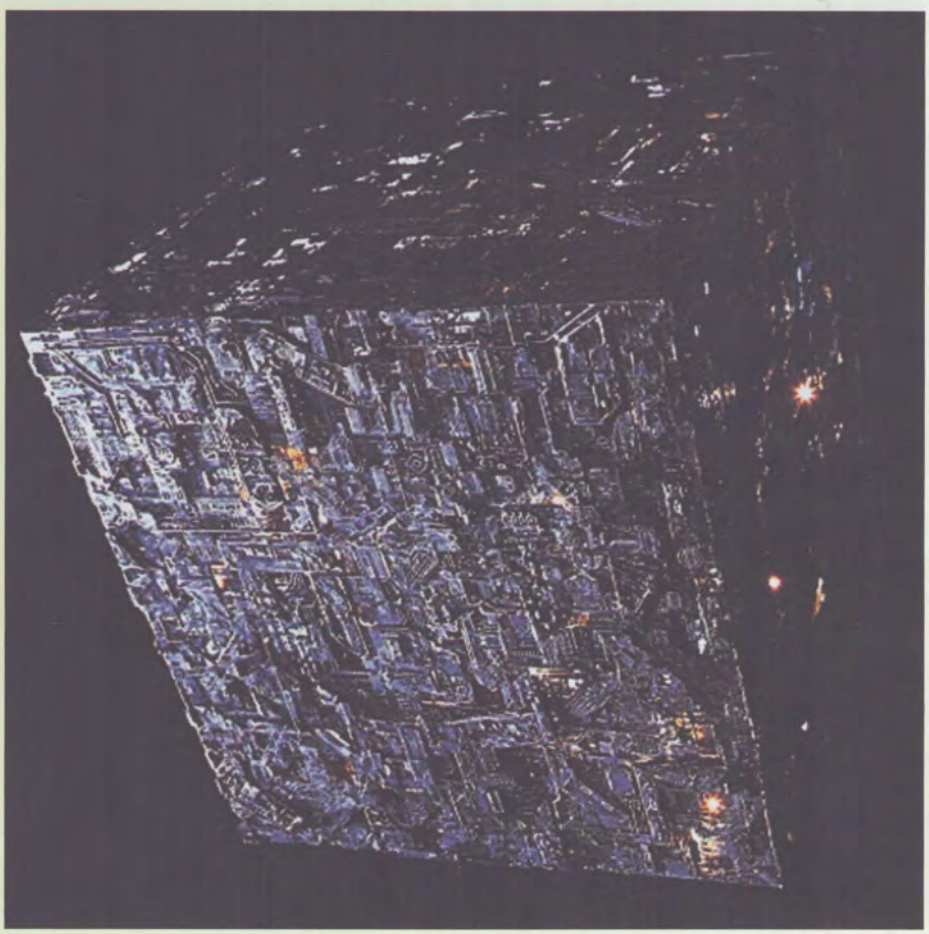
Eşitlik insanın pratik içinde kendi varlığının bilincine varması dolayısıyla, öteki'ni kendi eşiti olarak bilmesidir. Eşitlik, Fransızcada insanın özünün birliğini ifade eder, insanın kendi türünü algılaması ve diğerlerine tavrında, ortaklığı pratikte gerçekleştirmesidir.

Karl Marx, Friedrich Engels, *(Kutsal Aile)*

Birey ya da topluluklar arasında her insan ilişkisi, birlikteliğin tanımlanabileceği ortak bir dünya kurgusu yaratır. Ayrılmak bu ortak dünyanın yıkılmasıyla mümkündür, bu yüzden zordur, çünkü içinde yıkım vardır. Her birliktelikten ayrılmak zordur ama bir sevgiliden ayrılmanın dinamiği, belki de diğer bütün birliktelik biçimlerinden çıkmanın ve ayrılmanın ne anlama geldiğini görmeye yardımcı olabilir.

Ayrılabilmek için "ben" ile "öteki" arasındaki sınırları tanıyabilmek gerekir. Bir sınırı tanıyabilmek içinse, bu sınırın nasıl çizildiğini hatırlamak ve sınır duygusunun sonucu olarak ortaya çıkması gereken, bir içerisi ile bir dışarının kabul edilmesi gerekir. Oysa birliktelikte net bir iç ve dış ayrımı bulunamaz. Birliktelik bir diğerine yönelmekse, ağırlık merkezi tam da iç ve dış ayrımının ortadan kalkmasının üzerindedir. Birliktelik, kendinden vazgeçip ötekinin dünyasıyla bir tekliği arzulamakla tanımlanır. Birliktelik öncesinde kendini özenle koruyan ben, birliktelik içinde kendini kaybettiyse, bazı kapılar yer değiştirmiş, ben birlikteliğin

koşullarına uyumlu hale gelmiş, hayat bilgisi birlikteliğin ufuklarına göre şekillenmiş ise, dış neresidir ve çıkışa nereden başlanacaktır? Ayrılmak için gerekli ilk adımı yani dışarıya götürecek yön duygusunu oluşturabilmek için birlikteliğin nerede başlayıp nerede bittiğini görebilmek gerekir. Birliktelik, oluşturduğu kendine mahsus dil evreninde, çiftler arasındaki sayısız alışveriş, ortak sosyallik ve onun içinde belirlenen konumlarla kapalı bir ağ oluşturur. Öyle ki birliktelik için, zaman içinde oluşturduğu kendi kültürel coğrafyasının bir dışını tahayyül etmek imkânsızlaşır; öyle ki birliktelik önce ve sonrayı, şimdi ve biraz önceyi, kendimin birliktelikten önceki halini, yani zamanın düz ve rutin çizgisini yok etmiş olabilir. Ortak tarih, "kendi"'nin tarihine rağmen gelişir, "ben"in tarihi, "biz"in lehine vazgeçmenin tarihine dönüşür. Ayrılabilmek için birlikteliğin oluşturduğu dışa kapalı, bir bütünlük yanılsamasına bağımlı "ben"i görebilmek gerekir, ama böyle bir görüş için bir dışarısı olmalı, "kendi"min olmadığı bir yer! Ego için "ben"in kendisini kaybettiğini kabul etmek "o"ndan bir imkânsızı istemektir, ego tamlık yanılsaması için vardır. Ego beğenilmek ister, bu beğenilmenin asli kaynağı sevgililik ilişkisine girdiği, tutku nesnesi olan diğeridir. "O"nun ölçüleri, sevgilinin gözleridir, onlar "ben"in aynasıdır ama bu kırık bir aynadır, hatta bazen lunaparktakiler gibi "ben"i komik ve amorf gösterirler. Bu iki tarafın da niyetinden bağımsız oluşan bir görüntüdür. "Ben" o görüntüyle kurduğu ilişki aracılığıyla "kendi"ni ötekinin aynasına hapsetmiştir. Aynada gördüklerimize inanmak istemeyiz, bu yüzden o ayna, isyanla, şiddetle defalarca kırılmıştır. Bir diğerinin kendim hakkındaki iddialarını anlamaya çalıştığım o her teşebbüs, aynanın, yani ötekinin sırrını çözmeye kalkışmaktır. Birliktelikte tutkuyla savunduğumuz iddialarımız sadece bu sırlı labirentteki kaybolmayı derinleştirir; "kendi"nin olmadığı, birlikteliğin oluşturduğu o coğrafyada bir orta nokta aramak ancak uçlara götürür, yön duygusu yanılsamaların travmasıyla kaybedilmiştir. Ben ötekinin istediği ben olmak ister, ama bu istemini muhalefet diliyle ifade eder, paralel olarak bu istem hiçbir zaman tam anlamıyla öteki tarafından tasdiklenemez, çünkü ayna kırıktır. Öteki, "ben"in yanılsatıcı aynadaki kendine benzeme çabalarını rutin olarak "yanlış" anlar. Ötekini elde etmeye, "ben" kendisini ispatlamaya çalıştıkça, aynada bulduğu kendisi, egoyu mutsuz eder; eksiklik kaçınılmazdır, çünkü aynada, yani diğerinin bize kendi algılamasıyla sentezleyip sunduğu yansımayla özdeşleşmek imkânsız, bu yolla ulaşılmaya çalışılan tamlıksa bir yanılsamadır. Kendimizin bir başkasıyla girdiği ilişkide çizgiler belirsizdir, kendilik tanımlanamaz, hep bir eksiklik vardır, bir başkasının "ben"i nasıl anladığı tam olarak "kendi"mi yansıtmaz. Ama bu eksikliğe rağmen öznelliklerin böylesine yoğun ve belirleyici olduğu bir bağlamda, kendi, ben ve ego arasındaki trafik, hep ötekinin durduğu yere göre belirlenir. Bu gösterme işlemi, "ben"i yabancılaştırır, "kendi"me ait tepkiler bana "mış gibi" gelir, onları tanıyamam. Duygularım "ben"e aidiyetlerini kaybeder. Ayrılmak teşebbüsü, kendimle öteki arasına bir sınır çizme çabası olarak, tam da kendi karşıtını, ben ile öteki arasındaki sınırın belirsizliğini görünür hale getirir. Bir yanda fragmanlara ayrılmış, birliktelikteki yansımalarıyla bir başka, kapalı dünyadaki ben, öte yanda ayrılmanın tedirginliği, yılgınlığı ve öfkesiyle yüklü histerik kendim, ikisinin arasındaki o belirsiz çizgide bunları bir arada tutmaya çalışan ego. Ayrılığın haletiruhiyesi, sınırda örgütlenmiş bir kişiliğe geçiştir, böyle bir "sınırda" hiçbir organizasyon tam anlamıyla işlevsel olamayacağı için o kişilik "bozuktur".

Ayrılığı bir süreç olarak anlamak için, aydınlatıcı tutarsızlıklarıyla beraber Sınırdaki Kişilik Bozukluğu kavramının çözümlenmesinin yardımcı olabileceğini düşünüyorum. Çünkü bu kavram 20. yüzyılın ayrılık kültürünün yansıdığı bir sürecin hikâyesi, yani kavramın ifade etmeye çalıştığı "tıbbi tanı" kadar, kendisinin ortaya çıkış tarihi de ayrılıkla ilgili önemli şeyler anlatıyor. Sınırdaki Kişilik Bozukluğu, bugün DSM-V'te (Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı) bir hastalık olarak tanımlanıyor. Bu kavram daha çok Freudçu psikoanalizin dışında, ilk olarak İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde ortaya çıkmıştı. İnsan davranışlarının ve ülkelerin sınırlarının tamamen bir karmaşaya sürüklendiği, ülkelerin ve insanların birbirinden hızla ayrıldığı, bu ayrılıkların savaş anlamına geldiği, ayrılıkçı hareketlerin anksiyeteyle eşleştiği o yıllarda, ilk olarak Adam Stern tarafından nevroz ve psikoz arasında kararsız durumu tanımlamak için kullanılmıştır. Sınırdaki Kişilik Bozukluğu kavramının kişilik organizasyonunu tanımlamak şeklindeki gelişiminde önemli rol oynayan Kernberg, bu "bozukluğun" klasik anlamda belirtilerinin olmadığını ama bir grup psikopatolojinin değişik kurgular (constellations) içinde görece istikrarlı bir şekilde bir arada bulunmasıyla oluştuğunu söyler. Bu kurguyu (patolojik ego organizasyonu) şu yansımaların gözlenmesiyle tanımlar;

1- Anksiyete.
2- Polisemptomatik nevrozlar (örneğin "paranoya ile birlikte hipokondri ya da başka nevrotik bulguların iç içe gelişmesi").
3- Değişik biçimler alabilecek sapkın seks eğilimleri (aldatmak dahil).
4- Klasik pre-psikotik, paranoid, şizoid ve hipomanik nitelikte ancak depresif olmayan karakter organizasyonları.
5- Kontrolsüzlük, nevrozlar ve bağımlılıklar.
6- Karakter tutarsızlıkları (patolojik yalancılık gibi).
(Juliet Flower MacCannell, University of California, Irvine)

Kernberg, Sınırdaki Kişilik Bozukluğunun anti-sosyal davranışlara yol açabileceğini söyler; "kendi"nin fragmanlaşması tutku objesinin kaybıyla iç içe geçer, "dışardaki" nesneler uzaklaşır ve nesne ilişkileri giderek akıcılık kazanır, hiçbir nesne istikrarlı bir bağlılık yaratamaz. Bu durum giderek artan bir şekilde derinlerdeki narsistik yapıyı öne çıkarır. Ego istikrarlı kalırken, ilkel geçmişten korku temelinde içselleştirilmiş nesnelere doğru bir gerileme yaşanır, buna karşın

iyi nesnelere bağlanma ve içselleştirme kapasitesi düşer. Ayrılık, ayrılık korkusunun insanı bencilleştirmesi sürecidir. Bu bencilleşme kendi çevresinde "facialar" yaratan bir insan tipi ortaya çıkarır.
Her ne kadar Kernberg, klasik psikoanalitik teoriye olan sadakatiyle bilinse de, Kernberg'in etkisiyle oluşan Sınırdaki Kişilik Bozukluğu kavramına psikoanalitik açıdan birçok eleştiri getirilmiştir. Heinz Kohut, Kernberg'i, danışma ilişkisinde danışmanın rolünü yanlış konumlandırmakla eleştirir. Kohut danışanın kendisini en iyi bilen kişi olduğunu, Kernberg'in narsistik talepkârlık olarak algıladığı ve reddedilmesi gerektiğini tavsiye ettiği davranışların, danışanın geçmişindeki ihmali konsolide etmeye yönelik, kendini tedavi etme çabası olarak değerlendirilmesi gerektiğini öne sürer.

Aynı alanda bir diğer eleştiri Kernberg'in teşhis için önerdiği belirteçlerin, doktorun yargısına hatta dünya görüşüne bağımlı olması ile ilgilidir. Juliet Flower MacCannell (University of California, Irvine-Konturen dergisinin üçüncü sayısında 2010 yılında yayımlanan makalesi "Drawing Lines: From Kernberg and Haraway to Lacan and Beyond" bu konuyla ilgili daha geniş açıklama için okumaya değer), Kernberg'in yaklaşımının insanların içinde bulunduğu çağın toplumsal yargılarına göre neyin sapkınlık neyin doğru davranış olduğuyla ilgili bir geribildirime başvurmaksızın, mesela "aldatmayı" bir cins sapkınlık olarak tanımlaması yönünden eleştirir. MacCannell'e göre, Freudyen bakış açısı insanı her zaman başka insanlarla materyal dünya ve emekle ilişkileri içinde kavrar. Freud, her öznenin "tıpkı bir zincirin halkaları gibi diğer öznelere bağlandığını", özne istese de istemese de bu bağlantı zinciri içinde düşünülmesi gerektiğini öne sürer. '60'lardaki cinsel özgürlük hareketinin pratiklerinin o dönem sapıklık olarak düşünüldüğünü, ama zaman içinde sosyolojik açıdan bu hareketin doğuşunun toplumun ilerlemesine paralel bir doğal yenileyici talep olduğu anlaşılmıştı. Freud'un birbiriyle sürekli ilişki içindeki bireylerin birbirinin ihtiyaçlarını yansıttığı saptamasından bakarsak, '60'ların devrimci hareketlerinin, toplumun ihtiyacı olan yenilenmenin aracısı konumunda olduğu düşünülebilir. Belki bu noktada şu soruyu sormak gerekir; eğer Freudyen teori bireylerin arasında bir kopukluk olmadığın hatta her bireyin toplumsal yansımalar zincirinde bir iletişim ve temas noktası olduğunu öne sürüyorsa, belki sorgulanması gereken "sınır çizmek" ya da "ayrılık" kavramının kendisidir.

Donna Haraway bu sorgulamayı "Siborg Manifestosu: Geç Yirminci Yüzyılda Bilim, Teknoloji ve Sosyalist-Feminizm" isimli yazısında şöyle ifade eder:

"Siborg, kısmiliğe, ironiye, mahremiyete ve sapkınlığa, denebilir ki kararlılıkla bağlanmıştır. Dolayısıyla, siborg muhaliftir, ütopyacıdır ve masumiyet ile hiç alakalı değildir.
Yapısı artık kamusal/özel karşıtlığıyla belirlenmeyen siborg, kısmen *oikos*, yani hanede gerçekleşen bir toplumsal ilişkiler devrimine dayalı teknolojik *uçları* tanımlar. Doğa ve kültür yeni baştan derlenmiştir; artık birinin diğeri tarafından kendine dahil edilmesi ya da diğerince bir temellük ilişkisine kaynak yapılması gibi bir durumdan söz edilemez. Siborg dünyasında geçerli olacak olan *sorunsal, (ilişkilerin sürekliliği değil ama doğası anlamında)* kutup*çuluk* ve hiyerarşik tahakküm ilişkileri dahil olmak üzere parçalardan bütünler oluşturan ilişkilerdir." (Osman Akınhay çevirisinden [italikteki küçük düzeltmeler ve ekler bana ait] Agora Kitaplığı, 1991)

Haraway stratejik olarak iki tarihsel katmanın belirleyiciliğini hedef almaktadır: Bir yandan 19. yüzyılda aydınlanmanın yarattığı parçalanmaya yönelik bir tepki olarak Hegel'in yazılarında kristalize olan, toptancı ve soyut romantik bütünlük/birliktelik özlemine; öte yandan, 20. yüzyıl boyunca kültür tarihimizi belirleyen sınırlar çizme, parçalara ayırma, parçaları tanımlama ve farkların ayrılıklara dönüştüğü analitik düşünce geleneğine meydan okur. Haraway'in siborg manifestosu, tekeşliliğin ve hetero cinseyetçiliğin yarattığı izolasyon ve anksiyeteleri ve bunlara dayanan ayrılık kavramını, o kavramın yıkıcı süreçlerini, ayrılık sorunsalını kadük hale getirmek yoluyla cevaplayan bir manevradır. Bu manevra basitçe bilimkurgu dünyasında gelecek olarak anlatılanın, bir optik düzeltmeyle, bugünün gerçekliği olarak tanınmasına dayanır. Haraway'in "son ironi" olarak tanımladığı bu manevranın imkânlı hale gelebilmesi için hem bireyin (parçanın) otonomisini hem de bugün artık Facebook, Twitter gibi teknolojik gelişmelerin hayatımıza uygulanmasıyla görünür hale gelen ayrılmanın imkânsızlığını kabul etmek gerekmektedir. Bu bakımdan siborg olduğumuz gerçeğini tanımak, ayrılık kültürünün yıkıcılığına karşı bir aksiyondur; çünkü o bir teşebbüs halinde kalan ve kalması mukaderrat, gerekli ama imkânsız bireyselleşmenin, bu teşebbüs içerisinde ortaya çıkan Sınırdaki Kişilik Bozukluğu'nun, onaylamak ve sürekliliğin güvenliği yoluyla "tedavi" edilmesidir.

Tuba AKYOL

Ayrılık günlüğü

Ayrılığın en beteri, artık siz birlikteyken ayrı olmaya alışmışken, öylece yuvarlanıp giderken, rahatsızlığı kanıksamış hatta kader gibi benimsemiş, tevekkülle kabul etmişken, hiç beklemediğiniz anda geliverir.

© AVP2011

kavga
Faili meçhul bir cinayet işlendi bu sabah. Bir ilişki öldürüldü. Az sonra, belki çok sonra da... Acını pişmanlıkla kızgınlık arasına sandviç yapıp yanında gözyaşınla yiyeceksin.
Şimdi içinde bir ilişki leşiyle öylece oturmaktasın...
İçimde bir ilişki leşiyle oturuyorum. Üstelik daha ayrılmadık bile.

ayrılık
Ayrılık sevginin değil, hayat karşısında artık yan yana, omuz omuza, el ele durma arzusunun bitmesi demek. Sevgiyi bitiren, nefrete dönüştüren, ayrıldıktan sonra ayrılamamak.

dışarda
Size de olmuştur. Bir gün camın önünde dikilmişsinizdir. İçinizde içe dokunan bir şarkı çalmaktadır. Dışarı bakmışsınızdır. Dışarıda hayat vardır. Siz dışarıdaki hayatın dışındasınızdır.

ayrılık
Hayır. Tanrım. Hayır. Tanrım. Hayır. Hayır.
Bugün olmaz.
Bugün ayrılamayız.

intihar
...şimdi içinde bir ilişki leşiyle öylece oturmaktasın. Faili meçhul bir cinayet işlendi, bir ilişki öldürüldü. Sen şimdi bir suçlu aramaktasın. Keşke pişmanlık-kızgınlık sarkacına girmeden önce katili yakalasan.
Fakat suçluyu yanlış yerde aramaktasın. Suçlu sen değilsin. Suçlu o değil. Suçlu öteki değil.
Katil uşak değil.
İlişki bunu kaç kere denedi, ancak becerebildi.
İlişkin cinayet süsü vererek intihar etti.

ayrılık
Ayrılığın en beteri, artık siz birlikteyken ayrı olmaya alışmışken, öylece yuvarlanıp giderken, rahatsızlığı kanıksamış hatta kader gibi benimsemiş, tevekkülle kabul etmişken, hiç beklemediğiniz anda geliverir.

depresyona ilaç
Kendinizi seviniz. Her sabah aynaya bakıp kendinize gülümseyiniz. Siz bu dünyadaki en şahane şeysiniz. Güzelsiniz, zekisiniz, iyi kalplisiniz...
Tamam, bir kusurunuz var. Pek dürüst değilsiniz. O kadar da güzel, zeki ve iyi kalpli olmayabilirsiniz.

nasılsın?
Kiminle karşılaşsam acır gibi başını yana kırıyor, "Nasılsın?" diye soruyor.
Bu kadar masum bir soru nasıl bu kadar sinir bozucu olabiliyor?

iyiyim
Siz bugünlerde her sabah itinayla makyaj yapıyor, hiç olmadığınız kadar şık çıkıyorsunuz insan içine. Sürekli gülümsüyor, neşeli şarkılar söylüyor, yüksek sesle kahkaha atıyorsunuz. Aniden kültür bitkisi oldunuz; kitap okuyor, vizyona giren hiçbir filmi kaçırmıyor, konserlere, hatta tiyatroya gidiyorsunuz.
"Ben meğer ne acılar çekmişim" diyorsunuz.
"Zaten salağın tekiydi" diyorsunuz.
"İyi ki bitti" diyorsunuz.
"Dünya varmış" diyorsunuz. Siz bugünlerde çok mutlusunuz.
Sahi mutlu musunuz?
Kimi kandırıyorsunuz?
Önünüzdeki yemeği didik didik edip bir kenara iterken yoksa siz içinizdeki üzüntüyü bol acılı kebap üstüne baklavayla mı besliyorsunuz?

teselli
Dönecek. ("Romantik İroni" kitabından.)

Zeynep TALAY

Yaşam kıvrımları ya da "usta"dan ayrılış: Harold Bloom ve Romantik Kendilik

Genç şairle onu önceleyen usta şair/şairler arasındaki ilişki Freudyen anlamda baba-oğul arasındaki ilişkiye benzer. (...) Öncül şairden, üstattan, gelenekten ayrılma, biricik olma çabasıdır. Etkilenme endişesi hem bir ayrılık endişesidir hem de kişileştirilmiş, vücuda getirilmiş süperego'nun ölümünden korkmadır.

Bir yaradılış hikâyesi olmayan din yoktur. "Tanrı evreni yarattı" deriz, 'Tanrı evreni icat etti" ya da "üretti" demeyiz. Çünkü Tanrı "özgün" bir şey yaratmıştır, hiç yoktan var etmiştir. George Steiner özgünlüğün *(originality)* iki kavramı arasında bir ayrım yapar: yaratım *(creation)* ve icat *(invention)*. İlki, bir şeyin hiç yoktan, *ex nihilo*, varlık, mevcudiyet kazanmasıdır; Steiner bunun teolojide, felsefede, edebiyat ve sanatta önemli bir kavram olduğunu belirtir.[1] Felsefede bir şeyin "orijin"ini araştırma elzem bir konu olmuştur. Pre-Sokratikler evrenin ilk ilkesini su, hava, ateş ya da toprak maddelerinden biriyle açıklamaya çalışmışlar, Platon ise değişen bir şeyin evrenin ilk ilkesi olamayacağını, çünkü değişimin duygular dünyasına ait olduğunu ve bunun için de değişmeyen bir Varlık'ın ya da İlk Neden'in olması gerektiğini iddia etmiştir. Leibniz'in Yeter Neden İlkesi ise bütün varlıkların Tanrı'nın iradesiyle yaratıldığını iddia eder; bu da sadece tekilliklerin olduğu, yani Tanrı'nın her şeyi bir kere yarattığı ve bunun için de her şeyin biricik ve özgün olduğu anlamına gelir. Bergson da kendisini yaratıcılık *élan*'ıyla (dirilik, canlılık, yaşama gücü) meşgul etmiştir. Romantik dönem yazarları da yaratım olarak özgünlük kavramı üzerine derinlemesine düşünmüşler ve basit taklitler oldukları gerekçesiyle yazının kendini yineleyen biçimlerine karşı çıkmışlardır. Bu anlamda, pastiş, parodi gibi janrlar değersiz ve yaratıcılıktan uzak görülmüştür. Öte tarafta da icat ya da yeniden-düzenlemeye *(recombination)* dayanan özgünlük kuramları vardır. Bu kuramlar hiç yoktan yeni bir şey üretmeyi, yazmayı reddederler: özgün bir yazar ya da sanatçı halihazırda olan şeyleri tekrarlar, farklı bir biçimde bir araya koyar, ama bunu oldukça dâhi bir şekilde yapar.

Görünen o ki, "Tradition and the Individual Talent" ["Gelenek ve Bireysel Yetenek"] adlı ünlü makalesinde T. S. Eliot bir özgünlük fikrini, ama daha çok icat etmeye dayalı özgünlüğü savunmaktadır. Eliot, bir şairi takdir ettiğimiz zaman, o şairin özgünlüğünü görmek isteriz, onu kendisinden

[1] George Steiner, *Grammars of Creation* [Yaratımın Dilbilgileri], (London: Faber and Faber, 2001), s. 14.

© ONUR KIRKAÇ

önce gelenlerden farklı kılan şeyin ne olduğunu arar gözlerimiz, der. Ancak şöyle devam eder: "eğer bir şaire bu önyargıyla yaklaşmayı bırakırsak, o şairin şiirlerinin sadece en iyi değil, en özgün gözüken kısımlarında bile ölmüş şairlerin, öncüllerin kendi ölümsüzlüklerini kuvvetli bir biçimde dillendirdiklerini görürüz."[2]
Başka bir deyişle, Eliot özgünlük paradoksuna değinmektedir: bir şeye yeni, orijinal diyebilmek için tanıma, tanıyabilme gereklidir, böyle bir tanıma sadece halihazırda olan bilgiden, yani gelenekten gelir. Thomas McFarland'a göre bu paradoksu çözme yolunda atılmış her adım hiçlikle sonuçlanır.[3] Platon'un Homeros'la[4] çekişmesi Batı edebiyatının ana çatışmasıdır, bu tam da orijinallik paradoksunun kendisini ifşa ettiği yerdir: Platon ile Homeros arasındaki cezbedilme/reddetme gerilimi, orijinallik paradoksunu kuran birey/gelenek gerilimine benzer.[5] Harold Bloom da *The Anxiety of Influence: A Theory of Poetry* [Etkilenme Endişesi: Bir Şiir Kuramı] adlı kitabında özellikle Shakespeare sonrası romantik şiirdeki gerilimlere, mücadelelere bakar.

[2] T. S. Eliot, 'Tradition and the Individual Talent' ['Gelenek ve Bireysel Yetenek'], *Perspecta*, Vol. 19, MIT, 1982, s. 36-42.

[3] Thomas McFarland, "The Originality Paradox" ["Özgünlük Paradoksu"], *New Literary History*, Vol. 5, No. 3, History and Criticism: I (Bahar, 1974), s. 448

[4] Platon "Devlet"in 3. bölümünde *mimesis* (taklit) kavramından bahseder ve düz anlatım ile taklit yoluyla ifade edilen anlatım arasında bir ayrım yapar. Bu noktada Sokrates "İlyada"nın başındaki bir sahneden bahseder: rahip Agamemnon'dan kızını bırakmasını ister. Burada Homeros önce hikâye anlatıcıdır, sonra yaşlı rahip olur, bizi yaşlı bir adamın konuştuğuna ikna eder. İşte Sokrates'e ya da Platon'a göre bu tarz anlatım *taklitçidir*. Ozanlar bu şekilde taklit yoluyla her an farklı bir kişiliğe bürünebilirler, sabit bir kendilikleri yoktur. Her ne kadar Platon genel anlamda ozanları, özellikle "Devlet"te de Homeros'u bu taklitçi anlatımdan dolayı eleştirse de kendisinin de oldukça şiirsel, diyalojik bir anlatımı vardır.

[5] McFarland, s. 468

Yaşam Kıvrımları: Harold Bloom

Harold Bloom orijinallik, özgünlük tartışmalarına bambaşka bir boyut getirir. Bu başkalık, Bloom'un hem Freud'dan etkilenmiş düşünce ve dilinden hem de takıntılı bir Yahudi mistisizminden kaynaklanmaktadır. Bu arka planın ışığında, denebilir ki, Bloom bize sadece bir "şiir kuramı" sunmaz, aynı zamanda bir "yaşam kuramı" da sunar, başka bir deyişle, Bloom'da "şiir kuramı" bir "yaşam kuramı" haline gelir. Peki nedir bu şiir kuramı ya da yaşam kuramı?
Çok kaba tabiriyle Bloom, edebi bir ifade olarak şiirin özgünlük sorunuyla ilgili endişeyi aşma çabasından başka bir şey olmadığını iddia eder. Şiirsel yaratı bir etkilenme endişesi, kendinden önce gelen *ustayı* bir *yanlış okuma*, bir tersine çevirme disiplinidir. Şöyle der Bloom:

© ONUR KIRKAÇ

> Şiirsel etkilenme -iki güçlü, özgün şair söz konusu olduğunda- her zaman kendini önceleyen şairin yanlış okunmasıyla ilerler; bu gerçekte ve zorunlu olarak bir yanlış yorumlama olan yaratıcı bir düzeltmedir, revizyondur. Renkli şiirsel etkilenme tarihi, ki bu Rönesans'tan beri Batı şiirinin ana geleneğidir, bir endişe ve kendini-koruma karikatürü, çarpıtma, tersine çevirme, onsuz şu an sahip olduğumuz modern şiirin varolamayacağı kasti bir yeniden gözden geçirmedir.[6]

Başka bir deyişle, genç şairle onu önceleyen usta şair/şairler arasındaki ilişki Freudyen anlamda baba-oğul arasındaki ilişkiye benzer. Ama burada şuna dikkat etmeliyiz: "etkilenme" bir metafordur ve etkilenme endişesi güçlü bir yanlış okuma ediminin sebebi değil, *sonucudur*.[7] Ayrıca, her ne kadar Bloom çokça Freud terminolojisinden faydalanmış olsa da, "etkilenme endişesi" derken ödipal bir çekişmeden bahsetmez. Bloom, Freudyen bir Shakespeare okumasının değil, Shakespeareyen bir Freud okumasının, Freud'un bir Hamlet kompleksinden mustarip olduğunu ifşa ettiğini söyler. Hamlet'in intikam arzusunu, anneye duyulan arzuyla açıklamak pek mümkün değildir. Oğul-Hamlet aynı adı taşıyan babadan, *Baba-Hamlet*'ten[8] intikam almak ister, babasına karşı duyduğu erotik rekabet hissinden dolayı değil, kendi adını geri almak, gerçek, *biricik* Hamlet olabilmek için. Aksi takdirde, biliyordur ki, esas hayalet kendisidir. Nitekim, Agata Bielik-Robson da Bloom'un oğul/şair analizinin ödipal çatışma olarak yorumlanmasının ana hususu kaçırmak olduğunu iddia eder:

> Ödipal çekişme, ifadenin gerçek anlamında kavranamayacak daha temel, daha çatışmacı bir tavır için sadece bir figürdür: "farklı olmak," sonsuz tefekkürün düzenleyici bağlamının ötesinde *tekil* olmak ve başka biriyle karıştırılmamak, kopya ya da replika olmamak gibi en temel fantezi-arzunun dolaylı, mecazi ifadesidir.[9]

Bloom'un betimlediği genç şairle onu önceleyen üstatlar arasında ki psikolojik *agon* (çekişme, mücadele) yaşamın önce ölümden kurtulmak, sonra da kendi *özgün* ölümünü yaşamak için girdiği çatışmadan başka bir şey değildir. Bu düşüncenin kendisi Freud'un "Haz İlkesinin Ötesinde"sinde derinlemesine incelenmiştir: yaşam, *tekil* yaşam, ölüm tehdidiyle karşılaşır ve kendi ölümünü yaşamak, *kendi* ölümünü ölmek -özgünlüğüne ulaşmak- umuduyla kıvrımlar çizmeye, dolambaçlı yollara girmeye başlar. Bloom'un betimlediği, bireyin -ya da romantik şairin- kendisinden önce gelen şairle/şairlerle ya da geleneğin travmatize eden etkisiyle girdiği şiirsel kavgada altı derece *(ratio)* ya da kıvrım vardır ve bu derecelerin her biri, tekil yaşamın -ki burada *ephebe*[10]-şair-şiirsel ölüme karşı aldığı belli bir savunma mekanizmasını temsil eder. Bu altı derece şunlardır: *Clinamen, tessera, kenosis, daemonisation, askesis ve apophrades*. Bloom'un şiirsel kuramında bu derecelerden her biri hem *ephebe*'nin ya da genç-şairin, edebi geleneğe katılmasının zorunluluğunu -ya da ölümün kaçınılmazlığını- kabullendiği, hem de arkasında kendine ait bir iz bırakmadan bu geleneğe katılmaya isyan ettiği savunma mekanizmasıdır. Başka bir deyişle Bloom'un iddiası, hatta spekülasyonu şudur: *bu savunma mekanizmaları şu ya da bu şekilde ephebe'nin kendisini önceleyen "ustayı", ustadan ayrılabilmek adına yanlış okumasıdır.* Her bir derece bir yanlış okuma yöntemidir. Öncül şairden, üstattan, gelenekten *ayrılma, biricik* olma çabasıdır. Etkilenme endişesi hem bir ayrılık endişesidir, hem de kişileştirilmiş, vücuda getirilmiş *superego*'nun ölümünden korkmadır.[11] Bu derecelere kısaca değinmekte yarar var:

Clinamen: *ephebe*'nin ilk savunma kıvrımı, kendini önceleyenle direkt özdeşim kurmaktan sapmak.

Tessera: Bloom'un "aykırı tamamlanma" *(antithetical completion)* dediği ikinci manevradır. Terim (ki mozaik işi demektir) gizli Pisagor ritüellerinden alınmıştır. Bu ritüellerde kişilere kasıtlı olarak kırılmış büyük bir objenin küçük bir parçası veriliyordu, böylece de kişiler bu parçaları bir araya getirerek aynı mezhep üyeleri olarak birbirlerini tanıyabiliyorlardı. Bloom "usta"yla ephebe arasında gizli bir bağ vardır, demek istemektedir.

Kenosis: Aziz Paul'dan alınmış bir terimdir, insan olmak için kendi tanrısal konumunu reddeden İsa'ya gönderme yapmaktadır. Kendisini önceleyenle bir kesintiyi, devamsızlığı belirtir.

Daemonisation: Bloom'un kendi terimi olup, W. B. Yeats'in Altın Şafak Hermetik Cemiyeti'ne (Hermetik Order of the Golden Dawn) kabul edildiğinde aldığı gizli isme gönderme yapmaktadır: *Demon Est Deus Inversus*. Bu derecede *ephebe*'nin kendisini önceleyene tavrı cesur ve kavgacı bir hal alır.

Askesis: Bu konum, ortaçağdaki "kayıp ile kazanç" anlayışını vurgulayan kendini-feda etme, kendini-sakatlama pratiklerine gönderme yapar. Bu derecede *ephebe*, tam anlamıyla özgünleşmek, bireyleşmek adına, hâlâ kendisini önceleyenin etkisinde olarak, kendi şiirsel benliğinin büyük bir parçasından vazgeçmesi gerektiğini anlar.

Apophrades: Yunanca kelime, ölen kişinin yaşadığı eve döndüğü "talihsiz günler" ritüelidir. Son derecede *ephebe* sonunda önceleyenin kendi üzerindeki etkisini kabullenir. Sonradan gelen şair, kendisini önceleyen ustanın etkisine tamamen açık hale gelir.

Bütün bunlara ek olarak da her bir derece, Freud'un savunma mekanizmalarından birine tekabül eden retorik bir figüre gönderme yapar diyebiliriz: *Clinamen*, ironi ve tepki formasyonu; *tessera*, ad

---

[6] Harold Bloom, *The Anxiety of Influence* [Etkilenme Endişesi], (Oxford: Oxford University Press, 1997), s. 30.

[7] Bloom, önsöz, xxiii.

[8] Hamlet'in babasının adı da Hamlet'tir.

[9] Agata Bielik-Robson, *The Saving Lie: Harold Bloom and Deconstruction* [Kurtarıcı Yalan: Harold Bloom ve Yapıbozum], (Illinois: Northwestern University Press, 2011), s. 84.

[10] Eski Yunan'da 18-20 yaşlarındaki vatandaşlığa yeni adım atmış delikanlıdır.

[11] Bloom, s. 58.

aktarması *(synecdoche)* ve tersine çevirme *(reversal)*; kenosis, kinaye *(metonymy)* ve anlamı çözme; *daemonisation*, abartma *(hyperbole)* ve bastırma *(repression)*; *askesis*, metafor ve süblimleştirme *(sublimation)*; *apophrades*, öteleme *(metalepsis)* ve içe-atım *(introjection)*.[12] Bloom bu retorik figürlerle savunma mekanizmaları arasındaki ilişkiyi Nietzsche'nin retorik psikolojisiyle verir: kinayeler, metaforlar, kısacası her türlü retorik figür gerçekliğin, hakikatin öldürücü gücünden ve bununla ilişkili olarak da dilin kemikleştiren, sabitleyen mekanizmasından kaçma stratejisidir. Her ne kadar Nietzsche metafor kullanımına karşı bizi uyarsa da, zamanla metaforların, kinayelerin katılaşıp, dönüşüp, kendi metaforluklarını kaybedip bir kavram haline gelme ve bunun için de "hakikat"miş gibi işleme olasılıkları olduğunu söylese de, aynı zamanda metafor icadı biz insan varlığının sanatsal yaratıcılığının bir göstergesidir, der. Yazının başında Bloom'da "şiir kuramı" bir "yaşam kuramı" haline gelir, dedik. Bu konuda Freud'u takip eder Bloom: yaşamı ve ölümü metaforikleştirir ya da yaşamın savunma mekanizmaları, bir şiirin savunma mekanizmalarıyla aynıdır, der: "her ikisi de yok eden, kemikleştiren gerçekliğin/dilin dönüşüne karşı savunmaya geçen betimlemelerin gücünü kullanır."[13] İşte bunun için de Bloom modern şairlere, özellikle de Romantiklere bakar: bu mekanizmaların test edileceği en uygun yerdir Romantik şiir. Bloom'un kendi Romantizm tanımına göre de bu dönem Milton'la başlar. Shakespeare[14] Milton'ın babası, Milton Wordsworth'un, Wodsworth Shelley ve Keats'in babasıdır. Virgil de Dante'nin babasıdır. Bu bağlamda Dante'nin, "İlahi Komedya"yı rasyonelliğin, bilimin, sanatın dili olan Latince yerine, anne-dili olan İtalyanca yazması, dahası kendi dönemi için oldukça sıra dışı bir şey daha yapıp bir kadını, Beatrice'yi ana karakteri yapması da bir savunma mekanizması olarak görülebilir.

Büyük bir şairle *ephebe* arasındaki ilişki Tanrı'yla kendi imgesinde yarattığı insan arasındaki ilişkiye benzetilebilir, her ne kadar Milton'dan itibaren bu ilişkinin yerini sanatçıyla eseri arasındaki ilişki almış olsa da. İsa'yla Eski Yasa arasındaki ilişki de buna örnek olabilir: İsa yok etmek için değil, tamamlamak, görevi yerine getirmek için gelmiştir. Eski Ahit'in tamamı İncil'in babasıdır. Kabala'dan (Yahudi mistisizmi) bu kadar beslenen Bloom'un da kitaba kendi babasının babalığını reddeden şair *ephebe* olarak Milton'ın Lusifer'iyle (Şeytan) başlaması tuhaf değildir: Lusifer bütün bir modern şiirin başlangıcıdır, arketipidir, "güçlü şair" alegorisidir. Milton'ın "Kayıp Cennet"inin ilk dört kitabında Lusifer kendisini kendisinin yarattığını, öteki melekler gibi Tanrı tarafından yaratılmadığını ilan eder. Tanrı'nın edimlerini yanlış okur ve Hobbes'un kralı gibi hak ve hukukla değil, gelenekle yönetiyor diye Tanrı'yla dalga geçer ve şeylerin düzeninin bir anti-tezini önerir: "Benim iyim kötülük olsun" ("Evil be thou my good"). Lusifer'deki şiirsel yaratıcılığın vücut bulması, Milton'ın hikâyesinin gerçekten başlamasıyla, yani Tanrı'nın Oğlu'nun vücut bulması ve Lusifer'in de bunu reddetmesiyle başlar.[15] Lusifer donukluğun, anlaşılmazlığın sınırlarını temsil eder, Tanrı'yla insan varlığı arasındaki sınırdır. Şiirseldir, çünkü her ne kadar cennetten atılmış, cehenneme "düşmüş" olsa da, "geride kalan her şeyi toplamıştır". Benzer bir şekilde modern şair de, her ne kadar şiirsel geçmişin, geleneğin dilinde varoluyor ve bu dilde konuşuyor olsa da, *kendiliğinde* geriye kalan ne varsa toplamalıdır. Bloom "Neden şiir yazıyoruz?" sorusuna şu şekilde cevap verir: Potansiyel bir şair etkilenmenin diyalektiğini keşfettiği zaman, başka bir deyişle, şiirin hem kendisine içsel hem de dışsal bir şey olduğunu anladığı zaman, kendiliği içinde hiçbir şiirselliğin kalmamasıyla sonlanacak bir sürece girer. Ancak uzunca bir süre sonra kendisi dışında şiiri tekrar keşfetme gücünü bulur kendisinde. Her ne kadar bu kendiliği-tanıma (kabul etme), bir Yeniden Doğma olsa da, bu edimin kendisi hiçbir zaman tamamlanacak bir edim değildir.[16]

> Şiir onun *içindedir* ama o kendi dışındaki öteki şairler -büyük şairler- tarafından kurulmuş olmanın utancını ve harikuladeliğini deneyimler. Bu merkezde özgürlüğü kaybetmek, hiçbir zaman unutmamak ve tehdit edilmiş otonomluğun korkusunu her daim öğrenmek demektir.[17]

Giriş bölümünde özellikle Romantik şairlerin kendilerini özgünlük kavramıyla hiçbir dönemde olmadığı kadar meşgul ettiklerini söyledik. Böyle bir tavrın sebebi ya da sebeplerinden biri tarihsel bağlamda

---

[12] Bielik-Robson, s. 13.
[13] Bielik-Robson, s. 8.
[14] Shakespeare kasıtlı olarak kitapta incelenmemiştir, çünkü Shakespeare'in özgünlüğünü sorgulayacak konumda hissetmez kendisini Bloom: "Shakespeare bizi icat etti... dünyayı, dünyanın onu etkilediğinden daha fazla etkiledi." *Anxiety*, önsöz, xvi
[15] Bloom, s. 20.
[16] Bloom, s. 25.
[17] Bloom, s. 26.

aranmalıdır: Avrupa'da her geçen gün daha da yayılan kitlesel endüstrileşmeye bir tepkidir. Romantikler için mekanik reprodüksiyonun artmasıyla sanatın ve yaratıcılığın korunması elzem bir mesele haline gelmiştir. Bununla paralel olarak insan ruhunun makinelerle dolu bir dünyada mücadele etmek zorunda olduğu fikri de ortaya çıkmıştır. Romantik şiir kendiliğin, özgünlüğün keşfinde bir araç haline gelmiştir.

Başka bir deyişle, insan bilincine çok genel bir yaklaşım getiren Kant'ın ya da Hegel'in "*Ich denke*"sine ("düşünüyorum") ya da Descartes'ın "*Cogito ergo sum*"una ve düalist anlayışına karşılık, Bloom'un Kendilik'i, ya da Romantik Kendilik, farklılık, biriciklik için, ya da "*Ich bin*" (Ben) için mücadele eder. Romantik Kendilik "Freud'un *'id*'in olduğu yerde *ego* da olmalı'sını, *ego*'nun değil, Ben'in lehine yorumlar... Freud'un egosu, evrensel *Unbehagen*'ın (rahatsızlık, huzursuzluk) davetkâr olmayan dünyasındaki hayatta kalma çabasında sadece *olmak* ve *kabul edilmek* ister", romantik "Benlik/ Kendilik ise... kendi varlık şansını özgün bir yolla ele geçiren ayrı bir mevcudiyet olarak tanınmayı ister."[18] Freud'un "ego"su *id* ve *süperego*'yla ilişkisinde vardır, Romantik Kendilik ise "özben"i arar. "Hamlet'te olup da Oedipus'ta olmayan nedir?" diye sorar Lyotard, sonra da cevabı verir: "özdeşliğin imkânsızlığı."[19] Burada Yahudi anlayışına gönderme yapmaktadır Lyotard: Yahudi anlayışında Hıristiyanlıktaki gibi Oğul'da vücut bulmuş Baba yoktur; Baba'nın yerine geçme, onunla bir bütün olma yoktur; onun yerine çok daha belirgin bir farklılık, Baba'dan ayrılık söz konusudur. İşte Oedipus'ta olmayıp da güçlü şair figürü Hamlet'te olan budur: Romantik Kendilik Baba-Hamlet'in hayaletinden kurtulmak ister, Baba'yla özdeşimden kaçmak ister ama aynı zamanda da Baba'nın gücünü arzular.[20] Bunun için Romantik Kendilik yazar, çünkü yazarak *biricik* olmaya çalışır, kendi "kelimeler, kelimeler, kelimeleri"ini bulmaya çalışır. Romantik Kendilik "Tutunamayanlar"ın Turgut'udur: "Ben, Turgut *Özben*, Danimarka kralının oğlu."[21]

[18] Bielik-Robson, s. 85
[19] Alıntı, Bielik-Robson, s. 89
[20] Bkz. Bielik-Robson, s. 89
[21] Oğuz Atay, *Tutunamayanlar* (İstanbul: İletişim, 1992), s. 269.

Hülya UĞUR TANRIÖVER

Göçer genlerin intikamı: ayrılamamak...

Türkiye'de insanlar ayrılıkla pek zor baş ederler, ayrılamazlar. (...) Özgürlüğün bir yüzü ayrılabilmekse eğer, ayrılığın üstesinden gelebilmek de öteki yüzüdür.

© KADİR NAKİPLER

Ayrılık bir bağın, bir ilintinin kopması değildir yalnızca. Çoğu zaman buna bir mekândan uzaklaşma ve bir zaman değiştirme de eşlik eder. "Biz ayrıldık"ın ardında, bırakılmış bir ev, artık uğranmayacak bir sokak ya da mesela gecenin bağrında ıssız caddelerinde gezilen bir şehrin yitip gitmesi de vardır. Ki "geride/geriye" kalan mekânlar, her zaman "eskide kalan" bir zaman, yenisini kurarken yoruma göre "yakamızı bırakmayan" veya tersine deneyim adı altında bize eşlik eden bir zamanla iç içedir. Boşuna değildir tarihçilerin, sosyologların çağları ayırt ederken, veya dönüşen zihniyetleri irdelerken insan ve toplumların zaman ve mekânla ilişkilerindeki değişimi işaret etmeleri. Zira her değişim bir ayrılıktır aslında. Ayrılığın üstesinden gelebilenler değişime uyum gösterenlerdir. Devrimler geçmişe sünger çekmekten, beyaz sayfa açmaktan söz ederler. Açılan her beyaz sayfa, önceki yazılı sayfalardan ayrılmadır.
Bu saptamalardan hareketle bakıldığında Türkiye toplumunun nasıl bir çelişkiyi barındırdığını, o çelişkiyle sürekli yüzleşmek zorunda kaldığını ve bunu başaramadıkça da, kimi zaman trajik olay veya olgularda tezahür eden bir var oluşa sahip olduğunu görmek mümkündür. Toplumu oluşturan tüm halklar veya etnik, kültürel gruplar değilse bile, bunların önemli bir bölümü "göçebe"likten gelmiş veya tarihinin bir anında göç olgusunu yaşamıştır. İster kurucu mitos'larda dillendirilen Orta Asya'dan göç olsun, ister, deprem sonrası yıkık kasabadan veya "terörle mücadele" bahanesiyle yakılmış köyden... "Almanya acı vatan"a üç kuruş para kazanmaya veya Afrika'nın ücra ülkesine fikir ve ilim yaymaya gidilmiş olsun... Bu coğrafyada herkesin bir hatta birden çok "göç" hikâyesi vardır. Örneğin 2002 yılında, Paris'te Türkiye kökenli göçmenlerle görüştüğümüz bir saha çalışmasında, konuştuğumuz herkesin, sadece Türkiye'den Paris'e göçme biçiminde değil, onun öncesinde de kendisi veya birinci kuşak akrabalarında başka göç hikâyeleri olduğuna tanık olmuştuk: Bulgaristan'dan göçenler, Anadolu'dan İstanbul'a göçenler; hem dedesi ninesi Girit'ten göçen hem kendisi Mardin'den Adana'ya,

oradan da Fransa'ya göçenler.
İşte bu "göçer genleri"dir ki Türkçeye, bildik Batı dillerine çevrilmesi mümkün olmayan kelimeler armağan etmiştir: gurbet, sıla, hasret... Hele de hasretlik çekmek veya göreceği gelmek. Bir yandan bu sözcükler ve onların imlediği ruh halleriyle donanmış olan Türkiyeliler, söz konusu "göç" geçmişinden (belki de geleceği, hatta göç "oluş"undan da diyebiliriz) gelen nitelikleri sayesinde çok da kolay uyum gösteren insanlardır. Şüphesiz uyum sağlamanın da farklı biçimleri vardır ancak bizim "uyum sağlama"mız, deyim yerindeyse çevremizi kendimize "uydurarak" gerçekleşmeye daha yatkındır. "Telli turnam bizim ele varırsan..." deriz; "El âlemin vatanı var yurdu var, benim yurtsuz kalışıma ne deyim?" deriz; "Bu yıl bu dağların karı erimez" deriz... Ve fakat hemen ardından "Gelemem sevdiğim yol bozuk bozuk" der veya "Uçan da kuşlara malum olsun ben annemi özledim" şeklinde bir durum saptaması yapmak suretiyle noktalarız ağır ayrılık durumlarını.
Bu coğrafyanın insanları göçer genlerinin yardımıyla ayrılıklara, hasretlere dayanıklı ve değişime, yeniliğe açıktır, diye devam etmek isterdik. Ne var ki, bir yandan da hiç üstesinden gelemeyiz ayrılığın, taşıyamayız yükünü.
İnsan ilişkilerine baktığımızda, özellikle de en temel olanlarına, ana ile ilişki, aile ile ilişkiye, tam tersi, bir kopamama, ayrılamama, bırakamama durumudur söz konusu olan. Ortalama bir birey (ne kadar birey, onu irdelemeye burada yerimiz yetmez) yetişkinliğinde hâlâ "anne dolması" peşinden koşuyorsa hatta klasik aile bağlarından en uzak kesimlerde bile "ev yemekleri", "anneanne yemekleri" diye anılıyorsa... Dünyanın dört bucağında yaşamış, görmüş geçirmiş insanlar, örneğin sanatçılar dönüp dolaşıp köylerine, kentlerine geliyorlar, oralara güzellemeler düzüp, müzeler, okullar armağan ediyorlarsa... Bunun nedeni "ayrılamama"dır. Nitekim, Fatih Akın'ın, (her ne kadar kendisini "neo-Alman" olarak niteliyorsa da) hemen tüm filmlerinde bir "eve/yurda dönüş" varsa, bunu da aynı ayrılamama refleksi veya ayrılık sonrası mutlaka tekrar kavuşma istenciyle açıklayabiliriz. Sinemada bu "başlangıca geri dönüş", yani döngüsellik, salt göç kökenli sinemacılara özgü değildir. Hatta Akdeniz sinemasının önemli özelliklerinden birini oluşturur. Üstelik, bu özelliği Akdeniz havzasının, başta da Yunan mitolojisi olmak üzere, kadim mitosları, meselleri ve hikâyeleri ile bağdaştıran çalışmalar da vardır. Bizce, tam da bu yörede göçler, gidip gelmeler, savaşlar, doğal afetler vb. nedeniyle nüfusların yer değiştirmesinin de bu döngüsellikte bir payını aramak gerekir.
Kadınlarla erkeklerin de ayrılıkla olan ilişkileri farklıdır. Ve bu fark öyle fıtratla, anatomiyle açıklanacak türden değil, en birincil dereceden toplumsal ve kültüreldir. Başlangıçta Türkiye toplumunda en azından görünürde yüceltilen, daha doğrusu kadınların önemli çoğunluğu için tek "makbul" statü olarak görülen anneliğin çocuklar üzerindeki belirleyici etkisi söz konusudur. Bir çalışmamızda altını çizdiğimiz üzere, ülkemizde çocukların anneyle göbek bağı yaklaşık 12 yaşlarında kesilir. Üstelik bu bile tam bir kopuş değildir, hele de oğlan çocuklar açısından hiç değildir. Patriyarkal düzenin dayattığı ve herkesçe az çok içselleştirilen (hatta Bourdieu'nün deyimiyle "katıştırılan") inanış ve davranış kalıpları doğrultusunda anne, oğlan çocuğun üstüne titrer. Popüler kültür tarihimize adını altın harflerle yazdıran "Gelinim olur musun?" vb. televizyon programlarıyla meşrulaştırılan "kaynanalık" kurumu da bu ana-oğul ilişkisinin yansımalarından yalnızca biridir. Çoğunlukla ev kadını olan (ki biz bu meslek erbabına "ücretsiz ev işçisi" diyoruz) kadınların kocalarından tatlı tatlı yakınmalarında "çocuk gibi" benzetmesine başvurmaları da bu doğrultuda okunmalıdır: annesinden ayrılamayan oğlan çocuğunun evlenerek yeni bir "anne"ye kavuşması!
Kadınlar açısından ise durum daha karmaşıktır. Ama bu karmaşıklık aslında kız çocuklarının en azından anneye kısmen daha az bağımlı ilişki kurabilmelerini sağlayabilir. Ana-oğul ilişkisi, belki baba-kız cephesinde de mevcuttur ancak yine patriyarkal zihniyetin gerekleri doğrultusunda bu ilişki daha çok babanın kız üzerindeki tahakkümü biçiminde zuhur eder. Hem zaten Türkiye ortalamasına bakıldığında baba fiziksel olarak var olsa bile duygulanımsal açıdan çoğu zaman "yok"tur: bir otorite figürü, bir simgedir... "Akşama babana söylerim ha!"nın çağrıştırdığıdır. Dolayısıyla kız çocuk açısından aileden ayrılma, birçok ortamda baskıdan kurtulma gibidir; bir özgürleşme biçimidir. Gerçi, ne yazık ki bu aldatıcı olabilen özgürleşme, ilk cazip bulduğu veya flört ettiği adama "kaçma"lar, bir an önce evlenmeler gibi kadınlar açısından vahim sonuçlar doğurabilen durumlara da yöneltebilir kız çocuklarını. Ancak yine de evden, anneden, babadan, aileden "ayrılık", coğrafyamızda "gelin verme" geleneği doğrultusunda kız çocukların bir tür toplumsal yazgısıdır. Dolayısıyla kadınlar ayrılığa erkeklerden görece daha tahammüllüdürler. Kopmanın yasını tutmayı, o yasla baş etmeyi bilir, öğrenirler. Ama Akdenizli olsun olmasın döngüsellik bu kez de "anne"nin çocuklarından, (özellikle de oğullarından) ayrılamaması şeklinde yine devreye girecektir. Torun sevgisinin bambaşka olduğu yönündeki ortak inanışın kökeninde muhtemelen bu duygu vardır: artık kaçınılmaz biçimde "ayrılmış" çocukların telafisi olarak torunlara sarılmak.
Günün sonunda; göç geleneği genlerine işlemiş, yani sürekli bir ayrılık, bir değişim, bir yeni mekân-yeni zamana uyum sağlama durumuna maruz kalmalarına karşın, Türkiye'de insanlar ayrılıkla pek zor baş ederler, ayrılamazlar; ayrılma maruz kalınan ve mutlaka faili olan bir suç ya da hangi yargı sonucu bilinmez verilmiş bir ceza gibidir. Bu ortak duygunun ise ne yazık ki çok trajik bir tezahürü günümüz toplumunun en derin utanç kaynaklarından birini oluşturur: kadın cinayetleri. Biraz yakından bakıldığında, bu cinayetlerin çoğunun faili, öldürülen kadının eski eşi, eski sevgilisi, kimi zaman babasından boşanmasını kabullenemeyen oğludur.
Bir başka deyişle, medeni kanun ne kadar "çağdaş" olursa olsun, kadınların boşanma hakkı fiilen yoktur: ancak eşleri ayrılığı sindirip de peşlerini bırakırlarsa kadınlar "boşanabilirler". Bu cinayetlerin bir başka türü de, ailesinden bağımsız bir ilişkiye giren, kendi istediği kişiyle evlenmek isteyen ya da hatta, aile büyüklerinin istemediği şeyleri yapan, örneğin pantolon giyen, camdan bakan vb. kadınlardır ki sonuçta onlar da aynı "suçu" işlemiş, ayrılmışlardır. Otoritenin sözünden çıkmak da bir ayrılıktır zira.
Özgürlüğün bir yüzü ayrılabilmekse eğer, ayrılığın üstesinden gelebilmek de öteki yüzüdür. Ve bugün Türkiye'de kadınlara yönelik "cinskırım"ı engelemek için belki de ilk yapılması gerekenlerden biri budur; bir diğeri de kadınlıkla anneliği ayrıştırabilmek ve anne-çocuk ilişkisinin bağımlılıktan sevgiye evrilmesini sağlamaktır.

Şule ÖNCÜ

Tanrı'yı öldürmek

Ayrılmak, sadece kişi ya da kişilerden ayrılmak değil, aynı zamanda ilişkiden ayrılmaktır. Bizi besleyen plasentayla bağımızın kesilmesi, içinde yaşadığımız meskenden taşınmak, Tanrı'yı öldürmektir ayrılmak. (...) Sonra tekrar koyuluruz yeni bir plasenta, yeni bir mesken, yeni bir Tanrı arayışına.

İlk gençlik yıllarımda bir arkadaşım, uzak bir akrabasının üç yaşındaki oğlundan söz etmişti: Çocuk ne zaman *"kopmak"* fiilini duysa ağlamaya başlıyormuş. Hangi bağlamda olursa olsun, biri cümlesinin içinde "koptu, kopar, kopmuş, kopuk..." gibi kopmak kökünden türemiş herhangi bir sözcük telaffuz ettiğinde kendini kaybedercesine ağlıyormuş. Bu gerçek hikâyeyi duyduğumda hayal dünyamda saygın bir yeri olan o melun sahne gelmişti gözümün önüne: Astronot, inceleme yapmak için uzay gemisinin dışına çıkmıştır. O sırada onu gemiye bağlayan kordon kopar ve zavallıcık bütün çabalarına rağmen gemiden ağır ağır uzaklaşıp uzayın derinliklerinde kaybolur. Arkadaşıma gözümde canlanan, muhtemelen çocukluğumda izlediğim bir filmden kalma bu sahneyi anlatıp, reenkarnasyona aklı yatmamış biri olarak "Belki de bu çocuk daha önceki hayatında astronottu ve böyle öldü" deyivermiştim. Umursamaz göründüğümün farkındaydım (çünkü yaşımız gereği *racon* öyleydi) ama umursuyordum. Bu sahnenin belleğimin derinliklerinde göreve çağrılmaya hazır beklemesi de boşuna değildi. Her kopuşta, her ayrılıkta vizyona girerdi. Geçtiğimiz kış da "Gravity" filmiyle hatırlattı kendini: Seni yaşam kaynağına bağlayan göbek bağın kopmuş ve varlığına *külliyen kayıtsız* uzay boşluğunda kalakalmışsın. Yer de yok ki çeksin. Hiç değilse düşerdin. Dünya anadan ışık yıllarınca uzaktasın. Ne yapacaksın?

***

İnsanın en merkezi acısı kopuş. *Big-Bang*'den bu yana, bütünden ayrılmanın dehşeti, her yenidoğanın ilk sınavı belki. Ve son sınavı. Doğum da bir kopuş, ölüm de... Freud; aşkı, "anneden ayrışmanın yarattığı boşluktan önceki bir *olma* evresini yeniden inşa çabası" olarak tanımlarken; aşkın imkânsızlığı kadar, ayrılığın kaçınılmazlığını da vurgular. Adam Phillips daha da ileri gider ve dehşetli bir metaforla ifade eder ayrılığı; "Âşık olan (ya da yasta olan) herkesin bildiği gibi, kibarca ayrılık denilen şey, aslında bir uzvun koparılmasıdır"

Ayrılık ya da yas sürecinde psikoterapiye gelen danışanlardan sık duyduğumuz bir benzetmedir; "etimden et kopuyor" ifadesi. Bu, ilişkinin iki kişiyi birbirine bağlayan organik bir yapı olduğunu düşündürür insana. İki taraftan gelen kanla beslenen, büyüyen, hücrelerini yenileyen, hastalanan, iyileşen kimi zaman da yaşlanan ve işlevini yitiren dokulardan oluşur ilişki. Hem ortaklaşa edinilen bir uzuv gibi hem de iki veya daha fazla bireyin göbek kordonlarıyla bağlı olduğu kişilerarası bir plasenta gibidir. Taraflardan beslenir ve tarafları besler. Bir yanıyla da içinde yaşanan evlere benzer ilişki. "Mesken tutmak, varlığın temel özelliğidir, faniler bu sayede vardır" der Heidegger. Bedenimizle yerleştiğimiz meskenler gibi, ruhumuzun yerleştiği soyut mekânlardır ilişkiler. Tarafların ilişki meskenine nasıl yerleştikleri, ilişkinin kaderini etkiler. Kimi kişisel eşyalarıyla taşınır ilişkiye ve onu kendi evi olarak benimser, kimi otel gibi kullanır, akşamdan akşama uğrar. Kimi ötekine yer bırakmamacasına her yerine yayılır ilişkinin, kimi emanet gibi bir ucuna ilişir. Kimi en manzaralı odasında, salonunda, mutfağında vakit geçirir; kimi kilere, bodruma, tavanarasına, merdiven altına saklanır...

"Tanrı, birbiriyle otantik ve insani ilişki kuran iki kişi arasındaki elektrik akımıdır" diyen Martin Buber'e göre ise aramızdaki Tanrı'dır ilişki. Kutsal bir şey varsa eğer, o da kişilerarası alandadır. Fizikte maddenin ve boşluğun kapladığı yeri düşünecek olursak, "ne oluyorsa aradaki bölgede oluyor" bakışı pek de mantıksız gelmiyor. Şu satıra kadar ilişkiyi yatırdığımız metaforlara bakacak olursak; ayrılmak, sadece kişi ya da kişilerden ayrılmak değil, aynı zamanda ilişkiden ayrılmaktır. Bizi besleyen plasentayla bağımızın kesilmesi, içinde yaşadığımız meskenden taşınmak, Tanrı'yı öldürmektir ayrılmak. Her ayrılıkta az çok aç kalır, sokağa atılır, inancımızı kaybederiz. Sonra tekrar koyuluruz yeni bir plasenta, yeni bir mesken, yeni bir Tanrı arayışına. Bazen bu döngü bizi yorar, yıpratır, tüketir; zamanla içe kapanırız. Kimimiz bir daha açılmamacasına kapanır ilişkilere, kimimiz zaten hiç açık olmamıştır. Kimimiz ilişkiye öyle bir girmiştir ki istese de çıkamaz.

Anneden koptuğumuz yerde kapanmayan bir yara vardır sanki ve her sıkıca bağlandığımızda birine, o yaradan yapışırız birbirimize. Derin dokuya temas, koptuğumuz yerden, hiçbir zaman tam kapanmayan *ana yara* üzerinden bağlanmakla mümkündür belki. Derinin ince, hasarlı, korunmasız, delik deşik olduğu dokulardan nüfuz ederiz ötekine. Öteki de bize.

Aşkla bağlanmak; en şahsi ve merkezi olana, doğrudan erişim izni vermektir. Aşk; ruhun magmasındaki muhtevayı bir başkasının keyfi kullanımına açmaktır. İki akışkan içeriğin birbirine karışmasıdır. Murat Dokur'un deyişiyle, "Aşk, *elektron transferidir*"... Aşk da biter, ayrılık kararı da verilir, ama ya elektronlar?

Kimyasal tepkimeye girmiş iki canlı birbirinden nasıl ayrılır?

Başlı başına ve hatta başına buyruk bir organizma olan ilişki, taraflar ayrılmaya ne kadar kararlı olursa olsun bütünlüğünü, duygu geçirgenliğini, içe işlemişliğini korumakta direnir bazen. O vakit, taraflar zıt yönlere doğru çekiştirmeye başladığında gerilen ilişki dokusu nasıl bölünür, nasıl ayrışır? Kişiyi ilişkiden sıyırıp alırken ilişki dokusuna yayılan kılcal damarlarını, sinir uçlarını, yenidoğanın göbek kordonununu kapattığımız gibi mandalla kapatabilir miyiz? Bu sayede ruhsal içeriği dökülüp saçılmadan organizma içinde tutmak mümkün müdür?

Ayrılık aşamasıındaki bireylerde çift terapisinin amacı, temelde bu müdahaleyi yapmaktır; öncelikle kan ve doku kaybını azaltmak. Kişiyi psiko-sosyal boyutta ilişkiden özgürleştirmek, ego-libidinal temelde benlik değerinin geri kazanımı, kendini gerçekleştirme sürecinde yeni ve sağlıklı yapılanmaya zemin hazırlanması, iç ve dış dengelerin yeniden kurulması ve gerektiğinde yas sürecine eşlik de çift terapisinin olmazsa olmazlarıdır.

Ayrılık, ötekinin fiziksel ölümü değildir belki ama sosyal bir ölümdür. O kişiyi sosyal atomumuzdan çıkarmak ve ondan kalan boşlukla baş etme uğraşıdır. Bu boşluk sadece o kişinin kaybını değil, bir dönemin ve bir kendilik versiyonunun da kaybını temsil eder. Kaybettiğimiz, biraz da o kişiyle birlikte olan *kendi*mizdir. Çünkü o kişiden başka hiç kimseyle o kişiyle olduğumuz kişi olmayız. Bu yüzden de hem benlikler arası hem de benlik içi bir kopuş ayrılık.

"Lekesiz Zihnin Ebedi Gün Işığı"

Ayrılık ve sinema deyince; 21. yüzyılın başlıca kült yapımlarından biri olan "Eternal Sunshine of the Spotless Mind" akla geliyor. Filmde, dürtüselliğinden ve farkındalık yoksunluğundan mustarip Clementine ile depresyonundan ve cesaret yoksunluğundan mustarip Joel, iki yıllık bir ilişkinin ardından, ayrılık aşamasına gelirler. Yeni olan eskimiş; olağanüstü olanın coşkusu, gündelik olanın yılgınlığına dönüşmüş; ötekinin farklı, ilginç, baş döndürücü gelen yanları, en kötü, en dayanılmaz yanları haline gelmiş; sürtüşmeler, çatışmalar, suçlamalar, acıtmalar, kırıp dökmeler başlamıştır. Taraflar birbirini daha iyi tanıdıkça ötekini nasıl daha çok incitebileceğini öğrenmiştir. İncitme arzusu eyleme geçtikçe her şey daha da hızlı kayıp gider. Üstüne üstlük, konuşacak bir şey de kalmamıştır artık. Restoranlarda görüp acıdıkları yıllanmış çiftlere dönüşmüş, Joel'un deyişiyle "yemekli ölüm" evresine geçmişlerdir.

Bütün bunlara bir son vermek ve acıdan bir an önce kurtulmak için Clementine, Joel'u ve ona dair anılarını belleğinden sildirir. Bunu öğrenen Joel da aynını yapmaya kalkışır. Bunun için öncelikle Clementin'e dair, onu ve onunla geçen zamanı hatırlatan ne kadar eşya varsa toplayıp kliniğe getirmesi istenir. Klinikte ilk yapılan; Joel eşyayı gördüğünde uyanan duygunun etkisiyle beyinde etkinleşen alanın tespit edilip, daha sonra tahrip edilmek üzere işaretlenmesidir. Joel öncelikle ilişkinin maddi tanıklarına, eşyaya yabancılaştırılır. Bir anının acısından kurtulmak, o anıya yabancılaşmaktır temelde. Ayrılık süreci de, ilk yabancılaşma belirtileriyle başlar ve aylar, yıllar, kimi zaman da bir ömür sürer. İşin kötüsü taraflar bu süreç içinde fiziksel olarak ayrılmayabilirler de. Ayrılmak, yabancı olmaktır; aynı mekânda yaşansa da.

Klinikte sıra bir kar küresine geldiğinde Joel, "Bunun çok hoş bir hikâyesi var" der ve anlatmak ister. Ancak teknisyen, hikâyeyi boşverip duyguya odaklanmasını, gereğinin yapılacağını söyler. O anda Joel, sildirmekte olduğu şeyin sadece Clementine ve onun verdiği acı değil, yaşam hikâyesinin bir kısmı olduğunu hisseder. Ama çektiği acı ve intikam arzusu o kadar yoğundur ki işleme devam edilmesine izin verir.

Asıl silme işlemi uyku ilacı alıp evinde uyuduğu bir gece beynine bağlanan bilgisayar ile yapılır. O sırada teknisyen ve asistanı arasında geçen konuşmaları hayal meyal duyan Joel, Clementin'i sildirmekten vazgeçer. Çünkü teknisyenin asistanı Patrick, Clementine ile çıkmaya başlamış, Clementine'in Joel ile olan ilişkisiyle ilgili eşya, mektup ve anılara erişimi olduğu için de nelerden hoşlandığı bilgisine sahiptir. Bir bakıma Joel'un yerine geçmiş, onun yaptığı *doğru* hamleleri taklit ederek Clementine'i etkilemektedir. Bu durumun farkına varan Joel, var gücüyle işlemi durdurmaya çalışır. Hikâyenin bundan sonrası nesnel gerçeklikle, yaşanmış ve silinmekte olan aşkın bellekteki gerçekliği arasındaki üçüncü bir katmanda, Joel'un zihninde hayat bulan yeni bir gerçeklik üzerinden yürür. Joel yanına Clementine'i de alır ve ilişkilerini silme işleminden kurtarma macerasına atılır. Bu süreçte taraflar, kendi eksiklerini tamamlar. Clementine farkındalık kazanır, hayatında belki de ilk kez strateji geliştirir, işbirliği yapar. Joel ise cesaret kazanır, arzu eder, eyleme geçer. Son derece estetik olduğu gibi bir o kadar da depresif olan filmin bu bakımdan terapötik etkiye sahip olduğu söylenebilir. Joel'u harekete geçiren, yerine bir başkasının geçmesine engel olma çabası olsa da sonuç, cesaretle verilen bir bütünlük savaşıdır. Joel'u Joel yapan şeye, yaşam hikâyesine sahip çıkmaya çalışır Joel. Üstelik bu süreçte değişir, güçlenir. Her ne kadar Joel'un zihnindeki gerçeklik versiyonunda olsa da Celementine de değişir. Bu değişim nesnel gerçekliğe de yansıyacaktır. Çünkü tek taraflı da olsa, ilişkinin zihinsel temsilindeki değişim, davranışa, dolayısıyla ilişki dinamiğine yansır. Filmin sonunda, ikisi de klinikte yapılan ses kayıtlarını dinler. Sildirme operasyonundan önce, birbirleri için söyleyebilecekleri en kötü, en çirkin sözleri sarf etmişlerdir. İlişkinin başında karşımızdakine tuttuğumuz dev aynası, ilişki biterken güldüren aynaya dönüşür. (Ağlatan mı demeliyiz yoksa?) Kaybı minimuma indirmek için karşımızdakinin en kötü yanlarını abartır öyle hatırlamaya çalışırız. Onlar da öyle yapmış, birbirlerine verip veriştirmişlerdir. Duyduklarını kaldıramayan Clementine, Joel'a veda edip evden çıkar. Joel arkasından koşar ve durmasını söyler. Clementine durur. Koridorda karşılıklı bakışırlar. Clementine, sabırsızlanır ve bir şey söylemesi için Joel'a çıkışır. Joel "Bilmiyorum, sadece dur!" der. Dururlar... Çırpınmayı bırakırlar.

*"Aşkı biten ilişki"*nin kaderini belirleyen yol ayrımıdır bu. Çırpınmayı sürdürmek ve yeni bir nesne arayışına atılmak mı, gerçekliğin karşısında durup varoluş sıkıntısının içimizden akıp geçmesine izin vermek mi? Yaşamın ilk üç yılını kapsayan bir olma ve ayrışma süreci yeniden sahnelenmiş, aşk yaşanıp bitirilmiş ve yalnızlık, hayata tutunmaya çalıştığımız yerleri, eklemlerimizi sızlatmaya başlamıştır yine. Aşkın illüzyonu bizi terk ettiğinde; başlangıçtaki yansıtmalar, özdeşimler, idealizasyonlar aradan çekildiğinde, karşımızda gördüğümüz kişinin

gerçekliğine tahammülümüz var mı? Aynı şekilde, onun gözlerinde gördüğümüz kendi gerçekliğimize tahammülümüz var mı? Onun da bizim de mükemmel olmadığımız, âşıkken zannettiğimiz kadar muktedir ve muzaffer olmadığımız gerçeğine tahammülümüz var mı? Gerçek hayatın; ayrışmanın ve yeniden bir başına olmanın duygusuna tahammülümüz var mı? Bütün bunların farkında olarak ötekine ve kendimize soluklanacak yeri açabilecek miyiz? Yoksa yeni bir soluk soluğa oluş ihtimaline mi fırlatacağız kendimizi. Sevgiliden mi ayrılacağız, farz edilen aşktan mı?

Aşk, *ölsem de gam yemem* hissiyle gelir, **ölüm** kaygısına ilaç gibidir. Neredeyse kutsal bir bütünlük duygusu verir, **yalıtım** kaygısı sorun olmaktan çıkar. Şarkıda geçtiği gibi *al beni ne yaparsan yap* hissidir; sorumluluğun bir başkasına devri, dolayısıyla **özgürlük** kaygısının feshidir. Başlı başına yaşamı anlamlandıran büyülü bir yaşantıdır, **anlamsızlık** kaygısını siler süpürür. Gel gör ki bu varoluş kuarteti, insana özgü ve hepimize baki. Aşkın bulutları dağılmaya başladığında yüzlerini gösterirler yine. Bir başkasına, varoluş sıkıntımıza çare olsun diye tutunduğumuzda, herkes yanlış kişidir. Bu yüzden aşk bittiği vakit ayrılma kararı vermeden önce, sıkıntının bize mi ilişkiye mi özgü olduğuna bakmak gerek. Kendimize ve bir başkasına, aşk olmadan da merak ve şefkat duyabilmenin yolu, biraz da bu farkındalıktan geçer. Aşk karşısında ve içindeki duruşumuzu, hayatın çıplaklığına tahammül gücümüz belirler. Birliktelik ya da ayrılık kararlarımızı da.

***

büyür bellek eleğinin delikleri
anılar düşer
unutmak bir ölme şekidir

Joel'un zihninde olup bitenlere baktığımızda; yaşantı, duygu ve hikâye, eşyanın dokusuna sinmiştir. Aynı şekilde mekânın da. Aşkın zihinden silinme sürecinde anılar çözülüp dağılırken, eşya ve mekân da yıkılır, parçalanır, ayrışır, birbirine karışır, azalır, eksilir, yok olur... Bu maddi çözülmeyi izlemek, sadece filmdeki aşk hikâyesinin ve hatta bizim yaşadığımız aşk hikâyelerinin değil, bütünüyle kendi varlığımızın kırılganlığını, tahribe açık oluşunu da hissettirir. Unutmak, unutulmak, yitirmek, yitmek, sadece aşka değil, varoluşa özgüdür.

Joel ve Clementine'in yetişkinliklerinde ve Joel'un çocukluğunun dehlizlerinde birbirlerini öldürme oyunu oynamaları boşuna değil. Bir ilişkiden bir başkasına geçmek, öldüre öldüre, öle öle ilerlemektir. Ve sonra kendini yeniden doğurmaya yönelir insan. Yirmi küsür yıllık beraberlikler bile bittiğinde; kişinin biten ilişki başlamadan önceki sevgiliyi (ya da o zamanki *alternatif* sevgiliyi) rüyalarında görmeye başlaması, onu arama ve şansını tekrar deneme arzusu, insana dair en hayret uyandıran reflekslerden biri. Onca yıl hiç geçmemiş, kişi onca yılda hiç yorulmamış, hiç yıpranmamış, hiç yaşlanmamış gibi, mümkünse kaldığı yerden başlamak ister. Bir versiyonu öldüyse bir başkasını var etmek ister. Ve insan bir yanıyla sahiden de hazırdır buna. Bilinçdışı yaşsızdır çünkü. Hem çocuk, hem genç, hem ihtiyardır ya da. Sonsuz kayıt alanı, sonsuz enerjisi vardır. Ve mümkündür arzu edilen herkese, her ilişkiye, her hikâyeye yeni sayfalar, yeni mekânlar, yeni zamanlar açmak. Ara bölgelerde yeni tanrılar yaratmak, hep mümkündür.

Zahit ATAM

"Bir Ayrılık": Ayrılmayı da bilebilmek...

Ayrılamayanların düşleri

İran'da, hücresine kadar materyalist ve rejimin sansürüne uygun ama bir o kadar da eleştirel bir film nasıl yapılabilirdi? (...) "Bir Ayrılık" özünde ve esasında felsefi, sosyolojik ve siyasal bir film...

Nedir işin esası?
Kim neyden ve kimden ayrılmak istiyor?
Ortada paylaşılamayan nedir?
İran'da, hücresine kadar materyalist ve rejimin sansürüne uygun ama bir o kadar da eleştirel bir film nasıl yapılabilirdi?
Ortalık fazlasıyla bulanmışken hayatın kendisini sorgulamak mı? Kültürlerin arasında gezinmek mi? "Bir Ayrılık" özünde ve esasında felsefi, sosyolojik ve siyasal bir filmdir...
Zerre kadar süs içermiyor, dahası damardan girerek derdini anlatıyor ve üstelik köklü, esaslı derecede psikanalitik göndermeleri olan bir metin. Yazarın kalemine sağlık, kimse o artık, ama ruhunun derinliklerinde kim bilir ne sorunlar, ne dertler, ne gayeler vardır. Ne olursa olsun, ruhu yangın yeri gibi olmalı, ona eziyet edenler, her kimse, er ya da geç cezasını bulacak!
En baştan başlayalım ve metni didik didik edelim.
-Söylediğiniz şeyler boşanmak için geçerli sebepler değil. Eğer başka bir şey varsa, bana söyleyin.

Konuşan kim? Hâkim. Babacan bir tavırla, sizin eleştirileriniz beni ilgilendirmiyor, derdiniz büyük olabilir ama biz bunlara dert demiyoruz. Gerisi size kalmış diyor.
-Ne gibi?
-Mesela bağımlılık gibi. Ya da sizi dövüyorsa ya da size harçlık vermiyorsa.
Kısaca diyor ki maddi bir sorununuz varsa, onu söyleyin, öyle dertleri kabul ediyoruz, siyasi, kültürel, ideolojik, yaşam biçimleriniz gibi alanlardaki dertlerinizle bizim kafamızı şişirmeyin. Gerçi böyle şeyler insanlara acı verebilir, artık kişioğlu/kızı bunları taşıyamayabilir; ve hayat gittikçe ondan yaşam sevinci alınmış gibi, artık ona eziyet gibi gelebilir. Ama olsun, geçer bunlar, bu gibi dertlerin yanında hayatın koşturmacası ve yıkıntısıyla boğuşan insanların derdini biliyoruz, sizinkisi biraz lüks kaçıyor, bizim iktidarın alanı özgürlük üzerine değil, esaret ve teslimiyet üzerine kurulmuş, ileride siz de bir nedamet getirin, olsun bitsin, kısaca geçer bunlar, geçer. Bu tavrın şiarı: "Meseleleri mesele haline getirmezseniz, ortada mesele kalmaz!".
-Öyle bir şey yok. O iyi, düzgün bir insan.
-O halde neden boşanmak istiyorsunuz?
Kritik halka burada başlıyor, ne kadında bir sorun var ne de erkekte, ne kadında yaşam mücadelesinden boğulmuşluk, bir refah özlemi var ne kocada; hatta yüzleriyle, giyimleriyle, tavırlarıyla "imrenilecek bir çift". Ama gelin görün ki bu dünya bazı insanlara yetmez, içlerindekini dışa vuramayacak, içlerindekini yaşamayacak insanları bir süre sonra bizzat o küçük görülen içleri ölçüsüz-ve-tanımsız bir şekilde boğmaya başlar. İşte bu da bir paradoks.
-Benimle gelmiyor. Eğer gelirse boşanma talebimi geri çekerim. Gelecek misin?
-Hayır, gelmeyeceğim.
-Neden gelmiyor, Sayın Hâkim?
-Neden? Biliyor musun?
-Hayır, bilmiyorum. Lütfen tekrar nedenini açıklasana.
-Bırakın bu şartlarda neden yurtdışına gitmek istediğini açıklasın.
Çatışmanın özeti çok nettir: Her birinin kendine göre dertleri var, her birinin kendine göre mazeretleri var, ama her biri diğerininkine yabancılaşmış ve her biri diğerini anlamakta zorluk çekiyor, hayat her birini ötekinin zıttına sürüklemiş. Diğerinin ufku, dertleri, arzuları öbürü için istenilir değil: evlilik kurumu için önemli-çözücü bir dertleri var. Buna karşın evlilikte bağlayıcı bir unsur var.
Filmin geneline bakıldığında, evlilik özelinde çok daha genel bir durumu, İran'ı tartışıyoruz, mesele İran'dır ve İran'ın iki yüzüdür.

Kısa bir atışma havasında mesele özetleniyor; nedir mesele? Bu ülkeye artık daha fazla katlanamıyorum, üstelik şimdi bir kızım da var, onun da bu dertleri, bu koşulları çekeceğini, bu yaşamın onu da dar romatizma çorabının içine sokacağını düşündükçe dayanmak daha da güçleşiyor.
Yurtdışına gitmek için kadının nedeni "dayanamaması", erkeğin kalmak istemesi tekil bir nedenle ifade ediliyor: Alzheimer olan babası. Bin tane denilen kalınması için gösterilen mazeretlerden bir başkasına daha geçemiyoruz, ama ileride bir tanesi daha gösterilecek. Babanın tavrından "bir Fars kültürüne, bir İran'a" has aidiyet belirtisi, kızının test ve ödev çalışması sürecinde, Arapça ve Farsça sözcükler ve doğru üzerinden tartışma film içinde küçük ama mükemmel bir göndermedir. Arap kültürüyle Fars kültürünün çatışmasını göstermek için konulmuştur: bunun için gösterilen sözcük ise "garanti"dir.*
-Bana kalmak için iyi bir sebep göster.
-Sana bin tane gösteririm.
-Sadece bir tane.
-Babam. Onu bırakamam.
-Ama karını bırakabilirsin?
-Seni ne zaman bıraktım.
-Beni buraya getirdin.
-Boşanmak için sen başvurdun.
-Karına ve çocuğuna gidin demek, onları bırakmak değil mi?
Sayın Hâkim, isterseniz gidersiniz demedi mi?
-Evet ve bunu yine söylerim.
Kalmak istemiyorsan, seni zorla tutamam.
-Sesini yükseltme. Sakin ol.
Mesele, yani genel mesele, yani büyük mesele, yani hayatın şekli şemaline dair mesele getirilip özelin içinde, bağrında karşımıza konuyor: Bir gün gelip hayatıma girdin, şimdi değişiklik istiyorsun, geçmişte benimle yaşamak istedin, şimdi istemiyorsun şeklinde özetleniyor. Ama geçmişle bugünü ayıran en önemli temel unsur kendileri değildir, ülkenin gidişatıdır ve o gittikçe gelen bir şekilde insanı boğmaya başlamaktadır. Film tamamıyla İran'da yaşamak ne demektir sorusuna yanıt arıyor:
İnsanların iki ana dikotomi içinde ayrıştığını göstermektedir. Bir kısım bu ülkenin tarihinde söz sahibi olmaya ve ülkeyi değiştirmeye çalışmaktadır. Ve resmi iktidar, bütün dinsel görünümlerine karşın,

---

*[-Garanti?
-Tazmin, zemanat.
-O Arapça, Farsça değil.
-Öğretmenim öyle diyor.
-Bana böyle deme.
Yanlış yanlıştır.
Kim söylerse söylesin.
- "Garanti" için...
Not kıracak.
-Sorun değil, kırsın.
"poshtvaneh" yaz.]

aslında son derece maddi bir sürükleniş içinde, bütün yüceltmelerine karşın, son derece üretim tarzı ve üretim ilişkilerindeki ayrışma nedeniyle kendi halkını boğan bir "ideolojik yabancılaşma" sürecinin ardından, vatandaşlarına "Ya sev, ya terk et" demektedir. Hâkim pozisyonundaki kişinin sözlerinden ve tavrından ise şunu anlıyoruz: "İktidar kendi muhaliflerini nasıl görüyor?" Doğu halkları içinde, güçlü ve ceberut iktidarın en tipik söylemi budur, "İstemiyorsan çekip gidersin, başka yapılacak bir şey yok, yok öyle özgürlük mözgürlük, yemezler bu teraneyi!" Gerçek şu, bu söylem tamamıyla Türkiye'de en tipik haliyle çıkıyorsa, bu söylem neredeyse bütünüyle aynı sözler ve aynı biçimler altında gündeme geliyorsa, bu filmi tam anlamıyla bir Türkiye tartışması içinde de okuyabiliriz.

-Bir gün benimle yaşamaya geldin. Bugün istemiyorsun.

-Tercih ettiğin...

-Senin "tercih" anlayışın nedir?

Bu ikimizin de başlattığı bir şey.

Bu mesele basit bir tercih meselesi değildir, keyfi bir durum değildir ve son derece açık ve net maddi koşulları vardır. İran'a dair gerçekleri konuştuğumuzda çok net bir şey görmekteyiz: İran'da siyasi iktidar açık ve net bir şekilde, genç ve okumuş kuşakları ideolojik olarak yönlendiremiyor. Bu kuşaklar için yönlendirici, ikna edici, onları halkı için seferber edici bir ideolojik kimlik, ideolojik olarak rıza gösterecekleri kabul edilebilir bir yaşam, sevilebilir, istenilebilir bir dünya vaat etmiyor. Sonuç olarak bu kuşaklar büyük oranda, toplumsal yaşamın bütün geriliği içinde halkına yabancılaşıyor ve o halk kendi sefilliği içinde varolan düzenin alternatifini ne arıyor ne de onu düşünüyor, boyun kırmış ve kendi rolünü oynayarak bu düzenden sessiz ve mutsuz bir biçimde ayrılıp gidiyor.

Kadere boyun eğmek ve rıza göstermek ve özgürlük arasında sıkışmış bir toplum: Kitaplar, filmler, sanat, bilim özgürlük nutukları atıyor ve genç kuşak bunların birinci sınıf alıcısı konumunda, hayat ise boyun eğmeyi, esareti, teslimiyeti veriyor, çelişki ve çatışma daimidir, yapısaldır ve hayatın her fenomeninde karşımıza çıkıyor. "Bir Ayrılık" filminin büyük başarısı metindedir ve metnin özelliği çok net: Yapısal bir sorunu, çok çeşitli ve insani olarak derin fenomenleriyle karşımıza çıkarmak ve yapısal bir sorunu bir muhalif tavırla bütünleştirerek "toplumun nesnel bir portresini vermek." Tekil fenomendeki ayrıntıların kuruluşu, dizilişi ve duygusal olarak dokunaklılığı ise seyircideki çağrışım zincirini o kadar karmaşıklaştırıyor, zenginleştiriyor ki sonuçta film tam anlamıyla büyük bir acılığına karşı, sanatsal olarak zengin bir unsura dönüşüyor.

-Sayın Hâkim, 18 ay uğraşıp masraf yaptıktan sonra vizemizi aldık. Altı ay geçti ve 40 gün sonra süresi dolacak. Neden bu fırsatı kaçıralım?

-Bu fırsatı kaçırmak istemiyorsun, o zaman bir öneri getir.

-Durumumu biliyorsun. Bize ne yapmamız gerektiğini söyleyin, Sayın Hâkim.

-Bahanesi babası...

-Bahanem değil. Sebep.

-Bırak konuşayım.

-Sakin ol.

-Babası alzheimer hastası. Onun oğlu olduğunu bile bilmiyor.

-Bu ne fark eder ki?

-Neden böyle söylüyorsun.

-Senin onun oğlu olduğunun farkında mı?

-Ben onun babam olduğunu biliyorum.

-Kızın ve onun geleceği, senin için önemli değil yani?

-Kızımızla ilgili bir şey söyleyen oldu mu? Neden sadece senin umrunda sanıyorsun?

Ve ardından aynı ses, yani "baba" kendince "iktidarın dilini kullanarak soruyor".

"Yani bu ülkedeki çocukların bir geleceği yok mu?"

Gelecek de bir gün gelecek ve hayatın gidişatı karşısında ne kadar da güçsüzüz...

-Bir anne olarak ben onun bu şartlarda yetişmemesini tercih ederim.

Ve iktidar kılıcını kınından çıkarıyor, acı bir şekilde soruyor, insan istemediği bir tercihi yapmak için çaresiz kaldığı anda "iktidar" haykırıyor:

-Hangi şartlarda? Burada anne ve babasıyla, orada babasız olmasından daha iyi değil mi?

-Bu yüzden onun gelmesini istiyorum.

Ayrışma başladığı anda, kişioğlu/kızı kendi kaderiyle ve mutsuzlukla baş başa kalır, çözümsüzlük getirilip sizin önünüze bir çözüm olarak dayatıldığında "varlık bunalımı"na dönüşür:

-Gidemem. Kaç kez söylemem gerek?

-O, gelemiyor. Peki, bana ne olacak?

Ve iktidar çok net söylüyor, kızım sen daha gençsin, büyük sorunların ne kadar da küçük olduğunu çeke çeke öğrenirsin:

-Hiçbir şey. Hayatınıza geri döneceksiniz.

Çaresizlik yüzeye çıkar ve çıldırma hissiyle kişikızını içe çökertir.

-Dönebilseydim, boşanmak için başvurmazdım.

Ve yumurta kapıya gelip dayandı: "İkinizin de onayı" olmalı. Aslında sürecin yasal ayrıntılarını bilmiyorum ama boşanma için iki tarafın da onayı gerekiyorsa, bu arkaik bir yasa olmalı ve çoğu durumda çatışmayı şiddetli artırır, aile gönüllü bir birlik üzerine kurulmadığında ruhsal yabancılaşma ve çoğu kere de şiddeti kaçınılmaz olarak üretir.

-İkinizin de onayı olmalı.

-O razı oldu.

-Boşanmaya razı oldunuz mu?

-Eğer ailesini bırakıp yurtdışına gitmek istiyorsa, evet oldum.

-O razı oldu. Peki, ya kızım?

Ve bir kez daha aynı sorun, en kritik anda karşımıza çıkıyor, "kız"; işte küçük bir kız eşliğinde İran'ın geleceği sorununu getirdi film karşımıza koydu. Bir yanda "dede", iktidarı ve geçmişi temsil ediyor; bir yanda "kız", geleceği, yaşanılacak bir ömrü.

Karı-koca ise bugün İran'daki çatışmaları, ayrışmaları temsil ediyor. Ama koca ne İran'daki sistemi meşrulaştıran, onu savunan biri ne de gericilikte arş-ı âlâya kadar başı uzanan bir yıkıcı. Koca-Karı kimliklerinde, sistem muhalifi iki tipi görüyoruz aslında. Bu iki tip özünde ve esasında rejim muhalifidir ve ikisi de "modern"dir. Aralarındaki ayrışma bu toprakları terk etme, ne olursa olsun ben kendi hayatımı yaşamak istiyorum deme ile kalıp her şeye rağmen bütün sefilliği içinde burada yaşamaya razıyım, mutluyum demek arasındaki ayrışmadır.

-Her konuda mutabık kalmalısınız. Kızınız kaç yaşında?

-İki hafta sonra 11 olacak.

-Babasının izni olmadan gidemez.

-İzin vermiyor.

-Bu ikinizin arasında. Lütfen burayı imzalayın ve iyi günler.

-Sayın Hâkim, ben buraya sorunumu çözmek için geldim.

-Lütfen burayı imzalayın. Siz de.

-Nereyi imzalıyorum?

-Burayı.

-O her şeyi alabilir. Ben sadece kızımı istiyorum.

-Kızım bana çok düşkün. Zaten seninle gitmek istemiyor ki...

-O en doğrusunu bilemez.

Kim bilebilir ve kim doğruyu temsil ediyor. Kız ikisini de istiyor ve ikisinden de ayrılmak istemiyor. Düğüm çözülemez ve ayrışma yaşanamadığı için çatışma daimidir.

-Nedenmiş?

-O sadece 11 yaşında.

-Lütfen şurayı imzalayın ve mahkemenin zamanını çalmayın.

-Kimse senden daha iyisini bilemez.

-Hayır, en iyisini sen bilirsin.

-Sayın Hâkim, ne yapmalıyım? Sadece 40 günüm kaldı.

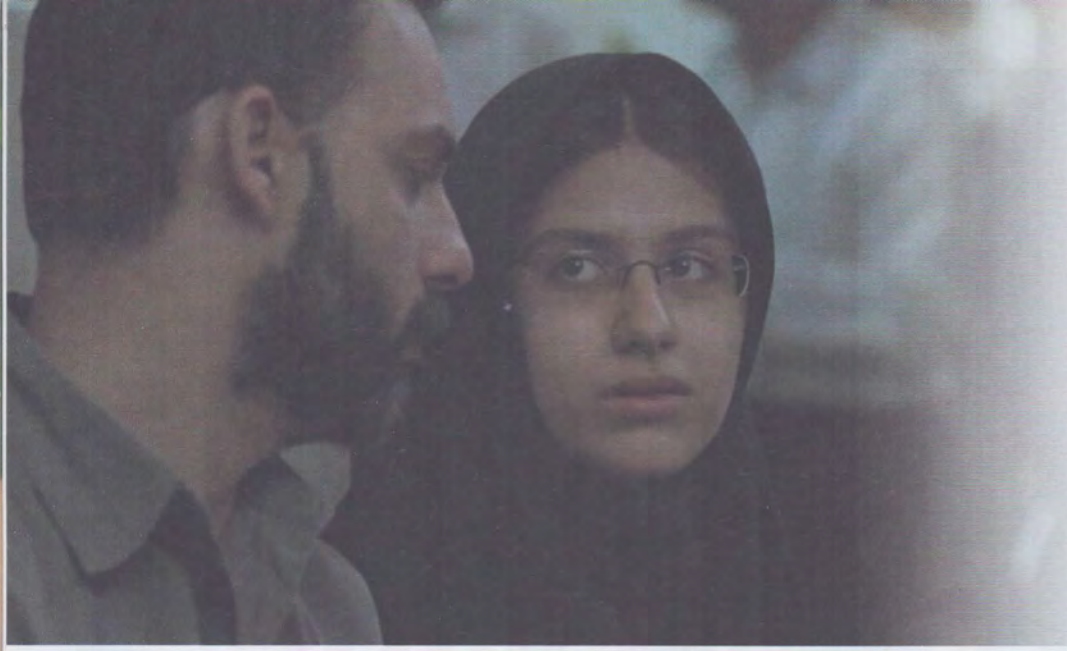
-Her küçük sorunda, boşanmak için başvuramazsınız.

-Küçük sorun mu? Benim sorunum küçük değil. Sorun kızım.

-O onun da kızı. Onun da hakları var. Bana göre sizinki küçük bir sorun. Lütfen şurayı imzalayın ve iyi günler.

Bu diyalogun ardından filmin adı yazıyor: "Bir Ayrılık".

Film daha başından bir dikotomi yaratıyor.

Memlekette kalmak isteyenler, gitmek isteyenler. Aslında işin özü daha yalın: Doğu-Batı; yani şu bitmez bir dert ve yani şu inanılmaz acı olay, Doğu'da yaşayıp "Batı'ya hayran olmak", Doğu'da yaşayıp Doğu'nun baskısından bunalmak, Doğu'da yaşayıp Doğu'nun ekstralarından dolayı serzenişte bulunmamak. Bu paradoks tümüyle bizim tarihimizin ürünüdür ve İranlılar bu süreci ancak yeni yeni kavrıyorlar: Bu sürecin sanatsal tartışmasında "Bir Ayrılık" kelimenin gerçek anlamıyla bir başyapıttır ve sosyolojik olarak çok derin izler bırakacak kadar kültürel olarak sürekli iki çatallı olgular silsilesi önümüze sunmaktadır. Bir de bunu psikanalitik bir düzleme taşıyınca, seyretme süreci ne kadar da zengin çağrışımları besliyor.

En başında açık biçim kullanılarak, yani Brechtiyen bir üslupla seyirciye filmin problematiği sunuluyor: ama yansıtma biçimine bakıldığında net bir şekilde iki farklı zihniyet de ortaya konuluyor, üçüncü taraf olarak hâkimin ya da babanın görünümü var, baba sessiz çoğunlukla ve olayın ne kadar derin olduğunun farkında değil.

Nedir mesele ve nasıl iki farklı zihniyet var? Bir karı-koca var, ikisi de alımlı, kadın kadına göre, erkek erkeğe göre, ikisi de bakımlı görünüyor. Sorunları onu birbirlerinden değil, tercihlerinden ve arzularından ayrılığın eşiğine getirmiş. Onların ayrışma nedeni klasik değil, düzene göre de "geçerli bir neden" değil. Birisi bu ülkede yaşamak istemiyor, diğeri bu ülkeden ayrılmak istemiyor; yenişememişler ve şimdi her ikisi de yaşamını ayrı kanallardan devam ettirebilme dirayetini gösterirken, ellerinde paylaşılamayan bir şeyleri var, 11 yaşında bir kız.

İkisi de ondan kopamıyor, dolayısıyla, aslında soru ayrılık sorusu değil, tam da İran'da yaşamaya değer mi değmez mi sorusuna yanıt aramak ve buna yanıt vermek değil, yanıtı size bırakır gibi yapmak ve aslında sorunun daimi olduğunu da göstermek: yani çatışma daimi ve nesnel bir durumdur demek.

Film baştan aşağı politik davranıyor ve sözlerinin nereye uzanacağı, ne kadar tehlikeli olabileceği gibi (bakınız Cafer Penahi'nin durumu) ketum davranıyor ve bu da filmin çağrışım yaptırabilme gücünü artırıyor. Susmak zaaf değil daha çok zenginlik getirecek bir özellik oluyor sanatta; dolandırıyorsun lafı, dolandırıyorsun ve o zaman durumu daha net sergiliyorsun. Aslında "Bir Ayrılık" filmi tümüyle Doğu-Batı tartışmalarında sembollerle konuşan ve bu sembolleri hayatın içindeki gündelik olgular içinde gösteren ve çıkış yolu olarak da hakem olarak gizli olanı, paylaşılamayanı ve kızı (geleceği mevzubahis olanı) gösteren bir durumla karşı karşıyayız:

O büyüyor ve kendisi seçecek, aslında sistem insanlara bir seçim yolu bırakmayacak. İran'ın paradoksunu pek çok insan söylüyor (Bunun üzerine düşündüğümüzde aynısıyla Osmanlı'nın Meşrutiyet sonrasını da ve öncesini de alabiliriz, aynı sorunu dibine kadar yaşıyoruz, sadece aramızda yüzyıllık bir zaman dilimi var):

İran aydın bir toplumdan oluşuyor, Türkiye'ye ve hatta Doğu'ya göre çok daha okuyan ve gerçekten "aydın adaylarının" kendini yetiştirdiği bir ülke. Buna karşın aydın adayları bilimde gelişmek yerine, topluma şekil vermek yerine, sisteme yabancılaştıkları için toplumsal sorunlar üzerine çok daha fazla düşünüyor, çok daha fazla dert ediniyor. Çok laf, az iş, çok düşünme, az çözüm, çok sanat, az bilim, çok hoşaf istiyorlar ama az emek vermek istiyorlar. Milletin derdi, çalışmadan yemek, bu ülkede de aynısı geçerli: İran'daki sistemin özü basittir, İran büyük oranda artı-değeri üretimi "emeğiyle" değil, petrolüyle sağlıyor. Bizim için de sorun pek değişmez aslında, biz de az çalışmak çok tüketmek, az emek sarf edip maddi-manevi refah içinde yaşamak istiyoruz; bütün sorun da buradan çıkıyor. Bu ülke de o ülke de bir Doğu ülkesi ve "ancak ve ancak" siyasi iktidarın öküzlüğü ve öküzün altında buzağı araması nedeniyle, ne gerçeklerle yüzleşebilir ne de kendisiyle barışabilir; kan tarihten gelen bir sorun çözme biçimidir.

Filmden birkaç örnek vermek istiyorum: böylelikle dikotominin nasıl oluşturulduğu anlaşılabilir. "Bir Ayrılık" adı çıkar çıkmaz, eve dönüyoruz: kadın gitmeye hazırlanıyor, kız annesinin gitmesini istemiyor; anne-baba ben onunla konuşmuyorum ayaklarına yatıyor. Babaya iletmesi için anne kıza söylüyor, baba da anneye sorması gerekeni kızına soruyor: çamaşır makinesini kullanmak ve bir CD üzerinden. Anlıyoruz ki anne evişlerini kendisi hallediyor, baba makinenin hangi numarasında çamaşırın kullanıldığını bile bilmiyor.

Kadın taşınırken, sembol bir müzik aleti götürülüyor: piyano; ki bu Doğu toplumlarında az konu olmamıştır. Batı'nın müziği nedense genelde piyano ile Doğu'da temsil edilir. Kızına piyano dersleri aldıran ve Doğu musikisini azgelişmişlik olarak gördüğü için yasaklayan Osmanlı paşalarını hatırlayanınız var mı? Neyse geçelim. Ama bu kadarla da kalmıyor. Evden eşyaları alıyorlar; piyanoyu götürdüğüne göre kadına ait olmalı. O zaten Batı'ya/moderne/özgürlüğe teşne birisi. Ama hemen orada küçük bir tartışma başlıyor: ikinci kat-üçüncü kat. Geleneksel toplumlarda, Doğu'da, birinci kat giriş katıdır. Batı'da giriş katı "0"dır. Ücret tartışması biçimde gösteriliyor, aradaki anlaşmazlıktan doğan farkı kadın kendisi ödüyor, fazla dert edinmiyor. Baba ise bu sırada babasına bakacak kadınla görüşüyor: ücret meselesi; 300 bin öneriyor, piyasa böyle diyor. Kadın hamile, çok zor bir yolculuktan sonra gelecek, hem trafik var hem de yol uzun, ücreti düşük tutuyor. Kadın itiraz ettiğinde -ki aslında çok ihtiyacı var-, kocanın yanıtı net: bu işin piyasası böyle. Kadın İran'ın sosyal yaşamındaki sorunlar karşısında hemen uzlaşmacı ve sistemin dertlerinden boğulan ve insanlara anlayış gösteren birisi; koca

ise sisteme uyum sağlamış ve sonuna kadar didişme rolünü başarıyla oynuyor.
Neyse kadın gidiyor, kız babasıyla kalmayı seçiyor. Kızın derdi, anneye "Gerçekten gidiyor musun?", babaya "Bak gidiyor, bir şey yapmayacak mısın?", anlıyoruz ki kız da sıkışmış ve o da derin bir çaresizlik hissediyor. Bu süreçte "dede" giriyor devreye: "Simin, gitme, o ne yaptığını bilmiyor"; sıkı sıkı sarılıyor. İşte size en gündelik olayın çok net bir toplumsal göndermeli sembolizasyonu. Çamaşır makinesinde bile hangi numarada yıkanacağı sorusunun yanıtı "4", neden, çünkü en yıpranmış numara o, en çok onda yıkanıyor olmalı. Yıpranmış olan ilişki ya da çözümü bulunmayan sosyal sorun, iktidarın boğuculuğu karşısında kendini yaşamayan insanlar. Simin'i bırakmayan kayınpeder tuvalete götürülerek ikna ediliyor: işte iktidarın çözümü.
İki kadın konuşuyor: yani boşanma hazırlıkları yapan anne ile "dede"ye bakacak anne (ve hamile). Kadının dinsel hassasiyetleri açısından, onun evde olmaması bir sorun, "ona güvenebilirsin", zaten evde olmayacak. Ama sahnenin kendisine baktığınızda, iki kadının yüzüne iyice bakarsanız, boşanmaya kararlı kadının yüzünde isyan, artık sistemin özgürlüğü yıkan yüzüne karşı nefret; hizmetçi anneye baktığımızda, inanılmaz zorluklara karşı katlanmaya azimli, teslimiyetçi ve kaderin çizdiği rolün ötesini düşünemeyen bir kadın, yüzünde acı bitmişlik ve elbette tevekkül aynı anda var.
Ertesi gün hizmetçi kadın eve geldiğinde ve işe başladığında, film damardan konuya giriyor: alzheimer hastası olan dede hastalığının yeni evresinde çişini üstüne yapıyor. Ve bu dinsel bir tartışmaya dönüşüyor. Kadın ilkönce adamın banyo yapıp üstünü değiştirmesini çare olarak düşünüyor, ama adam bunu yapamıyor. Simin'i arıyor ama onun saat 12'ye kadar dersi vardır, gelemez. Bu kez dini işler için danışmak üzere kurulu resmi bir numarayı arıyor, durumu anlatıyor, cevaz gelmiyor. Kadın insani olarak bunu yapmayı üstleniyor ama bu kez de kadının 7 yaşındaki kızı duruma net olarak yanıt veriyor: "Babama söylemem". O da biliyor ve anlıyor, o da "meleğim" taltifini alıyor. Burada küçük bir ayrıntı daha var: boşanan kadın için "hasta" adam alzheimer, hizmetçi için "bunamış".
Baba kız benzincideler. Kız kendisi benzini dolduruyor, parayı veriyor, adam üstünü vermiyor. Baba sorunca, o da "bahşiş" diyor; "ama benzini kendisi doldurursa bahşiş olur, sen doldurdun, git paranın üstünü al"; "Baba!" diyor ve gidip üstünü alıyor; baba parayı istemiyor, sende kalsın, diyor; "bahşiş, harçlığa dönüşüyor"; küçük bir tebessüm.
Ardından her konu, bir anlamda dinsel/insani tartışmasına dönüşecek şekilde ilerliyor.
Zaten filmin başında, yani "Bir Ayrılık" yazısının çıkmasından sonra, anne-baba arasındaki atışmadan, ayrılıktan sonra, baba-hizmetçi kadın arasındaki tartışmadan durumun vahameti ortaya çıkmıştı:
"Bir yandan ücret tartışması, öte yandan işin zorluğu; bir yandan kadının ihtiyacı, öte yandan "işin piyasası"; hizmetçi kadının bu işi kocasının yapmasını daha uygun görmesi, ama kocasına söyleyebilmesi için ondan gizli bu işe başvurması nedeniyle adamın ona kendisini tanımıyormuş gibi yapmasını istemesi..."

Şu bu derken işler, işleri çözülebilir hale getirmek için her şey biçim değiştiriyor, deforme oluyor, sarpa sarmaya başlıyor. İşin esası, en küçük olaylar bile dinsel şemsiyenin altında insani/dini cevaz arasında sıkışıp kalıyor. İnsanları boğan bir işleyiş/anlayış durumu var. Dolayısıyla sorun nesnel, hatta insanlardan bağımsız bir şekilde işliyor ve insanlar bu sürece kendi iradeleriyle, anlayışlarıyla yanıt veremiyorlar, hayatın her anına "cevaz" meselesi sirayet etmiş durumda, insanları boğuyor.
"Bir Ayrılık", bütün tekilmiş, istisnaiymiş gibi duran görüntüsüne karşın, bir rejim tartışması üzerine kurulmuştur ve bu filmden sonra Asghar Ferhadi'nin bir sonraki filmini Fransa'da çekmesi ve adının da "Geçmiş" olması rastlantı değildir.
Aynı şekilde yönetmene Berlin'de sorulan soruda, açıkça siyasi tavrını göstermeye davet edilmesi de rastlantı değil. Yönetmeni siyasi rejimin elinden kurtaran, filmin büyük başarısı ve elbette dinsel anlamda çok değerli olan İsrail filmini yenebilmiş olmasıdır: Oscar'a aday olduğunda, en iyi yabancı film kategorisinde iki film yarışıyordu. İsrail filmi de "baba" sorunu üzerine kuruluydu ve "Bir Ayrılık" o yıl katıldığı bütün yarışmalarda "en iyi" ödülünü aldı. Sonuçta rejim için kabul edilemez olan, İsrail'i de mat ettiği için yönetmene göreli bir hareket alanı kazandırdı, bir "affedilecek muzır" itibarı kazandırdı.
Doğu'nun sanatı böyledir: Eğer gerçek sanat eseriyse, iktidarın hışmına uğrar, ama iktidar için çok büyük başarıysa bunu kendine yansıyan olumlu sureti nedeniyle "görmezlikten gelebilir".
İktidarın gerçekten Doğu'lu toplumlara tanıyabileceği önerme: "Aferin, ama bir daha olmasın, yoksa tepelerim." Bu Doğu'nun, Batılının yüzü hürmeti karşısında kendi içinde ürettiği "çözüme yanaşan tutumu". Bir de kendi içinden "Ya sev, ya terk et"; bu da Doğu'nun Batı'nın etkisiyle yumuşamış kendi içinden sözü; özü itibarıyla ise iktidar, sizin gibilere hayat hakkı tanımıyorum, diyor. Ayrılık ve ayrılmayı bilmek büyük erdem kısacası, ayrılamayanlar genellikle birbirlerine karşı daha yıkıcı olurlar.
Aslında bu tartışma burada bitmez; bir de bunun "Yol" ile "Kış Uykusu" karşılaştırmasının yapılması gerekir; cevazlı sanat eseri Doğu'da yapılabilir mi sorusunu tartışmak için çok iyi bir konu olurdu.

Tuğba KOCAEFE

Ayrıl(ama)mak! Bütün mesele bu mu?

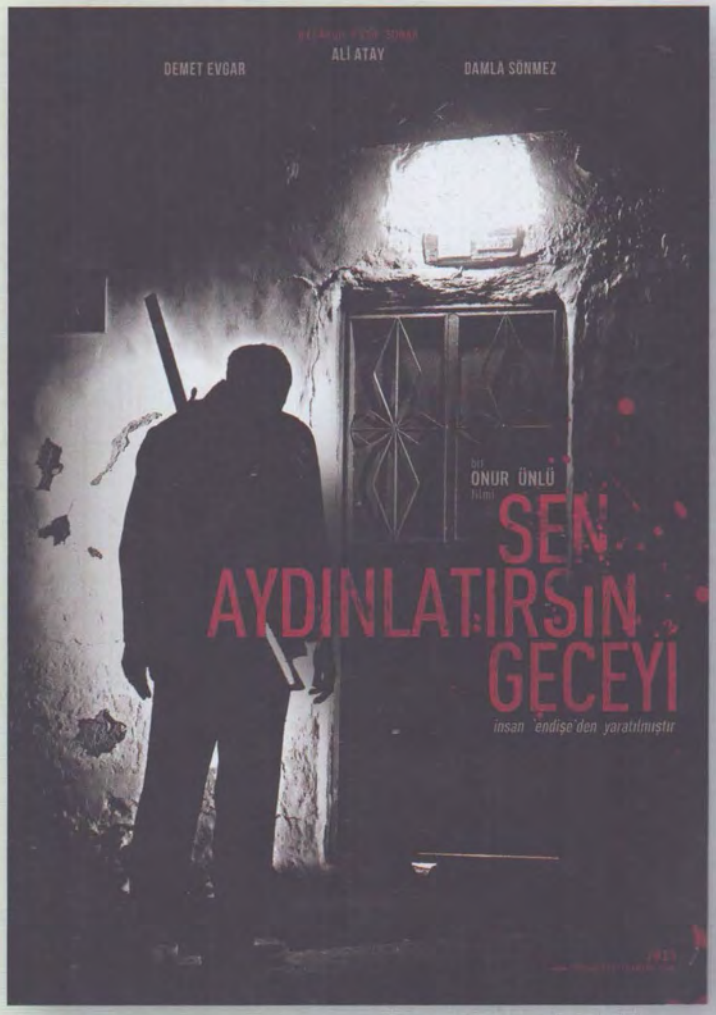
"Sen! Tüm göklerin en güzel yıldızlarının ilki! Sen! Sen aydınlatırsın geceyi..." (...) Birinden ayrılabilmek için o kişinin var olması lazım, bizim var olmamız, "ben"in "öteki"nden ayrışabilmesi lazım.

Var olmak için atılan ilk adımda, cennetten kovulmanın isyanında yükselen çığlıklar... O cennet geri gelir mi? Ayrıldığımız/ayrılmak zorunda bırakıldığımız anne bedenine, o güvenli ve sınırsız doyum veren yere geri dönmek mümkün müdür? Ya da ne kadar eksiğiz oradan kovulduğumuzda? Zaman, ayrılmanın verdiği eksikliği tamamlamakla mı geçiyor? Kim bilir...

Ayrı kalabilme/ayrılabilme kapasitesi üzerine düşünüldüğünde, birçok psikanalitik kuram bizleri "içsel nesnenin kaybı"na götürür. Önemli kuramcılardan biri olan Bion, 1962 yılında yazdığı bir makalede, bebeğin "yokluğu" deneyimleyebilmesini, annenin, bebekle arasındaki "göbek bağı"yla somutlaştırılmış bağı, zihinsel ve duygusal bir bağ ile değiştirebilme kapasitesine sahip olmasına ve o "kapsayan ve tutan" ortamı sağlayabilmesine bağlar. Fiziksel kapsama, doğumdan sonra, zihinsel ve duygusal bir kapsamayla yer değiştirir. Dolayısıyla bebek zamanla, annenin "var oluşunu" zihinsel ve duygusal olarak içselleştirir ki, fiziksel ayrılıkla böylece baş edebilir. Bağlantılı olarak, fiziksel olanın yokluğu, duygusal olarak da yok olmak anlamına gelmeyecektir. İçsel bir annenin, kapsayan, koruyan içsel bir nesnenin varlığı, fiziksel olarak "yok olmanın" yarattığı kaygıyı dindirecektir. Eksiklik hissinin yarattığı endişe tolere edilecektir. Fakat anne-bebek arasındaki bu sağlıklı ayrılma gerçekleşemezse, ayrı olma ve ayrılık, hayat içinde var olmayı tehdit eder hale gelir. Anneden fiziksel olarak ayrı kalma/ayrılma, hayattan tamamen koparılmayı, cennetten kovulmayı, uzayda (havada) salınır halde kalmayı ve zamanın sonsuzluğundan atılmayı simgeler ve endişe uyandırır. İşte insan, var olabilmeyi, tüm

bu endişelerle baş ederek gerçekleştirebilir, kendiliğini kavrayabilir, ötekini var edebilir, zaman akmaya devam edebilir. Evet, Euripides'in de dediği gibi "insan endişeden yaratılmıştır" ve belki de tüm hayatını bu durumla baş etmeye çalışarak geçirecek ya da geçiremeyecektir. Yıldızlar kör olduğunda, tüm gökyüzü karardığında, endişe baş edilemez olduğunda geceyi aydınlatacak bir nesne bulunabilecek midir? Ayrılamama, zamansızlık ve var olma/yokluk kavramlarını anlatırken, "İnsan endişeden yaratılmıştır" sözüyle başlayan Onur Ünlü'nün "Sen Aydınlatırsın Geceyi" adlı filmiyle karşı karşıya kalıyorum. Baştan sona, insanı endişenin en derinliklerine iten, ayrılamamanın yaşattığı yokluğu, dolayısıyla hiç var olamamayı düşündüren bu filmden, kişiye verdiklerinden ya da belki aldıklarından ayrılmak da bir hayli zor oluyor. Zihnimde asılı kalan her sahneyi bütünleştirebilmek için, tekrar izlemek istediğimde, izleyememenin verdiği çaresizlik, filmdeki sahneleri bir araya getirerek tamamlamayı ve ayrılabilmeyi de engelliyor. Moda Sahnesi'nde filmi izlememin ardından, film zihnimde ne kalabiliyor ne de gidebiliyor, son sahnede de olduğu gibi, "havada asılı" kalıveriyor.

Anne bedeninden kopup dünyaya atılmış hisseden insanın depresyon ve boşluğunu simgeliyor sanki filmin siyah ve beyaz renkleri. Bir yandan da, çelişkili olan zıt duyguları, iyi gelen ve yok edeni... Film, eksik olan "conta" ile başlıyor. Babası, Cemal'e "conta"yı bulmasını söylüyor. Eksik olan, belki hayatın başında olan eksikliği hatırlatıyor ve Cemal

bileklerini keserek ölmek istiyor, eksikliğin olmadığı o güvenli ve sınırsız doyum veren yere geri dönmek için. İlk ayrıl(ama)ma ile burada karşılaşıyoruz. Cemal ölemiyor ve kan ağlayan bir psikiyatristin odasında buluveriyor kendisini. Belki de tüm film boyunca, ayrılamamaktan doğan zamansızlığın içinde bir döngüde buluveriyor insan kendini. Cemal'in motosikletinin dönen tekerleri gibi, zamansızlığın içinde dönüp duruyoruz ve çıkamıyoruz. Cemal'in de dediği gibi "Bazen bir tekerlek dönüyor kafamda. Ben kendim döndürüyorum o tekerleği kafamda. Nasıl desem böyle... Bir tekerlek kuruyorum aklımda. Onu hayalimde döndürmeye başlıyorum. Sonra gözlerimi açıyorum, dursun diye... Durmuyor, durmadan dönüyor." Cemal'in, ayrılamama sahnelerinden bir tanesi de, balkon sahnesi. Cemal, cezalandırdığı karısından dolayı kendisini cezalandırılmış hissettiği için, belki de koparılıp atıldığı dünyada, yitirilmiş olana (annesine) olan öfke ve nefretiyle baş edemeyip bunu anne temsili eşine, Yasemin'e yansıttığı için, ondan özür dilemek istiyor. Bu sahnede, Yasemin'i evin önündeki balkonda, Cemal'i ise karşısında, balkonun aşağısında, sanki çocuk boyunda görüyoruz. Af diliyor Cemal, Shakespeare'in sonelerinden esinlenerek... "Sen! Tüm göklerin en güzel yıldızlarının ilki! Sen! Sen aydınlatırsın geceyi..." Fakat bu zamansızlığı durduran Cemal'in babası oluyor. Bir anda, sahneye girip gerçekliği getiriyor. Cemal yine koparılmış hissediyor, cennetinden bir kez daha kovuluyor. Döngüsünün içine hapsoluyor ve terk edip gidemiyor. Filmin içinde, Cemal'in annesinden koptuğu "yanmış evi"ni görüyoruz. Zamanı geri döndürmek mümkün değil, annesi, babası ve kardeşleriyle bir arada olduğu o evi yanmaktan kurtarmak imkânsız. Zamanın geri döndürülemezliği, bizi, ayrılmak ve ölümle ilgili kaygımızla yüzleştiriyor. Zamanın geçtiğini ve geri dönmeyişini algılıyor olmak, devam eden bir değişim içinde bir şeylerin bittiğini de kabul edebilmektir. Zamansızlık, süreci ve değişimi reddetmek/ inkâr etmekten geçer. Zamansızlık, ölümün kaçınılmazlığından kaçmaktır. Modell'in 1996 yılında bir makalesinde dediği gibi, "Ölüm, zamandan kaçarak alt edilir". Filmin son sahnesinde, belki de, tüm o ilaçları içerek, Defne'nin sihirli kollarıyla durdurduğu zamanda Cemal, ölümü ve ayrılmayı deneyimlemekten kaçarak deneyimliyor. Bileklerini keserek ilk sahnede yaşayamadığı ayrılık ve ölümü, son sahnedeki zamansızlığıyla, belki de ilaçlarla, asılı kalan cennete ulaşamayarak (sevgilisini gitmekten

alıkoyamayarak) yaşıyor ve tek başına tüm döngülerini durdurduğu evrende yok olmaya yüz tutuyor.
Gecesini aydınlatacak nesneyi, karısını, Yasemin'i geri getirmek için, çaresizliğinden kurtulmak için, ayrılmamak için, bir başkasının sihirli parçasını kullanmak istiyor Cemal. Ama bunu yapamıyor. Sarıp sarmalayan, tutan ve "zamansızlığı" veren o kolların fiziksel varlığının, sevgilisini geri getireceğine inanıyor ama olmuyor. İçsel koruyan ve kapsayan nesnenin eksikliği ve duygusal bağın yoksunluğuyla yüz yüze kalıveriyor. Uçağa gidemiyor, yerinde kalamıyor, sevgilisi de bu zamansızlıkta gözünün önünden gidemiyor, kalamıyor. Havada asılı kalıyor her şey. Bir bütün olarak algılanamayan kendilik (bedenden ayrı olarak işlev göreceğine inandığı o zamansızlık veren kollar), bağ olmayınca hiçbir işe yaramıyor, tıpkı daha önce Yasemin ile Cemal'i uçuran o ilaçların duygusal bağ koptuğunda uçuramadığı gibi. Zamandan kaçarak alt etmek istediği "ayrılık" ve "yokluk"un endişesi, yok edilemiyor. "Endişeden yaratılan insan", tolere edemediği ayrılık ve endişesiyle, var olmak ile yok olmanın arasındaki zamansızlıkta döngüsünün içinde asılı kalmaya mahkûm oluyor.
Fiziksel olanın yokluğunun, duygusal olarak da yok olmak anlamına gelmeyecek olması, ayrılabilme/ayrı kalabilme kapasitesiyle bağlantılıdır. Filmde, zihnimizde soyut olarak var olan, hayalini kurduğumuz sözcüklerin ve duyguların somut biçimde yaşandığını görüyoruz. Yasemin ile Cemal mutluluktan uçuyor, Defne ile Cemal'in başlarına taş yağıyor, doktor kan ağlıyor vs... Duyguların somut biçimde yaşanması, her şeyin görsel olması, elle tutulabilmesi, insanın kendiyle baş başa kaldığında zihninde oluşabilecek soyut hisleri de yok etmez mi? Altları bomboş olmaz mı o zaman tüm duyguların? Ayrılabilmek, ayrılınca zihinde tutabilmek mümkün olur mu? Zor gibi görünüyor. Çünkü böyle olunca, somut olarak var olmamak, soyut olanın sembolize edilememesini getiriyor.
Filmdeki çoğu insanın sahip olduğu olağanüstü güçler, tüm bu zamansızlıklar ve endişeler içinde hiçbir işe yaramıyor sanki. Cemal duvarların arkasını görebiliyor, Yasemin nesneleri hareket ettirebiliyor ve Defne zamanı durdurabiliyor. Zamansızlık içerisindeki döngüde, umudu besleyen ve ayrılmak zorunda bırakmayan "endişe", insanı tüm güçlerinden, ego işlevlerinden alıkoyuyor belki. Sadece, elini silah olarak kullanabilen adam düşündürüyor bizleri. Cemal, "Geçen kuşu vurdun ya sen, o kuş vardı da, yok ya artık. Annemler de yok. Kardeşlerim. Vardılar da hep, yoklar ya şimdi? Biz buradayız. Biz olmasaydık, ne olacaktı? Ne olacaktı o zaman? Olmasaydık ne olacaktı?" diyor. Var oluşunu sorgularken, aslında hiç var olamadığını anlatıyor. Birinden ayrılabilmek için o kişinin var olması lazım, bizim var olmamız, "ben"in "öteki"nden ayrışabilmesi lazım. Cemal, tüm bu zamansızlığın ve döngünün içerisinde, karşı karşıya kaldığı ölümle, ayrılabilmeyi ve yas tutabilmeyi yaşayamıyor belki ama zihinde şu soruyu bırakıyor, acaba ölüm ayrılabilmeye zaman tanır mı?

Didem AKSÜT

Yaman ayrılık...

Çünkü şiirsiz bir ayrılık düşünülemez!

Adam sinemaya giderken kadınla karşılaşır. Tamamen tesadüfen. Daha önce birlikte gezdikleri yerlerden birinde hem de... Yağmur yağıyor mudur dışarıda, hatırlamıyorum. Şaşkınlık, utanma, özlem, merak gibi duygularla karşı karşıya durur ve konuşmaya çalışırlar. Bu kadar duygunun yükü altındayken konuşmak mümkünmüş gibi. Ama kadın için daha mümkün görünür... Herkes bilir kadınların her koşulda konuşabilme konusundaki yeteneklerini. Neden daha çok kadın yazar yok, anlamak zor? Adam ise eveleyip gevelemekte, bir anda fırtınayla dağılmış gibi olan duygularını yerleştirmeye, içinde bulunduğu durumu anlamaya, mekânı kavramaya çalışmaktadır. Yanlış hatırlamıyorsam kadın çocuğunun resmini gösterir. Başka bir ülkede yaşamaya başlamıştır ve elbette evlenmiştir başka biriyle. Kadın adamın annesinin nasıl olduğunu sorar... Anne ile kadını bir arada görürüz ardışık sahnelerin birinde.

Bu ayrılık sahnesi uzar gider. Uzayıp giderken ona eşlik eden müzik, ayaklanmaya başlamış duygularınızı hızlanmaları için dürtmektedir. Bu sahne bir filmden alıntı anlaşılacağı üzere. Benim uzunca bir süre izlemediğim ama hastalardan, özellikle de aynı sahneleri defalarca dinledikten sonra izlemek durumunda kaldığım bir filmden.

Dikkat çekici olan şey şuydu; bu film gösterime yeni girdiği aylarda, birbirine benzemez kişiler, gelip karşıma oturuyor ya da divana uzanıyor ve akıp giden konuşmalarının bir yerinde bazen ağlamaklı ve hatta ağlayarak, bazen gülerek, bazen de tamamen duygudan arınmış bir halde benzer sahneler anlatıp duruyorlardı. Bazılarını yorumluyor, bazılarını sadece dinliyor, bazıları ise derin düşüncelere dalmama sebep oluyordu bu anlatıların. Ortak olan şey, aklımda hep "ayrılık" kelimesinin dolanıp durmasıydı. Tüm kurgu ayrılığı mümkün kılabilmek için yapılmış gibiydi sanki. Filmin doruk noktası "ayrılık sahnesi"ydi. Peki ama kimden ayrılınıyor?

Şöyle diyordu bazıları; "Anlamadığım şu, ben hiç böyle bir ayrılık yaşamadım ama yine de bu sahne tanıdık geliyor ve beni çok üzüyor." Peki ama herkesin ayrıldığı, ayrılmak zorunda kaldığı kimdir?

Sonra filmi izledim. Niyetim filmle ilgili yorum yapmak değil. Fakat izlemeyi tercih ettiğim film türlerine pek benzemediği için, itiraf etmeliyim ki taraflı bir gözle, filmle arama hiçbir samimiyete izin vermeyecek bir mesafe koyarak izlemeye başladım. Bu soğukkanlı tutumumu son sahnelere kadar korumayı başarmış olmaktan memnundum ki... Kendimi ağlarken buldum.

Ben bir filmi izlerken kendimi bırakarak yapmayı severim bunu. Yani aynı hastaları dinlerken olduğu gibi. Herhangi bir sahneyi, durumu, duyguyu ya da düşünceyi kayırmadan ve ayırmadan. Sahnelerarası sekansları, geçişleri, varsa "flash back"leri, görsel ve sözel anlatının sadece önemli görünen değil, gayet önemsiz, ayrıntı sayılabilecek yerlerini, eşlik eden müziği ve *"diğer sesleri"* hiçbir özel dikkat sarf etmeden izlerim. Filmin beni istediği yere götürmesine izin verdiğim kadar, bana söylemeye hiç de niyetlenmediği şeyleri duymama da hizmet eder bu *"dalganan dikkat"*.

Dikkatinizi çekmiştir, yukarıdaki iki cümlede italik harflerle yazılmış kelimeler var. Bunlara dair bir şeyler söylemek istiyorum. *"Diğer sesler"* derken, müzik teorisyenlerinin *"silounds"* dedikleri seslerden bahsediyorum. Bir orkestra kısa bir sessizlik için sustuğunda duyulan sesler gibi yani. Sanatçıların yerlerinde kıpırdamaları, izleyicilerden birkaç kişinin öksürmesi ya da dışarıdan gelen herhangi bir ses. Seanslarda da duyduklarımıza benzeyen. Kapının önünden geçen birinin ayak sesleri ya da telefonun çalması gibi. Eğer biraz sonra bahsedeceğim biçimde zihninizi *"dalgananan dikkat"* dalga boyuna ayarladıysanız, bu sesler akışın içine habersizce girecek ve onu değişik oranlarda etkileyecektir. Filmlerdeki bu *"diğer sesler"* de filmin bütünlüğüne

karışarak, duymamız istenen müzik kadar görünür olmasa da, daha derinde bir etki yaratır.

Şimdi gelelim *"dalganan dikkate"*... İnsanlar anlattıklarının hatırlanıyor olmasını severler. Besbelli ki bir yakınlık hissi yaratır bu. Fakat şunu itiraf etmeliyim, psikanalistler hatırlamak için değil, unutmak için dinlerler. Ya da anlatılanları hatırlamak pek de umurlarında değildir diyelim. Çünkü dertleri, anlatıldığında herkesin rahatlıkla anlayabileceği bilinçli düşünceleri takip etmek değildir. Onlar aracılığıyla başkasının göremeyeceği bilinçdışı akışı görmeye çalışırlar. Söylenmemiş ve söylenemeyecek şeyler duymaları ancak böyle mümkün olabilir. İşte bunu yapabilmek için *"dalgalanan dikkat"* ile dinlemeyi öğrenirler. Kolay iş sanmayın, öğrenmek yıllar alır!

Bu şekilde özel bir dinleme biçimine kendinizi bırakmış olmanız, ister istemez pek çok detayı yıllar sonra bile hatırlamanızı sağlar. Yıllardır görmediğim bir hastamın yolu tekrar bana düşmüştü. Bir süre *hasret giderdikten* sonra bana güncel hayatıyla ilgili onu zorlayan konudan bahsetmeye başladı. Anlattıkları yıllar öncesindeki bir seansa dair bir detayı hatırlattı bana ve bunu ona söyledim. Şaşkınlık ve bir tür tedirginlikle baktı bana. Kendisinin hayal meyal hatırladığı

ve bugün içine düştüğü açmazla gayet ilgili görünen bu detayı nasıl hatırlayabildiğimi sordu. Ben ise sadece gülümsedim ama ona şunu söylemek isterdim doğrusu: "Sizin için hayli önemsiz olan bu detay, bilinçdışınızda neon ışıklı, dev harflerle yazıyordu. Okumak zor olmamıştı, hatırlamak da öyle!"
Neyse. Çok uzaklaştım konudan. Ayrılığa geri dönelim. Evet, film beni ağlattı. Ağlattığı için de onun üzerine daha çok düşündüm sanırım. Etkiyi yaratan son sahneydi. Peki ne oluyor bu meşhur son sahnede? Bu arada beni etkileyen bir filmi böyle disseke etmek, küçük parçalara ayırıp yorumlamaya çalışmak âdetim değildir hiç. Hatta bundan elimden geldiğince uzak dururum. Böylece damağımda bıraktığı tadı tekrar tekrar hissetmem mümkün olur. Fakat bu filmi zaten sipariş üzerine seyretmiş olduğumdan bunu yapmaktan alıkoymadım kendimi. Şimdi yapacağım, yukarıda bahsettiğim "dalganan dikkat"in bir örneği olacağından net bir hikâye akışı beklemeyin. Hatta bahsedilen filmin hangisi olduğunu anlayanlar "Ama öyle olmamıştı ki!" diyebilir. Fakat bu yazıyı yazarken filmin o sahnelerini tekrar izlemekten özellikle kaçındım. Niyetim filmi anlatmak değil çünkü. Filmin ya da filmlerin bizim üzerimizde bıraktığı etkiyi ne yolla yaptıklarını anlamaya çalışmak...
Geniş bir mekânda başlar son sahne. Bir sinemanın fuayesi. İstanbul'da yaşayanların hemen neresi olduğunu anlayacakları tanıdık bir mekân. Hatta belki de kameramanın bulunduğu yerdeki sandalyeye oturmuşluğunuz vardır daha önceleri. Bu tanıdıklık hissini "diğer sesler" çok pekiştirir. Konuşanların sesleri, araba sesleri ve pek çok diğerleri. Onları duyduğunuz için, sanki aynı mekânda oturmuş, biraz ötede olan biteni gizlice seyrediyormuşsunuz gibi hissetmek çok mümkündür. Adam bir çocuğun elinden tutup girer büyük yapıdan içeri. Konuşmalar, gülüşmeler... Sonra donakalır. Ve biz de onunla donakalırız. Henüz hiçbir şeyden haberimiz yoktur ama yine de onun affektine karşılık bizimkisi hemen yerleşir üzerimize. Sonra anlarız ne olup bittiğini. Bir küçük masada o kadını görürüz. Hani tutkuyla sevilen, hep varmış, hep de var olacakmış gibi yakın olan ve sonra korkutan.
İkisi ayakta dikilmişler. Gerçekten bu sahne daha mı yavaş akıyordu diğerlerine göre yoksa bana mı öyle geldi bilmiyorum ama bana kalırsa ağır çekim bir halde ilerlemektedir sahne. Adam hâlâ donakalmış gibidir ama renk vermemeye çalışır bütün gücüyle. Tek yapabildiği eğreti bir gülümsemeyi kondurmak yüzüne. Kadın canlı, konuşkan ve heyecanlı görünür. Çıkarıp bir de fotoğraf gösterir, çocuğunun fotoğrafı belki. Arada kadının, adamın annesiyle konuştuğu, yan yana oturduğu sahneler gelip geçer. Aynı rüyalardaki yoğunlaştırmalar, üst üste bindirmeler gibi anne ile kadının birleşmesine, tek bir imgeye dönüşmesine yardım eder bu araya habersizce girip duran sahneler. Artık umut sona ermiştir. Ayrılık mühürlenmiş, denizin derinliklerine bırakılıvermiştir. İçli bir kadın sesi, cızırtılı bir plakta şarkı söylemektedir.
Hepimiz annemizi hatırlarız. Ve o cennetten nasıl kovulduğumuzu! Bir kez daha ağlarız kayıp anne kıtası için. Onun kollarında uyurken ve onun bakışları altında çiçekli bahçemizde koşarken hissettiğimiz mutluluğun sonsuza kadar kaybolduğunu bir kez daha hatırlarız. Annemiz kim, ne, nasıl olursa olsun, o çocukluğumuzun evrenidir.

Burada durup "Ne kadınlar sevdim zaten yoktular" diyen Attilâ İlhan'a bir kulak verelim. "Üçüncü Şahsın Şiiri"ni yazan Attilâ İlhan'a...

gözlerin gözlerime değince
felaketim olurdu ağlardım
beni sevmiyordun bilirdim
bir sevdiğin vardı duyardım
çöp gibi bir oğlan ipince
hayırsızın biriydi fikrimce
ne vakit karşımda görsem
öldüreceğimden korkardım
felaketim olurdu ağlardım

ne vakit maçka'dan geçsem
limanda hep gemiler olurdu
ağaçlar kuş gibi gülerdi
bir rüzgâr aklımı alırdı
sessizce bir cigara yakardın
parmaklarımın ucunu yakardın
kirpiklerini eğerdin bakardın
üşürdüm içim ürperirdi
felaketim olurdu ağlardım

akşamlar bir roman gibi biterdi
jezabel kan içinde yatardı
limandan bir gemi giderdi
sen kalkıp ona giderdin
benzin mum gibi giderdin
sabaha kadar kalırdın
hayırsızın biriydi fikrimce
güldü mü cenazeye benzerdi
hele seni kollarına aldı mı
felaketim olurdu ağlardım

© OĞUZGAN CÜRGÜ

Ayrılık acısı ne zaman düşer insanın yüreğine? İlk kez yani, her şeyden önce?
Bir hastam hatırlaması çok güç olan, kendi tarihöncesine dair bir anıyı nasıl olmuşsa bilinçdışının büyük, demir kapılarından çıkarmayı başarmıştı ve dışarıda bir sağanak yağmur yağarken yavaş yavaş anlatıyordu bana. Oda sıcaktı. Onun sesi hafifti.
Şöyle diyordu; "Çok küçüktüm. Gece yarısı korkuyla uyandım. Kendi yatağımda. Oysa annemin yanında uyumuş olduğumdan emindim. Beni gece kendi yatağıma koymuş olmalılar. Yataktan kalktım, beton soğuktu, ayaklarım üşüdü. Onların odasının kapısının önünde durdum. Kapı kapalı. Neden kapalı? Hep açık olurdu oysa? İçeriden sesler geliyor. Annem ağlıyor mu? Bir yeri mi ağrıyor? Neden inliyorlar? 'Anne!' diye seslendim. Birden inlemeler kesildi. Ama hiç ses yok. Bir daha seslendim. Babamın sesi geldi; Yatağına git! Ama annemden yine ses yok. Tekrar 'Anne?' diye seslendim. Annem beni içeri alırdı, her zaman almıştır. Annemin biraz heyecanlı sesi geldi sonra; 'Hadi oğlum yatağına git'. Birden daha önce hiç hissetmediğimi sandığım bir acı hissi doldu içime, sanki kalbime bıçak saplanmış gibi. Terk edilmenin katlanılmaz acısı... Yere çöküp sessizce ağladım. Kimse gelip beni oradan kaldırmadı... İşte şimdi, bu deli gibi sevdiğim kadın beni terk ettiğinden beri, aklımda bu anı dolanıp duruyor..."
Bitirirken son sözü sevgili Cemal Süreya'ya bırakıyorum.

Şimdi sen kalkıp gidiyorsun. Git.
Gözlerin durur mu onlar da gidiyorlar. Gitsinler
Oysa ben senin gözlerinsiz edemem bilirsin
Oysa Allah bilir bugün iyi uyanmıştık
Sevgiyeydi ilk açılışı gözlerimizin sırf onaydı
Bir kuş konmuş parmaklarıma uzun uzun oturmuştu
Bir sevişmek gelmiş bir daha gitmemişti
Yoktu dünlerde evvelsi günlerdeki yoksulluğumuz
Sanki hiç olmamıştı
Oysa kalbim işte şuracıkta çarpıyordu

Şurda senin gözlerindeki bakımsız mavi, güzel laflı İstanbullular
Şurda da etin çoğalıyordu dokundukça lafların dünyaların
Öyle düzeltici öyle yerine getiriciydi ki sevmek
Ki Karaköy köprüsüne yağmur yağarken
Bıraksalar gökyüzü kendini ikiye bölecekti
Çünkü iki kişiydik

Oysa bir bardak su yetiyordu saçlarını ıslatmaya
Bir dilim ekmeğin bir iki zeytinin başınaydı doymamız
Seni bir kere öpsem ikinin hatrı kalıyordu
İki kere öpeyim desem üçün boynu bükük
Yüzünün bitip vücudunun başladığı yerde
Memelerin vardı memelerin kahramandı sonra
Sonrası iyilik güzellik.

Çünkü şiirsiz bir ayrılık düşünülemez!

Gürol TONBUL

"Bir insan yüreği nasıl dayanır bu ayrılığa, bu hüzne ne kadar dayanır?"

Darıdünyada ayrılık, yoksulluk, ölüm

Ayrılık, iki karşıt cinsin dünyasında belli bir paylaşım ve bölüşmenin, ruhsal ve bedensel yansımasının dönülmez akşamın ufkuna girmesi ise, bireyin, bir zamanlar yaşamında önemli yer tutan kişiyi yitirmesi kıskançlık denilen illeti doğuruvermez mi?

Ayrılıkların sessiz çığlığı olan oyunculuğa başladığım günden bu yana hep düşünürüm: Bir oyunda insanlar neden tanışmak, buluşmak ve neden ayrılmak zorundadır? Hayatın zorlu ikilemlerinin labirentlerinde bizi dolaştıran tiyatro olgusu, başlayan bir ilişkinin sonunda erken olgunlaşmamız için mi alıştırır bizi ayrılığın dayanılmaz ağırlığına?

Ünlü Rus oyun yazarı Anton Çehov'un dediği gibi, bir tiyatro oyununda "Kişiler gelirler, tanışırlar, otururlar, konuşurlar, canları sıkılır, yerler içerler, tartışırlar ve sonunda giderler". Çehov'un oyunlarında anlattığı her şey önemsiz olayların içinde gelişir. Küçük çekişmelerin, can sıkıntılarının, düşlerinin sarıp sarmaladığı insanlar iletişim olanaksızlığının, çözümsüz aşk ilişkilerinin sarmalında ayrılık acısını yaşar dururlar. Tanışmanın getirdiği büyük cümlelerin yalanlarında alevlenen ilişkilerin peşinde koşanlar, gerçeklerin sıradan cümlelerinde, ayrılıkların kaosunda hıçkırıkların cehennemini mi yaşarlar?

Babil'in Asma Bahçeleri'nde başı göğe erenler, başlayan bir ilişkide aşka, tüm verilen sözlere güvenenler, inananlar...

Bana öyle geliyor ki, bu kişiler ayrılığın teknesinde fırtınaya tutulduğunda umut kırıklıklarının küreklerini ellerinde buluverirler. O kürekler, ayrılığın umutla umutsuzluk karmaşasında ne işe yarar ki?

Belki de, Çehov'un "Üç Kız Kardeş" oyunundaki Olga gibi düşünmeliyiz ayrılıklarımızın biçimlendirdiği yaşamımızı:

"Zaman geçecek, sonsuza geçip gideceğiz bizler de... Unutacaklar bizi... Yüzlerimizi unutacaklar, seslerimizi ve kaç kişi olduğumuzu... Fakat acılarımız, ayrılıklarımız, çektiğimiz çileler bizden sonra yaşayanlar için umuda dönüşecek..."

***

Anton Çehov'dan neredeyse üç asır önce sözcüklerin gücünün farkına varan Karacaoğlan, şiirlerini tıpkı Çehov gibi aşk, buluşma, doğa ve ayrılık üzerine kurmuş; *"Ayrılanlar elbet bir gün kavuşur/ağlama sevdiğim, gül dedi bana"* ya da *"Karac'oğlan bunu böyle söyledi/indi aşkın deryasını boyladı/kızlar gitti diye pınar ağladı/acıştım yüreğim yandı pınara"* dizeleriyle de Çehov'a çağlar öncesinden bir selam göndermiş olmasın.

"Nice sultanları tahttan indirdi/Nicesinin gül benzini soldurdu/Nicelerin gelmez yola gönderdi/Bir ayrılık, bir yoksulluk, bir ölüm" demiş ya Karacaoğlan, yaşamımızın en önemli olgusuna; ayrılık olgusuna dikkat çekmek istemiş belli ki...

Ehh, hadi gelin o zaman biz de bir ayrılığa, bir yoksullukla gelen ve bir ölümle sonuçlanan ayrılıklara bir göz atalım. Al gözüm seyreyle ayrılık acısına uğrayanın halini!

***

bir ayrılık...

Karikatürist ve oyun yazarı Behiç Ak'ın esprileriyle bezenmiş "Ayrılık" oyunu, ayrıldıktan bir yıl on iki gün sonra bir araya gelen bir erkek ve bir kadının evliliklerini, ayrılıklarını, kendilerini ve ilişkilerini sorgulamalarını anlatır. Kentli, yarı aydın ve alışkanlıklarının esiri iki insanı bir araya getiren yazar Ak, ayrılık olgusunun içsel aynasında, toplumu ve bireyleri sorgular, ayrılık sendromunda yaşadıklarımızla bizleri yüzleştirir. Marullarla, bezelyelerle bezeli bu yüzleştirme kadın ve erkeğin ayrılık anlarındaki ruhsal durumunun ne de güzel anlatımıdır!

Kadın: Senin bir bezelye olduğunu düşünüyorum uzun zamandır.
Erkek: Bezelye mi, neden?
Kadın: Çünkü bezelyeler bezelyedir de ondan. Tatlarını bir bakışta anlarsın. Sen öylesin işte. Görüntün neyse, tadın da o. Seninle anlaşamadık bu yüzden. Bizim doğalarımız farklı.
Erkek: Bunu pek anlamadım. Sen nesin?
Kadın: Ben, ben nasıl anlatsam? Ben bir marulum. Marulların ilk bakışta tadını anlayamazsın. Soydukça güzel yerlerine varılır.
Erkek: Ben ne diyeceğimi şaşırdım. Benim sebzeler hakkında pek bilgim yok.
Kadın: Bu konuda bana güvenebilirsin. Ben, senden ayrıldıktan sonra bu konuyu çok düşündüm. Sadece bezelye meselesini değil tabii ilişkimizi. Hatta bu konuda bir sebze kitabı bile okudum. Kitapta şöyle diyordu: Bezelyelerin yenebilmesi için çok iyi pişirilmeleri gerekiyor. Oysa marulları çiğ olarak da yiyebilirsiniz. Düşünebiliyor musun? Bizim durumumuza ne kadar uyuyor. Sen hep çiğ kalarak benim pişmemi istedin. Oysa, bir bezelye olarak bir maruldan bunu beklememeliydin. Senin bir marulla beraber olabilmen için çookkk pişmen gerekiyor. Anlatabiliyor muyum?
Erkek: Nasıl yani? Sen, biz ayrıldıktan sonra, ilişkimizle ilgili birtakım sonuçlara bir yemek tarifi kitabı okuyarak mı vardın?
Kadın: Ne yapayım? Ayrılırken evdeki bütün kitapları götürmüşsün. Bana da kala kala bu yemek tarifi kitabı kalmıştı. Ama inan... Aşk üzerine yazılmış kitaplardan daha çok faydası oldu bu kitabın. (Behiç Ak, Ayrılık, Mitos Boyut Yayınları.)

Behiç Ak'ın oyunda altını çizdiği durum tüm ayrılıklarda görünen durumdur aslında. "Bana göre değil (miş!)." "Kişilik ve ruhlarımız tamamen farklı(ymış!)." cümlelerinin arkasında "Buna nasıl sabrederim. Bu gemiyi daha fazla yüzdürmeden nasıl ayrılırım?" soruları saklı değil midir?

Ölüm gibi doğal nedenler dışında sevdiğinden, eşinden ayrılmaların arttığı günümüzde, bir süre sonra "Onsuz yapamıyorum!", "O olmadan yaşayamam!" cümleleri duymak da biraz tuhaf bir durum oluşturmuyor mu?

Ayrılık, iki karşıt cinsin dünyasında belli bir paylaşım ve bölüşmenin, ruhsal ve bedensel yansımasının dönülmez akşamın ufkuna girmesi ise, bireyin, bir zamanlar yaşamında önemli yer tutan kişiyi yitirmesi kıskançlık denilen illeti doğuruvermez mi? Behiç Ak'ın açık uçlu ve zengin ironili oyun metni kadın erkek ilişkisinin temel sorunsalı ayrılık ve kıskançlık ikilemini akrep kıskacı kıvraklığında karşımıza getiriverir:

Erkek: Aaa, benden ayrıldıktan sonra perdeleri değiştirmişsin?
Kadın: Evet, kumaş fabrikası olan bir arkadaşımın hediyesi?
Erkek: Nasıl yaa! Bir erkek arkadaş mı? Sana perde hediye ettiğine göre perdelerinin eskidiğini biliyor.
Kadın: Evet.
Erkek: Nasıl yani? Erkek arkadaşın bu eve geldi. Seninle aldığımız perdeleri gördü ve "Bunlar eskimiş!" dedi. Öyle mi?
Kadın: Evet. Pencerem senin perdelerini, başka erkeklerin perdeleriyle aldatıyor.
Erkek: Ben böyle erkekleri çok iyi bilirim. Onlar elde etmek istediği kadına önce perdelik kumaş hediye ederler, ondan sonra da... Söylemek zorunda değilsin ama,merak ettim: İlişkiniz var mı?
Kadın: Çok komiksin! Psikoloğum senin kıskanç bir insan olduğunu söylerken doğru söylemiş demek ki!
Erkek: Sen o psikoloğuna benden selam söyle. Öyle perdeci adamları kıskanacak halim yok benim. Allah bilir, psikoloğun kim desem, onu da kıskandığımı sanacaksın ama...
Kadın: Aaa bak! Psikoloğumu kıskanırsan hiç de haksız sayılmazsın çünkü çok yakışıklı adam!
Erkek: Yakışıklı bir psikoloğa gitmeni saçma buluyorum. Aramızdaki özel şeyleri yakışıklı bir psikoloğa anlatmanın bir anlamı var mı? Ben ayrılınca güzel sarışın bir psikoloğa gidiyor muyum?

Keşke, kadın erkek ayrılıklarının diyaloglarını böyle esprili kurabilsek ama neredeee?

Geçtiğimiz yıllarda yapılan Kadına Yönelik Şiddet araştırmasının en çarpıcı sonucu, şiddetin kaynağında ayrılık travmasının olmasıydı. Kısacası, "Ya benimsin ya da kara toprağın!" feodal yaftası yine suratımıza yumruk gibi yapışmış, duruyor. Bu araştırmanın daha da vahim sonucu kadınların yüzde 8.5'u ayrılık anında gelen şiddeti haklı buluyordu.

Öyleyse yıkıl Sezar!

***

bir yoksulluk...

Hiçbir şeyin yolunda gitmediği berbat bir Balkan ülkesinde bir türlü kalkmak bilmeyen bir otobüsü rehin alıp kaçıran çılgın, yoksul genç bunun bedelini ağır ödeyecektir. Bir küçük trafik kazasıyla başlayan bölünme trajik sonuçları da beraberinde getirir. Aslında, yaşanan Balkanlar'daki etnik bölünmenin, ayrılmanın, parçalanmışlığın ta kendisidir. Yoksulluğun getirdiği ayrılıkların ülkesi Balkanlar'da bütün yollar ölüme, acıya ve öfkeye açılmaktadır artık. Ayrışmanın ülkesi Balkanlar'ın insanları "Barut Fıçısı" gibidir. Zorbalık, ırkçılık, yoksulluk ve faşizm egemenliğindeki bu kentte insan ilişkileri parçalanmış, tüm değerler temelinden sarsılmıştır.

Makedon yazar Dejan Dukovski'nin kaleme aldığı "Barut Fıçısı" bir gece boyunca bir Balkan şehrinde yaşanan ve ölümle sonuçlanan küçük öykücüklerle tanıştırır bizi. Balkanlar'ın en acı gerçeğini, maddi ve manevi çöküşün nedenlerini anlatan oyun, hiç yoktan nedenlerle ayrılan insanların nedensiz şiddetini de gözler önüne seriverir:

ANDREJA: Bu ülkede ayrılık sonrası herkes kafayı sıyırmış be! Bu ülkede kimse laftan anlamıyor. Kimse sorduğun soruya yanıt vermiyor. Herkes başka soruya yanıt veriyor. Dediğimi anlıyor musunuz? Sabrımı taşırmayın yoksa hepinizi havaya uçururum. Kendi kendinize kutular yapmışsınız, orada öylece oturuyorsunuz. "

Trafik kazası sonrası etnik ayrımcılık nedeniyle feci şekilde dövülen genç taksi şoförü, kendisine işkence eden polis şefini bir barda kıstıran bir kurban, nişanlısı ile ayrıldığı için kavgaya tutuşan genç ve bu genci parkta kıstıran serseriler, bir türlü kalkamayan otobüs içinde yolcular ve yolculara baskı uygulayan bir başka genç... Bu gence karşı çıktığı için başı derde giren ihtiyar adam, bir barda iki yakın dostken birbirine öldüresiye saldıran adamlar etnik ayrılıkların sonuçlarıyla yüzleştirirler bizi. Her ayrılık sahnesi bir ölümle sonlanırken "Barut Fıçısı"na dönen kentin kimliğinde parçalanan bir ülkenin kırık dökük parçalarını görüverir insanoğlu.

Bu belalı ve insanların durmadan birbirini öldürdüğü dünyada "Burası benim çöplüğüm!" diyenlerin nedensiz şiddetinin kurbanı olan bireylerden biridir yoksul, Çingene Mane. Mane paraya kavuşmuştur geçip giden yıllar içinde. Ayrıldığı karısı Evdokya ile yıllar sonra bir araya gelmeye çalışır ama "Atı alan Balkanlar'ı geçmiş"tir bile... Evdokya, Kosta adında birisiyle birliktedir. En acı ayrılıklardan birini yaşayan Mane'nin intihardan başka seçeneği kalmamıştır. Ne trajik bir ayrılık değil mi? "Mane'nin kimliğinde bir ayrılık olayının olabilmesi için öngörülen üç olguya da rastlarız: Ayıran etken-Ayrılan kişi-Terk edilen (ayrılan) kişi.

Ayıran etken: Herhangi bir toplumsal olay, bu ortamda karşılığını bulmayan duygular, yaşanan maddi çöküntü ile meydana gelen psikolojik, sosyolojik durumlar... Balkanlar'ın etnik çalkantısı içinde Balkanlar'ın bal bölümü bitmiş, kan bölümü başlamıştır. Durum Mane için de böyledir. Mane böylesine çalkantılı ortamdan kaçıp Adriyatik'in karşı kıyılarına atmıştır kendini. Arkadaşı Kiril ile paraları vardır ama Mane ülkesinden ayrıldığı, karısı Evdokya'yı geride bıraktığı günleri aramaktadır:

MANE: Kiril, şimdi ne istedim biliyor musun?
KİRİL: Yüz bin dolar mı?
MANE: Yok.
KİRİL: Yüz bin dolar istemiyor musun yani? Ne istiyorsun peki?
MANE: İşkembe çorbası. En sevdiğim çorba. Çıkacaksın dışarı, bulduğun ilk dükkânı dağıtacaksın. İkincisinde de işkembe çorbasını içeceksin. (Kiril gülmeye başlar) Bizim eski sundurmaya çıkıp, bütün gün orada takılacaksın, güneşin batışını seyredeceksin. Öyle sabahtan akşama kadar bir yerlerini yayacaksın usta. Sonra, karılardan birine çerez merez alıp, çalılıklara attım mı... Kiril! Ayrıldığım milletle kıç kıça olmayı özledim ben ya... Hani komşu osursa duyarsın ya, bizim orada. Sonra bir de Evdokya'yı seyretmeyi özledim. (Dejan Dukosvski, Barut Fıçısı, Mitos Boyut Yayınları)

***

Karısı Evdokya için "Gökyüzünden ay'ı çalmak için" tekrar Balkanlar'a dönen Mane bir parkta buluşur eski karısıyla. Terk edilen Evdokya için, Mane sisler içinde bir figürdür artık. Ayrılan kişi bu kez Evdokya'dır.

EVDOKYA: Ne istiyorsun?
MANE: Senin için gökyüzünden ay'ı çalmak...
EVDOKYA: Seni görmek istemiyorum!
MANE: Yanlış yapıyorsun.
KOSTA: Böyle konuşma.
MANE: Kim bu lavuk?
EVDOKYA: Seni ilgilendirmez
MANE: Söyle, gitsin biraz dolaşsın
EVDOKYA: Buraya Kosta'yla birlikte geldik, burada kalacak. Ne istiyorsun?
MANE: Konuşmamız gerek
EVDOKYA: Konuşacak bir şey yok.
MANE: Konuşacak bir şey yok ha?
KOSTA: Duymadın galiba. Seninle muhatap olmak istemiyor, anlamıyor musun?

Terk edilen, Evdokya'yı bir başkasına kaptıran Mane için "Ayrılık ölümden beter"dir. Özlemini duyduğu Evdokya'nın kendisine dönüp ilişkilerinin bittiğini söylemesini hiç düşünmemiştir. Yoksulluğun çaresizliği içinde terk ettiği Evdokya için, Mane'nin yapacağı tek eylem kalmıştır.

MANE: Gel her şeye sıfırdan başlayalım, yalvarırım.
EVDOKYA: Kaç kere her şeye sıfırdan başladık biz?
MANE: Bu sefer başka. Bir şey öğrendim ben.
EVDOKYA: Hiç uğraşma Mane. Senin tek sözüne bile inanmam artık.
Hep aynı terane. Bıktım artık, burama geldi. Anladın mı? Sen ayrılıp gidince, yıllarca neler çektiğimi bir ben bilirim. Aynı cehenneme bir daha giremem ben. Seni ne kadar çabuk unutursam o kadar iyi.
MANE: Böyle olacağını düşünemedim.
EVDOKYA: Nasıl olacağını düşündün peki?
MANE: Seni kurtarabilirim diye düşündüm. Parayı alırsam, yüzünü güldürürüm diye düşündüm. Senden başka kimse olmadı benim için.
EVDOKYA: Sen gidince benim neler hissedeceğimi hiç düşündün mü sen?
MANE: Senden ayrılacağımı söyleseydim, gidiyorum deseydim... Anlamazdın ki... Veda etmekten nasıl nefret ederim, bilmiyor musun?
EVDOKYA: Veda etmekten nefret edermiş! Sen, sevme özürlüsün. Bitti Mane! Hiç faydası yok. Ayrılırken bana ne bıraktın biliyor musun? Bir bilet... İşte bana seni hatırlatan tek şey bu. Şimdi mutluyum. Sadece seninle harcadığım zamanıma yanıyorum.
MANE: Yoksul değilim artık. Para! Paramız var artık! Bir gelecek hazırladım ben. Sadece senin için.

"Carmen"i yazarken yıllar sonra Evdokya'nın tavrını belirleyeceğini elbette düşünmemişti. İspanyol güzel Çingene kızı ve onun uğruna ordudan ayrılarak dağlarda kaçakçılık yapmaya razı olan sevgilisi Don Jose'nin trajik öyküsünü konu alan "Carmen"in, Mérimée tanımı, ünlü Fransız besteci Georges Bizet'i de derinden sarsmış olmalı.

EVDOKYA: Yeter artık Mane! Hadi, sana başarılar! Seni gördüğüme memnun olmadım. Güle güle Mane!
MANE: Evdokya! Senin ismini göğsüme yazdırdım!
EVDOKYA: Faydası yok Mane. Çok geç. Sana hissettiklerim artık bitti. Benim için hiçbir şey ifade etmiyorsun. Seni sevmiyorum.
MANE: Pişman olacaksın.
EVDOKYA: Olmayacağım. Güle güle Mane?
MANE: Sonra, hepsi benim suçumdu deme bak. (Mane ağır adımlarla yukarı doğru çıkmaya başlar. Atlar.)
EVDOKYA: Öldürdü. Ay'ı benim için öldürdü. Benim için ay'ı çalabileceğini söylemişti. Mane!
KOSTA: Bunu neden yaptı ki?"

Sevdiği bir kişiye, paraya hâkim olmak istediği gibi davranan Mane, paranın ayrılık getirmeyeceğini söyleyenlerin tezini de kendisiyle birlikte boşluğa bırakıverir.

***

bir ölüm...

"Her şey bir boşlukta gibidir ama, değildir aslında" diyen Prosper Mérimée 1845 yılında özgür kadın simgesi Çingene *Carmen vahşi ve değişik bir güzeldi. Dişleri teninin koyuluğunu açardı. Uzun, parlak ve kuzgun kanadı gibi siyah, mavi hareli saçları vardı. Gözleri hiçbir insanda görülmeyecek bakışlara sahipti. Simsiyah ve şehvetli bakışlar... Çingene gözleri kurt gözleri gibidir, der bir İspanyol atasözü."*

Bizet, dört perdelik eserin konusunu Mérimée'in "Carmen" romanından alıp, librettosunu yazdırdığında sahnelenen eserinden çok umutluydu. Ancak, eser 1875 yılında sahnelendiğinde yerleşik ahlak anlayışının ihlali sayıldığından olumsuz tepkilerle karşılaştı. Don Hose'nin ayrılık çığlıkları, Carmen'in ayrılık aryaları, ayrılıkta haykırmak önemli de olsa, kimseyi ilgilendirmedi. Bu üzücü olayın üstünden üç ay geçmeden Bizet, darıdünyadan ayrıldı. Bu trajik ayrılıştan bir süre sonra ise, eser muhteşem bir zafer kazandı ve dünya sahnelerine fırtına gibi yayıldı.
Mérimée, 42 yaşındayken kaleme aldığı "Carmen"e albenisi olan bir tütün işçisi kimliğini uygun görmüştü. Ateşli tabiatıyla ünlü Carmen, tütün fabrikasında da fırtınalar estirip kavgaya tutuşunca tutuklanır. Tutukluluğu sırasında aşk konusunda acemi Don Jose, Carmen'e abayı yakar. Carmen çok sevdiğini, uğruna ölebileceğini söylediği Jose'nin askerden ayrılmasına da neden olur. Jose bir kaçakçı ekibin üyesi olunca, Carmen, boğa güreşçisi Escamillo ile aşk yaşamaya başlar.
Bir tütün fabrikasında başlayan ve bir tütünün içten içe yanması gibi yanan Don Jose "Ayrılık belki ölümden beter/çektiğim bu acı bana yeter/Allah'ım bu dert ne zaman biter?" tangosunu söylerken rastladığı Carmen'i öldürür. Mérimée'nin anlatımıyla; "Carmen hâlâ büyük siyah gözleri ile Jose'ye bakmakta"dır.

***

Carmen'in öldürülmesi bugünkü kadın cinayetlerini çağrıştırsa da özgürlük anlayışı ve cazibesiyle Carmen Batılı ve Batılı yaşamak isteyen kadınların ilgisini her geçen gün biraz daha çekmekte. Carmen'in ayrılık felsefesinin altında yatan bir başkaldırıdır aslında. "Erkeklere göre değil, canımın istediği gibi yaşarım" diyen Carmen, ayrılık olgusunda sivil itaatsizliğin simgesi gibidir. "Aşk, çingenenin veledi/Tanımaz kural yasa/Sevmezsen (de) severim seni/Seversem, sakın kendini ama" kıvrak şarkısıyla kendini ifade eden ve *kadın-erkek ilişkisinin en önemli özelliklerinden birisi olan ayrılmayı bilen Carmen'i ayrılmayı bilmemekle kim suçlayabilir ki?*

Ayrılığa büyümek

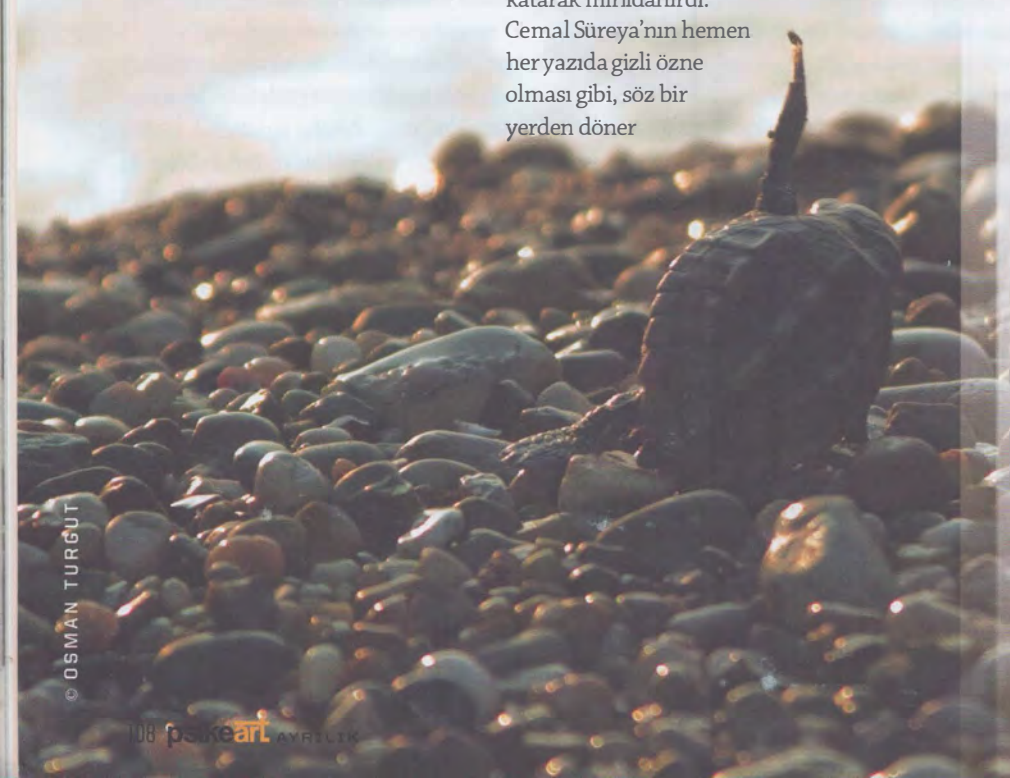
(Ölüm bile çocuk kalır!)

Bebek doğumuyla birlikte dünyaya gelmez aslında, çocukluğa gelir. Çocukluktan ayrıldığı zaman dünyaya gelir. Ve dünyaya gelmek de aslında ayrılığa başlamak, ayrılıklardan çeşit beğenmek demektir.

Ölümün bizim en gizli mesleğimiz olduğunu İsmet Özel söylemişti. "Üç Frenk Havası" şiirinin ilkinde, *"Bize ne başkasının ölümünden demeyiz/çünkü başka insanların ölümü/en gizli mesleğimizdir hepimizin/başka ölümler çeker bizi/ve bazen başkaları/ölümü çeker bizim için"*.
Ölüm gizli mesleğimizse, gizli, belki de karanlık mesleğimizse, yoksulluk da açık mesleğimiz olmalı, gündüz mesleğimiz, aydınlık, net, yalın, anlaşılır ve epik mesleğimiz: Yoksulluk. Yokluk ve yaşayanların diliyle aynı zamanda da "yoksunluk".
Peki üçüncüsü?
Üçüncüsü ve üçüncü: Ayrılık. Cem Karaca "Yoksulluk kader olamaz" diye haykırıyordu ya, bazı insanlar yalnızca sesleriyle haykırırlar, çoğunluk böyle yapar, bazı insanlarsa sanki sesleri az gelecekmiş gibi haykırdığı şeye ya da ses hakkını veremezmiş gibi haykırdığı şeyin, gözlerini, ellerini, gövdelerini, saçlarını, ruhlarını da katarlar bu haykırışa, Cem Karaca da onlardandı işte. Haykırdığı zaman, gecesini gündüzüne katarak çalışır gibi gövdesini ruhuna katarak haykırırdı, mırıldandığı zaman da yine ruhunu gövdesine katarak mırıldanırdı.
Cemal Süreya'nın hemen her yazıda gizli özne olması gibi, söz bir yerden döner dolaşır Cemal Süreya'ya gelir çünkü, Cem Karaca da mırıldanmadan haykırmaya, dalgalanmadan sevdalanmaya, mutlaka müziğiyle, sesiyle, oluşuyla yazının içinde gezinir. Sesi, değilse müziği, değilse saçlarının gölgesi düşer yazının üstüne. "Kader olamaz" dediği yoksulluk meslek olabilir ama. Hem de serbest meslek filan değil öyle. Öyle olsaydı biraz şairane cümlelere bile konu olabilirdi, "yoksulluk, ah o serbest meslek" diye yumuşatılarak üstelik. Ama değil, mecburi meslek ve sanırım ölümden önce de emekliliği yok! Yoksulluktan ancak ölünce emekli olabilir insan! Hem daha önce olsan ne yapacaksın değil mi? Sahi insan yoksulluktan ölmez de ne yapar?

"Ayrılık Usta"

Ayrılık da meslek. Ama ustalığı olmayan bir meslek, bakmayın Osip Mandelstam'ın *"vedalaşmaların ilmini yaptım ben"* demesine, öyle hissetmiştir, öyle içe işleyen bir şiir de yazmıştır ama, "ayrılık ustası" olduğunu düşünmemiştir hiç. Ayrılığın ustası da yoktur, usta olan ayrılıktır: Ayrılık Usta. Paul Çelan'ın büyük şiiri "Ölüm Fügü"nde yazdığı gibi, "ölüm Almanya'dan gelen bir ustadır." Ayrılık nereden gelen bir ustadır peki?
Ayrılık ölümden de ustadır, yoksulluktan da. Ve galiba ölümden de eskidir yoksulluktan da. Bazıları ayrılığın, insanın dünyaya atılmışlığıyla başladığını düşünürler. Böylece Tanrı'dan ayrılmış olur insan, ondan kopmuş ve onun tarafından terk edilmiş olduğunu söylerler bununla da. Demek ki daha ölüm dünyaya gelmeden, insanla beraber ayrılık gelmiş dünyaya. Öyleyse kadim bir meslek sayılır, kadim ve kaçınılmaz.
Nâzım Hikmet'in "Otobiyografi" şiirinde dediği gibi, ayrılık hem çok hem de çeşitlidir: *"Kimi insan otların kimi insan balıkların çeşidini bilir/ben ayrılıkların/kimi insan ezbere sayar yıldızların adını/ben hasretlerin"*. İnsanın doğadan ve doğasından koparılmışlığının ardından sökün eder ayrılık, ruhun bedenden koparılması, çocuğun anneden koparılması, yuvadan koparılması, ama en çok da insanın çocukluğundan koparılması.
"İlk ayrılık"tan sonra, yani "kesin kopuş"tan sonra, dünyaya atıldıktan sonra diyelim, Tanrı tarafından terk edildikten sonra da diyebiliriz, "öz ayrılık", "hakiki ayrılık" insanın çocukluğundan ayrılması olmalı.

© OSMAN TURGUT

Çünkü insanın bir daha hiçbir zaman, hiçbir koşulda bulamayacağı, yaşayamayacağı ve bir anne şefkati gibi üstünde hissedemeyeceği, örtünüp sarınamayacağı saflığın da yitirilmesidir bu aynı zamanda.

Çocukluktan sonrası ayrılık

Bebek doğumuyla birlikte dünyaya gelmez aslında, çocukluğa gelir. Çocukluktan ayrıldığı zaman dünyaya gelir. Ve dünyaya gelmek de aslında ayrılığa başlamak, ayrılıklardan çeşit beğenmek demektir. Çocukluğun sona ermesi, ayrılığın kendisidir ve insan bir daha hiçbir zaman kavuşmaz. Bunlar geçici kavuşmalar, teselli kabilinden buluşmalardır. Ama insan bir kez ayrılmıştır ya, bunlar onu doyurmaz, yetmez insana. Kendini hep eksik hisseder, bir parçası, parçaları uzaktadır, zaman zaman kimi işaretler, kimi kokular onları anımsatır. Bir tanıdıklık, bildiklik hissi kuşatır insanı. Yitirdiği, terk ettiği, ayrıldığı parçaları, tamamlanmak, bütünlenmek üzere ana gövdeyi, ana ruhu aramaktadır adeta. Ne var ki tıpkı düşlerdeki gibi, bir türlü yetişemez insan tamlığına, bütünlüğüne. Kendisine yetişemez insan, kendinden kopan, düşen, kesilen, ayrılan, dağılan ve onlarsız tamlık hissini asla yaşayamayacağı parçalarının yokluğunu hep hissedecek, ama asla bir daha onlarla buluşamayacak, bir araya gelemeyecektir.

Ayrılık, yolculuk gibi bir şey, başlayınca bitmiyor. Bazen duruyor, ara veriyor, vuslat oluyor, sonra geçiyor, sonrası ayrılık hep. İnsanlar çocukluklarından ayrılmanın, o cennetten kovulmanın ve çocukluğu artık bir yitik ülke gibi hatırlamanın acısını başkalarından çıkarıyorlar gibi. Oysa ayrılıkların nedeni insanlar değil, bilmiyorlar, hiç kimse bilmiyor, hiçbirimiz bilmiyoruz. İnsanlar ayrılmak üzere yaratılmışlar ve çoğu zaman bilmeden yaşıyorlar bunu. Ayrılık insanın hallerinden biri, kaçıncı hali, bilmiyorum. Ama doğal hallerinden biri olduğunu söyleyebilirim. Bunu biliyorum işte, bunu aslında hepimiz biliyoruz ama bilmezden gelmeyi daha iyi biliyoruz, belki de daha ilginç olduğunu düşünüyoruz bu halin ve daha çok koruyacağını düşünüyoruz bu duygunun. Belki de koruyordur...

Çocukluktan ayrılıyor ya insan, bu acıyı, sökülmeyi, kopmayı, koparılmayı, parça parça olmayı yaşıyor ya, aslında bilerek bilmeyerek en ciddi travmayı da orada, o süreçte yaşamış oluyor. Bir anlamda sonu baştan yaşamış oluyor, oluyoruz. Çocuklarda nedeni çözülemeyen bir can sıkıntısı vardır, sık sık ve uzun süreli bir can sıkıntısıdır bu, ne eksiği var ki bunca mutsuz diye düşünürüz. Ona yeni oyuncaklar, giysiler, yiyecekler, gezmeler öneririz ama şaşılacak şey o hiçbirini istemez, oysa her zaman bayıla bayıla kabul ettiği şeylerdir bunlar. Hülyalı, melankolik, sanki yıllardır bu dünyadayımış, dünyanın garını, mihnetini, efkârını çok görmüş, çok yaşamış gibi hem kendine, hem dünyaya, hem eve uzak, hem kimsesiz hem de çok başka zamanlarda, ötelerde, nicelerde akrabaları, yakınları, ailesi, başka bir hayatı varmış gibi bir "üzgün balığı" halinde durur çocuklar öylece. Bakar dururlar, düşünür dururlar diyemem, çünkü o esnada onlara ne olduğu, hangi uzak geçmişe gittikleri hakkında bildiğim bir şey yoktur. Bu halin bazen ürkütücü geldiğini de söylemeliyim. Çünkü o zaman çocuklarla başka varlıklar, yaratıklar olduğumuzu, düşünmek ne kelime, inanırım, başka tanrıların çocukları olduğumuza bile.

Şairlerin en çocuğu

"Ayrılıkların çeşidi"ni şairler bilsin, madem ayrılığı da, hasreti de, gurbeti de, sürgünü de, mahpusu da ezber eden bir şair, şairlerin en çocuğu, en genci ve en büyüğü Nâzım Hikmet böyle söylüyor, bize de ayrılıkların ilki, belki de en az bilineni, bilinse de gülüp geçileni kalsın, o da ayrılık mı densin, ayrılığa sayılmasın, kabulüm, ama çocukluktan sonraki kendine, çocukluktan sonraki dünyaya, hayata da bir bakmak unutulmasın.

Galiba ne oluyorsa çocukluktan ayrıldıktan sonra oluyor, bir daha da iflah olmuyoruz dünyada. Yoksa asıl ayrılık dünyaya gelmekle mi başlıyor?

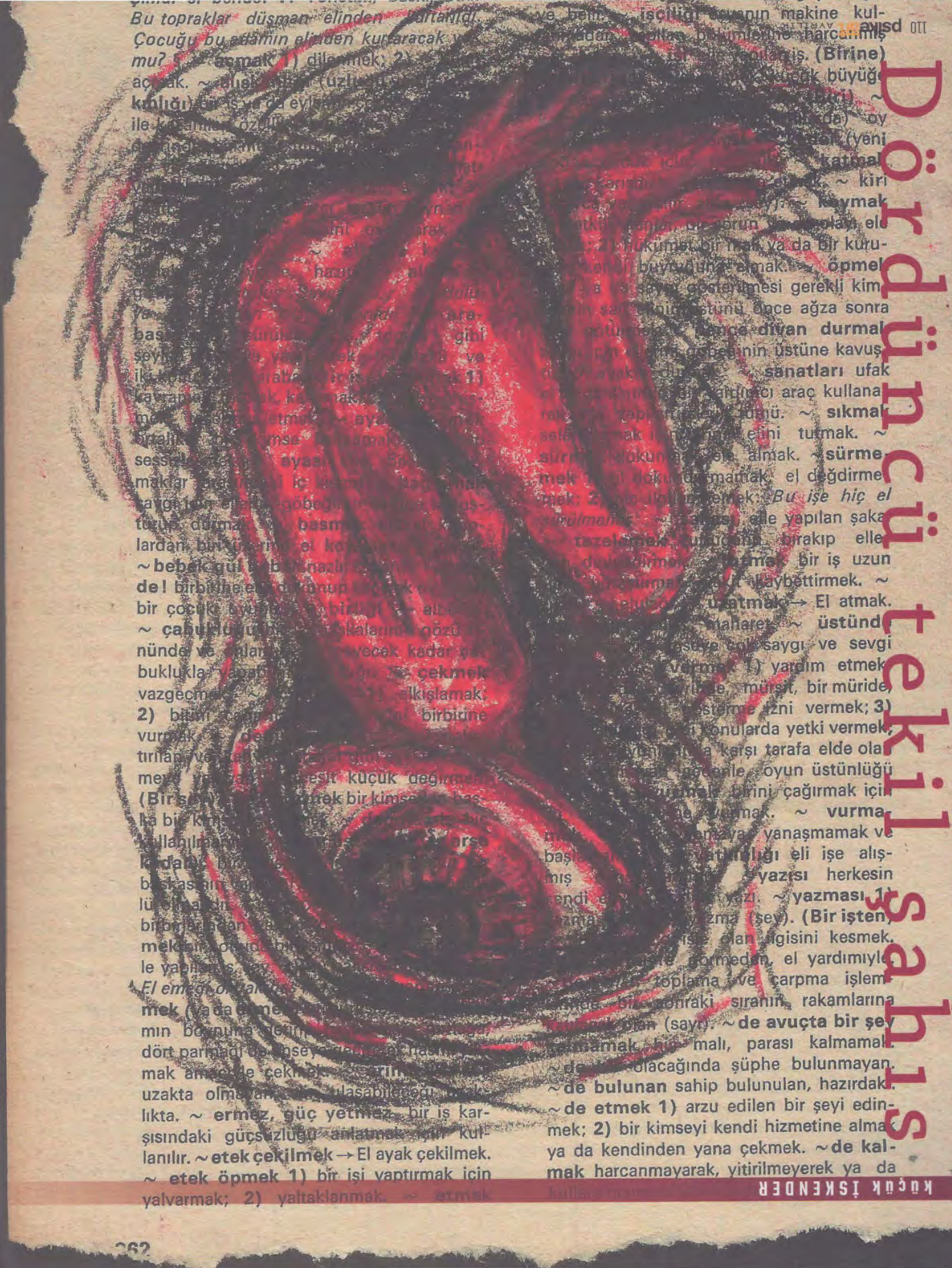
Tanrı'nın geniş göğünden dünyaya düştümüzde mi yaşıyoruz ilk, acı, gerçek ve dayanılmaz ayrılığı yoksa? Peki Tanrı bize bu ayrılığı neden reva görüyor, biz onun bizi, bu kadar acıyla, ıstırapla ve yaşam boyu sürecek bir sızıyla cezalandırmasına yol açacak ne yapmış, ne günah, ne suç işlemiş olabiliriz? Ayrılık biz daha dünyaya gelmeden, yani buralarda yokken işlediğimiz, ama bilmediğimiz bir suçun cezası, buna iyice inandım. İnandım, yoksa hayat bir ayrılıklar antolojisi olarak yaşanmazdı böyle. Üstelik dünya küçüldükçe, sözüm ona insanlık ilerledikçe çoğalıyor ayrılık azalacağı yerde. Türleri, çeşitleri de artıyor.

"Ayrılık yarı ölmekmiş/o bir ateşten gömlekmiş" dizeleriyle başlayan şarkıdan tutun, *"ayrılık, ümitlerin ötesinde bir şehir/ne bir kuş ne bir haber ne de bir selam gelir"* şarkısına, oradan da *"ayrılık yaman kelime/benzetmek azdır ölüme"* diyen sese bakın, hepsinde de ayrılık, ölümle karşılaştırılır ve ölümden daha azına razı olmaz ayrılık. Siz olur musunuz, biz olur muyuz, asla, biz de olmayız. Dipte bir yerlerde bunun ölümden beter, yoksulluktan feci bir şey olduğunu sezeriz, bizi çocukluğumuzun o "üzgün balığı" kılan şeyi, zamanla "sezgin balığı" olup sezeriz sezmesine de, o kasvetin, gamın, sızının ne olduğunu, nereden geldiğini de bir türlü anlayamayız.

Hepsinin bir adı var, ölümün adı ölüm, yoksulluğun adı yoksulluk, ayrılığın adı... Ayrılığın adını daha doğduğunda koymuşlar, tıpkı insana ad koyar gibi, "senin adın ayrılık olacak ve ilk işin insanı çocukluğundan ayırmak olacak, gerisi kendiliğinden gelir..." demişler. Dedikleri gibi de olmuş. Şimdi insan ve çocukluğu ayrı ayrı duruyor dünyada, yabancı, iki yabancı, biri unutkan, biri küskün ve bir daha da asla hatırlama, kavuşma, barışma ihtimalleri yok gibi duruyor. Yoksa ayrılık bu kadar gözde bir kelime olur muydu, romanlara, filmlere, şarkılara, şiirlere aşktan bile üstün bir biçimde kaynaklık eder miydi ve ne tuhaf insan bunun hem acısını çekip hem de gizli gizli keyfini sürer miydi?

Paradoks Diyalektika'ya göre, aslında söyleyecek, ekleyecek, değiştirecek bir şey yok, belki o şarkının sözlerini biraz değiştirerek, "ayrılık yaman kelime/ çocukluk bırakmıyor kimsede" demek yeter. Bir de ayrılığa büyüyenin, büyütülenin yanında, ölüm bile çocuk sayılır, ayrılığın yanında ölüm bile çocuk kalır demek gerek.

Dördüncü tekil şahıs

© LEYLA KAZANAK KANBER

Ayrılık da, terk de bir dönme ihtimalini barındırır. Bırakmakta böyle bir olasılık yoktur artık. Dönemezsin.

Başbakanlar için kısmen üzülüyorum, ■ dedi; çünkü bu mesleğin fıtratında var.

-Bu sözün benzeri maden işçilerinin iş cinayetlerinde ölümleri üzerine 2014 yılında Ortadoğu'da bir ülkede çınlamıştı, dedim, ben de oradaydım; yerin yüzlerce metre altında can pazarı yaşanıyordu. Aşağıda karbonmonoksit gazı, yukarıda biber gazı. O ülkede "yaşamıyor" sanki sadece "hayatta kalmaya çalışıyorduk". Ceset çıkartmak için gazın tahliyesini bekleyenler bu şerefsiz rötara kurtarma operasyonu adını takmışlardı.

-Ayrıldın mı sonra o ülkeden, diye sordu.

-Ben sana başka bir şey söyleyeyim, dedim. Kendini Savaş Ay olarak tanıtan bir gazeteci anlatmıştı; o ülkenin sevilen, sevildiği kadar da bir kesimce lanetlenen müzisyenlerinden Ahmet Kaya'nın evi bir gece polislerce basılmış, "Ailenle vedalaş, gidiyorsun" denmişti. Birkaç saat geçmeden uçaktaydı. Götürüp yurtdışına bırakmışlardı Ahmet'i. Kaçmamış, gönderilmişti.

-Terk etmenin nesnel bir karşılığı vardır, ayrılık ise zamanlamadır diyorsun yani.

-Terk etmek bireyciliktir, ayrılık siyasidir diyorum. Ayrılmadım ben o ülkeden; terk de etmedim. Bıraktım.

-Ne farkı var ki? Bırakmak, terk ve ayrılıktan başka bir şey mi sanki?

-Bırakmada bıkkınlık payı arar insanlar. Yanlış. Bırakmak, tahammülsüzlükle ölçülemez. Yani tahammülsüzlük gram, metre gibi bir ölçü değildir. O vicdan birimidir bazen. Bıraktığın an, bırakıldığın andır bir bakıma. Trapezcileri düşün. Trapezden vücudunu sıyırıp kendini boşluğa, karşıdan sana doğru gelen arkadaşına doğru fırlattığında göz göze gelebilirseniz eğer ve o arkadaşının gözlerinde seni asla tutmayacağını görürsen, nereye dönebilirsin? Ayrılık da, terk de bir dönme ihtimalini barındırır. Bırakmakta böyle bir olasılık yoktur artık. Dönemezsin.

-Hatırlıyorum, o yıllarda bir de meşhur bir meydandaki parkta başlayan eylemler olmuştu o ülkede.

-Gezi Parkı'nı diyorsun.

-Evet evet, orada da bir bırakılmadan söz edilebilir o halde..

-Bırakılanların bir araya gelme ihtimali tüm iktidarları korkutur işte. Olayların her yıldönümünde büyük karmaşalar yaşandı. Ölü ve yaralı sayısı katlanarak arttı. Hareketin içindekiler şöyle düşünebiliyordu: "Yaşadığın coğrafyada bayramlar eskimiş, şimdiki nesiller için geçmişte kalmışsa, yeni bayramlara dönüşecek direnişlere ihtiyacın var demektir. Her anış zamanla kutlamayı da hak eder çünkü. O gençleri alkışlarken utanma! Eğlenmiyorsun, sadece büyük bir mücadeleye sen de ellerinle ses veriyorsun."

-O ülkede bugün olup bitenleri hâlâ takip ediyor musun? Nedir durum?

-Matruşkanın içindeki, o en son bebeği sevdi halkın çoğunluğu ve o çoğunluğun iktidara taşıdığı hükümetler. Halk, üst üste yeni bebekler giyerek kendini sakladı, kapattı, dini bir inzivaya çekilerek dünyadan koptu. Ne yerin altına indi ne de yeryüzüne çıkmayı seçti. Bulunduğu adressiz noktada görüntüsünü kaldırdı. Varlığını saydamlaştırarak şeffaf, kokusuz, tadı olmayan bir kitleye dönüştü. Kilitlenen bilgisayarlar gibi hiçbir tuşun çalışmadığı bir makine. Azınlık, formatlanmaya zaten baştan karşıydı. Haklıydılar da. Ayrılmak, terk etmek ya da bırakmak ihtimalleri düzenlemelerle imkânsız hale getirildi. Yargı, eğitim, savunma ve emniyet her türlü uzaklaşmayı yasakladı. Uzaklaşma seçeneği yerine ölüm önerildi. Ölüm "kader" olarak tanımlandı yeniden. Sözlüklerdeki yerini aldı. Herkes sil baştan kabile kültürünü benimsedi. Beylikler ansızın gündeme geldi.

-Beylikler?

-Tarih kitapları her türlü ayrılığın bir diğer kavuşmanın antrenmanı olduğunu yazmayacak kadar sığdır. Sıkıcılığı da bundan kaynaklanır. Devlet dediğin asık suratlı binalar toplamıdır. Binanın ne sırrı olacak ki devlet sırrı olsun? Sen sır saklayan çimento gördün mü hiç? Sırra beton dökmekle neyi ne kadar saklayabilirsin?

-Haddimi aşmak istemiyorum ama sormadan da edemeyeceğim; ne işin vardı o ülkede?

-Ölümü ulusal bir sanata dönüştürmeyi ve bunu hak diye sahiplenmeyi sürdürebilen ender insanların varlığı çekti ilgimi. Akıl tutulması en iyi orada gözlemlenebiliyordu. Sürekli akıl tutulması yaşanıyordu ve kalabalıklar isli camları birbirlerine tutup birbirlerine bakarak akıl tutulmasını izliyorlardı.

-Ayrılık diyorduk?

-Mesele sözcüğün kökeninde zaten: Ayrı. Ayrıydılar. Kimse kimseye benzemiyordu. Bu benzemezlik renk ve kültür skalası oluşturamadı. Oluşmasına izin verilmedi. Önce aşırı uçlar törpülendi. Sonra sıra normallere, olağanlara geldi. Onları da törpülediler. Törpülendikçe kısalan düş gücü, bilimsel bakış ufaldı ufaldı. Zerre oldu. Toz oldu. En küçük esintide savrulup gidebilecek bir şey.

-Bir harita var mı burada, merak ettim. Neredeydi bu ülke?

-Haritaları atlaslara yerleştirip kütüphanelere kaldırdık. Harita bir yere gitmeyi özlüyorsan işe yarar; uzak durmak için değil.

Hocama sorduğum soruların çoğunun yanıtını alamamıştım aslında. Veya o, tüm sorulara eksiksiz yanıt vermişti de ben o yanıtları bana yöneltilmiş sorular sanmış, yeni yanıt bulamamanın endişesiyle telaşa kapılmış, meseleyi toparlayamamıştım. Sevgilimle aramızda geçen tatsızlığın ayrılık noktasına gelişini sorgulamak için odasına gittiğim hocam korkunç bir gerçeği gözüme sokmuştu. Sürgün.

Her ayrılık, her terk, her bırakış bir sürgünün, böyle bir planın parçasıydı.

Bu gezegene insan hâkim oldukça herkes birbirini mutlaka sürgüne yollamak için çalışacaktı.

Üniversitenin kapısından çıkınca kalakaldım. Yürüyen kedi, işeyen köpek, uçan kuş bulundukları yerde donakalmış, hepsi de bana bakıyordu. Ben de durdum. Ben de baktım. Bir yere, bir şeye bakanlar gitmiyor. Artık anladım. ●

O KELİME BURAYA GELECEK

Kalp yetmezliği bu işte, yalnız kalbin yetmiyor bana...

Akıl kırılgan, kelimeler katı, sinsi ve şeytanidir. Bulaşır bazıları. Damakta tadı uzun süre kalır, kurtulamazsın. Kendi arzu ve tutku sahanlığını yaratır. Tekrar söylemek, kendi sesinden duymak istersin ama cesaret edemezsin. Çok kısa bir an, çakıp geçen mutluluk ya da pişmanlık veren tınıları vardır bazılarının.

Küfür kadar ağır, bir latife kadar kırılgan kelimelerden rüyalı bahçeler kurmak isterdim kendime. Küçük, şahsi, uzak bir cennet kurmak ve oraya kapanıp sürüp gitmek. Çünkü kelimeler ölümsüzdür, anaçtır, korur. Her kelimenin ayrı bir tadı vardır ve onlar bonkörce emzirir seni mahrem sinesinde. Kelimeler anaç şeytanettir.

Çocukluk tabii, kelimelerin tıpkı ayna gibi içine düşülecek kuyular olduğunu bilmiyordum. Dünya ve onu yansıtan her şey gibi kelimeler de birer oyuncaktı. Rengârenk, boy boy, farklı lezzetlerde oyuncaklardı sözler. Onların ne kadar yakıcı, yıkıcı ve zehirli nesneler olduğunu bilemezdim. Aklımın efendisi olamayacağım gibi kelimatı da evcilleştiremeyeceğimin farkında değildim henüz. Gönlümce, istediğim gibi kullanabileceğim giysilerdi kelimeler o günlerde. Çocuktum tabii. Şimdi olsa öyle pervasızca oynar mıydım? Şimdi olsa otuz, kırk kelimeyle sürdürürdüm hayatımı. En az ses, en az ıstırap, en az şarkı... Ne kadar az ses olursa o kadar kaba ve huzurlu bir yer oluyor dünya.

"Ne düşünüyorsun, söyle ne olur?" dedim büyük abime.

"Niye ısrar ediyorsun?" dedi. Bir yaz gecesiydi. ODTÜ'de okuyordu. Her nasılsa uyanmış, balkonda oturmuş elinde bir kitapla öylece dalıp gitmişken bulmuştum onu. Ben nasıl uyanmıştım, nasıl olup da yanına gitmiştim, kim başlamıştı konuşmaya; bunları hatırlamıyorum. Sadece onun her zamankinden daha durgun, hüzünlü, sessiz olduğunu fark etmiştim. Babam ve amcam öğüt verirken birden dalıp gidiyordu. Başka bir zamana, başka bir rüyaya...

"Siyasetten uzak duracaksın. Cebine çalışacaksın. Bakma en önde gidenler bile cebini kollar nihayetinde. Duyuyor musun?"

"Hı?"

"Dinlemiyor musun lan beni?"

"Yok be amca, dinliyorum" demişti kasabaya döndüğü o ilk gün. İrkilerek uyandığı o rüya neresiydi, neden o kadar dalgındı, ne oluyordu o dalgın bakışların derinlerinde? Başka biri haline gelmiş gibiydi. Acaba o filmdeki gibi uzaylılar kaçırıp onun yerine mi geçmişlerdi? Üzerine su dökersem anlayabilirdim.

"Su ister misin abi?" dedim.

"İyi olur ama sessizce getirebilirsen. Herkesi uyandırma" dedi.

"Tamam ama sen ne yapıyorsun, sigara mı içiyorsun? Aa!"

"Yok be, amcamın paketinden bir tane aldım, öylesine oyun olsun diye. Bakma sen..."

Suyu getirinceye kadar şaşkınlığım, tarif edemeyeceğim boyuta ulaşmıştı. Nasıl olmuş da büyük abim sigaraya başlamıştı? Gerçekten kötülüğe mi bulaşmıştı yoksa? Siyaset?..

"Neden sigara içiyorsun, söylesene. Siyaset yüzünden mi?" dedim.

"Ne alakası var oğlum sigarayla siyasetin?"

"Peki neden?"

"Başka bir şey" dedi.

"Ne?"

"Bir kız... Aramızda kalacak ama, söz mü?" dedi.

"Tamam" dedim.

"Bir kızı seviyorum. Gelmeden konuştuk nihayet."

"E? Evlenecek misiniz?"

"Yok be oğlum, çıkma teklif ettim. Güldü ve bana dedi ki: 'Üç kelime -bici ile sona erer. Dördüncüsünü bulursan çıkarız.' Böyle söyledi ve memleketi Edirne'ye gitti. Ciddi miydi, şaka mı yapıyordu, oyun mu oynuyordu anlayamadım. Kafam karıştı, iki ay daha görüşemeyeceğiz. İki ay sonra ona dördüncü -bici'li kelimeyi söylersem gerçekten benimle çıkar mı, onu da bilmiyorum. Belki de maytap geçti benimle. Zannedersem biraz taşralı buluyor beni" dedi ve çorabından çıkardığı paketten bir sigara daha alıp yaktı. Göz göze

Seks ile edebiyat arasında yalnızca bir kromozom farkı var.

SUKUTÎ SONDEM

gelmemeye özen gösteriyordu. Bunaltıcı bir yaz gecesiydi. Yorucu bir ağustosböceği şarkısı dışında hiçbir şey duyulmuyordu. Ötelerde, çok uzaklarda bir köpek uluyup duruyordu.

"Kaç kelime bulabildin?" dedim.

"Üç... Dördüncüsünü bulamadım. Üstelik bu işlerden anlayan birine de danıştım, 'Dördüncüsü yoktur' dedi. Dilbilim doçenti bunu söyleyen... Neyse ya, kız kafa yaptı demek ki."

"Bir şey söyleyeyim mi? Kız kafa yapmadı bence, çok ciddiydi. Masal kızıymış sadece" dedim.

"Bağırma, yavaş sesle konuş. Ne demek lan o?"

"Evet, bildiğin masal insanı. Öyledir onlar. Kızlarını evlendirmek için bir şey yapmanı isterler filan ya, işte bu kız da... adı ne?"

"Aramızda kalacak ama"

"Tamam dedim ya..."

"Asuman..."

"Hm, bak bence dördüncü kelime var. Hatta aklıma geldi bile."

"Neymiş?" dedi abim. İlk kez heyecan belirtisi göstermişti. Merakla yüzüme bakıyordu.

"Leblebici" dedim.

"O'lum o üç kelimeden biri zaten. Güllabici ve muhallebici de diğer ikisi" dedi. Dördüncü kelimeyi bulana bir milyon veriyorlarmış zaten" dedi abim.

Uzun yıllar geçti ve ben hep o kelimeyi aradım. Abim ile Asuman'ın bir araya gelme ihtimali kalmadı; abim bir askeri darbede ülkeden kaçmak zorunda kaldı ve Asuman da yaşayan son masal insanı olarak hatıralarımda solup gitti ama oyun yaşadı. O dördüncü kelimeyi bulma oyunu hayatım boyunca her zaman varlığını korudu, beni kendine esir etti. En zor zamanlarda, en olmadık yerlerde aklım -bici ile sona erecek bir kelime aradı. Onu bulsam bütün acılar bitecek, mesut insanlar haline gelecektik. Basit, sıradan bir kelimeye saklanmıştı büyü. Bir kez dile gelecek ve içinde kıvranıp durduğumuz haksızlıklar bitecek, yoksunluklar sona erecek, Asuman bizimle çıkacak ve bir milyon lira ödül alacaktık. Basit bir kelime; -bici... Üstelik bütün arkadaşlarıma bulaştırıyordum bu hastalığı, her çağda, her yaşta arkadaşlarımla -bici'yi arıyorduk. Kimi inanarak, kimi alay ederek, kimi "ulan aklıma takıldı be" diye serzenişle katıldı oyunuma. "Mahalle piçi olur mu?", "Ayakkabıcı?.. Yok -bıcı olmaz değil mi?"

Kelimelere hep meraklı oldum. Yazdım, okudum, iyi geçinmeye çalıştım. Öfkeli zamanlarımda kelimeleri dövdüm, bazen dayak da yedim doğrusu. Evet, âşık olduğum kelimeler oldu. Sevişmenin zor olduğu, ancak tecavüz ederek ilişki kurabildiğim orospu kelimelerim de oldu. Her türlü sapkınlığa teşne sözler çınladı kulağımda bir zaman. Delilikle hayallerim arasındaki köprüyü sözlerden kurdum. Ardına sığındığım en kalın duvarın tuğlaları yabancı kelimelerdi. En yabancı kelimem kendi adım oldu bir zaman. Kelimelerde kayboldum, orada bulundum; onlar kayıp eşya büromdu benim. Onlar sahte cennetim, sahih cehennemim, düşmüş şehirlerim, yitirilmiş savaşlarımdı. Her çöküşte ve dirilişte bir kez daha bir -bici aradım. Ucuna tutunup bu çürümeden sıyrılıvereceğim bir dal parçası gibi, arkasına yapıştığım faytonlar gibi katı nesneler âleminden sıyrılıp çıkabileceğim bir büyülü kelime aradım; -bici... "Törpücü olur mu? Olmaz değil mi?"

Bir sabah sokakta, önümde binlerce insanın tuhaf sesler çıkararak yürüdüğünü gördüm. Bir yıl önceydi. Tıpkı esnaf tuvalete gidip gelinceye kadar yerine bakan bir ahbap gibi, başkasına ait bir hayata kısa bir süreliğine konuk olmuş gibiydim. Anlamadığım şeyler, sesler, sözler dökülüyordu sokaklara. Gaz fişekleri, çığlıklar, kan...

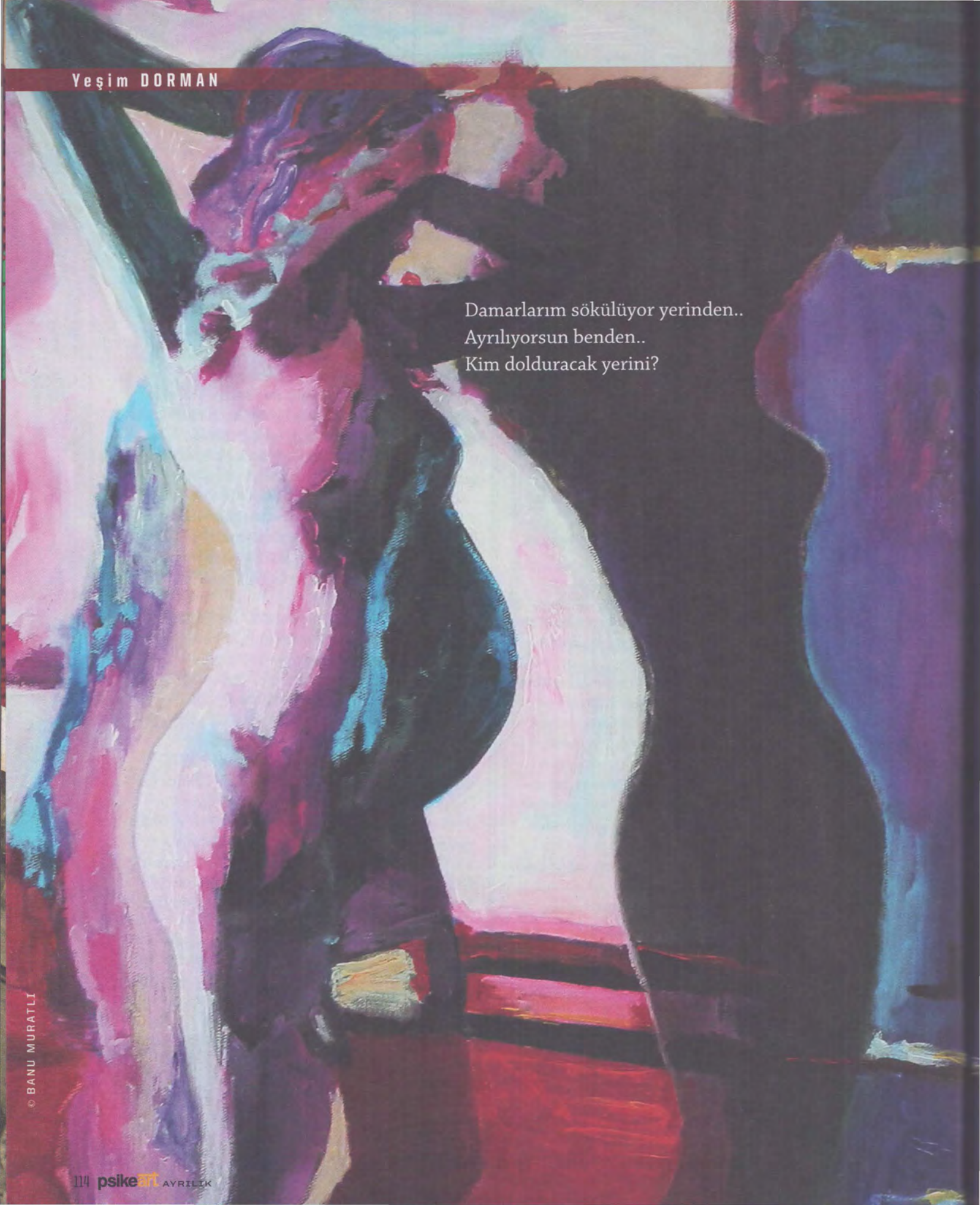
-Bici sonekini aradığımı söylediğim ilk kişi ilkokul arkadaşım Rifat'tı. Bana dik dik bakmış, "Sen de ne abiciymişsin be, boş ver şimdi bak ne diyeceğim" demişti. "Abici" aradığım o kelimelerden biriydi oysa. Sonra okulun önünde yediğimiz bicibiciyi hatırladım. Kazandibici, harbici, kombici, derbici... Bir tuhafiyeye sığındım. Müthiş gaz kokuyordu sokaklar. Televizyon öfkeyle bağırıyordu: "Lobicileeeeerrrrrr..."

Ömrümce benden kaçan -bici'ler bir anda üzerime yağmaya, genzimi yakmaya başlamıştı.

Bir milyonumu alabilir miyim? Birkaç da Asuman lütfen...

Impr. Y. Der-Nersessian, Stamboul

Damarlarım sökülüyor yerinden..
Ayrılıyorsun benden..
Kim dolduracak yerini?

© BANU MURATLI

Ateşim suyum

Seni tam olarak tanımadığımı kabul ediyorum ama ne fark eder, zaten ben kendimi de senden önce tanımıyormuşum.. Yemin ederim ki daha önce birinden ayrılmaya benzemiyor şimdi hissettiklerim. Bu öyle bir acı ki, canımdan can kopuyor desem bile yetmez. Senin her hareketini kendi benliğimde hissettim. Seni düşünmediğim bir an bile olmadı. Ellerinin uyumlu ve nazik hareketlerini, başını sakince sağa eğişini, hıçkırığın tuttuğunda birlikte gülüşümüzü hatta bana sırtını döndüğün zamanları bile asla unutmayacağım. Aramızda aşktan başka ne vardı ki benden ayrılmak için bu kadar acele ediyorsun? Gerçek dedikleri bu mudur? Olmasa olmaz mıydı? Senden sonsuza kadar ayrılmasam, hoş sonsuza kadar ikimiz de yaşıyor olmayacağız ama benim için cehennem senin yokluğunu görmek olacaktır, hiç şikâyetim oldu mu senden? Bazı geceler hareketlerine anlam veremediğim olmuştur. Bazen nefes alamayacak kadar zor gelmişti bu ilişki ama yine birbirimizde bulmadık mı avuntuyu? Sağım solum hep sen olmadın mı? Yüreklerimiz birlikte atmadı mı? Şimdi bu acıyla beni yapayalnız bırakıyorsun. Beraberliğimiz süresince gün gelecek ve ayrılacağız düşüncesi beni delirmeye yaklaştırıyordu. Senden nasıl ayrılırım? Senden yakın kimse oldu mu hayatımda? Sana öylesine kapılmıştım ki, ayrılık bu muhabbetin sonucu mudur? İfrat muhabbete aşk denir derdi rahmetli babam.. Haklıymış. Seni daha az sevebilmeyi becerse idim ayrılık içimi dağlamayacak mıydı? Ah tutamadım babamın vasiyetini, bağlanmamalıydım sana böylesine. Biliyorum beni dinlemeyeceksin ama bil ki bu yara bende hiç kapanmayacak. Seninle iç içe olduğumuz zamanın yokluğunu hep hissedeceğim.. Üstelik sen benden ayrılmaya bu kadar hevesli iken. Bu ilişkinin yokluğu beni tepeden tırnağa değiştirecek. Bomboş olacağım, içimdeki o hoş hisler, kıpırtılar beni terk edecek. Sen benim ruhumun ateşi, bedenimin suyuydun. Seninle bütündüm. Seninle aynı rüyaları görüyor, korkunca birbirimize sarılıp teselli buluyorduk. Konuş benimle, ayrılığın senin için de yıkım olduğunu fısılda kulağıma.. Ayrılık zamanının yaklaştığını nefeslerimin hızlanmasından anlıyorum. Bütün vücudum ayrılığın kederi ile sarsılıyor. Ya başımdaki basınca nasıl dayanacağım? Damarlarım sökülüyor yerinden.. Ayrılıyorsun benden.. Kim dolduracak yerini? İbadet mi? Dostlar mı? Kim? Yaşım da geçti ama, konservatuvar sınavlarına mı hazırlansam acaba? Çevremdeki şu kalabalık anlamaz ki neden bağırarak ağladığımı? Gözyaşlarımın beni neden dağladığını senden başka kimse bilemez ki.. Söyle onlara beni yalnız bıraksınlar, yanıma uğramasınlar. Bir kayanın dibine sığınıp bu acı ile inlemem gerek. Toprağa çöküp benden ayrılışını izlemek, sadece ikimizin bildiği sırları taşlara haykırmam gerek. Sadece sen ve ben.. Bu aşkı ikimiz yaşadık, ama ayrılığın boşluğuna sadece ben göğüs gereceğim. Peki git artık. Bu zavallı ruhuma ait bir aşktın, bundan sonra kime ve kimlere ait olacağını, kimleri sevip terk edeceğini, kimleri aldatıp aldanacağını sen bileceksin. Bu sancı bizi birbirimizden ayırıyor. Hemşire beni sedyeye yatırıp ameliyathaneye götürüyor, ışıklar gözümü yakıyor. Metal aletlerin seslerini duyuyorum. Seni doğuruyorum sevgili çocuğum. Bir daha hiçbir insanoğluna bu kadar yakın olamayacağım.

A. Şebnem SOYSAL

Ayrılığa son vermek

Akrep, yelkovanlaşır zihinlerinde. Yolun yarısına geldiklerinde "Öp beni..." der kadın.
Ayrılırlar.

Hasat mevsiminde toplanmayan meyvelerin yere düşmüş haline benzer insan iş çıkışında. Belki de bu yüzden, sel olup akan kalabalığın arasında tutunmak zordur. Bunu bildiklerinden midir nedir, her akşam aynı saatte buluşur ikisi. Omuz verirler birbirlerine ayakta durmak için.
Kadın, kararlı adımlarla adamın işyerine doğru yürür. Musa'nın asasını eline almış gibidir. Adım attıkça kalabalık cadde ikiye bölünür, önü açılır varış noktasına doğru. Onu gören işportacılar gülümser, bilirler ki saat 17.30'u vurmuştur. Sokakta hayat akıp giderken, adamın toparlanıp gelmesini bekler kadın. O anlarda kadın, hava yerine bir aşkı son sürat solumaktadır.
Bir koşu, seksen üç basamağı iner adam. Tam kapının önünde durur. Saçlarını düzeltir. Elinde arapsaçına dönmüş kâğıtların sağına soluna vurur, bir nizam verir notlarına. Çekiştirdiği tişört istediği kıvama geldiğinde, soluklanır. Sonra, hiç acelesi yokmuş gibi çıkar sokağa. Sırtında çantası, elinde notları...
Göz göze gelirler. Bildik kavuşma sahnesini izler sokaktan geçenler, açık havada nostaljik bir filme bakar gibi. Sarılır, öpüşürler. Konuşmadan yürürler. Hep gittikleri kuytu kafede oturup, bir simidi çaylarına katık ederler. Kapalı mekândan çıkıp, ötekine girmeden önce bir nefeslik istasyondur burası onlar için. Çay ve simide, gün içinde birbirlerine söylemek için dillerinde birikenler eşlik eder. Yelkovanı, akrepleştirirler yüreklerinde. Otuz dakika bu... Bin sekiz yüz saniye... Posasını çıkarmaya çalışmazlar zamanın. Dokunuşların el olmadığı, sözlerin dili çatallaştırmadığı andır yaşadıkları.
Ayrılık vakti geldiğinde, hüzünlerini gizlemek istercesine yepyeni bir konuyu konuşmaya başlarlar.
Doyasıya konuşamayacaklarını bildiklerinden, soluksuz kelimeler dökülür dudaklarından. Konuşma hızlandıkça yol kısalıverir. Kadının içini bir telaş kaplar, ayakları dolanıp düşecekmiş gibi hisseder. Sokulur adama. Kolları dokunur birbirlerine, sevişen iki beden gibi. Dalıp gider uzağa kadının gözleri. Adam açığı kapatmak istercesine konuşur ikisinin yerine. Kelimeler sessizleşir. Susarlar. Ritmi ortak adımlarla yürürler. Başka yönlere doğru yol alma vakti geldiğinde, adamın gözlerine bakar kadın ve *"sen de benimle gelebilsen, en azından yolun yarısına kadar..."* der. Aslında bu şu demektir: *"Senden ayrılıyor olmak benim için çok zor. Sadece bir geceliğine ayrılıyoruz biliyorum. Ama bu hafta sonlarının, yaklaşan yaz tatilinin belki de kaçınılmaz ayrılışların provası gibi..."*.
Yürürler.
Akrep, yelkovanlaşır zihinlerinde. Yolun yarısına geldiklerinde *"öp beni..."* der kadın.
Ayrılırlar.
Birkaç adım atarlar. Kalabalık tüylerini ürpertir kadının. Ve içinde bir sızı başlar. Dönüp bakmak ister ardına, adama... Yapamaz. Bunun anlamı: *"Yokluğuna alışan adamın, bir süre sonra onsuzluğu hissetmediğini kavramasıdır."*

Okura not: *"Aktarım biter, ama hikâye hiç bitmez..."* Şimdi kitabınızın sayfasını çevirin. Hani hikâye bitmiyor ya...

Ertesi gün...
Adam, seksen üç basamağı hızla iner. Nefesi nefesine karıştır. İlk defa *"geç kaldım"* diye hayıflanır. Saçını, elindeki notlarını, tişörtünü düzeltmeden sokağa fırlar. Onu gören işportacılar saatlerine bakar. O sırada gözlerini oymaya kalkan güneşi, sağ eliyle perdelemeye çalışmaktadır adam. Üzerine üzerine gelen insanlara, satıcılara, binalara, kedilere ilk defa bakar. Kendisini çarpan bu kalabalığın içinde tanıdık bir dokunuş arar. Olduğu yerde durur, yüzü sararır. Nefesi sıklaşır. Bakamaz ardına. Bunun anlamı: *"Rutini bozmak istemiyorum. Bir bozgunu daha yaşamaya gücüm yok. Ardımı dönersem sorumluluklarımdan, koşullarımın gerçekliğinden kopup giderim. Buna hazır değilim. Korkuyorum."*
Kadının her gün ona söylediği şarkıyı duyar adam. *"Bu ses nereden geliyor?"* diye aranırken, gözlerini boş ince belliye mühürler. Ansızın bir çocuk sesiyle

© BİLGİN SÖYLEMEZ

irkilir: *"Ablaya bir mendil almayacak mısın abi?"* Gerçek bu kadar basittir. Sokak, o gün yeni bir son izler...
Tüm bunları, giden trenin penceresinden görür kadın. Ve ayrılığa son verir.

Yazara not: Bazen *"ayrılığa son vermek"* kavuşmak değildir. Her gün bir parçası kopan ilişkiyi, bir yerinden tutuşturup ayrı ayrı yaşamak yerine, bazen gitmek gerekir. Sayfayı çevirme vakti, hadi...

Neşe KARAEL

Ayrılık kapının arkasındaydı

Kadınlar söyleşmekten, ağlaşmaktan, sevişmekten yorgun düşmüşlerdi. Yıkandılar, kurulandılar, giyindiler. Beraberlerinde taşımak için arkadaşlarının kokusundan sürüntüler. Bardaklarını son bir kez kanyakla doldurdular.

Ayrılık kapının arkasındaydı. İncinmişliklerini doldurdular önce bardaklarına, sonra sokak başındaki bakkaldan bozma marketten aldıkları kanyağı... Daha sonra da küçük Japon harikası sobalarının üstünde kaynayan çayı içtiler. Olmamıştı, hâlâ bir şeyler eksikti. Birer tabak dolusu da tarhunlu çorba kaşıkladılar. Hava iyice kararmıştı. Yüreklerinde düğümlenen hıçkırık çorbadan sonra yol bulup göz pınarlarına yaş olarak yürümüştü.

Kimdi bu kadınlar? Kendilerini mi arıyorlardı acaba, sevgiyi mi, gerçeklerini mi? Bu soruları henüz yanıtlayamıyorlardı.

Küçük yuvarlak masanın üstündeki tabaklarda çerezler eksilmiş, güz kokulu sarı ayvalar dişlenmişti. Yaşadıkları zaman birimine, birçok yaşamı birden sığdırmaya çalışmalarındandı acı çekmeleri. Zordu işleri.

Bir daha bu denli rahat buluşabileceklerini ummuyorlardı. Ev sahibi usulca kalktı, videoya bir kaset koydu. Beyaz camın içinde kadınlarla erkekler sevişmeye başladılar. Kadınlar yarı kapalı gözleriyle inlerken, kızgın bakışlı erkekler, üstlerinde eğilip doğruluyorlardı. Adamların siyahi olanı geri çekildi. Süt rengi binlerce spermi kadının göbeğine, yanaklarına, ağzına püskürttü. Filmi dikkatle izleyen kadınlar öfke çığlıkları attılar.

Çıtır pıtır esmer olanı, dişlerinin arasından "Öküz herif" dedi. "Sadece kendi keyfine çalıştı. Kadını bir kez olsun okşamadı bile. Oysa, öpülesi dudakları, kuğu gibi beyaz bir boynu, pembecik kulakları, turunç memeleri vardı. Hepsi böyle galiba bu erkeklerin. Hadi bizimkiler köy kökenli, pek bir şey bildikleri yok. Ya bunlar? Avrupalı olacaklar! Arzuladıkları kadınlara öldürecekmiş gibi hırsla bakıyorlar. Zaman zaman düşünüyorum; kırk yıldır kadın görmemişçesine üstüme çullanan bu adam için mi anamı, babamı bırakıp kaçtım? Aradan on beş yıl geçmesine karşın babam hâlâ bana küs. Kaçarken tüfeğini de yanımda götürdüğüm için beni bağışlamıyor. Canımızı kurtarmak için almıştım tüfeği. Arkamızdan yetişip bizi vurabilirdi.

Televizyondaki film değişmişti. Şimdi üç güzel kadın birbirlerini okşamaya başlamıştı. İzleyen kadınların badem içi gibi olanı, "Üzülme güzelim" derken esmer kadının saçlarını kokladı. Yanaklarından, ağzından öptü. Sonra sol yanında oturan diğer arkadaşına döndü. "Canım seni ihmal edeceğimi sanma. Bugün son günüm. Her ikinizi de doya doya seveceğim." Kıvırcık kirpikli, çiçek gözlü kadının yanakları ıslaktı. Oğlan çocukları gibi kısacık kesilmiş saçları ensesini açıkta bırakmıştı. Ensesinden öpülürken hıçkırıklar içinde birbirlerine sarıldılar.

"Canım, canım" diye inledi üçüncü kadın. "Sen bana kocamdan da sözde sevgilimden de yakınsın. Sevgi, şefkat dolusun. Kocam kaba, duyarsız bir insan olduğu için o adama meyletmiştim. İlk buluşmamızdan bu yana, üstüme çıkıp vargel yapmaktan başka bir şey düşünmedi. Ne bir çift güzel söz, ne okşama, ne öpücük. Onun için ayrıldım ondan. Neden ayrıldığımıza hâlâ akıl erdiremiyormuş."

Beyazcamda oynaşan kadınlara bakmıyorlardı artık. Kısacık saçlı kadın, badem içi gibi olanın bacaklarını okşuyordu. Esmer, ateş gözlü olan da memelerini kokluyordu. Badem içi ince ince inliyordu. Başını arkaya atarak bir çığlık koyuverdi. Hazdan tir tir titriyordu. "Bugüne kadar hiçbir erkeğin doyuramadığı kadar doyurdunuz beni" dedi usulca.

Çok genç yaşta, köyden kente gelin getirmişlerdi badem içine benzeyen kadını. Kocası bir hastanede hizmetliydi. Çalıştığı yerde başka bir kadına sevdalandığı için karısını boşamıştı. Badem içini kayınpederi köye geri göndermeyi göze alamamıştı. Oğlundan bir çocuk da doğurmuştu. Öksüzdü genç kadın. Sığınacak kimsesi

© ONUR KIRKAÇ

de yoktu. Gelinini, Almanya'da çalışan bir adama imam nikâhıyla vermeyi daha uygun bulmuştu kayınpederi.
Almancının nikâhlı karısı, çocukları vardı var olmasına da kadın yıpranmıştı. Gözü taze, diri kadınlardaydı. Parası da vardı çok şükür. Zaten yılda bir kez Türkiye'ye geliyordu. Karısından arta kalan zamanını onunla geçiriyordu. Sözde bu ikinci kadının üstüne bir ev tapulayacaktı. Sözünde durmadı. Kadına para da göndermiyordu. Geçimini yine kayınpederi sağlıyordu. Genç kadın ilk kocasından olan oğluyla yalnız yaşıyordu. Yalnızlık zordu. Gençti henüz, diri vücuduna söz geçiremiyordu. Sevilip sevmeye, paylaşmaya gereksinimi vardı. Bir rastlantı sonucu tanıştığı adam da şansına evli çıkmıştı. Haftada bir gün buluşarak geziyorlardı. Ara sıra büyük otellerden birine giderek sevişiyorlardı. Bu sevişmelerin de pek tadı tuzu yoktu ama hiç yoktan iyiydi.
Almanyalı kocası son izne geldiğinde plastikten bir erkek organıyla birkaç porno film kasetini hediye getirmişti. "Ben gelinceye kadar bununla idare edersin. Ölçüp aldım, aynı benimkinin boyunda" demişti. "Avrupalı kadınlar hep bu pilli aletlerden kullanıyorlar. Şimdi erkek karaborsa!" Ten rengi, üstü kabartma damar desenli bu aleti işini bitirdikten sonra yıkayarak kuruluyor, kenarları boncuk oyalı beyaz bir tülbende sararak dolaba, çamaşırlarının arasına saklıyordu. Birlikte olduğu iki arkadaşına da göstermişti. İsterlerse kullanabileceklerini söylemişti. İstememişlerdi...
Dul kadın olmak, dünyanın en zor yaşam biçimini sürdürmekle eşti ona göre. Herkesin gözü üstündeydi. Gözaltında yaşamak hiç de keyifli bir şey değildi.
Alt katta oturan kadının kocası da ikide bir sataşıyordu. "Bir gece de ben kahve içmeye geleceğim" demekle başlamıştı. Sonra azıtmıştı. "Her gün yüz yüze baktığımız karın var. Sana karşı hiçbir şey hissetmiyorum" demişti. Reddedilmeyi hazmedemeyen adamın intikamı çok kötü olmuştu...
Bir akşam birlikte olduğu adam geldikten on beş dakika sonra kapısı çalınmıştı. Koşup açtığında, karşısında resmi ve sivil urbalı polisleri bulmuştu. Kapının önünde bekleyen polis otomobiline, arkadaşı olan adamı bindirerek götürmüşlerdi. Ona da arkalarından hemen emniyet müdürlüğüne gelmesini söyleyerek incelik göstermişlerdi. Sorgusunu yaparlarken, bu işi para karşılığında mı yaptığını sormuştu polisler. "Hayır" demişti. "On iki yıldır dulum. Çocuğumla yalnız yaşıyorum. Geçimimi kaynatam sağlıyorsa da bir kadın olarak benim de gereksinimlerim var. Bu beyle arkadaşız. Yattığımız zamanlar da oldu ama hiçbir zaman evimde sevişmedik. Otellere giderdik. Bu akşam hasta olduğum için beni yoklamaya gelmişti. Alt kattaki komşu benden istediğini koparamayınca, mahallenin namusunu kurtarmak adına, benden öç almak için size haber vermiş. Para için kendini satacak kadınlardan değilim ben."
"Bundan böyle gözümüz üstünde olacak" demişti baş komiser. "Sen çok güzel bir kadınsın. Yalnızlık zordur bilirim" diyerek saçlarını okşamıştı.
Buralarda duramazdı artık. Kayınpederine olanı biteni anlattı. "Kayınvaliden öldü. Gel birlikte oturalım" dedi adam. Zaman ne gösterirdi bilemiyordu ama gidecekti buralardan. Ürkmüştü.
Son kez arkadaşlarıyla vedalaşmak için buluşmuşlardı. Seviyordu bu kadınları. Üçü de kendilerince incinmiş insanlardı. Anlıyorlardı birbirlerini. Sağlıklı kadınlardı. Karşılarına adam gibi bir adam çıksa, erkeklerle beraber olmaktan da haz alıyorlardı. Şanssızlıkları, duyarsız, kendilerini karılarından daha çok seven kocaları olmasıydı.
Yalnız çiçek gözlü olanı, diğerlerinden daha farklı yapıdaydı. Onu erkekler kadar güzel kadınlar da çekiyordu. Her iki cinsten de hoşlanıyordu. Badem içine benzeyen kadının kapı karşı komşusuydu. Onu görünce aklı başından gitmişti. Yüreğine ılık ılık bir şeylerin aktığını duyumsamıştı. Günlerce kur yaparak baştan çıkarmıştı komşusunu. Bu arada video filmlerinin de çok yardımı olmuştu. Doyumsuz kadın porno filmlerini izlerken iştaha gelmişti. Çocukların eline beşer bin lira tutuşturup çarşıya dondurma yemeye gönderdikten sonra, iki komşu nazlı nazlı sevişmişlerdi. Ah, ne unutulmaz öğleden sonralardı onlar. Birbirlerinin kulaklarına dünyanın en güzel aşk sözcüklerini fısıldarlardı. Vücutlarının en hassas noktalarını keşfederek bulutlara yükselirlerdi.
Ateş gözlü esmer kadın aralarına yeni katılmıştı. Aynı apartman komşularındandı. Çiçek gözlü kadını, badem içinden çok kıskanırdı. Çiçek gözlüyü elinde tutabilmek için evinin bütün işlerini yapmaya çalışırdı. Sopacı bir kocası vardı. İçip içip gelir, kadınla sevişmek isterdi. Başarılı olamazdı. Karısını suçlayarak sopa atardı. Çiçek gözlü kadının kucağı, ateş gözlü kadına sığınak olmuştu. Doyuma ulaşmayı onun okşayışlarıyla öğrenmişti. Sevdalı değil karasevdalıydı çiçek gözlü kadına. Uğruna ölebilirdi.
Kadınların en büyük korkuları alt kattakinin kendilerinden şüphelenmesiydi. Adam pusudaydı. Kadınlar söyleşmekten, ağlaşmaktan, sevişmekten yorgun düşmüşlerdi. Yıkandılar, kurulandılar, giyindiler. Beraberlerinde taşımak için arkadaşlarının kokusundan süründüler. Bardaklarını son bir kez kanyakla doldurdular.
Gece koyu kadife pelerinini kentin üstüne usulca sermişti. Eve dönme zamanıydı. İkisi, kocalarına karılık, çocuklarına annelik etmek için evlerine gitmek zorundaydı. Üçüncü kadın, kayınpederinin adaletine sığınmaya gidecekti. Çantalarına biraz da pişmanlık koyarak sokağa çıktılar. Ayrılık kapının hemen arkasındaydı...

Hira Selma KALKAN

Kar yangını

efkâr dediğin bir tutam karagöz
yâr'e benzer
açmalı ki göğsü pembe koksun
yâr dediğin şimdi başkasının göğsünde kokar

Yaşamlarımız birer puzzle sanki, başka yaşamların bir araya gelmesinden oluşuyor ve bir zaman bozuluyor puzzle. Kaybolan parçaların yerine yenilerini aramakla geçiyor ömrümüz ve ne kadar çok yaşam bağlı birbirine...

Bu yazıdaki puzzle'ın başrolünde hüzünlü, direngen ve kalbi kırık mor bir kardelen var. Yıllardır kendini dağlalesi sanan ve dağlalelerine tutkun bir kardelen... Gökyüzü sisli, irtifa yüksek... Zaman zaman sis dağılıyor, görünür oluyor dağ bayır, sonra hırçın bir rüzgâr "dokunsan ağlayacak bulutlar"ı taşıyor. Mevsimler birbirine girmiş, şu an orda olmamayı arzuluyor. Bildiği, alıştığı gölette kaybolan yüzlercesi gibi olmak istemiyor. Evet o gölet güvenlikli, başını sonunu biliyor, lakin akmayan su kirleniyor da. Hareketsizleşiyor da... Sonra yosun tutuyor dibi. Yürüsen kayacak kadar... Düştüğü yer de belli, doğru, hep aynı duvarlar, hep aynı sınırlar, güven için herkesin vazgeçtiği özgürlükler... Puzzle'dan ötesi

© OĞUZHAN CÜREĞ

isteniyor belki de. Puzzle'ın boş kalan yerine başka bir renk yasak. Oysa gökkuşağını düşün, renkler birbiri içinden geçer. Bir renk hem kendisidir hem öteki. Renkler prizması olabilmeyi mi arzuluyor kardelen? Zaruri pembeye, zaruri maviye mahkûm olmamayı mı arzuluyor? Bilinmezin heyecanını mı arzuluyor? Bilinmeyene güvenmek istiyor kardelen. Risk almayan zafer kazanamaz. Bulutsuz bir anı bulup o dağın yamacından süzülmek istiyor. İneceği yeri tahmin etmek ama emin olmamak, bilinemeze güvenmek istiyor. Bilinemeze tahammül edemeyen insanlar arasından bir kuş gibi uçup bilinemeze tahammül etmeyi denemek istiyor...

İlkyazda geziye çıkıyor kardelen, yanından geçiyor büyük bir bahçenin. Hayatındaki tüm güzel insanlar birer çiçek olmuşlar bahçede. Güzel kokulu ıtırlar, ılgınlar, ayrıkotları arasından başını çıkaran sarı papatyalar, lalelerle yan yana rengârenk güller, bir köşede bembeyaz, ölümcül güzellikte bir zakkum, duvarı sarmış yaseminler, yer yer yaban çiçekleri ve kırılgan gelincikler... Ve görüntülerine kanılmasını bekleyen saldırgan ısırgan otları, parçalayıcı devedikenleri, sinsice yaklaşıp nefesini kesen şeytantüyleri ve diğer yalancı, üçkâğıtçı, pusuda bekleyen ne kadar ot varsa hepsi... Kenarda küstüm çiçekleri... El değmesini bekleyen ama değince de kapanıveren... Bahçeyi uzaktan seyrediyor. Her biri bir süre dünyayı güzelleştirip gidecekler. Kalan tek şey soyut bir çiçek kavramı olacak. Gülleri kokluyor ama bu sefer dikkat ediyor gelinciklere. Nasılsa hep oradalar dememeyi öğrenmiş, onların rüzgâra direnmeyi çabuk bıraktığını biliyor. Koşarcasına yürüyor ama ayağının altındaki toprak kayıyor. Sanki bir türlü elini değemiyor. Kokusunu duyuyor yalnızca, içinde duyumsuyor. Diğerlerine yer bırakmak istemeyen, çürümekte olan çiçeği görüyor. Onu bahçede tutmak istiyor ama beraberinde getirdiği böceklerin tüm bahçeyi sarmasından endişe ediyor. Bir ilişkiyi sonlandırmak, bir çiçeğinden ayrılmak elini kolunu ısırıyor. Ama bahçesini korumak istiyor. Eli kanayarak söktüğü çiçeği özenle kenara koyuyor, bahçede dolaşmayı sürdürüyor. Pembe yıldızçiçekleri bağrını açmış selamlıyor onu. Duvardan sarkmış turuncu boruçiçekleri yüzünü yalıyor, turuncu bir ışıltı bırakıyor gözyaşının süzüldüğü yolda. Yerini ebediyen bırakan çiçeğe dokunuyor, yabansı siyah laleye... Bu erken açıp tez giden çiçeğin yerine gökyüzünü mü koyacak? Yerine koyacak bir şey bulamıyor, hayatını öne sürüyor. Bahçeden yana ilkyazda bir gezintiden sonra kendi kışına dönüyor. Yağan kara yüzünü uzatıyor. Başını göğe uzatmak için topladığı bu güçle buzun altına giriyor.

Her taraf sessiz, insanlar uykuya dalalı çok olmuş. Gözkapaklarındaki sinsi yorgunluk "hadi artık uyu" der gibi, oysa yok olup gidiyor başını yastığa koyunca. Geride uykusuz, yorgun gözler, onlardan daha yorgun ve karışık bir beyin. Gecenin sessizliğinde bir ses duymak için çığlık atıyor, bekliyor ki gelsin sesi geriye. Yo yo hiçbir şey yapamıyor; herkes uykudayken, gece lal iken o çığlık çıkamıyor boğazından. Geriye dönen yine sessizlik... Belki radyodan gelen yanık bir halk şarkısı uzak, cansız... Yani elini değemeden, dokunamadan... Sevgiliye de dokunmadan sevgi yerine oturmuyor, kokusu içine sinercesine sarılmadan, gözü sende kalırcasına bakmadan...

sancılı zonklamalar toplamalı insan gül tarlasından
hasat vaktine reçeller kurmalı
güneş tepesinde doğmadan kavrulmalı
aşktan ve şaraptan
yaprakları kımıldatacak kadar rüzgâr yeter
dağıtmaya efkârı
efkâr dediğin bir tutam karagöz
yâr'e benzer
açmalı ki göğsü pembe koksun
yâr dediğin şimdi başkasının göğsünde kokar

İlkbahara duran karlı dağlarda çocuklarına bakıyor Kibele. Çoğu çarçabuk büyümüş ve başkalarını yaralamayı öğrenmişti. Sonra mor saçlı kızını alıyor kucağına, saçlarını okşuyor. Mor'a boyanıyor elleri. Yopyoğun bir morlukta kanayan kızını avutuyor. "Sana keyifli masallar anlatamam artık. Acına müdahale edemem. Bir dost eli yok edemese de acıları azaltır belki, üstesinden gelmeyi kolaylaştırır." Derin bir morlukta kalakalıyor kızı. Çığlık kırmızısına yakın, tenha bir morlukta... Başını okşadıkça küçülen, sonra gözden kaybolan Kibele'ye bakıyor. "Tekrar Kibele'nin vârisi olabilmeyi ne çok isterdim" diye geçiriyor usundan. Oysa o kadar küçük ki şu evrende. Güneşe doğru uzattığı mor başı, geçmişini ve geleceğini bilmediği evrenle, koskoca evrenle karşılaşıyor. Tek amacı maksimum düzensizlik ve minimum enerjiye ulaşmak olan, bunu yaparken de yalnızca rastlantılarla çalışan evrenle... Çığlıklarını kusacak, bağırıp dövecek birini arıyor ama suçlayacak kimsesi yok. Her şey çıldırtacak kadar rastlantısal. "Belki de evren benim tek bir hücremdir ve ben her şeyi değiştirecek kadar güçlüyümdür" diye düşünüyor. "Acıyı dönüştürmenin tek yolu yaratmak olabilir belki de..." Oturup puzzle'ındaki çiçekleri yazıyor.

"Yapayalnız bir kuş
Ayrılığa ağlarsa
Ayrılık önemsenir

Yapayalnız o kuş
Biliyorsa ki yarın sevgilisi gelecek
Bak şarkısı dinlenir"

Bir şarkı ki ne zaman dinlese alır götürür ruhunu uzaklara... Eşlik ettiği flütün gizemli hüznüne... Flüt gibi curanın da küçüklüğü duygusunun büyüklüğünde yok olur gider ve onların hüzünlü şarkısı yalnız kuşun kanatlarıyla taşınır nicedir. Ne zaman duysa, içinde bir kuş kanadı pır pır eder. Uçmaktan vazgeçse de artık kuş, duyulmasa da kanat çırpışları yine de bir şeyler kalır geride, kar yangını gibi bir şeyler...

Gamze ERZİN

Ayrılık düşü

"Ayrılmak, kurtulmak istiyorum senden..."

Bir yıl önce hayatım değişti. Beynimle bedenim arasında kopan bağlantı, beni hayata karşı savunmasızlaştırdı. Bir yıl öncesindeki aydınlığım, görebildiğim birkaç kişiye ve birkaç noktaya dağıldı. Mutsuz muyum? Ciddi kayıplar yaşamış biri kadar mutsuzum.

Duygularım artık daha dalgalı, hayatım ise daha sıradandı. Artık daha çok kaygılanıp daha çok savruluyordum. Ne zaman bir duyguya gebe olsam sabitlendiğim noktadan sevgilim M.'ye seslenip, "Bana yarım saatlik bir müzik açar mısın?" diyordum. Radyo sevmediğimi bildiği halde M. radyo açıyordu. Kızıyordum. Kızgınlığım geçtiğinde sağ kol ve bacağım kıpırdanmaya başlıyordu kendince. Müzik devam ediyordu, mola veriyordu derimin altında gidip gelen karıncalar grevlerine.

Bedenim bana uzaklaştıkça diğer insanlara olan muhtaçlığım ve yakınlaşma arzum artıp beni mahcup ediyordu. Yalnızlık ne kadar Allah'a mahsussa da, bu birlikteliklerin getirdiği farklılaşma arzusu yalnızca Margaret Mahler denilen psikiyatrist kadına ait değildi. Ve her yakınlaşmada olan kaynama noktası gibi o noktaya gelene kadar ısınıyordum, sonrasında birlikte paylaştıklarımız, ufak tefek el tutmaları ve insanı yaralayan anılarımızın hepsi tuzla buz oluyordu. Mutfaktaki düdüklü tencerenin patlaması gibi, nohutlar mutfağın duvarına, perdesine sıçrarken, tencere kapağı yerde yalnız, ters çevrilmiş duruyordu. Mutfaktan yatağıma kadar gelen kırıklardaydı savunmalarım; yalnız, dağınık ve ben idealinden çok uzak...

Kaza sonrası gittiğim psikoterapi seanslarında kırılan savunmalarımın yerine yenisini koyamadığımdan, olağandışı her şeye yalnızca şaşırma tepkisi verebiliyordum. Ters çevrilmiş tencere kapağı bile günlerce ağlamama yetiyordu. Ağladığım zamanlar M. benimle olan iletişimini en aza indirgeyip, elinden geldiğince bana anlayış göstermeye çalışıyordu. Bense bu adamın kendini bile sevmeyen bir kadını nasıl sevdiğini anlamaya çalışıyordum. Ona yalan söylediğimi bilse bana hâlâ iyi davranır mıydı? Yoksa "Ölmek istiyordun, şimdi evinde çirkinliğinle birlikte yok ol!" mu derdi? Merak etmiyordum. Arabanın altında kalışımın nedeninin bir anlık dikkatsizlik sonucu olduğunu söylemiştim. Evet, aylarca düşlediğim intihar girişimine kaza süsü vererek yalan söyledim ona. Bu yalanla artık baş edemediğimden de izninizle ötenaziye başvurmak istiyordum, çünkü insan bir kez yalan söylemeye başladığında, sonra o yalanların ördüğü duvarlara hapsoluyor. Ben de bu odaya öyle hapsoldum. İçime bakmaktan kurtulmak için de odadaki her şeyi günlerce, dakikalarca dikkatle izleyebiliyordum. Ancak böyle kurtuluyordum. Dikkatimi elimde olmadan içime yönelttiğim zamanlarda ise tipik olarak açıkça bir amaç ya da odak olmayan bir kayıtsızlığa yöneliyordum. Dışsal bir yas benimkisi, bazen sönük geçen, bazense gelişmemiş egomun gücüyle dünyayı yerle bir eden. Zaman zaman durağanlaşıyordum. Gün içinde biriken düşünceler, başka hiçbir şey yapamayan bedenimi acıktırıyordu. Bu sakin halimin başlamasıyla birlikte zorla besleme işlemi başlıyordu. Durağan halimi aç kalmama bağlayan M. mutfağa koşuyor, vücuduma aldığım her besin ötenazi isteğime vurulan bir darbe olmasına rağmen zorla beni beslemeye çalışıyordu. Uğradığım saldırıyla birlikte ona bağımlı yaşamım içimde her fırsatta ondan kaçma isteği doğuruyordu. Çorbamı içirmek için yanıma oturdu. Sevdiğimi sandığı şehriye çorbasından yapmıştı. İçindeki haşlanmış tavuk parçacıkları kusmama sebep olsa dahi kalkıp tuvalete gidemezdim. Şu an bırakın tuvalete gitmek, televizyonu açabilmek bile benim için büyük bir cesaretti. Cesur olmanın bazen hemiplejiye sebep olduğunu geç de olsa idrak ettiğim için sustum. İçimdeki ses emir vermeye devam etse de artık o emirlere uyacak gücüm olmadığından, susmak en iyisiydi. Susmanın getirdiği ağırlığa çok uzun süre dayanamadım ve konuşmaya başladım.

"Ayrılmak, kurtulmak istiyorum senden... Henry sahi sen neden buradasın?" dedim.

"Peki" dedi. "Sen neden burada değilsin Waldo? Bedenin durduysa da ruhun hâlâ hareketli. Hiçbir zaman kabullenemediğin varoluşunu kendine ve bana acı çektirerek sağlamlaştırmaya çalışıyorsun. Bulabildiğin kadar alkol içip içindekileri dizginlemeye çalışman da bundan."

"Oyun oynayalım hadi. Burada durup ölü taklidi yapacağım, sen ise öldüğümde arkamdan söylemek istediklerini söyleyeceksin. Sonra da hiçbir şey olmamış gibi gideceksin."

© HANDAN GÜNAYDIN

Son söylediklerimi duymamış gibi yataktan kalktı. Odasına gitti ve bir gün boyunca çıkmadı.

"Uzak iklimlerin
kokusu gitmediğimiz şehirlerin önceden
bir baş dönmesiyle kabarıyor hafızamızda
sonra ayrılıklar düşüne dalıyoruz:
Bize ait olan ne kadar uzakta!"

Odasından çıktığında bir tek bu dizeleri söyledi. Beni terk edeceğini düşünmemiştim; elinde bavulu, yüzünde o umudu görene kadar.

Tanya ÇELEBİ

Her bir dertten âlâ ayrılık...

Tohum: "Toprak anne, ben buradan çıkmak istemiyorum. Ya gittiğim yerde üşürsem, orada kim ısıtacak beni?"
Toprak anne: "Doğacağın dünyada güneş ile tanışacaksın; o herkesi ısıttığı gibi seni de ısıtacak."
Tohum: "Ben senin olmadığın bir yere gitmek istemiyorum!"

Ayrılık deyince, insanın zihninde bir garip sancılı düşünceler uyanır... Ayrılık, istem dışı yapılan bir eylem, dış tesirlerin zorlamasıyla varılan noktadaki bir duygu durumudur sanki!

Şarkılarda, şiirlerde, ayrılık öylesi zor, öylesi yürek parçalayıcıdır ki, sancısından ne uyku kalır gözlerde, ne umut kalır yüreklerde. Çünkü o yamandır, her bir dertten âlâdır; o, kara gecelerin kâbusa kesmiş rüyasıdır...

Oysa buğday başaktan ayrılmadıkça ne buğday sofralara ekmek olurdu ne de saman karakış soğuklarında hayvanlara azık olurdu. Ağaçlar dallarındaki yapraklardan ayrılmasa ne toprakta verim olurdu ne de ağaçlar yenilenmenin güzelliğine bir belirti olurdu. Fakat buğday ile başak ya da ağaç ile yaprağı gelişigüzel vakitlerde ayrılmıyorsa birbirinden, belki de zamansız ve yersiz ayrılıktır insanı bu denli çaresizliğe sürükleyen. Kimi Avrupa toplumlarında, çocukların sertçe ve belki de erken bir dönemde anneden, aileden ayrı kalmaya zorlanması gibi; ya da doğu halklarında evlenmesine izin verilmeyen gençler gibi...

Doğadaki ayrılık koşulunu oluşturan etken, iklimin, ısının veya mevsimin değişmesi iken, insanı bu konuda karar vermeye iten koşul pek de insan doğasına veya evrenin doğasına uygun bir koşul olmayabiliyor. Bebeklik çağlarında anne ile çocuğu "bağımsız olmayı öğrenemez" telaşıyla ayırmak, gençlik çağlarında aile ile çocuğu "sorumluluk almayı öğrenemez" korkusuyla ayrılığa zorlamak ya da iki genç insanı birbiriyle evlenmekten alıkoyup "mal, mülk ailede kalmalı" endişesiyle ayrı kalmaya mecbur etmek...

Hepsinin önünde ardında telaş, korku, endişe gibi duygular olduğu müddetçe semeresiz sonuçlara yol vermeyecek midir; etraftakilerin yiyemeyeceği kadar sert meyveler bitmeyecek midir, insanın varlık ağacında?

Öyleyse "doğası" gereği ayrılıkların tabiatını anlamadığımız müddetçe sertlik hüküm sürecek, acılı, acıklı öykülerin ardı arkası kesilmeyecek...

Doğayla iç içe yaşayan Kızılderili kabilelerinde, anneler bedenlerine bağladıkları çocuklarını iki yaşına kadar taşıyarak, belki de ihtiyaç duyduğu şefkat duygusunu, ona "ayrıca vakit ayırıp" ilgilenmeksizin "doğal" olarak vermedeydiler. Aslında çok da uzağa gitmenin gereği yok; daha düne kadar Anadolu köylerinde de benzer bir

yola ayağını sürümüş toprak gibi analar yaşamaktaydı. Çocuğunu yargısına veya karnına bağlayarak onunla birlikte tarlada çalışmaya giden analar... Medeni insanın "çocuğa kendi ayaklarının üzerinde durma dersini" ilk günden öğretme telaşından uzakta bir yerlerde yaşam mücadelesi verirken, çocuğa da "doğal" olarak yaşamı öğreten analar... Annesinin ya da babasının nerede çalıştığını ömründe görmemiş, hayatı, yattığı beşiğin üzerindeki tavanlara bakarak ya da seyrettiği televizyon dizilerinden öğrenmeye çalışan çocukların öğrendikleri ile tarlada rüzgârla salınan başakların usul usul boyunlarını eğiş edalarını izleyen veya iki kuşun bir dalda muhabbetle birbirlerine sesleniş ezgisini duyan bir çocuğun öğrendikleri ne kadar da farklı! Altın Ağızlı Yuhanna'nın, MS 2. yüzyılda seslendiği insanlar, bizlerin atasından, ceddinden başkası mıydı ki de, şu sözler 2 bin yıl boyunca kitap sayfaları aralarında saklanabildiği halde kalplerimizdeki yerini bulamamış olsun: "Ey anne babalar, çocuklara ne yaptığınızın farkında mısınız?" "Onlar için servet biriktirdiğinizi söylerken, onlara da servet biriktirmeyi öğretmektesiniz. Oysa bir an için onların gözlerine bakabilseydiniz, gerçekten neye ihtiyaçları olduğunu görebilirdiniz!"

Kendi ayaklarının üzerinde durabilmesi uğruna ya da onun geleceğini hazırlamak kaygısıyla ona tattırılan "vakitsiz ayrılık", onu birçok güzelliklerden ve de daha esaslı ihtiyaçlarından yoksun bırakmada değil midir? Ağaçlar da yapraklarını döker vakti geldiğinde; kimi sonbaharda, kimi kış mevsiminde, kimiyse yıl boyu kimsenin farkına bile varmadığı zaman aralıklarında yeniler dallarındaki yaprakları. Fakat kulaktan dolma bilgilerle yüklü olan bizler, herkesin sonbaharda yaprak dökmesi gerektiğine inanırız. Hatta sonbaharda yaprağını dökemeyenleri kınar, türlü yakıştırmalarla kalplerini kırarız, hiç onların doğasını gözlemlemeden... Hangi vakitte hangi ihtiyaçlar içerisinde olduklarını bilmeden! "Şimdi yaprak dökme zamanı" diyerek dallarından çekip aldığımız yapraklar, ağaçların meyve vermesine bir engelse, insanda da özgüven duygusunu derinden zedelemeyecek midir?

Peki nedir insanı bu evrenin doğasına dair daha gerçek bir bilginin kıyısına iletecek olan? Hz. Musa hangi gerçeğin ışığında kavmini Firavun'un zulmünden ayırmıştı? Hz. İsa, sapla samanı ayıran kıldan ince kılıçtan keskin sözleriyle hangi hakikat uğrunda söz söylemişti? Ya Hz. Bahaullah "başkalarından aldığımız, hemcinslerimizden çaldığımız giysilerden arınmadıkça gerçek bilgi şehrine giremeyeceğimizi" söylerken, hangi yarılgılarımızdan sıyrılabilmemizi istemedeydi...

Doğadaki ağaçlar, bitki ya da hayvanlar koşulun gerektirdiği biçimde davranma içgüdüsüyle donalı iken, nasıl oluyor da biz insanlar bunca öğretiye, bunca eğitime rağmen birçok zaman "evrenin doğası" ile bu denli ters düşecek yaklaşımlarda bulunabiliyoruz?

Ayrılık kaçınılmaz bir doğa olayıdır elbet; fakat hangi vakitte ve ne uğruna gerçekleştiğine bağlı olarak farklı neticelere yol vermededir. Yaşadığımız çağın oldukça gerisinde bir yerlerde dünyayı algılayışımız doğayla daha bütünleşik olduğundan mıdır, yaradılış öyküleri hep bir "ayrılıkla" başlar. Sanki her şafak vaktinde tekrar eden bu doğa olayından esinlenmişçesine, yer ile göğün ayrılması sonrasında ışığın bu dünyayla temas ettiğinden ve böylelikle yaşamın buradaki zaman ve mekânda var olabildiğinden söz eden sayısız yaradılış hikâyesi vardır. Bunlar arasında Maoriler ile Tahitililerin yaradılışın başlangıcına dair öyküleri diğerlerinden farklılık gösterir; Maorilere göre yer ile göğü onların çocukları ayırmış, Tahitililerde ise bir bitki sebep olmuştur bu ayrılığa! Birçok öyküde Tanrı yer ile göğü ayırırken, Maorilerde Tanrı'nın ismini yalnızca rahipler ağza alabildiğinden olsa gerek, çocuklar üzerinden betimleme yapılmıştır:

Maoriler, göğe Rangi, yere Papa derler. Zamanın başlangıcında Uranos ve Gaia gibi birleşmişler. Bu sonsuz birleşmeden doğan çocuklar Tumata-nenga, Tane mahuta ve ötekiler ışığa hasret oldukları için karanlıkta el yordamıyla ilerleyerek anne babalarını ayırt etmeye çalışırlar. Günlerden bir gün, göğü yere bağlayan bağları koparırlar. Babalarını daha da yukarıya iterler ve sonunda Rangi'nin havalara uçmasıyla dünya aydınlanır.

Ve yeni bir yaşam başlar...

Yer ile göğün ayrılmasıyla onlar arasındaki ilişki bitmez, yalnızca değişime uğrar. Onların ayrılığı, insanı insandan kopartan, birbirinden ayrı kalmaya zorlayan bir sebepten öte, daha farklı varoluş biçimlerinin meydana gelebilmesine imkân tanıyan bir koşulun neticesidir. Aralarına giren ışık, yeryüzündeki su damlalarını kendine çekerken, Toprak anne en güzel çiçeklerini açtırır; en heybetli ağaçlara varlık buldurur; Gök baba ise ışığı renklerine ayırır, su damlalarına bulut olmayı öğretir; Toprak annenin yüzüne yağabilsinler diye...

...toprakta uyuyan tohumlara hayat verebilsinler diye:

Bir çiçek tohumu yaşarmış Toprak annenin rahminde...

Yarı uyur vaziyetinden pek memnun, yediği önünde yemediği ardında, ekmek topraktan, su gölden gün geçirirmiş küçük tohum.

Günlerden bir gün Toprak anne ona seslenmiş: "Küçük tohum, artık uyanma vaktidir. Çıkar başını topraktan ki, yeryüzü güzelliğinin ışıkları ile ışıklanasın. Buradan çok daha ışıklı bir âleme doğacaksın, haydi uyan... Ve unutma, her bir durumda umutlu olmayı; her bir halde şükretmeyi!

Ama küçük tohum pek rahatmış, öte âlemi de bilmediği için o karanlık rahim âleminden daha iyi bir yer olabileceğini hayal bile edemiyormuş.

Tohum: "Toprak anne, ben buradan çıkmak istemiyorum. Ya gittiğim yerde üşürsem, orada kim ısıtacak beni?"

Toprak anne: "Doğacağın dünyada güneş ile tanışacaksın; o herkesi ısıttığı gibi seni de ısıtacak."

Tohum: "Ben senin olmadığın bir yere gitmek istemiyorum!"

Toprak anne: "Hiç olur mu güzel tohum; sen başını o dünyaya çıkarsan bile köklerin hâlâ benim toprağımda olacak. Ben seni beslemeye devam edeceğim."

"Haydi, kaldır başını topraktan."

Küçük tohum: "Tamam anne!"

Ve doğar yeryüzü âlemine küçük gonca tohumu. Heyecandan hangi yana bakacağını şaşırmış bir haldedir. Kendisi gibi sayısız çiçeklerin var olduğunu fark ederken, bir yandan da güneşin sıcaklığı ile parlaklığını hisseder.

Gonca: "Toprak anne, burası çok güzel bir yer, aşağısı ne kadar da karanlıkmış meğer."

Ayrılık deyince insan zihninde beliren, insanlar arasındaki bağları koparma, birbirinden uzak durma, birbirini yok sayma gibi güdülerin tam aksine, doğanın koşulunda yeni yaşamların varlık bulabiliyor olması, gerçekten de çok umut verici...

Kimsenin yer ile göğü birbirinden ayırmasına gerek olmaksızın her sabah ufukta beliren ışığın bu dünyayı aydınlattığı gibi, herkesin birbirinin yaşamında bir ışık olabilmesi dileğiyle...

Yatağın iki ayrı ucu

Her ayrılığın ardından nasıl da küsüyoruz aşka, mevsimlere, şehirlere, kendimize... Artık bu sondu diyoruz, bir daha asla aşka düşemeyeceğiz sanıyoruz. (...) Yastık altlarında, yas biriktirmeye başlıyoruz. Yoksa yas-tık kelimesi, yas'tan mı türetiliyor Fikriye Teyze?

© BAHADIR BARUTER

En son bir yıl önce yine burada buluşmuştuk seninle Fikriye Teyze. Yazın ortasından "şıpsevdi" insan manzaralarını izliyorduk birlikte, rakılarımızı yudumlayarak. Tam bir sene geçmiş üzerinden seninle tanışalı. Şimdi yine bir Temmuz, yine bir yaz. Ve yine beraberiz.

İnsanlar ne çok seviyor bu yaz mevsimini Fikriye Teyze. Bütün bir kış, şişkin bir umutla bu ayları bekliyorlar. En bıkkın zamanlarında bir sahil kasabasında hayal ediyorlar kendilerini. Sere serpe kumsalda uzandıklarını, denizin içinde salındıklarını, güneşle hemhal olduklarını... Sonra geçiveriyor iç sıkıntıları. Onlara nasıl bir haz veriyor bu kavruk hava, bu sahte umut hiç anlayamıyorum. Yazın cıvıl cıvıllığı koca bir yalan halbuki. Yaz mevsimi, biraz da ayrılık mevsimi demek değil mi Fikriye Teyze? Yaz demek kocaman bir boşluk değil mi, ayrılıklarla doldurulabilen? Terlemeye başladıkça zaten ayrılmıyor muyuz birbirimizden? Yapış yapış oldukça mesafe koymak istemiyor muyuz araya? Her şeyden önce yatağın en uzak iki ayrı ucuna konumlanıyoruz. Birbirimize değmek istemiyoruz çünkü sıcak basıyor. Sonra sokakta yürürken terli terli el ele tutuşmuyoruz artık, tutuştukça terden huylanıyoruz çünkü. Biz birbirimizin sıvılarını sadece yatakta seviyoruz, sokakta değil Fikriye Teyze. İşte, yaz öyle bir hoyratlıkla ele geçiriyor bedenimizi. Oysa kış öyle mi? Birbirimize sokuldukça anlamlanan bir mevsim o. Battaniye altında en sahici masalları anlatabiliyoruz birbirimize, en düşsel gerçekliklere kapılıveriyoruz. Nefeslerimiz birbirine karışıyor, onlar karıştıkça biz

ısınıyoruz, ısındıkça çoğalıyoruz.
En gerçek aşkı yeniden bulduğumuzu sandığımız dönemlerde (çünkü her âşık olduğumuzda kayıp nesnemizi tekrar bulduğumuza inanıyoruz), birbirimize ölesiye büyük laflar ediyoruz ki sorma Fikriye Teyze. O lafların kocamanlığında eriyor benliğimiz. Yok oluyoruz. En sevdiğimiz yok oluş bu, adına "aşk" diyoruz. Sonra gün geliyor, elbette büyü bozuluyor, sırlar çözülüyor. Çözülmüş sırların üzüntülerini yaşıyoruz. Dünyaya gönderiliyoruz yeniden, gözlerimizdeki perdeleri kaldırıp. Önce mutsuzluklarımız başlıyor, beraberinde isyanlarımız, öfkemiz. Sonra biz birbirimizden ayrıldığımızı düşünürken, aslında adına "aşk" dediğimiz şey ayrılıyor ilkönce bizden. Ama biz, birbirimizi bırakıp da gidemiyoruz. Aşk bizi terk ederken, biz enkazlar içinde durarak, hâlâ aşkımıza sahip çıktığımızı sanıyoruz. Sanmalarla geçiyor ömrümüz Fikriye Teyze. O ilk başta söylediğimiz büyük aşk laflarının bekçiliğini yapmaktan, gitmeye cesaret edemiyoruz. Boşluğa sarılıyoruz. Geçmişin o cüretkâr anlarına sahip çıkmaya çalışıyoruz hâlâ. Öyle anlamlar yüklüyoruz ki başlangıçlara. Nasıl başlarsa hep öyle gitsin istiyoruz. Gitmiyor Fikriye Teyze. Şimdi'den öyle umutsuzuz ki... Mutsuzluklarımıza beraber kalarak, beraberliğimize daha fazla katlanarak biraz daha kanıt arıyoruz. Daha çok kanırtmak istiyoruz kendimizi ve birbirimizi. Yok etmek ve öyle ayrılmak istiyoruz. Yani bizim ayrılıklarımız sevdamıza dahil olmuyor Fikriye Teyze. Ağzımızda paslı bir tat kalıyor tüm bunların ardından. Böyle zavallı, böyle çaresiz insan canlılarıyız biz işte.
Her ayrılığın ardından nasıl da küsüyoruz aşka, mevsimlere, şehirlere, kendimize... Artık bu sondu diyoruz, bir daha asla aşka düşemeyeceğiz sanıyoruz. Her ayrılıkla dünyanın en keskin acısını yaşadığımızı duyumsuyoruz yeniden. İştahtan kesiliyoruz, mide ağrılarımız başlıyor, kalp çarpıntılarımız alevleniyor, depresyonumuzla uyuyup uyanıyoruz. Psikoterapistlere para kazandırmaya başlıyoruz yeniden. Azıcık toparlanmaya başladığımızda ise, hayata tutunabilmek adına başlıyor gerekli gereksiz arkadaş buluşmaları, sosyal aktiviteler, küçük şehir dışı kaçamakları... Her ayrılığın ardından evimizi temizliyoruz bir güzel, odaları havalandırıyoruz. Orada burada kalan fazlalık eşyaları dolduruyoruz poşetlere. Köşe bucağı silip süpürüyoruz. Halbuki bunlar evin değil, zihnimizin ihtiyaçları ama biz eve yüklüyoruz bunları. Ev temizlendikçe, zihnimiz de temizleniyor sanıyoruz. Sonra bir güzel adaçayı tütsüsü yakıp dolaştırıyoruz evin içerisinde, kötü enerjiler gitsin diye... İşe yarıyor mu Fikriye Teyze? Yine de kocaman bir ayrılık kokusu asılı kalmıyor mu havada? O kokuyu yok edecek hangi tütsü var doğada?
İlk zamanlar yatağımızda yalnız uyumak ne çok zorlaşıyor. Hemen de alışveriyoruz bir insanın tenine, kokusuna, sıcaklığına. Kendimiz bile inanamıyoruz bu çabucaklığa. Sonra her gidenin adını verdiğimiz o korkunç yas tutuşlarımız başlıyor. Yastık altlarında, yas biriktirmeye başlıyoruz. Yoksa yas-tık kelimesi, yas'tan mı türetiliyor Fikriye Teyze? Yastıklarımız sırılsıklam oluyor. Sabah uyandığımızda biraz daha uyumak istiyoruz o ıslaklıkla. Uyudukça biraz daha yabancılaşıyoruz kendimize. Her gidenle, eksiliyoruz sanıyoruz. Her ayrılığın ardından bu sefer bu acıya dayanamayacağımızı ve ölmekte olduğumuzu düşünürken, bir kez daha ölemediğimizi görüyoruz. Ve her seferinde biraz daha dayanabildiğimizi, acılara karşı ruhumuzun daha da katılaştığını duyumsuyoruz. Evet bazen olmuyor ve o kadar güzel olmuyor ki Fikriye Teyze, pek asilce tam gediğine oturuyor "olmama" hali. Bunu fark ediyoruz. Sonra biraz daha kabulleniyoruz. Kabullendikçe büyüyoruz, kocaman insanlar oluyoruz. Kocamanlığımızın içinden geçiyor mevsimler artık... Sonra bir kez daha affediyoruz kendimizi, acımızı. Bir kez daha affediyoruz yalnızlığımızı bir başkasıyla aldatışımızı.
İstesek de istemesek de devam ediyoruz hayata. Bazen yorularak, bazen durarak... Yenidenlikler biriktirerek devam ediyoruz. Öfkeyi bırakarak, kendimizi affederek... Devam etmekten bazen keyiflenerek, bazen küfrederek ama her daim yolda olma halini fark ederek. Yolcuyuz biz Fikriye Teyze. Yol bu. Bu yolda varılacak bir nokta, bir nihayet yok. Süreç var, sonuç yok.
Akıyoruz Fikriye Teyze. Bazen bulanıyor sular, bazen buharlaşıyor, bazen buzlaşıyor. Ama bitmiyor. Bitmez de... Niye bitsin ki? Yolumuz su olmayı öğretiyor bize ve böyle başlıyor işte en serin, en dingin öykülerimiz.
Ve sen Fikriye Teyze, yeniden hoş geldin, sefalar getirdin. Yalnızlığımı kokladın. Başımı okşadın. Ayrılığımı kutsadın.

Nevhan VAROL

Rahim duvarlarından ana kucağına ana kucağından manastır duvarlarına

67 yaşında bir çocuğun iki duvar arasındaki yaşamı ve ölümü üzerine sayıklamalar...

Rahim duvarlarında kök salan, anne bahçesinde filizlenen tohumların, meyve verecek bir ağaç olmasını sağlayan bahçevanın güvenli, yeterli ve yeterince eşliği ile büyümek demektir; ayrılmak.

"İki ırmak arasında bir diyar... Bu diyarın sarı kızıl toprakları üzerinde bir kutsal bahçe... Çiçek kokularına karışan safran... Bahçe duvarları içinde Deyrulzafarân. Kapısının dışında bir savaş... Savaştan ve yoksulluktan kaçan bir ana... Eteklerinde çocuklar... Ananın içinde korku, çaresizlik ve bir karar-ı arife... Hangisi ile birlikte olacak, hangisi ile ayrılacak? Hangi karar, anayı nereye, veletleri nereye taşıyacak? Çocuklar hep eteğinde idi bugüne kadar... Çocuklar dış dünyadan habersiz, korkulardan, ölümden uzak... Anne bahçesinde oyundalar... Oyun içinde güvendeler... Kapıdan çıkarken 'döneceğim' diyen bu cennet dudaklara, bir o kadar inançla bağımlılar... İşte o yüzden... Sadece o yüzden; anası ve kardeşlerinin ardından bakarken, o kadar emin, o kadar güvenli ve o kadar sevgiyle oyununa geri döndü Bahe."*

Büyümek, yavaş yavaş ayrılmaktır... Ayrılmayı öğrenmek, kendi başına ayakta kalabileceğine dair bir öz fotoğrafa sahip olmak demektir... Büyüdüğü topraklardan

© ÖMER KILIÇ

gitse de, isterse dönebileceği bir anavatanı olduğuna inanmaktır... Ayrılabilmek, önce bağlı olunan bir limanın varlığını deneyimlemeye bağlıdır... Yoksa hangi gemi açılabilir okyanuslara... Halatı elinde, ne kaptanı ne rotası ne dümeni ne de çıpası... Naçar bir gövde olarak salınır korku ve kaygı dalgalarında...
Büyümek, azar azar tatmaktır acıyı... Azar azar azaltmaktır hazzı... Ve azar azar adım atmaktır hayal dünyasından gerçekler dünyasına. Ana kucağındaki oyunlardan hayat kucağındaki oyunlara geçiş yapmaktır adım adım.
Rahim duvarlarında kök salan, anne bahçesinde filizlenen tohumların, meyve verecek bir ağaç olmasını sağlayan bahçevanın güvenli, yeterli ve yeterince eşliği ile büyümek demektir; ayrılmak.
"Güneşe dönen Ezidi'lerin yüzü yavaş yavaş dönerken karanlığa... Onlar güneşi takip ederken, safran kokan bahçenin kutsal duvarları arasında yavaş yavaş yok olurken gün... Bahe, merdivenlerde, avluda koşarken kelebeklerin, kuşların peşinde. Hâlâ farkında değildi ne karanlığın geldiğinin, ne de ayrılığın... 'Geleceğim' demişti ya... Anasının etekleri olmasa da Papaz Gabriel'in etekleri etrafında olmak, sakalları ile oynamak da eğlenceli idi nasılsa... Ta ki, bahçevan Kirkor Efendi kaparken

manastırın kapılarını gecenin yüzüne, kulaklarında yankılanan sesin gelmediğini anlayınca, Papaz Gabriel'in o kapkara eteklerine yapıştı Bahe, 'kapamayın kapıları daha anam gelecek' diye."
Lakin bu eşlik yarım kalırsa, adım adım gelen gerçeklik, gökyüzünden bir taş gibi düşerse aniden. Ahh, o çelimsiz ruh... Ahh, o bağımlı suret... Ahh, o koskaca dünya karşısında küçük, küçücük olan yürek... Nasıl büyür artık o yalnız suret? Kanadı kırık bir kuş nasıl uçamaz ise... Yuvadan uçmayı öğreten olmayınca, nasıl kullanmaktan çekinirse o yeniyetme kuş kanatlarını... Kalakalır, büyüyen beden içindeki çocuk. Dışı büyür, ya içi?
Lakin en güvendiğinden, beklenmedik bir anda beklenmedik bir yara alırsa, nasıl kapanır ve kapanıp da nasırlanır? O yara hep açık kalırsa, kanarsa, kabuk bağlamaz ise nasıl çıkıp gidilir ki kapıdan? Ki o kapı ardında kim bilir ne yaralar, ne acılar... O kutsal bahçenin dışında kalır savaşlar, ölümler... Ve hatta sevilenler... Nasıl gidilir, nasıl büyünür? Öyle kalmalı, kalakalmalı yerinde ve kapılar açılmamalı ta ki "döneceğim" diyen dönene kadar. Öyle ıssız, öyle yalnız ama bekleyerek.
"Beklemek. İnanmaktır ana toprağında büyüyüp yeşereceğine... Beklemek, kök salmadan kurumak demektir... Beklemek, yanında olmayanın ruhu ile sarıp sarmalanmak yerine, onun hayaline yapışmaktır... Beklemek, çocuk kalıp, ayrılmanın zorluğunu ertelemektir. Beklemek kendini terk edeni terk etmemek için direnmektir."

b e k l e d i
b e k l e d i inançla, akşama geleceğim diyeni
ömrünün her gecesi, o geceymişçesine b e k l e d i
bekleyerek büyüdü
büyüyeceği kucaktan, çocukluğuna terk edilmiş
çocuk bekledi
b e k l e d i kırgınlıkla
öfkeyle b e k l e d i
özlemle
b
e
k
l
e
d
i
çocuk öldü
bekleyerek
safran kokan kutsal duvarlar arasında
godot da gelmedi
anası da...

* Bahe: Gerçek ismi Circis Kaplan'dır. Mardin'deki Deyrulzafarân Manastırı'na 10 yaşındayken bırakılmış ve ömrü boyunca orda yaşayıp 77 yaşında orada ölmüştür. 67 yıl önce Mardin'den Suriye'ye gitmek zorunda kalan üç çocuklu Süryani bir annenin, bakamadığı için manastıra bıraktığı küçük oğludur Bahe. Manastırda rahip ve rahibeler tarafından büyütülen Bahe, yıllarca manastırın bahçıvanlık, çobanlık ve temizlik işlerini yapmıştır. Geçen yıllar boyunca sürekli annesinin gelmesini bekleyen Bahe, sadece özel günlerde manastırdan çıkmıştır. Aradan geçen 67 yıl boyunca manastırda çok sayıda metropolit, rahip, rahibe ve hizmetliler gelip geçmiş ama Bahe hep orada kalmıştır. Yönetmen Haydar Demirtaş, "Misafir" adlı belgeselinde, manastırdakiler tarafından büyütülen ve "Bahe" olarak tanınan Circis Kaplan'ın hikâyesini ve annesine duyduğu özlemi anlatmıştır.

Adnan YAKUT

Tango adımlarıyla ayrılık

Unutma, her zaman başka bir tango vardır. Yeni bedenler kucaklaşır...

Hadi mızmızlanmayı bırak artık. Kalk, dans edelim.

–Nerden çıktı şimdi, dans edemem ben.

–Neden? Yürüyemiyor musun?

–Benim gibi bir kadını bıraktı gitti diyorum sana, dans edecek halim var mı sence benim?

–Tango yapacağız. Anlayacaksın...

Adnan yerinden kalkar, iPod'dan müziğini seçer ve speaker'ın sesini açar. Francisco Canaro'nun "Corazon de Oro"su salonu doldurur. Bir süre hiç konuşmadan sadece elleriyle ritim tutarak kendini müziğin neşesine kaptırır.

–Tango için iki kişi gerekir, liderlik eden ve onu takip eden. Pistte buluştuğunuzda erkek sana elini sunar, sen de elini ona uzattığında aranızda bir anlaşmaya varılır. Tango sözleşmesidir bu. Artık dans boyunca sadece partnerin, sen, müzik ve şiir vardır. Vücutlarınızın eğimiyle göğüsleriniz birbirine temas eder ancak kalçalarınız bacaklarınızın dilediği gibi hareket edebilmesi için birbiri arasındaki mesafeyi korur. -Ters v şeklindeki- Bu duruş çok önemlidir. Partnerine varlığını hissettirirsin, vücuduyla tamamen iletişim halindesindir ama o bir adım geri çekildiğinde dengen bozulmaz. Çünkü ona doğru eğilip vücudunu temas ettirmen demek tüm yükünü ona verip, o olmadan ayakta duramaz hale gelmen demek değildir. Öncelikle öğrenmen gereken şey budur. Dans eden kadın ve erkek her şeyden önce kendi hayat duruşlarını ve kendi karakter özelliklerini korurlar. Önce kendi akslarında durabilmeleri, ondan sonra karşılarındakiyle dans boyunca yeni bir denge kurmaları gerekir.

–Vaovv; Emre'yle benim duruşlarımız doğru değildi çünkü ben onun ne düşüneceğini hesap ederek kendi isteklerimi ona göre şekillendiriyordum. Güya her şeyin doğrusunu yapmaya çalışıyordum ama doğru dediğim şey kimin doğrusuydu?

–Herkesin temel değerleri vardır, bunlar çok farklı ve çeşitli olabilir ancak çok azı değişir. Sen bunları bilirsin ama yok gibi davranırsın, kendinle çelişen kararlar verirsin, karşındaki için fedakârlık yaptığını sanırsın aslında kendine ihanet edersin. Dans eden beden yalan söylemez. Duruşun, dengen bozulur.

–Hımmm...

–Erkek göğüs temasıyla dansı yönetir.

–Hıhh, tamam işte maçoluk çıktı ortaya, klasik lider erkek kafası.

–Tangoda cinsiyet eşitliği vardır. Aslında aranızda var olan tek şey enerjidir. Gözü kapalı dans eden çiftleri izledin mi hiç? Görmen gerekmez çünkü enerjiyi hissederek yönünü bulursun. Doğru, erkek yönlendirir, pisti gözler, partnerini korur. Onun güvenle dans etmesini sağlar. Ama her an ona karşılık veren enerjiyi de izler. Hareket edebilmelerini teslimiyet değil, karşıtlık sağlar. Elimi itmeni istiyorum şimdi. Ayağa kalkarlar. Adnan sol elini omuz hizasında kaldırır. Aslı karşısına geçip sağ eliyle elini iter. İlkönce kendi gücü oranında karşıt güç hisseder. Denge yakaladığını hissedince kendine güveni gelir ancak Adnan bir anda elini serbest bırakır.

Aslı'nın uyguladığı kuvvet fazla geldiği için dengeleri bozulur.
–N'oldu şimdi anladın mı?
–Sana fazla mı geldim?
–Kadın ve erkek yok burada, karşılıklı duran iki farklı enerji var. Her ikisi de hem lider hem takip eden. Sana karşılık verdiğimden çok daha fazla bir enerjiyle dans etmeye çalıştığında, pistte birbirimizi ittiren, çeken, zorla sürükleyen bir çift oluruz. Tanıdık geliyor mu?
–Şoklardayım!
–Ama tam tersi olduğunda hareketlerin rahatlar, dansına güven gelir. Birbirimizin daha güzel görünmesini, daha iyi dans etmesini sağlarız. Üstelik her figürü kolayca yaparsın. İlk defa deniyor olsan bile...
Adnan, Aslı'nın alnını karıştırıp camdan dışarı bakmaya başladığını görünce bir süre konuşmadan onun düşünceli yüzünü izler. Sonra yanına oturup dikkatini çekmek için ses tonunu değiştirir.
–En güzel yanı nedir biliyor musun? Tangoda her şey spontandır. Dansa yön veren erkek bile neler olacağını bilemez. Hiçbir hareketi ezbere yapamazsın. Ezberlediğin gibi yapmak istersen tökezlersin. Aynı figürü yüz farklı kadınla yüz farklı şekilde yaptım. Enerji farklıydı, müziğin temposu farklıydı, pistin kalabalığı farklıydı. Dolayısıyla kendi bildiğim gibi olsun diye inat edersen ya partnerin ayağına basar, ya yanlış yere gancho atar ya da pistte birine çarparsın. Yani Aslıcım, bir önceki dansında neyi nasıl yaptığını unutacaksın, hatalarından ders alabilirsin ama korkularını da alışkanlıklarını da koltuğunda bırakacaksın. Sen artık yeni biriyle dans etmek için o koltuktan kalktın.
–Sen ilişkinin başından beri bunları tek tek yaptığımı bile bile neden beni uyarmadın? Neden bir şey söylemedin?
–Benim söylemek istememe değil senin dinlemek istemen önemli. Şimdi hazırsın anlamaya. Her şeyin bir zamanı var. Tango da olgunlaşmayı bekler.
–Ne tangoymuş ya, hayatım boşa geçmiş.
–Daha anlatmamı istiyor musun?
–N'olur anlat sayın Peron.
–Başta sözleşme yaptık demiştim ya, söz veriyorum senin karşında olduğum gibi duracağıma, her hareketimde beni hissedip hissetmediğinden emin olacağıma, benim adımlarımın dışında dansı süslemek için yapmak istediğin figürleri yapmana zaman tanıyacağıma... Ama ben de insanım değil mi? Çizgimizde mükemmel bir şekilde dans ederken aniden durabilirim, aniden çizgiden çıkıp büyük bir adımla senden uzaklaşabilirim. Bunu kalabalıktan kaçıp pistin başka bir yerinde dans etmek için yapabilirim ya da heyecanla yönümüzü değiştirmek istemiş olabilirim. Dışarıdan bakıldığında bunları aniden yapmışım gibi görünür ama partnerime gelmekte olan değişikliği enerjimle hissettiririm. Onun anladığını varsayarım. O yüzden ben onun yan tarafına doğru büyük bir adım attığımda partnerimin de yönünü değiştirerek bana uyum sağlamasını beklerim. Tabii bu her zaman beklediğim gibi gerçekleşmeyebilir ama bunun için kimi suçlayacağım? Ben ona doğru enerji verip değişikliğe hazırladım mı? O daha büyük bir adım atabilecekken

atmayıp uzakta mı kaldı?
–Uzun zamandır terfi beklediğimi gizleyip İtalya ekibinden gelen teklifi onu hazırlamadan, düşüncelerimi, isteklerimi paylaşmadan emrivaki ile söylememi mi kastediyorsun?
–Ben sadece tangodan bahsediyorum.
–Peki... Başka reçeten var mı?
Adnan gülümser.
–Yüzlerce var ama senin için bir tane daha var. Gece milongaya gittiğimizde pist yönünde dans ederiz. Pist yönü saat yönünün tersidir. Sence neden?
–Tango... İsyan... Dünyanın düzenine mi baş kaldırıyorsunuz?
–Doğru, köklerinde bu da var ama saat yönünün tersine gitmenin bize ne yararı var biliyor musun?
Çalan müziği dinleyerek bir süre sessizce bekler, sonra bir sır veriyormuş gibi alçak sesle...
–Genç kalıyoruz.
–O ne demek öyle? Tarikat lideri gibi konuşma.
–Birbirine karşıt duran iki enerji bir bütün halinde dans ederken saat yönünün tersine gittiğinde, zamana da karşıt bir enerji yaratır. Böylece gelecek de geçmiş de yok olur. Sadece tek bir andan ibaret olursun. Ayakların zemini hisseder, bacakların hem müziğin hem de sessizliğin ritminde dans eder, kalçan esnek bir mesafeyi korur, göğsünden iletişim kurarsın ve elin gerilimi tüm bedenine iletir. Dikey olarak farklı seviyelerde dans edersin. Bulunduğun seviyeden yere yakınlaşabilir ya da yukarı doğru uzanabilirsin. Böylece o anın içinde hem enlemesine hem de boylamasına hareket edersin. Daha değerli bir şeyin olmadığı için de anın, hislerinin, ritmin hakkını verirsin; dansın devamlı genç, taze ve bakımlı kalır.
–Her buluşmamızı işlerimizden, hayatlarımızdan söylenerek geçireceğimize, beraber olduğumuz anın kıymetini bilip ona değer katacak şeyler yapsaymışız iyiymiş yani.
–Hadi bakalım Aslı Hanım, kalkın, bu kadar konuşma yeter.
–Biraz daha anlat n'olur? Ben şimdi ne yapmalıyım?
–Dansta özerklik, güven, onama, iletişim ve partnerine ilham vermekten bahsettim. Ahenkli, uyumlu ve akıcı dans etmek için yaptığın seçimlerdir bunlar. Kendiliğinden olmazlar. Sen dansında bunların hepsinin hakkını verdin mi? Verdim diyorsan eğer, unutma, her zaman başka bir tango vardır. Yeni bedenler kucaklaşır...
–Dur! Daha oraya gelmedim. Ben Emre'yle buluşmaya gidiyorum. Ayrıldık ama hislerimiz, beklentilerimiz, düşüncelerimizle ilgili hiç konuşmadık. Gündelik bir iki uyuşmazlığı bahane ederek kaçtık. Şimdi açık açık konuşursak belki bir şansımız daha olabilir...
Adnan'ın bakışları altında ortalıktaki eşyalarını hızla çantasına atarak kapıya doğru ilerler. Kapıyı açıp el sallayarak çıkarken bir an durup geri döner.
–Sayın tango filozofu, sen bu kadar bilgiyle ne yapıyorsun peki?
Adnan reverans yapar.
–Neden bahsettiğini anlamıyorum. Ben sadece dans ediyorum.
–Yemezler canım... Seni yarın ararım. Byeee.

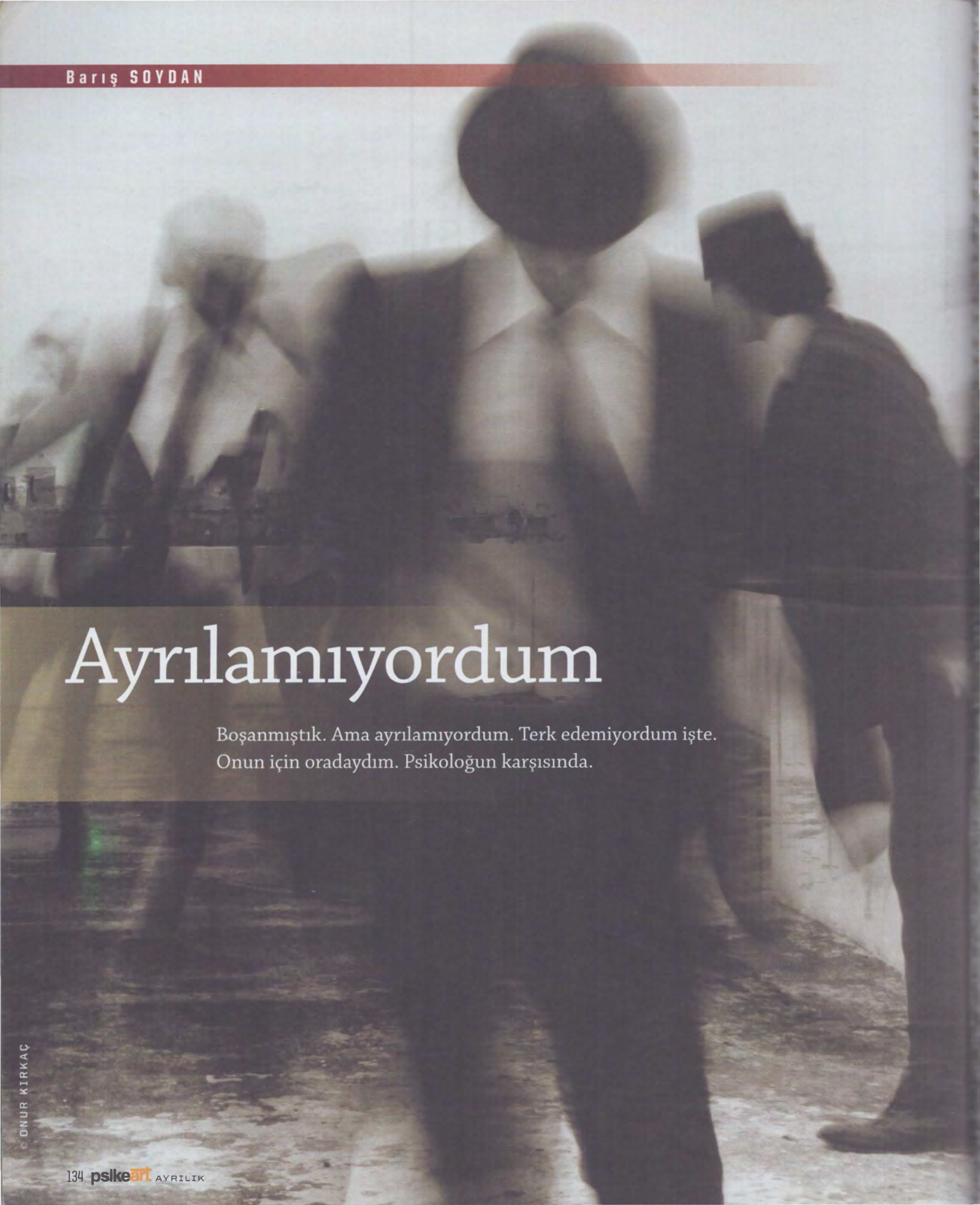
Önce sen gittin, yalnız koydun beni.
En çok korktuğumla,
yalnızlığımla baş başa bıraktın.

© VEDAT HAZNECİ

Ayrılık korkusu

Planlamak zor geliyor geleceği lakin tasavvur bedava.
Daha yaşanacak çok şey var biliyorum. Tek bir hayatın yetersizliğine dair konuşurduk ya hep rakı masalarında; yazacak daha çok yazı, çekecek daha çok fotoğraf, gidecek yerler, sevecek ne çok insan, yiyecek pek çok yemek, gerçekleştirecek daha çok iş. Sevdiğim her şeyi yapmak istiyorum, zamanım yettikçe, günler tükendikçe ve dünya döndükçe.
Önce sen gittin, yalnız koydun beni. En çok korktuğumla, yalnızlığımla baş başa bıraktın. Gerçekleri kabul etmekle geçirdim neredeyse tüm mesaimi. Bağırdım, çağırdım, ağladım, güldüm, yazdım, çizdim, oynadım, lanet ettim, başka başka kentlere gittim, başka insanları sevdim, denizlere girdim, göklere çıktım, yollara düştüm, hiç durmadım anlayacağın çünkü hep kaçtım. Duymaktan, susmaktan, konuşmaktan, sessizlikten kaçtım. Senden kaçtım, gizlenmekten kaçtım, susuzluktan ve açlıktan ve doyumsuzluktan kaçtım. En çok da kendimdi suçladığım. Ben, sen olmak pahasına.
Korkularınla yüzleş derdi dedem, onların üstüne gittikçe yeneceksin hepsini. Onlar senin en büyük düşmanın, aynı zamanda en büyük danışmanın. Yönümü şaşırmış haldeydim ama şimdi. Zamansız korkularım var, pusulam çalışmaz. Ne yapmalıyım dede? Nereye gitmeliyim, söyle?
Başardığımı sandım, hepsinden kurtulduğuma inanarak gülümsedim ayna karşısında, sokaklardaki insanlara. İçimdeki çocuklara şarkılar söyledim, masallar anlattım ama olmadı, yapamadım. Sensizlikten korktum. Beni, bensiz bırakmandan. Ama gittin bir kere dönüşü olmayan o yere.
Aylar, yıllar geçtikçe anladım başarısızlığımı, yine de yılmak istemedim, düştüm düştüm kalktım, kalktım kalktım yine düştüm. Yalnızlığı tanıdım; içinde tehlikeyi barındırıyordu. Tehlikeli şeyler gördüm, duydum, konuştum. Üç maymuna ters düştüm. Korktuğum her şey başıma geldi. Çemberi tamamladım.
Oysa Kundera'nın lafını hatırlamalıydım, "korkunun kaynağı gelecekte yatar"dı. Ben ne geçmişten ne gelecekten kurtuldum; yaşadıklarımız dün gibi aklımda, yaşayamadıklarımız yarın gibi yakınımda. Belirsizlikle kalakalmışlığın verdiği kıpırtısızlık ve soğuklukla heykel gibi taş kesildi bedenim.
Bir kartopuydu önce her şey, yükselmek istedim hızlıca, bu yüzden arkama bakmamaya çalıştım, aşağıya eğilmemeye, mümkün olduğunca sağlam durmaya. Çıktım, çıktım, çıktım, yuvarladıkça bir çığ oldu zaman, kocaman oldu, yalanlar ve hıçkırıklarla boğuldu, doğrular ve gerçeklerle büyüdü. Suni solunumlarla hayat vermeye çalıştım hareketsiz kaldığında ve bu arada durmadım hiç, hep yuvarladım, yürüdüm, çıktım, büyüttüm, gün geldi en tepedeydim işte.
Bir an, aşağıya bakma gafletinde bulundum, başım döndü, dengem kayboldu, kayıverdi çığ elimden, hızla yuvarlandı aşağılara. Ne ben vardım ortada ne gece ne gündüz ne başka şey artık. Hepsinin altında kaldım. Andan koptum, şimdiki zamanı unuttum, oysa gerçek olan oydu, gerçek olan nefesti. Kesilmişti. Temeli çürük gökdelenin altından sağ çıkmam gerekliydi. Bir şehrin tüm silueti, nevrotik çığlıklar gibiydi kulaklarımda. Gece yarıları kan ter içinde uyanırdım büyük pencereli odanda, sağında yatarken; yükseklik korkumdun sen benim, düştüm şimdi yerdeyim.
Boynumdaki atkı oldu geçmiş, en yakın arkadaşım oldu zamanla. Onunla uyudum, onunla konuştum, her yere onunla gittim, özenle baktım, yıkadım, beni korumasını sağladım, gelecekte hep yanımda olsun diye besledim ve endişelendim. Ondan hiç ayrılamadım. Rüzgârımla savruldu, kollarımda kayboldu, karanlığa bir umut ya da korkularıma eşanlam oldu.
Ve gün geldi, devran döndü.
Bir nefes geldi, ruhumu buldu.
Koştum, koştum, koştum arkama bile bakmadan. Kaçtım sizden çok uzağa. Kurtuldum bir bir hepinizden. Nefes nefese. Kapkaranlıkta. Güm güm, güm güm, güm güm. Kalbim ağzımdan çıkacaktı, kulaklarım uğulduyordu, midem yangın yeri, gözlerim faltaşı. Zihnimdeki kaos, bedenimdeki ateş, ruhumdaki suretlerle koştum.
Şimdi hepinizden ayrılmak zamanı geldi.

Barış SOYDAN

Ayrılamıyordum

Boşanmıştık. Ama ayrılamıyordum. Terk edemiyordum işte. Onun için oradaydım. Psikoloğun karşısında.

© ONUR KIRKAÇ

Eşimden ayrılabilmek için 12 yıl önce psikoloğun koltuğuna oturdum. 2001 krizinin en şiddetli günleriydi. Batık bir şirkette çalışıyordum. Şimdi düşünüyorum da, ben çalıştığım şirketten de ayrılmak istiyordum. Patronun piyasayı ve devleti dolandırdığı ortaya çıkmıştı. Aylardır hapisteydi ve maaşlar ödenmiyordu. Beni oraya bağlayan hiçbir şey kalmamıştı. Yıllardır her gün asansörde, tuvalette selam verdiğim insanlar bir akşam kapıdan çıkıp gidiyor ve bir daha geri dönmüyorlardı. Kızmıyorduk bunun için onlara. Bir gün üst düzey yöneticilerin neredeyse tamamının rakip patronun parasıyla yeni bir şirket kurmak için ayrılmaya hazırlandıklarını duydum. Onlar da gittiğinde her şey bitecekti, biliyorduk bunu. Haftalık randevularımda psikoloğumla rüyalarımdan, internetin geleceğinden ve siyasetten konuşuyorduk. Bazen yolda, havaya bakarak sakız çiğneyip balon patlatırken rastlardım ona. Kendi dünyasında yaşayan hoş bir kızdı. Eşim, felaketime yol açacağını söylüyordu. Boşandığımızı söylemiş miydim? Boşanmıştık. Ama ayrılamıyordum. Terk edemiyordum işte. Onun için oradaydım. Psikoloğun karşısında. Zayıf bir insan olmalıydım ben. Hayat beni önüne katmış sürüklüyordu. Ne arıyordum kredi kartı borcumun her ay katlanmasına yol açan bir şirkette? Karıma neden "Artık bitti" diyemiyordum? "Artık, bitti. Görüşmeyelim." Neden?

Ve bir gün müdürüme "İstifa ediyorum" dedim. Israr etmedi.

Karım, yani eski karım istifa kararımın arkasında psikoloğun bulunduğundan kuşkulanıyordu.

İşten ayrıldıktan sonra derin bir boşluğa düştüm. Oysa evden yapılacak yeni bir iş bulmuştum. Eski işimden daha çok kazanıyordum. Birkaç ay sabredersem kredi kartı borçlarımı temizleyip düze çıkacaktım. Sonra belki...

Sabredemedim. O boşluktan kurtulabilmek için alkole sığınmıştım. Önceleri akşamları bir küçük. Giderek arttı. Birkaç hafta sonra günde bir büyüğe yaklaşmıştım. Eski karım haftada birkaç gün geliyordu. Sabah kavga edip ayrılıyorduk; bir dahaki gelişine kadar. Kaçamak görüştüğüm birkaç sevgilim oldu. Eski karımı aldatmak istemediğim için hiçbirinin ciddi bir ilişkiye dönüşmesine izin vermedim.

Ekonomi berbat durumdaydı. Türkiye ekonomisinden söz ediyorum. Esnaf ekonomik krizi ve devalüasyonu protesto için her gün eylem yapıyordu. Ankara'da polisle sert çatışmalar yaşanmış, yaralananlar olmuştu. Sol çökmemiş olsa bu havada devrim bile olabilirdi. Ama devrimciler ortada görünmüyordu. Kesif umutsuzluktan başka bir şey yoktu havada. Türkiye de benim gibi çukura yuvarlanıyordu.

Kısa süre sonra seçimler yapılacak, Türkiye'ye yarım asır yön veren merkez sağ sandığa gömülecek ve bir zamanlar marjinal bir akım olarak görülen siyasal İslam'dan doğan yeni bir parti, her şeyi ama her şeyi değiştirecekti.

Ama henüz değil. Krizin ortasındaydık daha. İşte o günlerde evimi satmaya karar verdim. Krizin en dip günlerinde. İstanbul'un gözde semtlerinden birindeki daireyi, kriz öncesine göre epey düşük bir fiyatla satılığa çıkardık. Ama birkaç fırsatçıyı ve cebinde parası olmayan birkaç meraklıyı saymazsak ortada müşteri falan da yoktu.

Şimdi düşünüyorum da evi satma kararımın, ayrılamamamla bir ilgisi olmalı. Böylece gemileri yakacak, karşı kıyıda yeni bir hayata başlayacaktım. Karşı kıyının neresi olduğunu bilmiyordum. Ama bir kere gemileri yakınca, kendime yeni bir kıyı bulmak zorunda kalacaktım.

Birkaç ay önce kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi seçimlerden ezici bir zaferle çıkmıştı. Ve darbe bekleniyordu. Durumdan rahatsız generallerin darbe planlarına giriştiği fısıldanıyordu sağda solda. Ekonomik kriz bitmeden üstüne bir de siyasi kriz başlamıştı. Eve tek tük müşteri geliyordu. Emlakçıyla kavga ettim, yeni bir emlakçı buldum. Yenisi evin fiyatını biraz daha indirmeye ikna etti beni. Bugün komik görünen bir fiyat koyduk ilana. Buna rağmen müşteri sayısında kıpırdama olmadı.

İstiklal Caddesi'nde amaçsızca dolaştığım günlerin birinde, yıllardır görmediğim bir üniversite arkadaşıma rastladım. İşsizdi, iş arıyordu. Problemli biriydi. Çok problemli. Ama zekiydi. Kafamdaki iş fikri için ücret almadan birkaç ay çalışacak birisine ihtiyacım vardı. Durumu açıkça anlattım. Kazandığımızı bölüşecektik. Yüzde 70 bana, yüzde 30 ona. Aklına yattı. Beyoğlu'nda bir ofis tuttuk. Abdullah Sokak'ta. Ayda bir-iki gencin cesedine rastlanan tekinsiz bir sokaktı. Aşırı dozdan veya kötü maldan tahtalı köyü boyluyorlardı. Ama kiralar ucuzdu. Zaten o kalorifersiz binalara kim para verirdi ki? Alt kat komşumuz ünlü makarna markalarından birinin sahibiydi, sokağı otopark olarak işleten değnekçinin söylediğine göre. Yüzünü hiç görmedim. Gece çok geç saatlerde orospularla geliyor, sabah erkenden çıkıp gidiyordu. Bir süre sonra battığını duyduk. Yaz başlarken intihar etti. Ev uzun süre boş kaldı. Sonra biyoterapi yaptığını söyleyen Azeri bir kadın kiraladı.

Müşterilerimiz Bursa'daydı ve günlerim artık yolda geçiyordu. Arkamı yeni ortağım topluyordu. Gece yorgun argın İstanbul'a dönüyor, kendimi yatağa atıyordum. Eski karımla günlerdir görüşmüyorduk. Uğruyor ama beni evde bulamıyordu. Bir süre sonra ofiste yatıp kalkmaya başladım. Eski karım sık sık aramaya başlamıştı. Psikolog beni mahvoluşa sürüklüyordu, görüyordum değil mi bunu? Cevap vermiyordum. Kapatıyorduk. Ayrılmaya karar vermiştim. Evi komik bir fiyata sattım. O gün komik görünmüyordu ama. İstanbul'un uzak bir köşesinde yeni bir ev aldım. Psikoloğa yıllarca devam ettim. Prensipli bir kızdı, parasız girmiyordu seansa. Param olmadığında borç alıyordum. İş aslında iyiydi ama alacakları zamanında tahsil edemediğimiz için hep zarardaydık. Müşteriler bol bol teşekkür ediyor ama ödemeyi altı ay vadeli çekle yapıyorlardı. Alt ay! Oysa KDV'yi o ay ödüyorduk. Böyle sürdürmenin bir anlamı yoktu. Bunu söyleyince ortağım biraz bozuldu ama çok fazla ısrar etmedi. Sıkılmıştık zaten birbirimizden. Küs ayrılmadık ama soğuk ayrıldık. Birkaç yıl sonra bir silahlı çatışmada öldürüldü. Etrafı sarılmasına rağmen kaçmak yerine ateş etmiş. Şaşırmadım buna, öyle biriydi. Yeni bir iş buldum. Adalet ve Kalkınma Partisi uyanık çıkmış, darbe iddiasıyla yüzlerce kişiyi cezaevine doldurmuştu. Tamam, elleri kanlı katiller de vardı aralarında ama darbe davaları muhaliflerden kurtulmanın aracına dönüşmüştü. Türkiye'de birkaç yıl önce hayal bile edilemeyecek şeyler yaşanıyordu. Eskiden banliyölerden nefret ederdim. Artık anlıyorum her şeyi arkalarında bırakıp şehrin dışında yeniden başlayan insanları.

KALKODEN TUHAF BİR YER. YÖNETİLENLER PROFESYONELCE YÖNETİLMEK İSTEMEK ZORUNDAYMIŞ, İYİ Mİ? YANİ BAŞKA BİR İŞLE UĞRAŞMALARI DÜŞÜNÜLEMEZMİŞ BİLE. AMA BİR ŞEY OLMUŞ TAM HATIRLAMIYORUM ŞİMDİ. BAZI YÖNETİLENLER İŞİNİ TAM YAPAMAZ HAL Mİ GELMİŞ YOKSA BAŞKA BİR ŞEY MİYDİ ŞİMDİ HATIRLAMIYORUM AMA

BİR ANDA ORTALIK KARIŞMIŞ, İYİ Mİ? İNSANLAR SOKAKLARI FARKLI KULLANMAYA BAŞLAMIŞ. YANİ YALNIZCA YÜRÜMEK VE ALIŞVERİŞ YAPMAK İÇİN DEĞİL AYNI ZAMANDA FİKRİNİ BELİRTMEK İÇİN DE SOKAKTA DOLAŞMAYA FİLAN BAŞLAMIŞ, İYİ Mİ? TABİİ Kİ BÖYLE BİR ŞEYE GÖZ YUMULAMAZMIŞ. OLUR MU CANIM ÖYLE ŞEY? OLUR MU?...BEN BU İŞLERDEN HİÇ ANLAMAM

AMA BİLDİĞİM BİR ŞEY VAR Kİ YÜCE KALKODEN MECLİSİ BU SAÇMALIKLARA PABUÇ BIRAKMAYACAK KADAR KARARLI VE HIZLIDIR. SOKAKLARDA BAĞIRIP DURAN VE SOKAKLARI YANLIŞ KULLANAN GENÇLERİ KOVALAMAYA BAŞLAMIŞ.

BAŞKA NE YAPABİLİRSİNİZ Kİ? SOKAKLARDAKİ GEREK İZ KALABALIĞI KOVALAYACAKSINIZ Kİ YENİDEN SOKAKLARA ÇIKIP ALIŞVERİŞ YAPSINLAR. BİRKAÇ GENÇ ÇOK KOVALANMIŞ VE YORULMUŞ... BU SÖYLEDİĞİMİ GAZETELER BİLE YAZDI. ÇOK CİDDİYİM. BAZI GENÇLER ÇOK İNAT ETMİŞ, ÇOK YORULMŞ VE ÇOK YORMUŞ YÜCE KALKODEN MECLİSİ ÜYELERİNİ... İYİ Mİ?

SONRA BUNLAR KOŞARAK AĞIR KALAN BİR DÜKKANA SIĞINMIŞLAR.

GAZETELER BİLE YAZDI BUNU: VİTRİN MANKENLERİNİN ARASINDA, BİREBİR VİTRİN MANKENİ TAKLİDİ YAPARAK SAKLANMIŞLAR. POL... ÜYELERİN GÖZÜ ÖNÜNDE... ÇOK GÜLDÜM, İYİ Mİ?

APTAL HERİFLER, BİZİ HEP VİTRİNDE GÖRMEK İSTERDİNİZ DEĞİL Mİ? ALIN İŞTE SİZE VİTRİN İNSANLARI... ÇOK GÜLDÜM İYİ Mİ? ACABA ANLADI MI?

© ONUR KIRKAÇ

Ateşin düştüğü yerde olanlara adanmıştır

art Kitap

Yönetim Yeri
Karabaş Mah. Cumhuriyet Caddesi Menekşe Apt. No: 172/1-2 Merkez/İzmit
Tel: (0262) 331 50 87 Faks: (0262) 331 50 88

İrtibat Bürosu
Rumeli Caddesi, No: 3/4 Nişantaşı/İstanbul
Tel: (0212) 296 93 00 Faks: (0212) 247 15 91